

JAKIN

EUSKARAREN PLANGINTZARAKO OINARRIAK

EKBren dossierra

Kultur Sailen arteko azterketa
Euskararen normalkuntza
Berreskurapen osoa
Indar herritarren koordinazioa

Urtarrila
Martxoa

34

1985

aurkibidea

Zenbaki honetan.....	3
Euskararen plangintzarako oinarriak	
Abiaturuak eta helburuak.....	9
Euskara eta herri-dinamika: EKB.....	10
Euskararen normalkuntza eta plangintza: EKBren dossierra.....	20
Elebitasuna eta euskararen berreskurapena.....	31
Euskararen ofizialkuntza.....	39
Egoera eta etorkizuna.....	51
Euskararen estandarizazioa eta modernizazioa.....	52
Euskararen irakaskuntza eta alfabetakuntza.....	66
Euskara irakaskuntzan.....	77
Euskara komunikabideetan.....	98
Euskara administrazio publikoan.....	124
Euskara gizarte-zerbituetan.....	133
Euskara lan-munduan.....	137
Eskabideak eta ekinbideak.....	141
Euskararen plangintzaren abiaturuak.....	142
Administrazio publikoei eskabideak.....	146
EKBren ekinbidea.....	157
<hr/>	
Liburuak	
TORREALDAI, J.M.: 1984eko euskal liburugintza.....	179
Jaso ditugu.....	213
<hr/>	
Gutunak	
ERRAZU, R.: EHNE, nekazaritzako sindikatua.....	217
<hr/>	
Oharrak	
IDAZKARITZA: Harpidedunei eskaintza: «Euskal Herria» liburua.....	219

© **JAKIN**

JAKINeko idazlanez
inon baliatzerakoan
aipa bedi, mesedez, iturria.

JAKIN

aldizkari irekia da eta
ez dator nahitaez
idazleen eritziekin bat.

Zuzendaritza

joan mari torrealdei
l.a. bilbao (kazetaria)

Idazkaritza eta administrazioa

Ategorrieta hiribidea, 23, 1. esk.
20013 Donostia. Tel. (943) 27 17 13

1985erako prezioak

barruan		kanpoan	
harpideduna	ez-harpideduna	harpideduna	ez-harpideduna
harpidetza ..2.000 pta.	—	2.200 pta. (110 FF)	—
ale arrunta500 pta.	675 pta.	550 pta. (28 FF)	725 pta. (36 FF)
ale bikoitza900 pta.	900 pta.	1.000 pta. (50 FF) ...	1.000 pta. (50 FF)
ale extra.....1.100 pta.	1.200 pta.	1.200 pta. (60 FF) ...	1.300 pta. (65 FF)

ZENBAKI HONETAN

Eskutan duzun zenbaki hau JAKIN aldizkariaren bigarren aldiko 34. zenbakia da, eta 1985eko lehena.

Zenbaki honetan monografia mardul bat ematen dugu argitara, EKBk moldatua, euskararen normalkuntzarako langintza eta politika zehaztu eta bideratu nahi duena.

Gaiaren garrantziaren handiaz eta azterketaren gaurkotasunaz, ez dugu luze ihardun beharrik. Hauxe bakarrik azpimarratuko dugu: horren zabal, eta berdenboran horren zehatz, lehen aldiz egiten dela honelako gogoeta bat.

Gure aldetik, eskertzekoa da EKBk JAKIN aukeratzea azterketa hau plazaratzeko. Projektu honen filosofia, izan ere, ez da berria JAKINentzat. Jadanik 1969an (juxtu lehen aldiko 34. zenbakian) «Euskal kultura» tituluaren pean dossier bat atera zuen JAKINek eta orduko editorialean hain zuzen planifikazioa eskatzen zuen: «planifikazio zehatza... ekintzarako». Hemen dugu orain planifikazio hori, 16 urte geroago, bigarren aldiko 34. zenbakian. Eta berriro azpimarratuko genuke: izan bedi ekintzarako. EKBren asmoa ere ez zaio arrotza JAKINI. Bigarren aldiko lehen zenbakiko editorialean, 1977an, EKBren aurrehistorian, «Euskal Kultur Batzarrea» sortu beharra aldarrikatzen zuen JAKINek hitz hauekin: «Euskal kultur batzarrea sortu behar dela uste dugu, euskal kulturaren politika eta egitarau zehatz baten barnean eta bidetatik, kulturgintza bateratu bat eraman dezagun kulturgizon, talde, elkarte eta instituzio

guztiok. Oinharri eta baldintza zabal batzuren inguruan, guzti horik bilduko lituzke Euskal Kultur Batzarreak».

Gerora, egia da, 1981ean, JAKINen 25 urteak ospatzean (JAKIN 21, 190. or.), «Euskal kultur batzarrearen projektua» haizeak eramandakotzat jotzen zuen JAKINek, posibilitate galdutzat.

Orain aurkezten dugun txosten hau, gorago esan dugunez, EKBko batzorde batek prestatu du, hainbat talde, elkarte eta adituren eritziak eta azterketak jaso, bildu eta moldaturik. Euskal kulturaren egoera, abia-buruak, helburuak eta ihardunbideak luze eta zabal agertzen dira lan honetan. Ekinbiderako bultzada izan dakigula.

Dossieraren luzea dela eta, ohizko zenbait sail ez ditugu zenbaki honetan argitara ematen, gehiegi ez luzatzearren. Behar-beharrezkoak bakarrik gorde ditugu, hiru.

Liburuak sailean, bederatzigarren aldiz aurtengoarekin, aurreko urteko liburuen fitxa bibliografikoa eta liburugintzaren azterketa eskaintzen dizkigu Joan Mari Torrealdaik. Ez dugu zertan azpimarra informazio honen premia eta analisi horren interesa.

Gutunak sailean, aurreko zenbakian argitara genuen «Sindikatuak Euskal Herrian» txostenari zenbait puntualizazio egiten dio Rikardo Errazu EHNEkoak.

Oharrak saila irakurtzera gomitatzen dugu gure harpideduna. Eskaintza biziki interesgarri bat egiten diogu hor: Euskal Herria. Historia eta Gizartea liburuaren lehen liburukia, liburudendetan baino askoz merkeago, eskaintzen diogu gure harpidedunari, ongi merezitako leialtasuna nolabait eskertuz eta sarituz.

Eta amaitzeko, azken informaziotxo bat harpidedunari. Aurreko zenbakian «Kontuak argi eta garbi» izenpean gure diru-arazoak azaltzen genizkizun. Han emandako berriak osatuz, esan behar dizugu geroztik 636.507 pezeta jaso ditugula, Gipuzkoako Foru-Diputazioak emanak.

EUSKARAREN PLANGINTZARAKO OINARRIAK

ABIABURUAK ETA HELBURUAK

1. Euskara eta herri-dinamika
 - 1.1. Herriarena da euskara
 - 1.2. Herriaren protagonismoa suspertzeko eta eratzeko bidean
 - 1.3. EKB (Euskarazko Kulturaren Batzarrea): aurrehistoria; asmoa, helburua eta ihardunbidea; erakundea; bi urte-tako bidea
2. Euskararen normalkuntza eta plangintza: EKBren dossierra
 - 2.1. Euskararen normalkuntza: estandardizazioa, modernizazioa, funtzionalkuntza, ofizialkuntza
 - 2.2. Euskararen normalkuntzarako plangintza: Bi alderdiak; herri-indarren eskuhartzea
 - 2.3. EKBren dossierra
3. Elebitasuna eta euskararen berreskurapena
 - 3.1. Ordezkapen-politika eta euskararen egoera diglosikoa
 - 3.2. Elebitasunaren ideologia, eta tranpa
 - 3.3. Hizkuntz normalkuntzaren helburua: berreskurapen osoa
4. Euskararen ofizialkuntza
 - 4.1. Iparraldea
 - 4.2. Estatu espainola
 - 4.3. Nafarroa
 - 4.4. Euskal Herriko K.A.a: egoera juridikoa
 - 4.5. Euskal Herriko K.A.a: euskararekiko erakundeak

EGOERA ETA ETORKIZUNA

1. Euskararen estandarizazioa eta modernizazioa
 - 1.1. Euskararen estandarizazioa: euskara batuaren urratsak eta onarpena; Euskaltzaindia .
 - 1.2. Euskararen modernizazioa: historia eta erakundeak (Filologi eta Hizkuntzalaritza-Fakultateak, Administrazio-Eskola, Itzultzaile-Eskola, Elhuyar, UEU, UZEI)
2. Euskararen irakaskuntza eta alfabetakuntza
 - 2.1. Mugimenduaren sorrera eta bilakabidea: AEK eta HABE
 - 2.2. Egungo ikasle-kopurua
 - 2.3. Euskararen irakaskuntzaren projektua: helburu eta bitartekoak; plangintza nazionala. Herriaren partaidetza
3. Euskara irakaskuntzan
 - 3.1. Lehen eta bigarren mailako irakaskuntza
 - 3.1.1. Hurbilketa koantitatiboa
 - 3.1.2. Elebitasuna eta ereduaren porrota
 - 3.1.3. Euskal eskolaren funtsezko helburuak: Eskola nazionala, euskalduna, publikoa, doakoa, demokratikoa; sare bakarra.
 - 3.2. Gaurko Unibertsitate publikoa.
 - 3.2.1. Unibertsitatearen egiturazko egoera.
 - 3.2.2. L.R.U.ren ezarpena.
 - 3.2.3. Euskal Herriko Administrazio publikoa eta Unibertsitatea
 - 3.2.4. Etorkizunerako oinarriak: Unibertsitate soziala, publikoa, demokratikoa, autonomia, ikertzaile-irakaslea, euskalduna.
 - 3.2.5. UEU (Udako Euskal Unibertsitatea)
4. Euskara komunikabide sozialetan
 - 4.1. Ikusentzutezkoak
 - 4.1.1. Euskal Telebista
 - 4.1.2. Euskal Zinema
 - 4.1.3. Euskal Antzerkia
 - 4.2. Entzutezkoak
 - 4.2.1. Irratiak Euskal Herrian
 - 4.2.2. Bertsolaritza
 - 4.3. Irakurtzezkoak
 - 4.3.1. Euskal Prentsa
 - 4.3.2. Liburugintza

5. Euskara administrazio publikoan
 - 5.1. Euskara Administrazioan, ukapenaren historia
 - 5.2. Administrazioa eta euskararen lege-tratamendua
 - 5.3. Estatuaren Administrazio-organoak
 - 5.4. Euskal Herriko Administrazioaren egoera: Erakunde autonomikoak, Diputazioak, Udalak
 - 5.5. Administrazioeko euskararen barne-normalizazioa
 - 5.6. Justizi Administrazioa eta euskara
6. Euskara gizarte-zerbitzuetan
 - 6.1. Sektore honen garrantzia
 - 6.2. Gaurko egoera
 - 6.3. Bazterrezinezko eskubidea
 - 6.4. Eliza eta euskararen normalkuntza
7. Euskara lan-munduan
 - 7.1. Euskararen bilakaera lan-munduan
 - 7.2. Gaurko egoera
 - 7.3. Langileria, lan-munduaren euskalduntzearen aurrean

ESKABIDEAK ETA EKINBIDEAK

1. Euskararen plangintzaren abiaburuak
2. Administrazio publikoei eskabideak
 - 2.1. Eskabide orokorrak
 - 2.2. Eskabide sektorialak
 - 2.2.1. Euskararen estandarizazioari eta modernizazioari dagokionez
 - 2.2.2. Helduen alfabetatze eta euskalduntzeari dagokionez
 - 2.2.3. Irakaskuntzari dagokionez
 - 2.2.4. Komunikabideei dagokionez: Telebista, Zinema, Antzerkia, Bertsolaritza, Irratia, Prentsa, Liburugintza
 - 2.2.5. Administrazio publikoari dagokionez
 - 2.2.6. Gizarte-zerbitzuei dagokionez
 - 2.2.7. Lan-munduari dagokionez
3. EKBren ekinbidea
 - 3.1. Iharduerarako abiaburu orokorrak
 - 3.2. Ihardunbidearen ardatzak
 - 3.2.1. Gizartearen jaberazpena
 - 3.2.2. Ekintza bateratuak
 - 3.2.3. Eskakizunak
 - 3.2.4. Normalkuntzarako plangintza

Abiaturuak eta helburuak

Nondik abiatu... Non burutu... Bide bat dauka Herri honek ebakitzekoa: Euskararen normalbidea.

Abiaturuek eta *helburuek* markatzen dute ibilbidea bera: Euskararen normalkuntzarako plangintza eta politika.

Lau ideia giltzarrizko hauen inguruan taxaturik dago lehen parte hau:

— Euskararen aldeko herri-dinamika: horren protagonismoa eta koordinazioa, bere hizkuntza nazionalaren defentsan.

— Euskararen normalkuntzaren zelai zabala eta horretarako plangintza orokorraren eta politika gidatuaren beharra.

— Normalkuntzaren helburua: Euskararen berreskurapen osoa, ordezkapen-prozesua gainditzeko eta elebitasunaren lilura baztertzeke. Euskaraz bizi izateko!

— Euskal Herri zatikatuaren egoera legala eta administratiboa, eta horren aldatu beharra, euskararen plangintza bideratzeko eta burutzeko.

1. EUSKARA ETA HERRI-DINAMIKA: EKB

1.1. Herriarena da Euskara

Euskal Herriarena da euskara. Oinarri soziolinguistikoaz eta filosofikoaz gain, frogagarri historiko sendoa du baieztapen horrek.

Erabiltzen duen giza elkartearena da hizkuntza. Honek egiten du komunitatea; komunitatea da bere hizkuntzaren jabe. Herriaren eta hizkuntzaren sinbiosi hori nabarmena gertatzen da gure Herriaren izenean bertan: *Euskal (=euskaradun) Herria*. Esanahi etnologikoa du hor Herriak.

Baina Herriak badu esanahi soziologikoa ere; klase herritarrak adierazten ditu: Botere ekonomiko, politiko eta sozialik ez duten klaseak, alegia. Populua hitzarekin berdintzen da orduan Herria. Adiera hori ematen diogu bereziki hemen Herria hitzari. Euskara zaindu eta lantzearen eginkizun historikoa Herriarena edo Popularen izan da, agintaritzza eta administrazio publikoaren inolako babesik gabe; areago, horren eta boteredunen hizkuntz politikaren kontra.

Eusko Jaurlaritzaren 1980-1984 *Egitamua*-n bertan baieztatzen da horixe: «Hasta el momento actual, el movimiento cultural y educacional vasco se ha apoyado casi exclusivamente en la iniciativa entusiasta de los ciudadanos. Carente de medios, carente de las infraestructuras mínimas, enfrentándose tantas veces con la hostilidad del mundo oficial, ha constituido una auténtica acción popular, presentándose, por encima de las diferencias ideológicas, como una constatación y una reivindicación permanente y fundamental de la identidad del Pueblo Vasco» (70. or.). Euskal kulturari buruz orokorki esaten denak areago balio du noski euskarari buruz.

Azken hogeitabost urteotan bereziki agertu du bere protagonismoa euskararen aldeko herri-mugimenduak, hainbat talde, elkarte eta erakundetan eratu denak: Aldizkariak, editorialak, ikastolak, gaueskolak, UEU, AEK, unibertsitateko EKM eta EKTak; euskararen aldeko manifestaldiak, kantaldiak, bertso-jaialdiak, ibilaldiak, etab. Euskal kultur sailen arabera, bai herri eta bai auzo mailan mila organismo herritar sortu eta eratu da, euskararen eta euskal kulturaren defentsarako eta eragintzarako. Zalantzarik gabe, herriari zor zaio euskararen biziraupena. Fun-tsezkoa izan da herri-dinamika, euskararen kontrako erasoei jar-kitzeke.

L.-J. Calvet soziolinguistaren baieztapena nabarmenki sendotu da euskarari dagokionez: «la disparition d'une langue (la glotto-phagie réussie) ou son contraire dépendent de nombreux facteurs non linguistiques, en particulier des possibilités de résistance du peuple qui parle cette langue» (*Linguistique et colonialisme*, Payot, 1974, 81. or.). Herriaren jarkierak eutsi dio bizirik euskarari.

Herria da, beraz, bere hizkuntzaren subjektua. Baina maila ezberdinak ditu subjektutasun horrek:

- Hizkuntzari buruzko jarrera ona
- Hizkuntzaren ezagutza
- Hizkuntzaren erabilera
- Hizkuntzari buruzko eragiletza

Diktadura amaitu ondoren, Euskal Kontseilu Nagusian aurrenik, Eusko Jaurlaritzan ondoren, eta azkenik udaletan (K.A.koetan) indar abertzaleak nagusitzeak, euskararen alorrean, esperantzaren iturria zabaldu zuen. Hasiera-hasieratik, Euskal Herriko indar politikoak, euskararen aldeko proklamazioak egiteari ekin zioten maila guztietan, baita asmo onak agertzeari ere. Bazirudien, ordurarte herriak bakarrik eraman zuen euskararen aldeko zama, orain administrazio publikoaren eta herriaren artean eramango zela, eta, beraz, aurrerakada handia gertatuko zela.

Bost urte badira Autonomi Estatutua onartu eta ondoriozko euskal administrazioa abiatu zela; geroagokoa da Nafarroako gobernu. Zertan geratu dira azken bost urteotan euskararen defentsarako eta berreskurapenerako herriaren «erresistentzia» eta ekin? Zertan Euskal Herriko erakunde politiko eta sozialen hitzak eta «asmoak»? Zertan gelditu da herriaren erantzulea?

Hemengo agintari berrien deklarazioei begiratzen badiegu, behin eta berriro berretsi dute herriaren protagonismoa. Lehen aipaturiko *Egitamua*-n, 115. orrialdean, honako hau dago idatzirik: «En Euskadi se da con fuerza una actividad inmensa popular y participativa de estos grupos culturales privados, especializados en general en la práctica de actividades muy concretas (...). Estas organizaciones populares y autogestionarias, han tenido y siguen teniendo un protagonismo decisivo en la conservación y en el robustecimiento de la identidad colectiva». Areago, 169-171. orrialdeetan honako printzipio politiko hau dago aldarrikaturik: «En el campo cultural, toda manifestación ha de estar controlada por su depositario, es decir, el pueblo; el pueblo no puede admitir injerencias extrañas que pretendan regular la conservación, reconquista, fomento y desarrollo de su propia cultura».

Horrelatsuko deklarazioak maiz samar entzun ditugu geroztik ere euskal agintari politikoen aldetik, bereziki euskararen defentsari eta normalkuntzari begira.

Deklarazio eta printzipio horiek eta guzti, nabaria izan da nola moteldu den euskararen eta euskal kulturaren aldeko herri-dinamika azken bost edo sei urteotan, nahiz eta hainbat ekintza herri-tar antolatu; kontrako erasoei erantzuteko eta gutxieneko eskabide batzuri tinko eusteko indarra eta bizkortasuna ez dira behar beste-koak izan.

Euskal kultur talde, elkarte eta erakunde herritarren indargal-tzean, moteltzean eta desagertzean nabarmendu da bereziki feno-meno hori. Euskal Herriko erakunde ofizialek euskararen eta euskal kulturaren «administrazioa» beren esku hartu dutenetik, herriaren erresistentzi ahalmen hura txikiagotu egin da. Oso kez-kagarri da hori.

Zergatik gertatu da, ordea? Hiru arrazoi aurki daitezke:

- Herriak bere protagonismoaren jabetasuna galdu du, erakunde ofizialen eskuetan utziz bere erantzukizuna, euskararen defen-tsari eta berreskurapenari dagokionez. Hainbat herritarrek euskal administrazio autonomoan ipini du bere uste osoa alor horri buruz.
- Indar eta organizazio sozial eta politiko gehienek, errealismo berriaren izenean edo, atzera jo dute euskarari eta euskal kultu-rari buruzko beren eskabide eta eskaintzetan.
- Agintari politikoeak eta administrazio publikoak herri-mugi-mendua eta -dinamika kontrolperatu nahi izan dituzte, kultur talde, elkarte eta erakunde herritarrekiko mesfidantzazko eta ordezkapenezko politika ezarriz, horiek bultzatu eta koordina-tu beharrean, *Egitamua*-n bertan, 103. orrialdean adierazten zenez.

Azterketa soziologikoak saiatu dira azken urteotan herrian euskarak duen egoera eta harrera, baita horren aurrerapena nahiz atzerapena aztertzen. Bi puntu nabarmendu behar dira horietako gehienetan: a) Euskararen berreskurapen-prozesua ez dela oraindik abiatu; gehienik ere, ordezkapen-prozesuari nolabait eus-tsi besterik ez zaiola egiten. b) Herriaren subjektutasuna agertzen deneko mailei begiratuz, alde nabarmena dagoela batetik besterako ehunekoetan; euskararen normalkuntzaren eta berreskurapenaren aldeko jarrera ona nabarmenki erortzen da euskara ikasi nahira eta horren ezagutzara igarotzean, eta askoz gehiago euskararen erabi-lerara igarotzean. Azken azterketetako baten arabera, Gipuzkoan

bertan % 58k badaki, jakin, euskaraz; baina % 26k ere ez du normalean erabiltzen.

Bestalde, azterketa soziologikoen herritarren jarrera, ezagutza eta erabilera aztertu ohi dituzte, baina ez horien *eragiletza* (eskabi-dea, lana, militantzia, borroka), euskararen normalkuntzari eta berreskurapenari dagokienez.

Azken batean, euskararen eta euskal kulturaren subjektu pasibo bihurtu dute herria administrazio publikoak eta azterketa soziologikoen. Subjektu aktiboa izan behar du, ordea, bere protagonismoa benetakoa izango badu.

1.2. Herriaren protagonismoa suspertzeko eta eratzeko bidean

Euskararen defentsarako herriaren protagonismoa bizkortzeko eta eragiletza antolatzeko sortu zen EHE (Euskal Herrian Euskaraz), orain dela sei urte, herritarren asoziazio gisa.

Alderdi politikoen gain baldin badago ere, garbi ikusten du EHEk, euskararen borroka funtsean arazo politikoa dela eta ez «linguistikoa hutsa»; horren irtenbidea, beraz, bakarrik ez bada ere, neurri handi batez, politikoa dela; hau da, Euskal Herriak askatasunaren bidean gero eta lorpen handiagoak eskuratzen dituen heinean, gero eta erabaki politiko garrantzitsuagoak hartzeko eta praktikara eramateko aukera izango duela pentsatzen du; euskararen alorrean zer esanik ez.

Horregatik, Euskal Herriko alderdietan eta administrazio publikoan eragina izan nahi du, beren eguneroko politikan lehen mailako nazio-arazotzat har dezaten euskararena.

Alderdi politikoak, Euskal Herriko projektua —kapitalista/sozialista, nuklearra/antinuklearra, etab.— lortzeko, gaurtik borrokatzen ari diren bezala, Euskal Herriak euskalduna ala eralduna izan behar duen gaurtik definitzea eta horren arabera borrokatzen hastea eskatzen du EHEk. Beste arazoek askatasuna edo iraultza lortu arte itxaron ezin badezakete, euskarak ere ez.

EHEren ustez, egin behar den lehenengo gauza zera da: jasaten ari garen eraso ideologikoaren aurrean, eraso kontraideologikoa prestatzea. Eraso ideologikoarekin batera praktika politikoa dago. Diru-laguntzarik eza, edo horren eskasia, erakunde herritarren

kontra erakunde paraleloen eraiketa, marko juridiko egokiaren falta: gertaera horiek, maila altuan ezarritako politika zehatz baten ondorioak dira; politika horren atzean, berriz, ideologia garbi bat azaltzen da: euskararen arazoa nola likidatu ez dakiten indar batzuren agerpen, eta euskara folklore mailan eduki nahi duten indar politikoek jokabide gisa.

EHErekin batera, AEKk ere lan eskerga egin du euskararen aldeko herri-presioa eta antolaketa sendotzen eta bultzatzen, bai ekintza lokal edo nazionalen bidez, mintzaelkarteen bidez, etab. EHEk Bizkaian beste herrialdeetan baino zabalkunde murriztagoa izan badu, gehienbat funtzio hori AEKk bete duelako izan da. Beti, biak elkarri lagundu izan diote.

Bi erakunde horiek hartu dute, beraz, nagusiki, herri-presioaren zama beren gain, eta ongi hartu ere. Ezin dezakegu ahantz, euskararen errebindikazioa kalean mantendu dutenak bi erakunde horiek izan direla azken urteotan, askotan errepresioaren zigorra eta kartzela jasateraino.

Bi eratara egin da presio hori: eskabide konkretuen inguruan: ETB Euskaraz, Plangintza orokorra, «Euskara benetan gure Udaletan», etab., batetik; euskara orokorki erebindikatuz, bestetik: Korrika, AEKanpada, etab. antolatuz. Herri eta eskualde ezberdinetako euskararen normalkuntzaren aldeko ekintzak oso garrantzikoak izan dira era berean.

Azken aldian, berriz, herri-mugimenduaren dinamika berri baten aurrean kausitzen gara. Hainbat herritan eta auzotan —AEK edo EHE inguruko erakundeetako jendeek bultzatuta gehienetan— organismo berriak eratu dira, bi erakunde horietatik kanpo geratzen zen eta euskal kulturaren eta euskararen alde lan egiteko prest dagoen jende-multzo zabala koordinatzeko asmoz. Horrela, herritarren sektore euskaltzaleak biltzen dituzten erakundeak sortu eta eratu dira (sektore zabalak, partehartzaileen leku sozialari nahiz ideologiari begiratur). Filosofia eta jokabide horien adierazgarri da *Arrasate Euskaldun Dezagun* (AED) erakunde herritarra.

Filosofia eta zabaltasun berdintsuz euskararen aldeko talde herritarrak sortu eta antolatu dira azken aldian beste hainbat herritan eta auzotan ere: Getxon, Hernanin, Barakaldon, Andoainen, Zumarragan, Urretxun, Lasarten, etab., lehendik funtzionatzen ari ziren EHE taldeez gain. Fenomeno «berri» horren adierazgarri esperantzakoa izan zen iazko abenduan Durangon egindako batzarrea, non talde eta erakunde horietako ordezkariak elkartu bait ziren, euskararen aldeko herri-mugimendua eta koordinazioaren

egoera eta etorkizuna aztertzeko. Euskararen aldeko erresistentzia eta eragintzarako mugimendu berri garrantzizkoa dela esan behar da.

1.3. EKB (Euskarazko Kulturaren Batzarrea)

Orain dela bi urte kaleratu zen EKB (Euskarazko Kulturaren Batzarrea), euskalgintzan eta euskal kulturgintzako sail ezberdinetan diharduten talde, elkarte eta erakunde herritarren koordinaziorako. *Euskararen normalkuntzaren aldeko Agiri* batean eman zituen orduan bere izateko arrazoiak; besteren artean, zera dio Agiriak: «Herritarrena, Herri osoarena da Euskara. Funtsean berak bakarrik salba dezake bere hizkuntza nazionala. Herriak berak hartu behar ditu bere eskuetan hori defenditzeko tresnak, eta hori normaltzeko bideak ireki». Bide horiek irekitzeko, berriz, koordinazioaren premia aldarrikatu zuen.

1984eko uztailaren 21ean Iruñean emandako *Manifestua*-ren zazpigarren puntuan honela lotu zituen indar herritarren mobilizazioa eta koordinazioa: «Euskararen normalkuntza eta berreskurapen osoa bideratzeko eta tinko aurrera bultzatzeko, Herriaren jaberazpenarekin batera, horren mobilizazioa behar-beharrezkoa ikusten dugu; baina guztion funtsean dago kulturgintzan diharduten talde, elkarte eta erakunde herritarren koordinazioa».

1.3.1. Aurrehistoria

EKBren asmoa ez zen kezka erabat berrititik sortu. Bazuen bere aurrehistoria, diktaduraren garaian herrian sorturiko eta bizkorturiko kultur talde, elkarte eta erakundeak bateratu eta koordinatu nahian egindako ahalegin eta urratsetan.

Ahalegin horietako batzu aipatu besterik ez dugu egingo: 1976an euskararen ofizialtasuna eskatuz egindako eta zabalduko Agiria eta sinadura-bilketa; urte berean, UEUK bultzaturik, Durangon egindako batzarrea; euskal kultur talde eta sailetako elkarte eta erakundeak elkartzeko eta koordinatzeko egindako bilerak, Euskal Herri osoko kultur indar handia eratu nahian: Nafarroatik etorri zen azken asmo hau, eta bertatik eragin zitzaion bereziki; izena ere eman zitzaion: *Etxepare*. Baina garai hartako gorabeherak zirela tarteko, hutsegin zuen ekinaldi hark.

Asmo eta ekinaldi horiek aparte, euskarazko kulturako talde eta elkarte herritarrak eta sailak elkarrengandik bereiz ibili dira gehienetan, bakoitza bere lanari eta dinamikari eutsiz, bakoitza bere arazoei erantzunez eta bere eskakizunak aurrean ipiniz.

Kultur indar herritarren sakabanatzea eta koordinazioerik eza ekarri du guztiorrek, batez ere euskararen normalkuntzaren aldeko lan eta borrokari begira.

Kezka eta asmo horien haritik bideratu zen EKB. Herri-mugimenduaren tradizioa bere egiten du EKBk, eta aurrera jotzeko koordinazio-zerbitzu bihurtu nahi luke.

Denok jabeturik gaude, euskararen aldeko herri-mugimendua-
ren bidegurutze batean gaudela, eta garbi dakusagu behar-beharrezkoa dela herri-dinamika horretan diharduten kultur sail guztietako talde, elkarte eta erakunde herritarren bateratzea, euskararen normalkuntzarako bidetan.

1.3.2. EKBren asmoa, helburua eta ihardunbidea

Euskal kulturaren diharduten sail ezberdinetako talde eta elkarte herritarren topagune eta elkargunea izan nahi du EKBk, guztien *koordinazioerako zerbitzu* gisa. Inolako talde politiko nahiz soziali ez zaio lotzen, eta ez du izan nahi inola ere oinarriko organismo herritarren ordezkoren bat edota guztien gainekoren bat.

Euskararen defentsa, berreskurapena eta normalkuntza eta euskal kulturaren eragintza dira EKBren helburuak. Horiek zehaztuz, berriz, eta horiek bideratzeko, lautan banatzen ditu bere ihardunbideak:

- *Gizartearen jaberazpena*: Euskarak duen esanahiari eta balioari buruz, gizartearen kontzientzia sortu, indartu eta hedatzea, Euskal Herriaren hizkuntza nazionala denez; eta era berean, horren egoera larria salatu eta euskal herritar bakoitzaren eta guztion eginkizuna nabarmentzea.
- *Ekintza bateratua*: Euskal kulturako sail, talde eta elkarte herritarren kultur ekintzak bultzatzea eta laguntzea; eta guztiorien indarrak bilduz, zenbait ekintza batean antolatu eta bideratzea.
- *Eskakizunak*: Kulturaren fronte herritar eta bateratu gisa, erakunde ofizialen eta indar sozial eta ekonomikoen aurrean, eskakizunak ipintzea eta bultzatzea era koordinatu eta bateratuz: horrela, euskal kultur sail bakoitzaren eta talde nahiz elkarte herritar

bakoitzaren eta euskal kultura osoaren interesak zainduz eta babestuz.

- *Plangintza orokorra*: Euskal Herriko erakunde ofizialei euskararen berreskurapen osorako eta normalkuntzarako plangintza orokorra eskatuz batera, plangintza hori lantzean eta finkatzean partehartzeko kultur indar, talde eta elkarte herritarren eratzea.

1.3.3. EKBren erakundea

Erakunde irekia da EKB. Euskal kulturari lanean eta eragintzan ari den edozein talde, elkarte eta erakunde herritar sar daiteke koordinazio-zerbitzu horretara. Hiru baldintza dira funtsean bete beharrekoak:

- EKBren abiaburu eta helburuak onartzea, bereziki bere Agirian, Manifestuan eta bestelako dokumentuetan agertu dituenak.
- Koordinazio-zerbitzuaren funtzionamendurako kuota ordaintzea, EKBk berak erabakiko duen eran.
- Elkarteko edo erakundeko kulturagintzan eta kultur eragintzan euskara erabiltzea, EKBren barne-araudiak eskatzen duen neurrian, Euskal Herriko zona linguistiko ezberdinen arabera.

Euskal Kultur talde, elkarte eta erakunde herritarren «konfederazio» zabal gisa eraturik dago EKB. Ez da, beraz, lagunbanakoen mailako asoziazioa, nahiz eta atxekimendu, laguntza eta lankidetzaren pertsonalak ere onartu; funtsean, ordea, edonolako barne-egitura duten eta auzoaren, udalaren edo eskualdearen, nahiz kultur sail jakinen baten barruan aipaturiko helburuekin eta aipaturiko baldintzen pean diharduten organismo herritarrak bateratzen dira EKB «konfederazioan», horiek lurralde mailan nahiz kultur sail mailan egin ditzaketen koordinazioak errespetatuz eta bultzatuz; areago, horietan oinarrituz.

Bi ardatz ditu, beraz, EKBren erakundeak:

- *Kultur sailak*. Euskararen defentsa eta hedapenari begiratuz eta euskal kulturako sailak kontutan edukiz, honela daude banaturik oraingoz EKB barruko euskarazko kultur sailak: Eskola – Unibertsitatea – Helduen Alfabetatze/Euskalduntzea – Liburugintza – Antzerkia – Prentsa – Irratia/Telebista – Bertsolaritza – Zinema – Administrazioa – Euskararen modernizazioa – Euskal Herriaren Euskaraz. Beste sail batzu antolatuta gabe daude oraindik EKBren barruan: hala nola, Kanta eta Disko, edota Idazleena.

Kultur sail horietako talde eta elkarteak sailaren barrutik koordinatzen saiatu da EKB, beste sailekiko lotura bideratzeko baldintza gisa.

- *Herri eta auzoetako euskal kulturako organismoak.* Kultur sail ezberdinetako lagunak eta taldeak koordinatzen ditu EKBk herri eta auzo mailan. Horrelako hainbat «EKB» sortu eta eratu dira azkenaldi honetan, lehen ikusi denez.

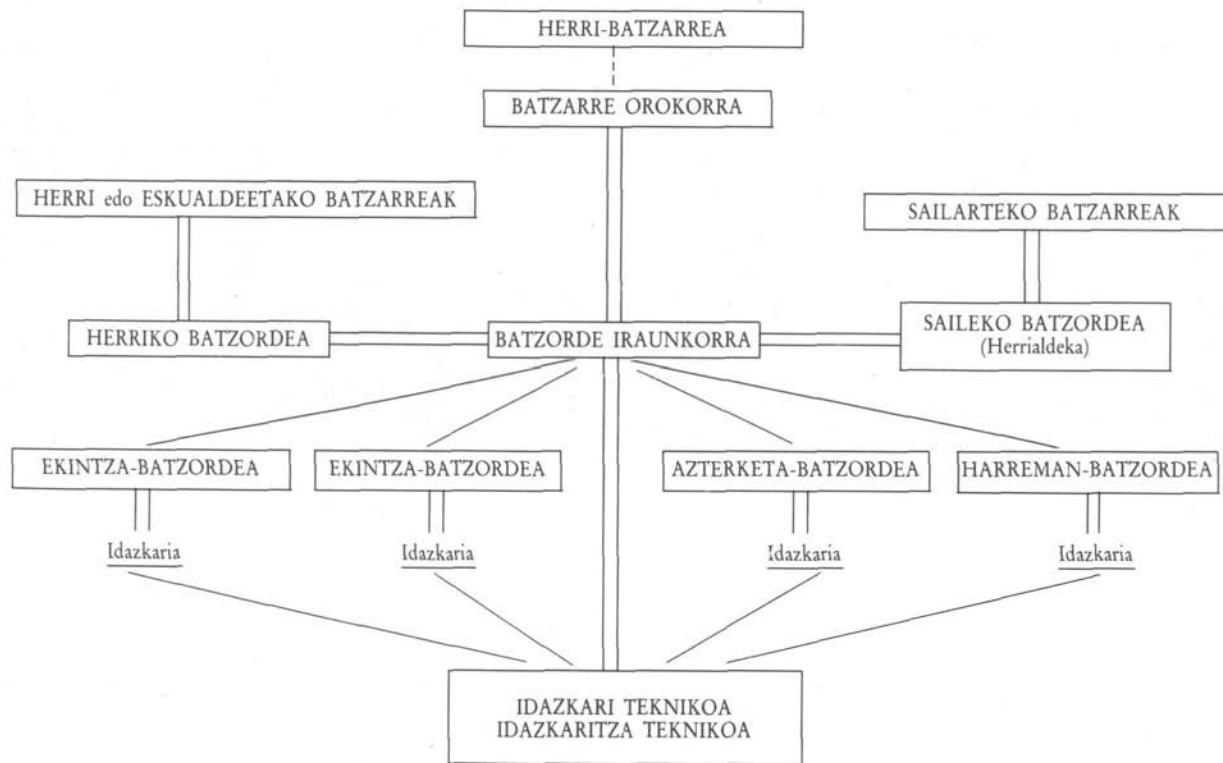
Bi ardatz horien arabera, ondoan eskaintzen da, era grafikoz, EKBren antolamendua. Bertan nabarmen geratzen dira, batetik, antolamendu «horizontala» edo herri, auzo eta eskualde mailakoa (ezkerretara), eta, bestetik, antolamendu «bertikala» edo kultur sailen arabera (eskuinetara). Alde bietako batzordeak Batzorde iraunkorrean, Batzarre orokorrean eta Idazkaritza teknikoan bil-tzen dira.

1.3.4. Bi urtetako bidea

Bi urte ditu EKBk. Orain arteko lanik nagusiena, koordinazio bera oinarritzea, zabaltea eta sendotzea eta horretarako zerbitzua eratzea izan da. Aipaturiko hiru mailetan landu da koordinazio hori:

- *Kultur sail bakoitzean:* Bertako baseko organismoen harremana eta lankidetzaz bultzatu da, euskararen normalkuntzari begira. Sailetako bilera ugari egin da bide horretatik. Hala ere, sail guztietako koordinazioa ez dago berdin landua. Oraindik bide luzea dago horretan irekitzeko.
- *Kultur sailen artean:* Gero luzeago aipatuko den Dossierreko lankidetzaz gain, sail guztietakoen hiru batzarre egin dira: Eibarren, Iruñean eta Durangon, koordinazio orokorra definituz eta sakonduz joateko.
- *Herri eta auzoetako kultur sail ezberdinetako* talde eta elkarten artean: Herri eta auzoetako EKB izeneko edo bestelako koordinazioak eta guztiorien arteko harremana bultzatu dira. Durangon egindako batzarrearen ondoren, horien ekintzen dossierra bildu da, buletin bat argitaratzea bideratu da, eta bigarren batzarre orokorra egin da, koordinazio horien «filosofia», eraketa eta ekinbidea aztertzeko.

EKBren helburuak lortzeko bidean, berriz, kulturako edo kaleko ekintza global eta espezifikorik ez du antolatu Batzarreak; sail bakoitzak antolaturiko ekintzetan partehartzera bultzatu ditu beste sailak. Bere urteroko ekintza global eta nagusizat, berriz, *Euskararen Eguna* onarturik, definiturik eta programaturik dauka.

Beste helburuei begira, honako lanok egin ditu:

- Gizartearen jaberazpenerako, prentsako bi kanpaina moduko eraman ditu aurrera: 1983an kulturaren sailez-saileko Euskararen egoeraren eta dinamikaren hainbat arazo harrotu ziren, 26 artikulutan. 1984ean, berriz, beste artikulua-sail bat argitaratu zen, Iruñeko Batzarrearen aurretik, Koordinazioaren arrazoiak, asmoak, helburuak, etab. aztertuz, batetik, eta zenbait kultur sailetan Euskara normaltzeko EKBren planteamendua agertuz, bestetik.
- Euskararen normalkuntzarako plangintza orokorra bideratzeko, berriz, hasieratik hartu zuen asmoa EKBk, euskal kultur sailen arteko dossierra lantzekoa. Bi urtetan zehar egindako lanaren laburpena eskaintzen da, hain zuzen, oraingo dossier honetan.

Ikusten denez, euskal kultur indar herritarren koordinaziorako prozesua luzea eta etengabea da. EKB ez da dagoeneko amets hutsa, ezta asmo soila ere; baina ez da erakunde burutu eta itxia ere. Projektu bideratu bat da; bertan eskua hartzera deiturik daude asmo eta bide horiek koordinazio baten barruan irekitzen saiatu nahi duten talde, elkarte eta erakunde herritarrak.

2. EUSKARAREN NORMALKUNTZA ETA PLANGINTZA: EKBren DOSSIERRA

EKBren lanbideetako bat zera izan da: Euskal kulturaren sail ezberdinetako euskararen normalbidea aztertzea: Euskararen egoera eta dinamika, arazo bereziak, politika egokia, etab. Azterketa horren bidez, berriz, *Euskararen normalkuntzarako plangintza orokor eta sektorialaren oinarriak* (abiaburu, helburu eta ardatz nagusiak) adierazi nahi izan ditu. Lan horren fruitua eta sintesia da dossier hau.

Beharrezkoa deritzagu euskararen normalkuntza eta plangintza nola ulertzen ditugun eta dossierraren asmoa zein den zehazteari.

2.1. Euskararen normalkuntza

Bi erataria uler daiteke hizkuntzaren (euskararen) normalkuntza: 1) Euskararen arautzea (edo arauzkotzea), euskal gizartean eta

Herrian betetzea eskatzen zaizkion funtzioak betetzeko egoeran ipiniz. Horixe da normalkuntzaren esanahai hertsia. 2) Euskara gizarte eta Herri honen hizkuntza *normal* bihurtzea: hau da, edozein gizarteren hizkuntza ofizialak eta edozein Herriren hizkuntza nazionalak dituen funtzio normalak betetzea. Hitz batez, euskara «hizkuntza minorizatua» izatetik ateratzea, horrek gaurko euskal gizartean bete behar dituen funtzio sozial eta kulturalak zabalduz eta bete eraziz.

Bigarren esanahi hori du bereziki gure artean euskararen normalkuntzak. Horrelaxe ulertzen du *Euskararen erabilkera arauzkotzeko legea*-k ere. Honela dio R. Ninyoles soziolinguistak bere *Idioma y poder social* liburuan: «... No es posible estudiar tal aspecto [hizkuntzaren normalkuntza] sin descubrir sus múltiples implicaciones sociales. La normalización no significa sólo el hecho de “dar normas” lingüísticas, establecer una gramática razonable, una fonética aceptada y un léxico. El término mismo sugiere el hecho inseparable de poner “a nivel normal” una lengua: situarla en pie de igualdad respecto de las otras, en un mismo plano. La normalización está, pues, destinada a abolir el marco diglósico» (85. or.).

Lau alderdi nagusi ditu hizkuntzaren normalkuntzak:

- lexiko-gramatikala edo estandarizazioa
- kultural-linguistikoa edo medernizazioa
- sozio-linguistikoa edo funtzionalkuntza
- juridiko-instituzionala edo ofizialkuntza

Lau alderdiok hizkuntzaren normalbidearen benetako koordenatuak gertatzen dira, elkarrengandik bereizezinak. Hitz laburrez, banan-banan adieraziko dugu horietako bakoitzaren esanahia, batez ere euskarari begira.

2.1.1. Hizkuntzaren estandarizazioa

Hizkuntzaren normatibizazioa ere esaten da. Hizkuntz eredu edo «standard» bat lantzea da estandarizazioa, edozein hizkuntzak dituen hainbat forma ezberdinen artean. Funtsean ortografiako, fonetikazko, morfologiazko eta sintaxizko arauak edo «normak» finkatuz egiten da hori.

Hizkuntzaren normalkuntza da estandarizazioaren helburua. R.L. Ninyoles, *Idioma y poder social*: «Entiéndese, casi por definición, que la estandarización de una lengua se hace para normali-

zar y extender sus usos (formalizados) en una nación-estado». Hizkuntzaren egoera dialektala gainditzera dator estandardizazioa.

Hainbat dialektotan banaturik badago, berriz, hizkuntza —Euskara bezala—, orduan horren *batasuna* egitera dator estandardizazioa. Ez, ordea, beste gain-dialekto artifizialen bat sortzera.

Hizkuntzaren estandardizazioak edo batasunak xede politiko-nazionala izan ohi du, hau da, hizkuntz komunitate batua oinarritzea eta finkatzea. «Estandarización o normativización tiene como finalidad convertir un conjunto de hablas, más o menos diferenciadas, en lengua nacional» (*Ibid.*). Horregatik, gaur euskararen estandardizazioa edo batasunaren bidea zalantzan ipintzea, Euskal Herriaren batasun-bide nazionala bera zalantzan ipintzea da. Herri honen batasun nazionala aitortzen eta bultzatzen duten indar politiko, sozial eta kulturalak daude bereziki behartuta euskararen batasuna onartzera eta bultzatzera.

2.1.2. Hizkuntzaren modernizazioa

Euskara modernotzeko oinarria da euskararen estandardizazioa. Honela definitu du F.X. Karam-ek hizkuntzaren modernizazioa: «Zibilizazio modernoak eskatzen duen komunikazio-moldea posible egingo duen lexikoa eta berbaldi-modua sortzea» («Toward a Definition of Language Planning», in FISHMAN, J.A. (ed.): *Advances in Language Planning*, The Hague, Paris-Mouton 1974). Era berean, bi alderdiok egozten dizkio Ch. A. Ferguson-ek hizkuntzaren modernizazioari: a) Hiztegia aberastea, b) berbaldimota eta estilo berriak garatzea.

Hizkuntzaren «kulturazko normalkuntza» da modernizazioa: hau da, kultura modernoaren alderdi eta maila guztien adierazpide eta sorbide izateko gaitzea hizkuntza.

Bestetara esanda, hizkuntza tradizionala hizkuntza moderno bihurtzea da: Gaurko kultura unibertsala eta gizartearen biziera osoa adierazteko gauza izango den hizkuntza: zientzia ezberdinak, teknika modernoak, administrazioa —publikoa eta pribatua—, filosofia, arteak, kirolak, gizarte-biziera osoa egoki adierazteko gaitzea da hizkuntzaren kultur normalkuntza.

Euskarari dagokionez, modernizazioak hura gaurko gure Herri honen kultur hizkuntza bihurtzea adierazten du: hau da, kultu-

ra modernoak gaurko gure Herri honetan dituen alor eta maila guztietarako euskara gaitzea. Euskal Herriaren gaurko kultura, ordea, hiritarra, industrial, tekniko eta zientifikoa da.

Euskararen modernotzeak lau alor handi bederen baditu:

— **Literatura:** Literatur forma berriak erabiltzeko eta bilatzeko gauzatuz joan behar du euskarak; erabiliaren erabiliaz gauzatu da, ordea. Literatura modernoa lantzea eta hori sustatzea eskatzen du horrek.

— **Komunikabideak:** Gaurko komunikabide sozial guztietara iritsi behar du euskarak: Irratia, telebista, prentsa (baita egunerokoa ere): hor ere euskarak bere gaitasuna lortuz eta egiaztatuz joan beharra dauka.

— **Administrazioa eta merkataritza:** Gaurko Euskal Herrian mundu berri bat ireki zaio hor euskarari; horretarako gaitu gabe dago, erabili izan ez delako. Behar-beharrezkoa da administrazio-ko eta merkataritzako euskara lantzea eta modernotzea.

— **Zientziak, arteak eta teknikak:** Euskara tekniko-berezi-tuaz mintzatzean, alor honetakoaz ari gara bereziki; horietako sail bakoitzean eta guztietan dago euskara gaurkotu eta gaitu beharrean, benetan kultura modernoaren jabe eta adierazpide egingo badugu.

2.1.3. Hizkuntzaren funtzionalkuntza edo sozialtzea

Normalkuntzaren aurreko bi ardatzek horren lehen adierari begiratzen diote bereziki: hau da, hizkuntza bera gaitzeari. Beste bi ardatzok, berriz, normalkuntzaren bigarren adierari dagozkio zuzenkiago: hau da, alderdi sozio-linguistikoari.

Hemen esaten dugun funtzionalkuntzak edo sozialtzeak hauxe adierazten du: Komunitatean edo gizartean hizkuntza bati egozten zaizkion komunikazio-funtzioak betetzea. Eta normalkuntzaren ardatz funtsezkoa denez funtzionalkuntza, esan daiteke, hizkuntza nazional eta ofizialak egoera normalean betetzen dituen funtzio sozialak hizkuntza minorizatuak betetzea dela horren funtzionalkuntza edo sozialtzea.

Hiru urrats ditu normalkuntza sozio-linguistikoak: gizartearen jaberazpena, bere hizkuntzari buruz; hizkuntzaren ezagutza, herritar guztien aldetik; hizkuntzaren erabilera gizarte-bizitzako alor eta maila guztietan: familian, lanean, kalean, irakaskuntzan, ko-

munikabide sozialetan, administrazioan, gizarte-zerbitzuetan, etab.

2.1.4. Hizkuntzaren ofizialkuntza

Hizkuntzaren ofizialkuntza ez da bakarrik gizarte jakin batean hori ofizialtzat edo ofizialkidetzat aldarrikatzen duen legea ematea. Prozesu soziolinguistikoa da ofizialkuntza. Hura debekatua, baztertua edo arazo pribatua izatetik, arazo publikotzat hartzera pasatzeko bidea da orokorki ofizialkuntza; zehazkiago, hizkuntza jakin bati administrazio publikoaren eta bestelako organismo sozial publiko nahiz pribatuen aldetik onarpen ofiziala ematea, eta horren arabera erabiltzea.

Hala ere, ez da aski ofizialpena era abstraktuz aldarrikatzea; lehen aipaturiko Ninyoles soziolinguistak dioenez, «no es suficiente declarar que esta o aquella lengua es oficial; los límites de la oficialidad han de ser también fijados por la definición de su estatuto legal y la delimitación de su área de aplicabilidad».

Ofizialpenak berez ekarri behar du legeen, dekretuen eta arauen bidez hizkuntza ofizialaren ezagutza eta erabilera —maila ofizialekoa— zehaztea, bai eta hori zaintzeko eta lantzeko erakunde eta instituzioak babestea.

2.2. Euskararen normalkuntzarako plangintza

Badira hamar urte, Siadecok eskema bat zabaldu zuela, honelako titulua zeramana: «Euskara erabiltzearen normalizapenari begira geroko plangintza batetarako oinharriak». *Euskararen liburu zuria* izenekoaren eta *Euskararen soziolinguistika azterketa*-ren ondoren, trilogiaren hirugarrena izan behar zuen beste horrek. Siadecok bere ezina aitortu zuen plangintza hori egiteko, eta «euskal aginte politikoa»ri utzi zion eginkizuna.

Honela aurkeztu zuen orduan bere eskema: «Azken urteotan asko erabili dugu gure artean, Euskararen plangintzaren arazoa. Hizkuntzaren normaliztapen bidean abiatu gaudenez gero, hizkuntza beraren edo linguistika alorrean lortzen ari garen batasunarekin batera hizkuntzaren normaliztapen politiko eta sozial bategararako plangintza baten beharra garbi ikusten dugu».

Geroztik kezka sakona izan da euskalgintzan eta euskal kultur-gintzan diharduten guztientzat, eta etengabeko eskabidea euskal aginte politikoari begira. EHEk mila bider gogoratu izan du plangintza orokorraren beharra. EKBk ere bere lehen agirian ideia nagusitzat ipintzen du asmo eta eskabide berbera.

Estatu modernoek beren esku hartu izan dute hizkuntzaren plangintza eta proiektu politikoaren parte garrantzizkoa izan dute hizkuntzarena.

Hizkuntzazko aldakuntza gidatuaren bi adar nagusi bereizi ohi dituzte soziolinguistek: hizkuntza jakin bati berorren barne-alderditik begiratzen diona, batetik; eta hizkuntzari, gizarte-fenomenoa denez, begiratzen diona, bestetik.

Euskarari begira hizkuntz plangintzaz mintzatzen garenean, horren normalkuntzarako plangintzaz dihardugu, euskara hizkuntza minorizatua delako gaur. Normalkuntza esatean, berriz, lehen aipaturiko horren bi adierak hartzen ditugu. Euskararen plangintzak, Euskal Herriko hizkuntza minorizatua izatetik, hizkuntza normaldua izatera eramateko plangintza besterik ez du esan nahi guretzat.

Badira, ordea, indar sozial eta politikoak gure artean, euskararen normalkuntzaren kontzeptua bera ukatu edo gutxietsi egiten dutenak; nolabaiteko hizkuntz «liberalismoa»-ren izenean ukatzen dute, hain zuzen, edonolako hizkuntz plangintza Euskal Herriarentzat. Gaur, ordea, euskararen normalkuntzarako plangintza ukatzea erdararen erabateko nagusitasuna ezartzea besterik ez da, eta horretarako mendeetan zehar eraman den hizkuntz plangintza eta politika burutzea. Azken batean, euskararen heriotza erabakitzea eta erdarazko «elebakartasuna» betikotzea gure Herrian.

Berriro errepikatu beharra dago: behar-beharrezkoa eta larria da euskararen normalkuntzarako plangintza sektoriala eta orokorra.

2.2.1. Plangintzaren bi alderdiak: *Corpus-a* eta *Status-a*

Hizkuntzaren normalkuntzaren bi esanahien arabera, euskararen normalkuntzarako plangintzak ere bi alderdi ditu: *Corpus-arena* eta *Status-arena*.

Euskararen *corpus-aren* plangintzak horren *estandardizazioa* eta *modernizazioa* adierazten ditu. Bataren eta bestearen esanahia

emana dugu dagoeneko; horien beharra, larria eta bidea ondorengo kapituluak agertuko dira hobeto.

Euskararen normalkuntza soziolinguistikoari begiratzen dio horren *status*-aren plangintzak: hau da, gizarte eta Herri honen hizkuntza normal bihurtzeko neurriak hartzea eta horretarako politika egokia bideratzea, irakaskuntzan, komunikabide sozialetan, administrazioan, etab. Azken finean, plangintza horren helburua zera da: Euskarak, Herri honen hizkuntza ofizial eta nazional gisa, bere funtzio «normalak» benetan bete ditzan bideak irekitzea. Izatez, gehienetan erabili ohi da hizkuntza plangintza, hizkuntza ezberdinak elkarrekin bizi direnean, egoera horrek sortzen dituen arazoak konponbideratzeko. Guretzat, euskararen normaltzetik eta berreskuratzetik bakarrik etor daiteke arazoaren konponbidea.

2.2.2. Herri-endarren eskuhartzea

Euskararen normalkuntzarako plangintza ez da ametsak egitea ez asmo onak formulatzea. Siadecok, aipaturiko eskeman, bost kapituluok ematen ditu edozein plangintzak bete beharrekoak:

- Helburuen definitzea
- Bitartekoen edo medioen aukeratzea
- Lehenetsun edo prioritateen erabakitzea
- Programa zehatzak arlo bakoitzean markatzea
- Behar diren finantz bideak aurkitzea.

Bost urrats horiei beste bi erantsi beharko genizkieke: bata, herriaren jaberazpena eta sentsibilizazioa, lehen puntutzat jarriko genukeena; bestea, politika planifikatuaren emaitzen azterketa eta kontrola, azken puntu gisa ipiniko genukeena. Hasieran eta bukatzeran jartzen baldin baditugu ere bi eginkizun horiek, hizkuntza politika osoaren etengabeko baldintzak dira, plangintza zera burokratiko hutsa izango ez bada eta horrek herrian benetako eragina izango badu.

Esan beharra dago, Euskal Herrian hizkuntza plangintzaren bidean lehen urratsa ere emateko dagoela: hau da, normalkuntzaren aldeko kanpaina orokor eta ekin bat, Kataluniako Generalitateak 1982an egin zuenaren antzekoa. Euskal Herriko administrazio publikoaren aldetik egin izan diren kanpainak oso partzialak, azalekoak eta momentukoak izan dira. Jakina, kanpaina orokor eta sakona abiatzerakoan, plangintza bera landua eta bideratzeko prest egongo da, non Administrazio publikoari —berorren maila guz-

tietan— eta indar politiko eta sozialei, beren konpromisoa eskatuko bait zaie, herriari eskatzen zaion moduan. Horrelako kanpaina, euskal Administrazio publikoaren orain arteko jokabidearen salakuntza ere bada; baina horixe da edonolako plangintzaren lehen urratsa.

Euskal aginte politikoaren eta Administrazio publikoaren erantzukizuna eta egitekoa da aurrenik eta nagusienik plangintza hori egitea eta gauzatzea. Honela zioen EKBk bere agirian: «Agiri hau izenpetzen dugun lagun eta elkarte herritarrok, Euskal Herri osoko erakunde ofizial guztiei, euskararen normalkuntzari buruz duten erantzukizun larria aitortu eta gogorarazi egiten diegu».

Baina berehala eransten du: «Horiek [erakunde ofizialek] eta herri-elkarteek elkarri eragin behar dietela uste dugu, gure hizkuntza nazionala aurrera eramateko». Euskalgintzako eta euskal kulturgintzako indar herritarren protagonismoa baieztatzen da euskararen normalkuntzarako; era berean, horien lehenetsuna baieztatzen beharra dago normalkuntzaren edonolako plangintza egokia egite-rakoan.

Honela zioen Siadecoren aipaturiko txostenak: «Lehenik, plangintza bat egokia behetik gora egina denean bakarrik dela uste dugu, hau da, herriko indar guztiak kontutan hartzen direnean, euskararen munduan mugitzen direnengandik abiatuz gero». Horren oihartzun gisa edo, honelako eskabidea egiten zuen EKBk agiri hartan:

«Euskararen normalkuntzarako plangintza orokorra, luzarokoa eta koordinatua landu dezatela lehenbaitlehen. Euskararen normalkuntza prozesua bakarra da, nahiz eta herrialde edo eskualde bakoitzean horren dinamika ezberdina izan. Plangintza hori, berriaz, ez da goitik behera egitekoa, behetik gora baizik; horregatik eskatzen dugu euskal kulturako indar, elkarte eta sail guztiek horretan eskuhartzea».

Iruñeko manifestuak berriro ere plangintzaren premia berretsiz, herri-indarren partehartzea eskaintzen eta eskatzen zuen:

«Herri honek eta herritar bakoitzak euskara berreskuratzea eta euskarazko kulturaren osorik bizi ahal izatea da helburua: Euskaraz bizi! Projektu politiko, sozial eta kultural orokor baten bidetik bakarrik lor daiteke hori. Horregatik, lehen mailako arazoa dela uste dugu Euskal Herri osoko administrazioetako erakunde publikoek euskararen normalkuntzarako plangintza orokorra eta sektorialak egitea, herrian euskara eta euskarazko kulturaren alde lanean ari diren erakunde eta mugimenduen eskuhartzeaz. Aipaturiko in-

dar, talde, eta elkarte herritarrek beren lekua eta parte funtsezkoa izan behar dute plangintza horretan».

Prozesu sozial oso bat eskatzen du euskararen normalkuntzak; era berean beharrezkoa da indar sozial eta herritarrek partehartzea normalkuntzarako plangintzan. Hori lortzen ez den bitartean, goitik letorkeen edozein plangintzak porrot egingo du.

Eskabide bat eta eskubide bat azaltzen ditu EKBk hainbat aldiz bere agiri, manifestu eta artikuluetan.

2.3. EKBren dossierra

Euskararen normalkuntzarako plangintza orokorrari «talde tekniko» gisa ekin zion Siadecok. Baina benetako plangintza egitea *euskal aginte politikoaren* eskuetan bakarrik dagoela eta *Herriko indar guztietatik* abiatuz egin beharrekoa dela baieztatu ondoren, plangintzarako «oinarriak» formulatzean gelditu zen, tituluari bertan adierazten denez.

Orain dela bi urte argitaratu zuen Eusko Jaurlaritzako Euskararen Aholku Batzordeak liburuska bat, bi urteko lanen eta azterketen fruitu gisa. Berrogeitabost orrialdeko liburuska «oinarrietan» gelditzen da berriro: *Euskararen politikarako oinarriak*. Aginte politikoaren eskutik zetorren, baina ez zen benetako plangintza, eta indar herritarren eskurik ez zegoen hartan. Izan ere, liburuskaren planteamenduaren akats nagusienetako bat hauxe da: Administrazio publikotik eta erakunde ofizialetatik bakarrik begiratzen zaiola euskararen normalkuntzari.

Hiru aldetakoak dira beharrezko euskararen normalkuntzarako plangintza egitean eta bideratzean: Aginte politikoa, talde teknikoak, indar herritarrek. Alde bakoitzak bere lekua, erantzukizuna eta eginkizuna ditu.

Indar herritarren erantzukizuna eta eginkizuna betetzera dator, hain zuzen, oraingo dossier hau. Honek ere ez du plangintza eskaintzeko asmorik; hori ez dagokie indar herritarrei. Berriro ere plangintza horretarako «oinarriak eta ardatz nagusiak» definitzera dator dossierra, euskalgintza eta euskal kulturagintzako talde, elkarte eta erakunde herritarren analisia eta ikuspegia eskainiz. Baina aldi berean, berriro gogoratu nahi du EKBk plangintzaren *eskabidea* eta indar herritarren *eskubidea*.

Lau puntutara laburbildu zituen EKBk dossierra lantzearen helburuak, hori bideratzean eta programatzean:

- EKB bera, euskal kultur talde eta elkarten koordinazio gisa, eta euskararen eta euskal kulturaren normalkuntzarako plataforma zabal gisa, gorpuztea, finkatzea eta indartzea.
- Euskararen eta euskal kulturaren normalkuntzari dagokionez, gaur egun hizkuntz eta kultur politikak daramatzen bidei buruz bere jokabidea zehaztea, bai arazo orokorretan eta bai sailetako arazoetan.
- Datozen hilabete eta urteetarako EKBren ekinbideak markatzea eta horien arteko lehentasunak argitzea.
- Euskararen eta euskal kulturaren plangintzarako abiaburu-helburuak definitzea, horretarako politikaren ardatzak ipintzea eta eskakizun nagusiak aurkeztea: Administrazio publikoari eta indar politiko, sozial eta kultural guztiei.

EKBn koordinaturik dauden euskal kulturako sail guztiek hartu dute parte dossier hau lantzean. Aurrenik Sail bakoitzeko talde batek landu du bere saileko txostena. Dossier osoa hasieratik bertatik bide beretsutik lantzeko, sail guztiei eskema orokor berbera eskaini zitzaizen:

- Sailaren egoera: Datuen eta taulen bidez, batez ere; azalpen globala, era deskriptiboz eta sintetikoaz emana.
- Saileko hizkuntz eta kultur «politika» egokiaren ardatzak: Saileko talde eta elkarten egitekoa; erakunde ofizialen erantzukizuna.
- Sailaren jokabidea eta ekinbidea EKBren barruan: jokaerarako eta ekintzarako bide zehatzak.
- Sail bakoitzeko eskakizunak, erakunde ofizialei ipintzekoak: errebindikazio sailkatuak, garrantziaren eta epeen arabera.
- Ondorioak...

Kultur sail bakoitzean eztabaidatu, kritikatu eta osatu zen saileko txostena. Horretarako, iazko udaberrian bilera ireki berezia antolatu zen Eibarren, non sail guztietako lagun askok hartu bait zuen parte, sailka banaturik eta denak batean.

Kritika, ohar eta iradokizun horien arabera zuzendu eta landu dira berriro txostenak; ehundaka orrialdeko dossierra bildu da horrela, laster nahi duenarentzat eskura jarriko dena.

Ondoren, batzorde berezi bat eratu zen, txosten guztiak bateratzeko eta dossier laburtu bat lantzeko: horixe da hemen eskaintzen dena. Sail guztietako txostenen arduradunekin batera burutu

du lana batzordeak. Guztien ohar eta iradokizunak jaso ditu dossier honek; eta azkenik guztien onarpena eduki du.

Bere puntuak utzi nahi dugu dossier hau. Lehen aldiz heldu zaio euskararen normalkuntzaren eta plangintzaren arazoari hone-lako orokortasunarekin eta globaltasunarekin. Bertan eskuhartu dute euskal kultur sail eta organismo herritar askotako anitz lagunek. Hainbat aldetatik eta hainbat elkarrizketa eta eztabaidaren ondoren lantzea lortu den dossier honek batasun aski handia du. Guzti horregatik berebiziko garrantzia duela uste dugu, lehen urrats eta aurrera jotzeko oinarri gisa.

Hala ere, eta berriro esanez, dossier hau ez da erabat burutua eta behin betiko zerbait. Horren lantzean eskuhartu ez duten beste hainbat lagun, talde eta sektoreri erabat irekia dago, elkarrizketa zabaltzeko oinarri eta abiapuntu gisa eta euskal kulturako sail eta gizarte-sektore ezberdinetako talde, elkarte eta erakunde herritarren arteko baterakuntza eta koordinazioa lortuz joateko. Edonolako eritziak eta kritikak ezezik, elkarrizketak eta eztabaidak zabaltzea eskatzen du dossier honek: horretarako oinarrizko materiala dela esan daiteke.

Dossierraren batasuna eta globaltasuna bereziki zaindu badira ere, oharturik gaude kapitulu guztiak ez daudela maila berean, eta ez dutela heldutasun eta sakontasun berbera lortu. Guk geuk ohar-terazi nahi dugu irakurlea nolabaiteko desoreka horretaz. Baina horren arrazoia ere bilatu nahi dugu; gure ustez, euskararen normalkuntzarako orain arte egin diren azterketa sektorialen egoera ezberdinen ispilua da. EKBren dossier honek desoreka horren ondorioak jasaten ditu. Horregatik, gutxiago aztertutik eta landurik dauden sail horietarako batez ere, zirrikada, bultzada eta konpromisoa izan nahi du dossier honek.

Hutsuneren bat edo beste ere badu, EKBren nahiaren kontra gelditu direnak eta bete beharrekoak: Euskal kantarien eta idazleen sektorearenak, bereziki.

Azkenik esan beharra dago, dossier hau euskal kultur sailen artekoa dela, eta, beraz, kulturako sektoreetatik begiraturik landu dela nagusiki: horietatik begiratu zaie batez ere euskararen normalkuntzari eta plangintzari. Beste ikuspegitatik begiraturik, garrantzi askoz handiagoa hartuko zuketuen gizarte-zerbitzuen eta lan-munduaren kapituluek, esate baterako. Sinetsita gaude, bi «sektore» eta ikuspegi horiek oso oinarrizkoak eta garrantzizkoak direla euskararen normalkuntzari begira, eta kultur sektoretik bereizezinak direla. Ikuspegi horietan asko sakondu beharra dagoela

uste dugu. Horretarako asmoa agerian jarri nahi du EKBk hemen bertan.

3. ELEBITASUNA ETA EUSKARAREN BERRESKURAPENA

3.1. Ordezkapen-politika eta euskararen egoera diglosikoa

Herri batean bi hizkuntza elkarrekin bizi direnean, elebitasunaz hitzegin ohi dugu. Hitz honek oso deskribapen sinplea egiten digu; leku horretan bi hizkuntza daudela besterik ez digu adierazten, baina ez dizkigu argitzen berehala planteatzen zaizkigun galdera batzu: Zein da hizkuntza horien arteko erlazioa? Zein eremu geografiko eta sozialetan erabiltzen dira? Zein mailatan erabiltzen dira? Nork erabiltzen ditu? ...

«Elebitasun» kontzeptuak ez ditu argitzen galdera eta arazo hauek, hitz zehazgabe baten bidez estali baizik.

Hizkuntza, gainera, ez da kontzeptu mailan aurki daitekeen gauza abstraktu bat, pertsonen arteko harremanetan eta gizarte baten bizitzan gauzatzen den zerbait baizik. Hau horrela izanik, eta gizarte baten barnean, hizkuntzaren funtziorik nagusienetako bat, herritarrak batzea eta beste herriengandik bereiztea da.

3.1.1. Elebitasun modernoan sorrera

Gizarte batean bi hizkuntza daudenean, ez dago orekarik, ez bakezko bizikidetasunik, hizkuntz borroka eta norabide bakarreko ordezkapen linguistikoa baizik.

Borroka hau, Europako nazio zapalduetako bakoitzean —eta besteetan ere berdintsu— forma bereziak hartu arren, fase berdintsuak ezagutu dituen prozesu beraren bidez eman da.

Elebitasun hauek ez dira naturalki sortu, prozesu luze baten ondorioz baizik. Zapalketa linguistikoa ez da isolatua izan, zapalketa orokorrago baten zati baizik. Eta zapalketa honek, bitarteko militar, administratibo eta judizial guztiak erabili ditu gure herria zapaltzeko.

Hala ere, hizkuntzak izan dira, estatu zapaltzaileek nazio za-

palduak menperatzeko erabili dituzten armarik garrantzitsuenetakoak. Era batera edo bestera, sistemak bere boterea mantendu nahi badu, derrigorrezkoa zaio bere hizkuntza berarekin mantentzea edo iraun eraztea (Afrikako zenbait nazio «independente» leku-ko).

Urteetako zapalketaren ondoren, eta herri zapalduak beren hizkuntza eta kulturaren alde ezer egin ezin dezaketelako, hizkuntzaren ordezkapena ematen da. Ez da prozesu naturala, ezarritako prozesua baizik. Ondorioz, Euskal Herriaren kasuan, jauntxoek, aberatsek, oligarkiak, beren interes politiko eta ekonomikoen ondorioz, ezarritako Estatuaren hizkuntza berena kontsideratu eta eskuratzaren dute. Horrela sortzen dira lehenbiziko elebidunak, lehenbiziko intermediarioak.

Piskanaka-piskanaka, eta komunikabideak, irakaskuntza, eta instituzioak hauen esku daudelako, herriari erdara inposatzen diote goitik behera, eta beren seme-alabei ez diete euskararik irakasten. Horrela, komunitate elebiduna handituz doa, eta lehen elebakar erdaldunak sortzen dira.

Denborarekin hasierako euskaldun elebakarrak gutxituz doaz eta, era berean, elebakar erdaldunak gehituz eta euskaldun guztiak elebidun bihurtuz. Azkenean, hasierako elebakar euskaldunak desagertu dira, elebakar erdaldunak ugaritu eta, gainera, emigrazio erdaldun handi bat jasan ondoren, elebidun bakarrak talde murritza gara.

Erdara, zapaltzen gaituen kulturaren ardatz bihurtzen da, eta, une berean, herri-kulturaren edo euskal kulturaren deskulturatzaile.

Historikoki, herriaren hizkuntza euskara izatetik, herriko burgesak erdara onartuz, herri osoaren erdalduntze-prozesuaren lehen urratsa ematen da, gero erdara herri-hizkuntza bilakatzen delarik..

Ondorioz, eta euskaldunak esterminatzea politikoa ez denez, asimilazioa hartzen da tresnatzat. Hizkuntza trukatu ondoren, antzinako aberkidesuna eta abertzaletasuna itzaldtu egiten da, eta haren ordez hizkuntza berriari dagokion aberkidesuna pizten da, eta, segidan, baita abertzaletasun berria ere.

Gaur, garai batean hasitako lana azkeneraino eramateko, gure herria desagertezteko, eta hizkuntza galerazteko, sistema politikoa aldatu denez, metodoa ere aldatu egin da: eta bide hori da inposatu nahi diguten, eta inposatzen diguten, elebitasuna.

3.1.2. Egoera minoritarioa eta hizkuntzen erabilpen-arauak

Hizkuntza baten erabilpena ez da inoiz guztiz aukerako edo arbitrarioa. Badira erabilpen jakin batzu inposatzen dizkiguten arauak (hitanoa/zutanoa erabiltzea) eta badira ere «zein hizkuntza» erabili behar dugun adierazten diguten arauak.

Gauza garbia da, hizkuntza minoritarioa, komunitate bateko minoria linguistiko baten hizkuntza dela.

Egoera minoritarioan, hizkuntzaren erabilpen-arau linguistikoak «erabilpen-arau murrizkorrak» dira, hots, euskararen erabilpena baino gehiago, erdararena bultzatzen duten arauak, gure kasuan. Ikus dezagun zertan datzan euskararen egoera minoritarioa:

- Euskal Herri osoak (erdaldunak gehi elebidunak), % 100ek, daki eta erabiltzen du erdara.
- Komunitate elebidun bakarra euskaldun-komunitatea da. Komunitate minoritarioa: % 23.
- Komunitate maioritarioa erdaldun elebakarra da: % 77.
- Ez dago euskal komunitate elebakarrik, (euskara soilik dakienik): % 0.

Beraz, komunitate euskalduneko biztanleak euskara eta erdara erabiltzen ditu. Komunitate erdalduneko biztanleak, ordea, erdara bakarrik darabil. Euskal Herrian, biztanleria osoak erdara darabil, eta erdarak era guztietako funtzioak betetzen ditu. Biztanleriaren zati txiki batek darabil euskara, eta hizkuntza honek oso funtzio txiki batzu betetzen ditu.

Ikus ditzagun, beraz, gure hizkuntza erabiltzeko probabilitateak, Fishman-ek proposaturiko inkestaren bidez. Egoera honetan egin behar diren galderak hauek dira: *nork* hitzegiten du? *norekin?* *zertaz?*...

Garrantzizkoena, zera da: euskara erabiltzeko baldintza guztiak bete behar direla, hots: hitzegiten ari dena euskalduna izatea *eta* euskaldun batekin aritzea *eta* gai arrunt batetaz *eta* ahoz ihardutea, etab. Baldintza horietako bat betetzen ez baldin bada, berriaz, erdara erabiliko da: erdalduna baldin bada hizketan ari dena *edo* erdaldun batekin ari baldin bada *edo* gai formal batez *edo* idatziz *edo* leku publikoren batean *edo*...

Hori dela eta, gaur Euskal Herrian, euskararen erabilpenaren maiztasuna ia hutsaren parekoa da eta, aldiz, erdararena ia erabatekoa. Eta euskararen erabilpen murrizt honek erakusten digu zein

izango den biharko euskararen espektatiba, gaurko erabilpenak biharko iraupena baldintzatzen bait du.

Horri buruz esan daitekeen gauza bakarra, zera da: hain gutxi erabiltzen den hizkuntzak ezin duela luzaro iraun, eta euskara/erdara erlazio horietatik euskararen betirako hondamendia dato-rra, eta horrekin Euskal Herriarena.

3.2. Elebitasunaren ideologia

3.2.1. Funtzio ideologikoa

Elebitasuna gaur modan dago, baina ez da gaurko kontua. Frankismoak, 1956 aldera, aro teknokratikoa inauguratu zuenean, liberalismo espainolaren lumetatik etorri zitzaizkigun elebitasunaren aldeko topiko ezagunak: «batasunean desberdintasuna» eta horrelako esatera bipilak. Nork ez ditu gogoratzen Unamuno, Maeztu, Baroja, Menéndez Pelayo, Menéndez Pidal, Ortega y Gasset, Madariaga, Sánchez Albornoz, Julián Marías, Laín Entralgo eta abarren pasarteak? Liberalak, oso liberalak, bai, baina asimilazionista porrokatuak, ezin espainolagoak guztiak, Unamuno eta Baroja barne, noski.

Paradoxa badirudi ere, egia hauxe da: hizkuntz inperialismoa ezarri den herrialdeetan, martxan jarritako estrategia dominatzailea hizkuntz ideologian babestu izan dela, hain zuzen ere. Itxuraz neutroa, oso liberala eta demokratikoa agerturik, elebitasuna izan da asimilazio-prozesu guztiaren estaldura.

Jokabidea aski ezaguna da: hasteko, eta hementxe datza tranpa demokratikoaren habia ezkutukoa, ez da sekula esaten, gutxiago zehazten, elebitasuna zein egoera konkretutan hezuramaitu behar den. Plangintza zehatz eta mugaturik ez. Beti ere plangintza behin-behinekoak, beti ere epe laburrerako jomugak.

Gure kasura etorritz: zenbat dira Euskal Komunitate Autonomoan euskaraz mintzatzen dakitenak? Demagun, optimismo handiarekin, Araban % 11,46, Bizkaian % 25,25 eta Gipuzkoan % 53,33 direla. Beno ba: hainbeste euskara emango da, demokraziak proportzioen politika segitzea eskatzen bait du. Hainbeste baldin badira euskaldunak, ez gehiago, horixe da errealitate soziala eta horri plegatu behar gatzaizkio. Elebitasunaren aldeko politikak, dagoen *statu quo* hori onartuz, arazoaren ikuspegi «errealista», «apolitikoa» azaltzen du. Honela, elebitasuna haizatuz gero,

egoera egonkor baten aldeko hizkuntz planteamenduak egiten dira, demokrazia formalari dagozkion tamainakoak, hizkuntz diskriminaziorik egon ez dadin.

Ideologia honen arabera, pentsatzekoa zenez, erabat zomorroturik, ezkutaturik, geratzen da estatu-hizkuntza dominatzailearen diktadura. Ez da planteatu ere egiten hizkuntza menperatuaren salbazioak gizartearen sistema mailako aldaketa aurrekatzen duela. Ez da onartu nahi, lehen gizarteko harreman ekonomiko, politiko eta kulturaletik baztertua izan den hizkuntzak, orain, baldin salbatuko bada, alderantzizko prozesua eraman behar duela. Hizkuntza menperatuak, bere burua salbatuko badu, gizarteko maila guztietan beharrezko hizkuntza bilakatu behar du. Derrigorrez. Hara hor hasiera eta bukaera. Ez dago beste alternatibarik.

3.2.2. Elebitasunaren tranpa

Eusko Jaurlaritzako Euskararen Aholku Batzordeak 1983an argitaratutako *Euskararen Politikarako oinarriak* liburuskari kapitulu oso bat dago (II.a), «Elebitasunaren arazoa» aztertzen duena. Lau elebitasun-modu bereizten ditu: Elebitasun pasiboa, elebitasun diglosikoa, elebitasun faltsoa eta elebitasun osoa. Dokumentuaren arabera, Komunitate Autonomoak elebitasun diglosikoa (diglosia) bizi du, eta elebitasun osora iristea da hizkuntz politikaren helburua. Elebitasun osoa, berriz, honela definitzen da: «Bi hizkuntzetan jendetza guziaz, maila eta arlo guztietan, eta pertsona arteko harreman guztietan, inolako diferentziarik gabe baliatzea» (17-18 or.).

Baina ondoko paragrafoetan argi eta garbi esaten da, elebitasun osoaren helburu hori ez dela Europan eta munduan gertatzen. Familiar bakarrik gerta omen daiteke benetako elebitasuna... Bestalde, badirudi, elebitasun osoa «gaitzerdi» gisa onartzen dela; helburutzat jartzen, hala ere.

Guzti horretan oinarritzko kontradikzioa ikusten da euskararen plangintza politikarako. Batetik gaitzerdi den helburua jartzea, eta gainera inon gertatu ez den helburua ipintzea politika «errealista»-ren helburutzat.

«Elebitasun oso»rik ez da gertatzen, elebitasun orekatu, bakezko eta egonkorrik ez dagoelako, eta gertatzez elebitasuna beti diglosikoa gertatzen delako, historiari begiratzen bazaio.

Hizkuntzen arteko borrokaren fruitua da hizkuntzen arteko egoera diglosikoa, hau da, ordezkapen-prozesuaren ondorioa, hizkuntza bat nagusituz bestea minorizatua utzi duena. Dinamika horren konponbidea ez da, beraz, elebitasun osoa —ezinezkoa, bestalde—, hizkuntza minorizatuaren *berreskurapen osoa* baizik.

Euskarari dagokionez, I. Müller hizkuntzalariak berriki idatzi dituen hitzak aipatuko ditugu: «Nire eritzia da, elebitasun-politika Euskadin, hizkuntz politika kolonial aktibo, beste helpide batzurekin jarraitutako, bat bezala ikusi behar dela» («Elebitasuna Euskal Herrian: Teoria eta egoera», in: *Jakin* 32 (1984), 33. or.).

3.3. Hizkuntz normalkuntzaren helburua

3.3.1. Ereduak

Hizkuntzen normalkuntzarako bi izan dira nagusiki, orain arte eta estatu desberdinetan, erabili izan diren erizpideak:

— Lurraldetasunaren erizpidea: Zerbitzu publikoetan norberaren hizkuntzaz baliatzeko eskubidea, zonalde zehatz batera mugatzen da, estatu eleaniztunen barruan, hizkuntza ofizial bat besterik ez dagoelarik zonalde linguistiko bakoitzean.

— Askatasun pertsonalaren erizpidea: Norbanakoari zenbait zerbitzu bere hizkuntzan eskaintzen zaio, dagoen lekuan dagoela.

Euskararen gaurko egoerara itzulirik, garbi dakusagu ezarri zaigun irtenbideak ez diola ez erizpide batari ez besteari erantzuten:

- Eskubide indibidual osoak, erdaldunek bakarrik dituzte.
- Eskubide territorialak gaztelaniak eta frantsesak dituzte, bakoitzak bere estatu osoan, Euskal Herria barne.
- Euskarak ez du eskubide territorialik.
- Euskaldunak ez dauka bere eskubide pertsonalak praktikatzeko aukerarik, bertan euskara ez dakitenak daudenez gero, euskaraz bizitzeko ahalbiderik gelditzen ez zaiolako. Gainera, eskubide pertsonalak ezin ditzake estatuaren lurralde osoan praktika, «dagokion komunitate autonomoan» soilik baizik, eta Nafarroaren kasuan, esate baterako, eskualde batzutan bakarrik.

Azken garai hauetan, eta «demokrazia»ren izenean, hizkuntz arazoak maila pertsonalean planteatzen zaizkigu soilik. Baita

Eusko Jaurlearitzak ere. Bada garaia gezur hau salatzeko, eta horretarako EHEk argitaratutako *Eztabaidarako materialeak* liburutik zati batzu jasoko ditugu:

«Orain arteko esperientziak frogatu du hertsiki aplikaturiko pertsonalitate erizpideak, hizkuntz ahulenen desarrolloa galerazi egin duela (...)

Hizkuntza arazoa sarri, eskubide indibiduala balitz bezala planteatzen da; pertsona bakoitzaren aukeragai: «euskara gustatzen zait eta ikasten dut; ez zait gustatzen eta ez dut ikasten».

Baina hau nahasketa da:

Hizkuntza fenomeno soziala denez gero, herri-eskubideetan edo eskubide kolektiboen mailan dago, beraz, eskubide kolektiboak, eskubide indibidualen marko dira.

Eskubide indibidualak ezin daitezke eskubide kolektiboen bizkar bete, hots, pertsonarentzat gauza asko aukeragai ez diren bezala: non jaio, nazionalitatea, etab.: hizkuntzarena ere ez da aukeragai indibiduala eta ez da inon horrela planteiatzen gainera».

Hitz gutxitan esanda, badaude gizabanakoaren eskubide pertsonalak eta badaude gizataldeko eskubide pertsonalak (edo eskubide pertsonal kolektiboak). Azken hauen artean daude bereziki hizkuntzarekiko eskubideak. Berriro ere, lehen aipaturiko I. Müller-en hitzak aipatuz, esan dezakegu: «Elebitasun indibiduala, gertatzen den hizkuntz ordezkapen baten seinale bezala har daiteke» (29. or.).

3.3.2. Euskararen berreskurapen osoa

Hizkuntzaren normalkuntza, erabat abstraktu eta zehazgabe galditzen da, horren helmuga zehazten ez den bitartean. Normaltasunaren eta anormaltasunaren arteko mugak oso subjektiboak eta arbitrarioak izan ohi dira. Horregatik, eta bereziki euskarari, geure hizkuntza nazionalari begira, definitu behar dugu nola ulertzen den euskararen normalkuntzaren helburua: zein den horren helmuga.

Berreskurapena uler daiteke oso maila apalean: umetatik edota guraso nahiz arbasoetatik euskara galdua dutenak hori erabiltzeko gaitzea, euskalduntze-prozesuaren bidez; herri mailan, berriz, euskarari «bere» lekua ematea, ofiziala denez, elebitasun «egokia» lortuz.

Hemen, ordea, berreskurapen *osoaz* mintzo gara: funtsean zera esan nahi da, euskara bihurtzea Euskal Herri osoaren hizkuntza komunitario eta euskaldun bakoitzaren hizkuntza pertsonal. Normalkuntz prozesu luze baten helburua izan daiteke hori: normalkuntza linguistiko, juridiko, instituzional, sozial eta kulturalaren fruitua da euskararen normalkuntza etnikoa eta antropologikoa: hau da, euskara bihurtzea, Euskal Herriaren eta euskaldun bakoitzaren biziera.

Azken aldian, euskararen berreskurapenerako kanpainaren slogan bihurturik dabil «Euskaraz bizi!». Egokia da, horretarako plangintza eta politika egokia badaramatza atzetik; eta Euskal Herri osoa hartzera eta horretaz jabetzera baldin badarama euskara.

Euskara, Euskal Herriaz «jabe» dadin, euskaldun bakoitzak eta guztiok geure hizkuntza nazionalaz «jabetu» behar dugu:

- Buruz eta kontzientziaz jabetu geure hizkuntza nazionalaren garantziaz eta norberaren erantzukizunaz.
- Ikastez eta lantzez jabetu, nor bere kulturaren mailan euskaraz baliatzeko.
- Erabiltzez jabetu, poetak esaten duena kontutan harturik: «Euskara ez da galduko ez dakitenek ikasten ez dutelako, dakitenek erabiltzen ez dutelako baizik».

Euskarak jasan duen —eta oraindik jasaten duen— *ordezkapen*-prozesuaren aurka, berreskurapen osoaren —pertsonalaren, sozialaren eta nazionalaren— politika eskatzen du, oraingo egoera diglosikoa gainditzeko eta benetan euskara euskaldun guztion hizkuntza bihurtzeko. Elebitasun osoa eta benetakoa ez da orduan euskararen plangintza-politiken «helburua», *helbidea* baizik.

Gure helburua, Euskal Herrian euskarak estatutu territoriala izatea da, hau da: Euskal Herriko hizkuntza euskara izatea; eta horrekin batera, Euskal Herriaren hizkuntza euskara izatea.

Elebitasunak, erdaldun guztiei euskara derrigorrez ikaserazteko balio badu, bide bezala onar dezakegu, baina inoiz ere ez helburu bezala. Ukatzen ez dugun ondasun kulturaltzat jotzen badiugu ere erdarak, gure helburua euskararen normalkuntza juridikoa, instituzionala, soziala, kulturala eta linguistikoa lortzea da; hitz gutxitan esanda, Euskal Herrian sozialki elebakartasun euskalduna lortzea, hots: eleaniztasun pertsonala, baina elebakartasun territoriala. Eta territorialtasunaz edo lurraldetasunaz ari garenean, ez gara geografia hutsaz ari. Hizkuntzaren lurra, azken batean, gizartea da, eta gizartearekin batera honen instituzio guztiak.

Lurralde horrek euskalduna izan behar badu, gizarteak eta honen instituzio guztiek ere euskaldunak izan behar dute.

Berreskurapen horretara iristeko, berriz, normalkuntzaren bide osoa egin behar da, horren ardatz guztietatik. Hiru baldintza eskatzen ditu hizkuntza minorizatuaren berreskurapen osoak:

- Horri lehenetasun osoa ematea, edonolako hizkuntz plangintza eta politikatan;
- Lurraldetasun-printzipioa, hau da, hizkuntz politika osoa nazio-eta lurralde-erizpideekin bideratzea, eta ez norbanakoaren eskubideen mailan bakarrik;
- Hizkuntza nazional eta ofizialtzat euskara ezagutzea: euskal herritar guztiek jakin behar dutena eta erabiltzeko eskubidea dutena.

4. EUSKARAREN OFIZIALKUNTZA

Euskararen normalkuntzaren ardatzetako bat zera dela esan da: Normalkuntza juridiko-instituzionala. Euskararen normalkuntzaren arazoa publikoa izanik, administrazio publikoen aldetik horretarako sortu den eta sortu behar den marko juridikoaz eta instituzionalaz ari gara.

Hasteko, esan beharra dago, Euskal Herria bi estaturen mende dagoelarik, euskararen normalkuntzarako marko juridiko-instituzionala, oinarrian bertan ez dela bakarra Euskal Herri osorako. Seguruena hortxe dago funtsezko eragozpen bat, gure hizkuntza nazionalaren normalkuntza eta plangintza bere orokortasunean aurrera eramateko.

Areago, Hego Euskal Herria bi komunitate «administratibo»-tan berezia dago: Nafarroa, batetik; beste hiru herrialdeak, bestetik. Berrero ere, bi komunitateetarako Espainiako konstituzioa berbera baldin bada ere, euskararen normalkuntzaren plangintzarako marko juridiko-instituzionala doblea eta ezberdina dugu.

Guzti honek zera esan nahi du: Euskararen normalkuntzarako hiru marko juridiko-instituzional edukitzean, ez dagoela inola ere benetako plangintza orokor eta nazionala egiterik. Eta horretarako Herriaren basetik sortu izan diren eta lan egiten duten erakunde

nazionalek topo egiten dute egoera legal eta instituzional zatikatu eta ezberdin horiekin. Benetan ez dago inolako instituzio ofizial-publikorik, euskararen arazoa maila nazionalean har dezakeenik. Euskaltzaindia bera, Euskal Herri osoa hartzen badu ere, Hegoaldean bakarrik da erakunde publikotzat onartua, eta ez Iparraldean.

Aurrenik Iparraldeko marko juridiko-instituzionala azalduko dugu hemen, gero Hegoaldekoa.

4.1. Iparraldea

Frantziako estatu osoan frantsesa da hizkuntza nazional eta ofizial bakarra. Euskara, beste hainbat hizkuntza minorizatu bezala, toleratua egon da, baina inolako babes legezko eta politiko-administratiborik gabe. Frantsesa ez den edozein hizkuntza arazo pribatutzat hartu da, eta adierazpen-eskubide pribatuaren alorrekoztat, beraz: ez dago hizkuntz komunitaterik, frantsesa izan ezik. Hau izan da erreboluziotik sorturiko hizkuntz politikaren filosofia.

Filosofia berberak dirau oraindik ere. 1951n, ordea, *Deixone* izeneko legeak laga egiten du euskara irakastea behemilako, erdimailako eta goimailako irakaskuntzan. Baina hori ez zen ihardu-nean jarri, esateko. 1970etik aurrera lekutxo bat eman zaio legez euskarari irratian eta telebistan. Administrazioan, ordea, euskarak ez du inolako lekurik.

Marko legal horren barruan sortu ziren ikastolak, herriaren ekimenez. Era berean, Unibertsitate mailan, Bordaleko eta Tolosako Letretako eta Giza Zientzietako Fakultateetan euskararen irakaspena sartzen da. Horien babesean sortu zen orain dela hiru urte Baionako Euskal Unibertsitate-Institutua. Era berean osorik edo partez euskaraz diharduten irratia.

Frantses administrazioak euskarari eman dion babes legezko eta politikoa hutsa izan da; alderantziz, hiltzorira eraman du frantsesaren menpean. Ikastoletarako eta bestelako kultur ekintzetarako —bereziki *Pizkundea*-ren bidez— berriki eskaini dituen diru-laguntzek ez dute benetan aldatzen mendeetako ordezkapen- eta zapalkuntza-politika hori.

4.2. Estatu espainola

Ez daukagu orain zertan gogoratu gerra ondoko euskararen debeku eta zapalkuntzaren tunel ilun eta luzea, euskara pertsegitua eta baztertua egon zenekoa.

1970etik aurrera bakarrik hasten da legezko zirrikitutxo bat irekitzen. Urte horretan, hain zuzen, eman zuen Madrileko gobernuak «Ley general de educación y financiación de la reforma educativa»; bertan «lenguas nativas» eskolaurrean eta OHOan lantzeari eta ikasteari bide ematen zaio. 1975erarte, ordea, ez zen puntu hori dekretutan konkretatu: bertan erdarak du erabateko nagusitasuna; eta ikastetxe bakoitzari baimena ematen zaio programetan bertako hizkuntzak borondatezko ikasgai gisa ipintzeko.

1975eko azaroaren 15ean, berriz, beste dekretu bat atera zen, «por el que se regula el uso de las lenguas regionales españolas». Bi puntu nagusi nabarmentzen dira bertan: «Eskualdeetako hizkuntzak» «nazionalak» dira, baina ez ofizialak; inor ez da diskriminatuko horiek ez jakiteagatik.

Esan beharra dago, lehen aldiz deklaritzen dela, gaztelania ez beste hizkuntzak babestu beharra, eta aitortzen dela horiek edozein komunikabidetan erabiltzeko eskubidea.

Horrela iristen gara 1978ko Konstituzio espainolera, eta 1979an Autonomi Estatutura.

Espainiako Konstituzioak 3. artikuluan eraentzen du hizkuntzen arazoa. Honela dio artikuluko horrek: «1. Gaztelania da Espainiako estatuaren hizkuntza ofiziala. Espainol guztiek jakin behar dute eta erabiltzeko eskubidea dute». «2. Espainiako beste hizkuntzak ere ofizialak izango dira haiei dagozkien Erkidego Autonomoetan berauen Estatutoei dagozkien eran».

Aipatzen ez duen arren, badirudi «beste hizkuntza» horien artean euskara ere egon daitekeela. Dena dela, euskara ere Espainiako hizkuntza «nazionala» izango litzateke; ez Euskal Herriko hizkuntza nazionala.

Argi dago aipaturiko artikuluko hori. Bertan aldarrikatzen da gaztelaniaren ofizialtasuna estatu osorako, eta hori *ezagutu beharra*, bai eta hori erabiltzeko eskubidea ere, Konstituzio horren menpe dauden guztientzat. «Beste hizkuntzei» ofizialtasuna ezagutzen zaie, bakoitzari bere lurraldean, Autonomi Estatutuen arabera.

Espainiako «kultur ondareak» direnez, begirunea eta babesa emango zaie beste hizkuntza horiei, Konstituzioaren arabera. Inolako konkretutasun juridikorik ez du asmo on horrek. Eta beste printzipio juridiko hau kontrajarriko zaio gero Autonomi Estatu-tuan: «Inor ez da diskriminatuko hizkuntzarengatik». Gero ondo ikusi denez, hauxe besterik ez du esan nahi horrek: Euskara ez jakiteagatik ez dagoela inor diskriminatzerik.

4.3. Nafarroa

Konstituzioaren ondoren, Nafarroako lege nagusia da *Ley Orgánica de Mejoramiento del Fuero de Navarra* (1982-VIII-10). Bertan, 9. artikuluan, euskara hizkuntza ofizialtzat aldarrikatzen da, gaztelaniarekin batera eta euskaraz mintzatzen den eskualdean bakarrik. Urruti gelditzen da, beraz, *Lingua Navarrorum* hura, Nafarroako hizkuntza izatetik. Gordetzeko altxortzat hartzen da euskara, eta horrentzat erreserba-zonaldea mugatzen: bertan zaindu eta babestuko da euskara. Ia bi urte baldin baditu ere oinarritzko legeak, oraindik ez dira zedarritu euskararen eskualdearen mugak, eta ez zaio hari inolako lege-hedapenik eman. Esan daiteke, beraz, praktikan marko juridikorik gabe dagoela oraindik euskara Nafarroan.

Euskaltzaindiarekin batera, Hegoaldeko lau herrialdeetako Diputazioek garai batean —eta gaur egun Nafarroako gobernuak— erakunde publikotzat onartua Eusko Ikaskuntza da. Azken urteotan Nafarroan zenbait gorabehera eduki ondoren, orain berriro eman zaio babes publiko hori. Dena dela, Eusko Ikaskuntzak euskara ukitzen baldin badu ere, ezin daiteke esan hizkuntz erakunde denik.

Nafarroako gobernuak, berriz, bere erakunde ofiziala du, kultur ikerkuntza eta sustapenerako: «Institución Príncipe de Viana». Horren barruan, berriz, sail bat dago, euskarari dagokiona. Baina horren aurrekontuak eta eginkizuna oso mugatuak eta ahulak dira.

Egoera juridiko-instituzional horren barruan, euskararen plangintzarako markorik ez dago Nafarroan. Plangintzaren hiru alor nagusiei begiratzen badiegu, zera esan daiteke:

- **Irakaskuntzan:** Ez Unibertsitate publikoan eta ez pribatuan, ez dago euskal filologi fakultaterik ez institutu espezifikorik.

Beheragoko irakaskuntzari bagagozkio, berriz, euskara eta euskaraz irakasten deneko ikastola guztiak pribatuak dira, Iruñeko udalarena aparte. Horiei ematen zaien babesa konjuntura politikoen menpe dago erabat.

- Euskarak ez du inolako erregelamendurik **komunikabideetan**, eta gertatzez horren erabilera hutsaren hurrengoa gertatzen da.
- **Administrazio publikoa**-ri dagokionez, berriz, gobernu foralean eta udal batzutan dauden itzultzaile banaka batzuez gain, ez dago beste ezer, administrazio publikoa euskalduntzeko.

4.4. Euskal Herriko K.A.a: egoera juridikoa

Horrela deritzan lurraldeak euskal hiru lurralde bakarrik hartzen ditu, jakina denez: Araba, Bizkaia eta Gipuzkoa. Nafarroa eta Iparralde osoa kanpo gelditzen dira, beraz. Hor garatu da gehienbat euskararen marko juridiko-instituzionala.

4.4.1. Autonomi Estatutua

Gernikako Estatutuak bere 6. artikuluan ematen ditu euskarari buruzko oinarri legalak; han ematen diren beste erreferentziak ez ditugu, beraz, orain ukituko. Eta 6. artikuluari dagokionez ere puntu nabarmenenak azalduko ditugu.

Aurrenik esaten du, Euskal Herriak *berea duela euskara*, ez, ordea, *euskara duela berea*. Beraz, euskara *ez da Euskal Herriaren hizkuntza nazionala*, estatutuaren arabera. Esan daiteke, eta euskarari jartzen zaion «propio» adjektibo erdi-alferrikako hori aparte, euskara eta erdara maila berean jartzen direla, hasteko behintzat. Horren arabera, euskaldun guztiek «dute bi hizkuntzok ezagutzeko eta erabiltzeko *eskubidea*»: horixe zainduko dute agintari autonomikoek.

Baina hortxe dago, hain zuzen, gaztelaniaren lehentasuna. Konstituzioak zera ezarria bait du: Espainol guztiak behartuta daudela gaztelania ezagutzera; euskaldunok, berriz, ez gaude euskara jakitera behartuta, nahiz eta horretarako eskubidea eduki. Horri hirugarren paragrafoa eransten bazaio, hau da, «hizkuntza dela eta, ez da inor bereziko edo diskriminatuko», aldeaz aurretik ezagunak ziren gerora etorri diren ondorioak, berehala ikusiko dugunez.

Bigarren paragrafoa, eskubide hori betetzeko bideei buruz ari da. Komunitate Autonomoko instituzioei dagokie *hizkuntza bien erabilera segurtatzea*, Euskal Herriaren barruan gertatzen diren egoera soziolinguistikoak kontutan izanez; instituzio horiek arautuko dute hizkuntza bien ofizialtasuna. Era berean, bi hizkuntzen ezagutza segurtatzeko neurriak eta bideak ipini eta arautuko dituzte. Erabiltzearen, ofizialtasunaren eta ezagutzearen konkretatzea, beraz, egoera soziolinguistiko ezberdinak kontutan edukiz egingo da, Estatutuaren arabera. Printzipio honi jarraituz, geroکو gelditu zen konkretatze hori. Hizkuntza biak maila berean jartzen dira behin eta berriro; baina itxuraz bakarrik. Izan ere, kontutan edukiz aipatu dugun Konstituzioaren 3.1. artikulua eta Euskal Herriko hizkuntz egoera, nabarmena gertatzen da gaztelaniaren lehentasuna eta gailentasuna. Estatutuak Euskal Herriko hizkuntz egoera onartu egiten du, euskararen kontrako zapalkuntza eta eraso luzearen ondorioa den *egoera diglosikoa* kontutan hartu gabe. Gogoan izan behar da, Gernikatik joan zen Estatutuak bazueta esalditxo bat, garrantzizkoa: «Oraingo egoera diglosikoa gainditzearena», alegia. Baina Moncloako Estatutuan desagertu egin zen printzipio hori.

Bestalde, Euskaltzaindiari ofizialtasuna aitortzen zaio, baina era honetara: «Euskarari dagozkionetan, Euskaltzaindia izango da erakunde aholku-emale». Artikulutxo bat falta da hor, jakina denez: hau da, beste honetara esan behar zuen, Gernikatik joan zen bezala onartu izan balitz: «Euskarari dagozkionetan, erakunde aholku-emale izango da Euskaltzaindia». Gerora nabarmenak izan dira aldaketa horrek ekarri dituen ondorioak Eusko Jaurlaritzaren politika zalantzazkoan, euskararen batasunari dagokionez.

Ondorioz, Estatutuak euskararen ofizialtasuna aitortzen eta finkatzen du, gaztelaniarekin baterakoa. Baina ofizialkidetasuna erabat abstraktua da, eta ez du inola ere berez bi hizkuntzen berdintasun juridikoa garantizatzen. Legean bertan, euskara egoera minorizatuan gelditzen da, gaztelaniaren ondoan, ikusi denez.

Horien arteko «berdintasun demokratikoa» aldarrikatzeak ez dakar berez benetako berdintasunik; eta, legez berdinduko balira ere, «la equiparación *legal* de una y otra lengua no siempre equivale a la equiparación *real*», Espainiako autore ezagun batek idatzi duen bezala, euskarari buruz diharduelarik.

Izan ere, aparte egoera soziolinguistikoa (euskara, hizkuntza minorizatua / erdara, hizkuntza gainartzailea), eta aparte printzipio juridikoak —ofizialkidetasuna, etab.—, politika ezberdinak

egiteko ematen dituen ahalbide ezberdinak, Estatutuaren beraren printzipioak aztertu behar ditugu, horietan oinarritzen bait dute euskararen politika gaurko agintariak Komunitate Autonomoan.

Autonomi Estatutuaren helburua *elebitasuna* da. Nolako elebitasuna? *Euskararen politikarako oinarriak* izeneko liburuskak, «elebitasun osoa» ipintzen du Estatutuaren hizkuntzarekiko helburutzat. Baina lehenago agertu denez, kontradiktorioa eta ezinezkoa gertatzen da helburu hori. Estatutuak berak ez du ematen elebitasun osorako biderik, eta bai *elebitasun diglosiko*-rakoak bakarrik.

Areago, Estatutuak defendatzen duen hizkuntz *askatasun personal osoarekin*, nekez irits daiteke hizkuntz politika nazionala egitera, eta hizkuntza nazionalaren berreskurapen osora.

Azkenik, euskararen ikuspegi nazionalerako nolabaiteko bidea irekitzen da 6.5. artikuluan, zera dioenean: «Euskara beste euskal lurralde eta komunitate batzutako ondarea ere izanik, erakunde akademiko eta kulturazkoek beroiekin izan ditzaketen harreman eta loturez kanpo, Euskal Herriko Komunitate Autonomoak eskatu ahaliko dio Espainiako gobernuari lurralde eta komunitate horiek kokaturik daudeneko estatuekin itunak eta komenioekin egin ditzala —edo eta hala behar izanez gero Gorte Jeneralei horretarako eskabidea ager dezan, berauek hura onartzeko—, horretara euskara zaindu eta bultzatzea». Akordio eta komenio horietara iristeko konplexutasuna aparte eta estatuei eskatzen zaien borondate politikoaz gain, esan behar da oraindik ez dela inolako urratsik eman artikulua nolabait irekitzen duen bide horretatik.

4.4.2. «Euskararen erabilera arauzkotzeko oinarritzko legea»

Autonomi Estatutuaren 6. artikulua arabera, Eusko Jauriritzak eman zuen izen horretako legea 1982ko azaroaren 24ean, Gasteizko parlamentuan indar politiko guztiak, Aliantza Popularrak eziz, bat etorri ondoren.

Lege horren helburua elebitasuna da. Legearen filosofia, berriz, euskal herritar bakoitzak bere hizkuntza aukeratzeko duen askatasun erabatekoan oinarritzen da.

Bestalde, legearen izaera eta hizkera osoa deklaratioa da —eta ez normatiboa—: hau da, herritarrek administrazio publikoaren aldetik daukaten «prestazio-eskubidea»ren mailan planteatua dago

orokorki lege osoa. Bereziki esan daiteke hori VI. kapituluari buruz, non administrazio publikoari gomendatu egiten bait zaio neurriak hartzea, bititza sozialaren alor ezberdinetan (kulturako, kirol eta, merkataritzako, erlijioa, etab.ekoetan) euskararen normalkuntza lortzeko. Ez zaizkie benetako obligazioak ezartzen botere publikoei.

Euskararen normalkuntzarako lege horrek lurraldetasunaren printzipioa ukitzen du puntutxo batean, administrazioari berari dagokionean: hau da, lurralde honetan dauden administrazio publiko guztiei dagokie legea, baita administrazio estatalari ere, erabaki gehigarrietako hirugarrenean agertzen denez.

Baina alferrik izan da puntu hori, besteren artean hortxe oinarritu bait da estatuko gobernuak legearen aurka jarritako helegitea edo errekurtsioa. Izan ere, 1983ko martxoaren 9an lege horren artikulua hauen kontrako helegitea jarri zen: 5, 6, 8.3, 9, 12, 13 eta 14.

Horren arabera, sendoturik gelditzen da elebitasun diglosikoa- ren interpretazioa, Konstituzioarena eta Estatutuarena. Normalkuntza legearen 5. artikulua, hiritarren hizkuntza eskubideak zehazten direnekoa da, hain zuzen, helegitearen pean ipini direnetako bat, bere osotasunean.

Azken finean, euskara gaztelaniaren maila berean legalki jarri nahi izatearen (hau da, euskara obligazio mailan jartzearen) kontra edota administrazio publikoan euskara bakarrik erabiltzeko eskubidea edukitzearen kontra doa funtsean helegitea.

Hitz batez esateko, euskarari benetako berdintasuna —zer esanik ere ez, lehentasuna— ematea eragotzi nahi da: egoera diglosikoa ezartzen da, beraz.

Sintesi gisa, ondoko puntu hauek nabarmendu behar ditugu:

— Konstituzio espainolak berak ezartzen du euskararen diskriminazioaren oinarria.

— Konstituzio espainola Euskararen egoera minorizatuaren legeztatzen ez da: Euskararen ofizialkuntza hori «Espainiako nazionalitate» batetara baztertzea da funtsean.

— Konstituzioak erdararen menperapen historikoa legeztatzen du.

— Autonomi Estatutuak, Konstituzio horretan oinarrituak eta horren araberrak, Euskal Herriaren egoera diglosikoa onartzen du funtsean.

— Autonomi Estatutuak euskararen normalkuntzaren ikuspegi individualista ezartzen du, askatasun pertsonalen izenean. Euskara Espai-

niako hizkuntza nazionala da, baina ez da Euskal Herriko hizkuntza nazionala.

— Horregatik, Autonomi Estatutuak ez du euskararen normalkuntzarako politika nazionala egiteko biderik uzten.

— Hizkuntzaren lurraldetasun-printzipioa gaztelaniarentzat baieztatzen da, estatu osorako; euskararentzat estatutu pertsonala baieztatzen da, hiru herrialdeetarako bakarrik; Nafarroan eskualde batzuetarako bakarrik.

— Euskararen normalkuntzarako oinarritzko legea Konstituzioaren eta Estatutuaren umea besterik ez da; eta horien interpretazio zabalxea egin duen orduko, Konstituzioaren kontraktatzat jo da.

Gogoeta mindu hauek bukatzeko, I. Müller-en hitzak gogoratu behar ditugu: «Euskararen patua aldatzeko egin daitezten ahalegin guztiek ezingo dute fruiturik eman, euskarak bigarren mailako hizkuntza izaten jarraitzen duen bitartean eta lurraldetasun-printzipioaren bidez babestua ez den bitartean» (aip. art., 35. or.).

Eta Ll. Ninyoles-ek dioenez, hizkuntza batek lurraldezko estatutua duen bitartean, eta besteak estatutu pertsonala, ordezkapen-prozesua segurua eta geraezina da (Ik. *Estructura social y política lingüística*, 162-163 or.).

4.5. Euskal Herriko K.A.a: Euskararekiko erakundeak

Euskararen estandarizazioari eta modernizazioari buruzko kapituluetan hizkuntzarekiko erakunde batzu aipatu eta azalduko dira, batzu ofizialak edo publikoak, beste batzu pribatuak, baina zerbitzu publikoa betetzen dutenak: Euskaltzaindia, Filologi Fakultateak, Administrazio-Eskolako Euskara-Saila, Itzultzaile-Eskola, Elhuyar, UEU, UZEI. Hauen instituzionalpenaren eta onaren publikoaren arazoa han azalduko da.

Hemen aipamen labur bat besterik ez da egingo: aurrenik, Eusko Jaurlaritzaren beraren bi erakunde orokorrena; ondoren beste zenbait erakunderena, euskararen normalkuntzaren hiru sektore nagusien arabera: Irakaskuntza - Administrazioa - Komunikabideak. Eta Helduen Alfabetatze eta Berreuskalduntzerako Erakundea (HABE) aipatuko dugu azkenik, kontutan edukiz erakunde guzti hauek ere beren aipamen eta azalpen zabalagoa izango dutela dossier honen beste kapitulutan.

Administrazio publikoak ofizialki sorturiko edota publikotzat onaturiko erakundeez ari gara hemen, ez erakunde herritarrei buruz, administrazio publikotik laguntza eta babesba hartzen badute ere.

— **Euskararen Aholku-Batzordea.** 1982an sortua. Horren eginkizunak dira: Euskarari buruzko aholkularitza ematea Lehendakartzari, euskararen plangintza lantzea eta plangintza horren koordinazioa. Orain arte kaleratu duen dokumentu bakarra zera da: *Euskararen politikarako oinarriak*.

— **Hizkuntza-Jaurpidetzarako Idazkaritza.** 1983an eraikia. Beroren xedeak dira: Administrazio publikoaren euskararen politikaren koordinazioa eta zuzendaritza. Bi zerbitzu ditu barnean legez: koordinaziorako eta programaziorako. Kontseilariordearen maila du idazkariak.

— **IRALE** eta eskola. Irakaskuntzako euskara normaltzeko sorturiko erakunde espezifikoa da, eskolako irakasleak gaitzeko, beren gaiak euskaraz eman ahal izateko.

— **Administrazio publikoko itzultzaileak, zerbitzuak eta kabinete teknikoak.** Komunitate Autonomoko Diputazioetan eta hainbat udaletan bada itzultzailearen zerbitzua. Era berean, azken bi urteotan udal batzutan euskara-zerbitzu eta kabinete teknikoak sortu eta eratu dira. Administrazioari buruzko kapituluari aipatzen dira luzeago horiek. Ik. Dossieraren 2. parte, 5.4.2. eta 5.4.3.

— Komunikabideetako euskararen normalkuntzarako erakundeak. **Euskal Telebista**, eta **Euskadi Irratia** dira bereziki nabarmentzekoak hemen. Antzerkiaren mundurako, berriz, **Antzerti**.

— **HABE.** Helduak alfabetatzeko eta euskalduntzeko sorturiko erakunde, orain dela lau urte. 1983an, berriz, Euskal Herria euskalduntzeko eta alfabetatzeko erakunde publikoa izan beharrean, alor horretan diharduten bestelako erakundeak kontrolatzeko eta horientzako laguntzak bideratzeko erakunde ofizial bihurtu da gehienbat. AEK organismo herritarrekin konkurrentzian sortu eta sartu delarik, hainbat istilu eta tirabira gertatu dira azken urteotan bi erakundeen artean. Horretaz luzeago hitzegin da gaiari dagokion kapituluari.

Euskal administrazio publikoen eskuetatik eta euskararen estatutu juridiko «berria»ren gainean, euskararen normalkuntzarako zenbait erakunde espezifikoki sortu baldin bada ere, ohar kritikoki batzu egin beharra dago:

— Oraindik euskararen normalkuntzaren hainbat alderdi gelditzen da, administrazio publikoak benetan aintzat hartu ez dituenak. Beste hainbat erakunde publikoren premia dago, eta ez derrigorrez ofizialena.

-
- Euskararen normalkuntzarako plangintza orokorrik gabe eraiki dira erakunde horiek, premia sektorialeiei bakoitzak bere aldetik erantzuten dielarik.
 - Euskararen normalkuntzan diharduten hainbat erakunde herritar, publikotasunaren asmoa eta dinamika daramatenak, ez dira gehienetan aintzakotzat hartu, horiei onarpen eta estatutu publikoa emateko. Alderantziz, baztertu eta «limosna» moduko laguntzaz nolabait mantendu ditu administrazio publikoak, kontrolatzerik izan ez duenean.

Egoera eta etorkizuna

Euskararen egoera larri: Hil ala bizikoa! Egon al dago euskara? Atzera ote doa? Nola begiraten du aurrera?

Erdara indartsuen aurrean borroka latza du euskarak, Herri honen gaurko kultur hizkuntza moderno normal bihurtzeko.

Euskararen normalkuntzarako politika egokia bideratzeko, beharrezkoa da aurretik horren egoera eta dinamika ezagutzea. Kultur sailen eta gizarte-sektoreen arabera azaltzen ditu bigarren parte honek *oraingo egoera* eta *etorkizunerako dinamika*: Alfabetatze-Euskalduntzean, Irakaskuntzan, Komunikabide sozial bakoitzean, Administrazio publikoan, Gizarte-zerbitzuetan, Lanaren munduan.

Egoeraren kritika da etorkizuna egoki bideratzeko abiapuntua.

1968an hartu zuen zinez, hain zuzen, bere eskuetan Euskaltzaindiak euskara idatziaren batasuna bideratzeko eginkizuna. Izatez, Euskaltzaindiak bakarrik izan zezakeen horretarako arauak emateko eskua, erakunde publiko bakarra zenez. Arantzazuko kongresuan onartu zen euskara batuaren oinarritzko projektua. Bertan banatu ziren, baita, batasunaren bidean aztertu eta landu beharreko alorrak: ortografia, morfologia (deklinabidea eta aditz-jokoa), sintaxia, hitzen mailegutza, etab. Ondorioz, hainbat ba-

tzorde sortu ziren alor horiek aztertzeke. Eta urte haietan erritmo aski biziari eutsi zitzaion.

Baina batez ere Eusko Ikaskuntzaren I. Kongresuak (1918ko-ak) agertu zuen aspalditiko asmoa, euskararen modernotu beharra esplizitatuz eta horren batasunaren arazoarekin lotuz. Luis de Eleizalde azaldu zuen problema argi eta garbi bi hitzalditan.

Bereziki aipatu behar dira UEU eta Elhuyar, Jakinen eta UZEIren hiztegegintzarekin oso lotuta daudelako. Gero azalduko dira hobeto horien orain arteko lana eta etorkizunerako egin-kizuna.

Euskararen normalkuntzaren eta modernotzearen helburua hauxe da: Euskal Herriaren hizkuntza nazionala gaurkotzea. Arazo nazionala eta publikoa da, beraz, euskararen modernotzea.

1. EUSKARAREN ESTANDARDIZAZIOA ETA MODERNIZAZIOA

Hizkuntzaren normalkuntzaren alderdi nagusi bat betetzen dute estandardizazioak eta modernizazioak: *Corpus*-arena, hain zuzen. *Corpus*-aren normalkuntza, berriz, hizkuntzaren normalkuntza soziolinguistikoaren funtsean dago.

Estandardizazioa eta modernizazioa hertsiki loturik daude elkarrekin: kultura modernoaren sorbide eta adierazpidearen premiei erantzuteko beharrezkoa da hizkuntzaren estandardizazioa.

1.1. Euskararen estandardizazioa

Euskarari gagozkiolarik, estandardizazioa funtsean batasuna dela esan da. Euskararen batasuna, beraz, euskararen normaltasunaren —normalkuntzaren— oinarrian dago. Normalbidearen lehen urratsa da benetan.

Euskarak Euskal Herriko hizkuntza nazionala, normaldua eta modernoa izateko —hau da, ez bakarrik bere funtzio nazional sinbolikoa betetzeko eta bai bere komunikazio-funtzioa betetzeko ere—, beharrezko du batasuna eta estandardizazioa. Kode bat denez hizkuntza, arauak eskatzen ditu, elkarren komunikaziorako benetan kode adierazlea izateko. Horregatik, behar-beharrezkoa

da euskararen plangintza, horren estandardizazioa lortzeko ere. Saussure-k dioenez, «bere kasa uzten den hizkuntzak dialektoak besterik ez ditu ezagutzen; horietako bat ez zaio besteri nagusitzen; eta horrela etengabe zatikatuz joango da hizkuntza».

1.1.1. Euskararen batasunaren urratsak

Euskal literaturaren hasieratik agertzen da adierazita horren batasunaren premia; aski da Leizarraga-ren *Testamentu Berria*-ren edota Axular-en *Gero*-ren sarrerak irakurtzea. Eta horien ondoren beste hainbat autoreren arrenkurak, hainbat euskalkitan banatuta egotearen eragozpenengatik eta euskara «standard» bat, euskaldun guztiek ulertuko dutena ez edukitzeagatik.

Euskararen estandardizazioa planifikatzeko lehen urratsak, berriaz, XX. mendekoak dira, Euskaltzaindia sortu zenekoak. 1922an *Eusker*a aldizkariaren zenbaki berezi oso bat argitara zuen, non bilduta bait zeuden euskararen batasunaz batzaldietan irakurritako txosten eta ikerpenak.

Geroztik hainbat proiektu eta iradokizun eman izan dira euskararen batasunari buruz. Hala ere, euskara batuaren plangintzak hogeituroko historia besterik ez du.

Lehen urratsa 1964koa da. Urte horretan egin zen hainbat idazleren bilera Baionan, batasunaren arazoari eginkizun nagusi gisa heltzeko. Han hartu zituzten lehen erabaki garrantzizko batzua. Haren ondorioa izan zen 1968an Ermuan egindako idazleen bigarren bilera nagusia. Bilera horiek, ordea, ez ziren arauemai-leak, idazleen arteko proposamenak eta erabakiak baizik. Hala ere, urte berean Euskaltzaindiak Arantzazun antolatu zuen kongresuaren oinarri izan ziren Baionako eta Ermuako bilerak.

1968an hartu zuen zinez, hain zuzen, bere eskuetan Euskaltzaindiak euskara idatziaren batasuna bideratzeko eginkizuna. Izatez, Euskaltzaindiak bakarrik izan zezakeen horretarako arauak emateko eskua, erakunde publiko bakarra zenez. Arantzazuko kongresuan onartu zen euskara batuaren oinarriko proiektua. Bertan banatu ziren, baita, batasunaren bidean aztertu eta landu beharreko alorrak: ortografia, morfologia (deklinabidea eta aditz-jokoa), sintaxia, hitzen mailegutza, etab. Ondorioz, hainbat batzorde sortu ziren alor horiek aztertzeko. Eta urte haietan erritmo aski biziari eutsi zitzaion.

Bigarren urrats handia Bergarako kongresua izan zen, 1978an, hamar urtetan ibilitako bidea aztertze eta kritikatzeko. Arantzazuko projektua eta batasun-eredua berretsia gelditu zen bertan. Hiru kapitulu nagusi hauetan bideratu du Euskaltzaindiak euskararen batasuna: Ortografia, Deklinabidea, Aditz-jokoa. Oraindik bide luzea dago egiteko: kapitulu horietan eta batez ere hiztegiari eta sintaxiari dagozkion kapituluetan. 1984ean Iruñean egindako kongresuan izen-sintagma arautzeari heldu dio bereziki.

1.1.2. Euskara batuaren onarpena

Gaur egun euskararen batasuna, Euskaltzaindiak gidatua, onartua dago. Arantzazuko kongresutik hamar urtetara, Bergarako egin zen urtean, argitara ziren liburu berrietatik % 71 euskara batuaz idatzi ziren; hurrengo urtean, berriz, % 88. Liburugintzari buruz esaten den honek berdin balio du prentsarako. Eta ondoko bost urteotan euskara batuaz idazten denaren ehunekoa handitu egin dela esan daiteke, oker ibiltzeko inolako arriskurik gabe. Eta dena dela euskalkietan idazten dena eta euskaraz idazten dena ez dira elkarren lehian hartu behar, bata bestearen arerio ez direlako. Euskalkietan ahalik eta gehien idazteak ez dakarkio euskarari kalterik. Hemen adierazi nahi dena zera da: hizkuntzak gizartean bete behar dituen halako funtzio eta maila formaletarako euskara (euskara batua) onartua eta zabaldua dagoela.

Euskara batuaren eta euskalkien arteko harremanaren oinarriak eta horri buruzko erizpideak Euskaltzaindiak garbi utzi zituen Bergarako kongresuaren adierazpenaren 5. puntuan: «Euskalkiak eta tokian tokiko hizkerak aztertu eta landu behar direla uste du, ortografia eta hizkuntzaren azpiegitura zainduz». Horri buruzko agiri luzeago bat eman zuen, berriz, 1979ko martxoaren 9an. Euskara bat dela esatean, euskalki guztien oinarrian eta «aurretik» euskara batua dagoela esan nahi da. Euskararen batasun-bidea funtsezko euskara hori aurkitzea eta arautzea besterik ez da.

Hala ere, euskara batuaren etsaiak ez dira lasaitu, eta batzutan badirudi indartu ere egin direla, komunikabideetan egiten dituzten erasoei begiraturik. Bi aldetatik etorri dira bereziki erasoak: Bizkaiera-zaleen aldetik eta Euskerazaintzakoan aldetik.

Euskara estandarizatua bizkaiera hutsa ezagutzen duten eta berau landu gabe daukaten bizkaitarrentzat buruhauste ez txikia dela, edonork aitortzen du; arazo pedagogikoa dago hor, baina,

beste neurri batez euskaldun guztiok daukaguna: euskara lantzekoa.

Baina badira, «bizkaitarrismoa»ren izenean, Euskal Herri osorako izango den euskara (euskara estandarizatua) ukatu nahi dutenak, eta bizkaieraren defentsa ez arazo pedagogikotzat eta bai helburu estrategikotzat daukatenak, euskara batuaren kontra. Borroka horixe eraman izan da batez ere Euskal Telebistan. Azkenik, sarritan, kutsu eta helburu politikoak daude tartean, bizkaieraren defentsaren izenean lortu nahi direnak.

Beste alde batetik ere badator euskara estandarizatuaren kontrako erasoa: Euskarazaintzakoen aldetik. Horiek inoiz ez dute onartu Euskaltzaindiaren gidaritza arazo horretan. Eta «herri-euskara» jarri nahi dute euskara estandarizatuaren aurka, azken hori euskara artifizial, desitxuratu eta mordoilotzat jotz. Esan beharra dago, euskaraz ondo ala gaizki idaztea ez dela euskara batuaren ala «herri-euskara»ren arazoa; alde batean eta bestean baitaude idazle onak eta idazle txarrak. Eta esaten den herri-euskara horrek bere funtzioak bete behar ditu gure hizkuntza nazionalaren bizitzan: horren biziberritzea eta indarberritzea beharrezkoa da euskararentzat. Baina euskara batuak hizkuntzaren alderdi formal batzuek bakarrik arautzen ditu, eta ez herriaren hizkuntzaren bizitasuna bera. Horregatik «herri-euskara» ez dago inola ere euskara estandarizatuaren aurka. Eta eguneroko bizitzan eta literaturan hizkuntza herritarra lantzeak eta erabiltzeak ez dio inolako kalterik egiten arlo eta maila formaletan erabiltzen den euskara estandarizatuari. Honek euskalkietan oinarritu behar du eta horietatik edan etengabe. Euskara estandarizatuak eta euskalkiek elkar indartu eta sendotu behar dute.

Hizkuntza estandarizatuak arautzean eta bideratzean beti gertatu izan dira kontrako jarrerak, dialektoen nahiz herriaren «hizkera bizia»ren izenean. Euskararen bidean ere gertatzen ari dira horrelako oztupoak: ez da harrizkera. Hala ere, erne egon behar da jarrera eta jokabide horiek, euskara estandarizatu eta modernoan lortzeko helburuaren aurka gailen ez daitezen, sarritan Euskal Herriaren berreskurapen nazionalaren aurkako xede politikoak ere tartean baita dituzte, edota politika antieuskaldunaren jokoan erortzen dira behintzat.

Euskararen batasuna edo estandarizazioa arazo nazionala eta soziala da noski. Eta alferrikakoa litzateke, euskal gizarteak onartuko eta beretuko ez balu. Baina funtsean arazo tekniko da euskararen batasunarena. Horregatik, Euskaltzaindiari aitortu zaio hori

bideratzeko eskuia; eta berak hartzen dituen erabakiak arauak dira euskaldun guztiontzat. Hizkuntza herriarena dela eta berorrek lantzen eta aldatzen duela esatea ez doa horren estandarizazioaren, hizkuntzaren «teknikariek» arautzearen aurka.

1.1.3. Euskaltzaindia

1918-1919 urteetan sortu zen Euskaltzaindia, Hego Euskal Herriko lau Diputazioen babesaren pean eratua. Alde horretatik, sortzez erakunde publikoa dela esan daiteke. Euskaltzaindiaren bizitzak bere gorabeherak izan ditu, egoera politikoaren arabera. Azken hogeitamar urteotan, bereziki 1956an Arantzazun egindako kongresuaren ondotik, eta batez ere 1968an, Arantzazun bertan, euskararen batasunerako egindako kongresuaren ondotik, eginkizun handiak eta zabalak bete ditu Euskaltzaindiak euskararen normalkuntzaren eta modernotzearen bidean.

Hauek dira Euskaltzaindiaren helburuak, bere Arautegiaren lehen artikuluan markatuta daudenez:

- a) Euskararen gramatika legeak ikertu eta mamitzea.
- b) Hizkuntza honen idazlangintzarako argibideak eta arauak ematea
- c) Hiztegia biltzea
- d) Bai hiztegian eta bai gramatika eta grafian ere, literatur hizkera batura heltzeko lan egitea
- e) Euskararen enplegua aitzinatzea
- f) Hizkuntzaren eskubideak zaintzea
- g) Hizkuntza, gizarte maila guztietan gai bihurtzeko, lan egitea
- h) Literatur eta ikas lehiaketak eragitea
- i) Filologia eta linguistikako estudioak sustatzea, euskara eta euskal literaturaren irakas-aulkiak sortuaz
- j) Hartako titulu eta ageriak ematea

Ikusten denez, hizkuntzari buruzko araugintza aparte, euskararen normalkuntzaren beste hainbat alor eta alderdi bereganatzen du Euskaltzaindiak. Egia esan, euskararen erakunde publiko bakarra zenez, berak bete ditu eginkizun guzti edo gehienak, ahal izan duen neurrian, orain dela gutxi arte. Bertsolarien txapelketatik hasi, eta euskara irakasteko gaitasun-tituluak emateraino. Honek beronek erakusten du seguruenik euskararen anormaltasun instituzionala.

Azken aldi honetan bere helburu horietako batzu bestelako erakunderen eskuetan utziz joan da: Ikastolen babes instituzional-

-legala aurrenik; UEUren babesa gero; hurren, Euskalduntze eta Alfabetatzeko erakundea; euskara-gaitasun tituluak ematea azkenik.

Izatez, euskararen egoera normalbidean doalarik edota horren egoera normalduan, ezin pentsa daiteke goian aipaturiko helburu eta eginkizun guztiak Euskaltzaindiaren edo Euskararen erret Akademiaren bizkarrean jar daitezkeenik. e) eta f) helburuak, euskal gizarte osoari eta Euskal Herriko administrazio publikoari dagozkie; h) helburua, Euskaltzaindiak berak baino gehiago betetzen dute beste hainbat erakunde pribatu nahiz publikok; j) helburua Euskal Komunitate Autonomorako behintzat utzia du Euskaltzaindiak, beste erakunde ofizialek bete dezaten; i) helburua Euskal herriko Unibertsitatearen eskuetara igaro da, normala denez; g) helburuari dagokionez, berriz, euskara modernotzeko gaurko premiei erantzuteko, bestelako indar eta erakunde jakintzartekoen premia nabari da, gero ikusiko denez.

Bestalde, Euskaltzaindiaren itzala, lana, koordinazioa eta erauemailetza behar-beharrezkoak dira lehen lau helburuei dago kienez. Baina Euskararen batasuna edo estandardizazioa da Euskaltzaindiaren eginkizunik nagusia euskararen normalkuntzaren bide honetan.

Azken urteotan motelduta ikusten dugu Euskaltzaindia; eta agertu dituen zalantzak arriskutsuak dira, kultur indarren aurrean fidagarritasuna gal dezakeelako. Euskararen estandardizazioak, berriz, urrats asko eta garrantzizkoak egin behar ditu oraindik; eta euskararen modernizazioak eta horrek gaurko euskal gizartean bete behar dituen funtzio sozialek gero eta larrikiago eskatzen dituzte neurri berriak eta bizkorrak, estandardizazioaren bidetik.

Euskaltzaindiak ez du inolako indar politiko edo hizkuntzaz kanpokoren morrontzapean egon behar, benetako politika nazionalari, hizkuntza nazionalarenari, tinko helduz. Alderantziz, euskalgintzan eta euskal kulturgintzan ari direnen —Euskal Herri osoaren— aldeko zerbitzu publikoa izan behar du Euskaltzaindiak, zentzu zientifikoak eta nazionalak eraginda.

Bi gauza eskatu behar zaizkio gaur egun Euskaltzaindiari bereziki: 1) Euskararen batasuna eta estandardizazioa gogoz eta ausardiaz bere eskuetan hartzea, eta kapitulu guztietan eman behar dituen oinarrizko arauak bizkortasunez emanez joatea, zuhurtasuna galdu gabe; 2) Bere lana eta gidaritza jokabide irekiz eramatea, batasun horren bidetik lanean diharduten lagun, talde eta erakunde dei buruz zabaltasunez jokatuz eta behar diren lankidetzak bere-

ganatuz eta hizkuntzaren dinamika soziala kontutan edukiz. Bestela, etena sortuko da Euskaltzaindiaren eta euskararen normal-kuntza bultzatzen ari diren beste indarren artean.

1.2. Euskararen modernizazioa

Euskararen modernotzeak lau ardatz ditu: Euskara literarioa; euskara periodistikoa; euskara tekniko-zientifikoa; euskara administratiboa. Lau alderdiak konkistatu behar ditu euskarak, benetan modernoa izango bada.

Azken urteotan hainbat eratarata adierazi da euskararen gaurkotasun beharra: Euskara kaletartzea... Euskara hiritartzea... Euskara teknifikatzea... Euskara modernotzea, azkenik! Antonio Tovar hizkuntzalariak idatzia du: «El problema más urgente respecto del euskera es su transformación en lengua moderna» (*El País*). Zorionez igarota da euskararen gaitasunari buruzko eztabaidaren garaia. Tovar-ek berak esana duenez, «Todas las lenguas son maravillosas y perfectas. Cubren las necesidades de comunicación del grupo humano que las utiliza y son aptas para expresar cualquier idea». Beste hainbat hizkuntzalarirekin batera, 1954ean UNESCOk emandako deklarazioa berretsi besterik ez du egiten: «Nada existe en la estructura de una lengua que le impida transformarse en vehículo de civilización moderna». Euskarari dagokionez, ez dago hori egiaztatzen ibili beharrik, teorikoki; eguneroko praktikak, hau da, gaurko kulturaren alor eta maila guztietan euskara erabiltzeak berak egiaztatzen du gaitasuna.

Hala ere, ez dago inola ere esaterik, euskarak dagoeneko kultura modernoaren hordagoa irabazia duenik. Erabiliaren erabiliaz gaitzen eta modernotzen dira hizkuntzak: euskara ere bai. Ez dago zalantzarik, leize sakona sortu dela euskararen eta gaurko kultura modernoaren artean. Gure hizkuntza nazionalak gure gizarte modernoan bete beharreko funtzioak beteko baditu, bere normalkuntza kulturala lortu beharra du. Lan handia dago horretan. Indi hizkuntza eta hebraiera modernotzeko hamar urtetan 300.000 termino tekniko sortu eta sartu behar izan ziren.

Dena dela, modernotzearen bideari tinko ekin dio euskarak aspalditxoko urteotan. Ager dezagun aurrenik horren historia, oso laburki bederen.

1.2.1. Euskararen modernizazioaren historia

Euskararen modernizazioaren *arazoa*-ren historia apurra —edota horren eskema— besterik ez da izango hau. Izan ere, euskararen modernizazioaren edo eguneratzearen historia euskararen beraren historia da azken finean: Euskal literaturarena, euskarazko irakaskuntzarena, euskal testugintzarena, euskal hizte-gigintzarena, Euskaltzaindiaren eta batasunerako horren arauena, euskararen erabilpenarena (administrazio publiko nahiz pribatuan, zerbitzu sozialetan, merkataritzan, etab.).

Argi dago, historia hori ez dagoela hemen egiterik.

Kultura modernoari buruz euskarak jasan duen eta jasaten duen atzerapena arazo historikoa da: hau da, mundu modernotik (administraziotik, irakaskuntzatik, komunikabideetatik, unibertsitatetik, merkataritzatik, etab.etik) euskara baztertzen hasi zenetikoa. Badira mende batzu euskara jasaten ari dela egoera hori.

Horregatik euskara modernotu beharraren jabetasuna ere aspaldidanikoa da, eta behin eta berriro euskal idazleengan eta kultureginengan agertzen dena. Ioannes Leizarragaren eta Axularren aipaturiko sarrerak premia horren adierazgarriak dira.

Larramendiren itxurazko baikortasuna alde batera utziz, era beretsuan —nahiz eta testuinguru ezberdinetan— mintzatzen da Kardaberaz ere, XVIII. mendean.

XIX. mendeko krisialdi politikoa, kulturala eta hizkuntzazkoa suspergarri gertatu da hainbat kultur lagunen artean, teorian behintzat euskara mundu modernorako errebindikatzeko.

Baina batez ere Eusko Ikaskuntzaren I. Kongresuak (1918koak) agertu zuen aspalditiko asmoa, euskararen modernotu beharra esplizitatuz eta horren batasunaren arazoarekin lotuz. Luis de Eleizalde azaldu zuen problema argi eta garbi bi hitzalditan.

Urte horietan landuriko ideiak eta proiektuek nolabaiteko aurrerapidea izan zuten, baina oso mugatua. Zenbait testuliburu egin zen bide horretatik, batez ere eskolarako; baina oso isolatuak izan ziren lan horiek.

Gerrate zibilaren ondoren, bereziki 1954etik aurrera hartuko du nolabaiteko bide jarraikoa eta sistematikoa euskararen modernotzeak.

Aurrenik *Euzko Gogoa* aldizkariak eta horren inguruan dabilen kultur jendeak aski argi planteatzen du arazo hori; hala ere, kulturarekiko beren burueragatik, euskararen modernotzeak edukin aski mugatua du: Klasikoen itzulpenetan modernotu nahi da bereziki euskara: Platon, San Agustin, Pascal, Descartes, etab.

Aldi beretsuan, *Egan* aldizkariaren inguruan euskararen modernotzea bilatuko da, baina literaturan bereziki, filosofian baino gehiago.

Jakin aldizkariak, ordea, hasiera-hasieratik (1956) jartzen du aurrez-aurre euskara modernotu beharra, gaurko zientzia eta tekniketarako. Etengabe izan du Jakineko taldeak kezka hori, behin eta berriro agertzen denez. Hiztegi berezituak egin beharraren eta testuak landu beharraren bidetik konkretatuko da kezka hori. Horrela 1972an Hiztegi horiek aurrera eramateko projektua eta programa lantzen ditu; eta handik lau urtetara argitaratuko du *Natur Zientziak* hiztegia, beste hainbat ere bideratuak dituelarik. Horri jarraipen finkoa emateko, ordea, UZEI sortu eta eratu zen 1976an.

Esan beharra dago, ordea, Jakinen hiztegegintza eta gero UZEIkoa ez direla bideratu bakardadean, testuinguru kultural berezi batean baizik. Ordurako Ikastolak martxan zeuden, eta horietarako testuliburuaren premia atzeraezina zen; horiek lantzen ere ari ziren.

Bereziki aipatu behar dira UEU eta Elhuyar, Jakinen eta UZEIren hiztegegintzarekin oso lotuta daudelako. Gero azalduko dira hobeto horien orain arteko lana eta etorkizunerako egin-kizuna.

Mugimendu, ahalegin, proiektu, talde eta erakunde guztiorien fruitu gisa sortu zen UZEI 1976an, euskara modernotzeko erakunde *profesional* gisa. Gero aipatuko da zabalago erakunde hau ere; aski da oraingoz horren sorreraren testuingurua eta kultur ingurua, bai eta soziala, aipatu izana.

1.2.2. Modernizaziorako hizkuntz erakundeak

Euskararen normalkuntzaren eta modernotzearen helburua hauxe da: Euskal Herriaren hizkuntza nazionala gaurkotzea. Arazo nazionala eta publikoa da, beraz, euskararen modernotzea.

Erakunde ofizialen aldetik debekatuta eta erasopean egon ez denean ere, arazo pribatua izan da euskararena; eta horren moder-
notzea lagunbanako eta lagun-talde pribatuen eskuetan ibili da.

Hiru puntutan laburbil daiteke aipaturiko arazoari buruz esan beharrekoa:

- Gaur egun, eta printzipioak aparte, euskarak duen egoera linguistiko-kulturala eta soziala ikusiz, behar-beharrezkoa da horren moderntzea erakunderen batzuren bidez koordinatzea eta gidatzea.
- Euskal Herriko administrazio publikoek beren eginkizuna dute euskararen normalkuntza, beronen globaltasunean, beren eskuetan hartzea.
- Euskararen normalkuntza linguistiko-kulturalak bere erakunde *publiko* espezifikoak behar ditu, horren hiru alderdiak (inbestigazioa, estandardizazioa eta modernizazioa) bultzatzeko, koordinatzeko eta gidatzeko.

Zeintzu dira —zeintzu izan daitezke— erakunde horiek? Badi-
ra erakunde ofizial eta publiko batzu; eta beste batzu, pribatuak izanik, zerbitzu publikoa betetzen dutenak. Sailean aipatuko ditugu ondoko hauek: Filologi Fakultateak (Gasteizko publikoa eta Deustuko pribatua), Administrazio-eskolako Euskara-Saila, Itzul-tzaile-Eskola, UEU, Elhuyar eta UZEI.

1.2.2.1. Euskal Filologi eta Hizkuntzalaritza-Fakultateak

Azken urteotan, euskarazko eta euskararen irakaskuntzarako sortu eta zabaldu diren erakundeez gain, filologi eta hizkuntzalaritza-zientzien mailan euskara aztertzeke eta irakasteko Fakultateak ere sortu dira Euskal Herrian: Deustuko Unibertsitate pribatuan (Deustuan bertan eta Donostiako EUTGn) eta Euskal Herriko Unibertsitate publikoan: Gasteizen. (Baionako Euskal Unibertsitate-Institutua ere horien ondoan jarriko genuke). Esan beharra dago, hala ere, Fakultate horietako gairik gehienak erdal filologiazkoak direla. Onartezinezkoa da, bestalde, erdara erabat nagusizat erabiltzea Fakultateok, euskararen kaltetan.

Orain arte lagunbanako zaletu eta jakintsuen eta kanpoko zenbait irakas-katedraren gain egon da euskararen goimailako irakaskuntza eta horren ikerkuntza. Aitortu beharra dago, noski, Euskaltzaindiak bete izan duen eginkizuna alor horretan.

Euskara normaltzeko eta modernotzeko behar-beharrezkoa da ikerkuntzaren alderdia. Eta horretarako erakunde egokiak Unibertsitateko Fakultateak izan daitezke; euskararen gaurko egoerari eta dinamikari erabat atxekirik egin behar dute, ordea, beren lana Fakultateok, euskararen normalkuntzaren gaurko premien zerbitzuan.

Euskarari buruzko ikerkuntzak, horren normalkuntzari begira programatu, koordinatu eta gidatu beharko lirakeela ematen du. Unibertsitateak eta ikerkuntzarako bekak eskaintzen dituzten erakunde ofizialek puntu hori oso kontutan eduki beharko lukete.

Era berean, eta beti euskararen normalkuntza globalari begira, alderdi filologikoen ondoan, hizkuntzalaritzaren zenbait adar bereziki bultzatu eta indartu beharko litzake: Soziolinguistika, psikolinguistika, hizkuntzaren didaktika, lexikologia eta lexikografia, terminologia, etab.

1.2.2.2. «Herri Arduralaritzako Azterlanerako Euskal Iraskundeko Euskara Saila»

1980ko otsailaren 26an sortu zen erakunde hori eta horren barruko *Euskara Saila*. Azken honen xedeetako bat hau da, araudia-
ren arabera: «Funtzio publikoari dagozkion alderdi tekniko guztietan euskararen estudioa sustatzea».

Xede hori betetzeko, aurrenik, Administrazioeko euskararen eredia aukeratu beharko luke. Baina oraindik ez du hori egin, seguruenik harrapatuta gertatu delako bi indarren artean: Eusko Jaurlaritzako eta Gasteizko Parlamentuko Buletinetan erabiltzen den ereduaren eta bestelako erakundeetan eta sailetan zabalduak eta onarturik dagoen ereduaren artean. Seguruenik ez dagokio horrelako instituzioari berari hizkuntz eredia definitzea.

Bestalde, euskal lexiko eta berbaldi administrazioekoa lantzeko ere talde teknikoak behar dira, jakintza ezberdinetakoak, eta ondo koordinatuak, administrazioeko hizkuntza jakintzartekoa delako. Bide horretatik, hain zuzen, UZEIk, Diputazioetako eta Udaletxeetako itzultzaileekin batera dihardu aspaldidanik administrazioeko euskara lantzen; atereak ditu Administrazio-, Enpresa- eta Zuzenbide-Hiztegiak, besteren artean, Administrazioeko hainbat formulario prestatzearekin batera. Ik. Dosierraren 2. parte, 5.5.

Zorakeria da beste talde teknikorik sortzea, lan bera egiteko. Zoritxarrez, Euskara-Sailak ez du oraindik, benetako urratsik egin aipaturiko bere xedea betetzeko.

1.2.2.3. Itzultzaile-Eskola

1980an eraiki zen Itzultzaile-Eskola, Euskaltzaindiaren babesean. Lehen ikastaroan lau irakasle eta 30 ikasle izan zituen; honako ikasgaiok eman ziren:

- Euskara eta euskal literatura
- Gaztelania eta erdal literatura
- Linguistika orokorra eta estilistika
- Itzulpen-teoria eta praktika
- Euskal itzulpenaren historia eta testu-konparaketarako metodologia.

Itzultzaileak prestatzea zen, beraz, Eskolaren helburua. Euskararen modernizazioan eginkizun garrantzizkoa betetzen du, alde horretatik Eskolak; izan ere, edozein hizkuntza modernok, gaurko kultura moderno eta unibertsalaren adierazpide izango bada, beste hizkuntza modernoekin neurtu beharra dauka; itzulpenaren bidez gertatzen da neurketa hori. Areago oraindik, produkzio txikia duen euskara bezalako hizkuntzan.

Sortu eta bi urtetara, onarpen publikoa eduki zuen Eusko Jaurlaritzaren aldetik, eta *Arantu gabeko Irakas-Zentru* bihurtu zen, LH2-ren markoaren barruan. Urte hauetan UZEIrekin eta IRALEREkin lankidetzan ihardun da maiz.

1984eko abenduan *Senex* aldizkaria argitaratzen hasi da, Itzulpen eta Terminologiazko Aldizkaria, UZEIrekin eta Elhuyar-ekin batera. Itzultzaile Gaitasun Agiria programatzen ari da orain Hezkuntza Saileko Euskara Zerbitzuarekin batera.

1.2.2.4. Elhuyar

1972an sortu zen, Donostiako Industri Injineruen Goimailako Eskola Teknikoan ikasitako hainbat lagunen arteko talde iraunkor gisa. Beren asmoa teknika eta zientzietako alorretan euskara lan-tzea zen. Gazte-talde dinamikoa eta ekina agertu zen hasieratik.

1974ean, berriz, *Elhuyar* aldizkaria ateratzeari ekin zion. Zailtzarrik gabe euskararen modernizazioaren bidean, oso garrantzizkoa izan da Elhuyar taldea eta berorren aldizkaria. Bertan landu dira euskaraz hainbat gai, aurretik ukitu gabeak: Matematika, Fisika, Kimika, Biologia, Medikuntza, Informatika, Teknologia elektronikoa, Teknologia mekanikoa, etab. Bestalde, taldearen eta

aldizkariaren inguruan trebatu dira kultur alor horietako hamaika espezialista, bere espezialitatean euskaraz iharduteko.

Alor berean batez ere lan eskerga burutu du Elhuyar-ek ikasli-buruak itzultzen edo lantzen, batez ere erdimailako irakaskuntzarako, Lanbide-heziketarako, baita Unibertsitaterako ere. 43 titulu argitara ditu dagoeneko.

UEUren antolamenduan eta irakaskuntzan partaidetza koalifikatua eduki du hasieratik Elhuyar-ek. Era berean, UZEIrekin lankidetzatza estuan ihardun da, bereziki bere alorretako zenbait Hiztegi tekniko-berezitu lantzen: Fisikarena, Kimikarena, Matematikarena, Teknologia mekanikoarena, etab.

1.2.2.5. UEU (Udako Euskal Unibertsitatea)

1973an jaio zen UEU; lehen ekitaldia Donibane Lohitzunen egin zuen.

Unibertsitateko irakaskuntza euskaraz ematearekin eta horretarako irakasleak gaitzearekin batera, euskara bera gaitzea izan da UEUren asmorik nagusienetakoa. Oso garrantzizkoa izan da, eta da oraindik ere, UEUren egitekoa euskararen modernizazioaren bidean. Puntu hauxe nabarmendu nahi dugu, hain zuzen hemen, UEUren beste alderdia, —hau da, euskarazko Unibertsitatea bideratzeko daraman lana— irakaskuntzari buruzko kapituluan azalduko bait da.

Udako ikastaroekin batera, Unibertsitate mailako liburugintzaren hutsune handia betetzen saiatu da UEU azken urteotan. Unibertsitateko benetako euskal bibliotekari hasiera eman diola esan daiteke: Euskal Unibertsitatearen premia gorri bati erantzuteko eta euskara bera zientzietako alor guztietan gaitzeko.

Unibertsitatean, eta irakaskuntzan orokorki, diharduten irakasle-ikasleen artean eragile eta koordinatzaile gisa jokatu du UEUk, Unibertsitate-gai guztiak euskaraz erabiltzera bultzatuz. Hortik sortu da, hain zuzen, «Biblioteka» horren fruitua. Hainbat sail ditu dagoeneko biblioteka horrek: Fisika, Kimika, Matematika, Natur Zientziak, Psikologia, Arteak, Biologia, Elektrizitatea, Historia, Hizkuntzalaritza, Medikuntza, Ekonomia, Geologia, Elektronikak, Dialektologia, Teknika eta Estatistika. Denetara, 100 bat liburu dagoeneko.

Elhuyar eta UZEIrekin lankidetzatza hertsian ihardun da, bestalde UEU. Esan daiteke nolabait UZEI gertatu dela UEUko lagunen

artean talde edo erakunde teknikoa, euskararen modernizazioari begira.

1.2.2.6. UZEI (Unibertsitate Zerbitzuetarako Euskal Ikastetxea)

1977an sortu zen UZEI. *Jakin* taldearen eskutik eta honek bideraturiko programa aurrera eramateko sortu bazen ere, esan daiteke *Jakin*, Elhuyar eta UEUren arteko konbergentzia gisa sortu zela: hau da, euskararen modernizaziorako talde tekniko gisa, lehen adierazi denez, eta alor ezberdinetan euskara tekniko-berezitua lantzen ziharduten talde eta indarrak teknikoki koordinatzeko eta bateratzeko. 500 lagunetik gora ihardun da UZEIren programetan.

Lan-talde profesional gisa eta erakunde publiko izateko asmoz abiatu zen UZEI. Hala ere, oraindik ez du lortu onarpen publikorik Administrazio publikoaren aldetik.

Hasieratik Hiztegitzinta tekniko-berezituaren lanari eta programari ekin zion bereziki UZEI. Alor ezberdinetako hainbat hiztegi kaleratuak ditu dagoeneko. Azken urteotan, berriz, oinarriko lexikogintza berezituari eta hiztegitzintzari eustearekin batera, ikasliburugintzari ere heldu dio, erdmailako irakaskuntzari eta batez ere Unibertsitateko materialgintza idatziari begira. Dozena bat testuliburu argitaratuak ditu.

Euskararen modernizazioari begira, zentru nagusi bihurtu da gaur UZEI, kaleratu dituen liburuekin batera, eratu eta handitu duen terminologia tekniko-berezituaren bankuarekin batez ere. Horregatik, UZEIren beste eginkizun nagusi bat zera da aspalditxoko urteotan: kontsultategia. 150.000 datu inguruko terminologi bankua osaturik du dagoeneko.

Azkenik, bere lexikogintzako eta hiztegitzintzako lanari begira, euskal lexikologiaren eta lexikografiaren hainbat lan bideratu du UZEI. Horietako batzu argitaraturik edota oso aurretatuta dauzka.

Euskararen modernizazioaren bidetan, batez ere gaurko kultura tekniko eta zientziazkorako euskara gaitzearen bidetan, eta Euskal Unibertsitatea euskalduntzeko helburuari begira, nabarmentzekoa da azken hamar urteotako lana, bereziki Elhuyar, UEU eta UZEIren eskutatik joan dena. Sortzez oso loturik egon badira hiru erakundeak, urtetako lankidetzak eta koordinazioak hurbilagotu egin ditu.

Hirurak sortu ziren indar herritarren eskutatik, eta ekimen pribatuaren eraginez ihardun dira. Azken urteotan Administrazio publikoaren aldetik nolabaiteko laguntza izan badute ere, oso motz gelditu da hori, euskararen modernizaziorako luzaroko programak egiteko eta aurrera eramateko.

Gaur, berriz, hiru erakundeak ari dira beren etorkizuna aztertzen; hiru dira azterketa horren kapituluak: Lan-eremua definitzea, instituzionalpena eta onarpen publikoa, maila eta alor bere-tsuari eta helburu beretsuekin diharduten beste erakundeekiko harremana. Beharrezkoa da seguruenik, aurrerako bidea eta helburuak eta lanbideak ere modu koordinatuz markatzea.

2. EUSKARAREN IRAKASKUNTZA ETA ALFABETAKUNTZA

2.1. Mugimenduaren sorrera eta bilakabidea

Euskal Herria alfabetatu eta euskalduntzeko helburu nagusia-ren inguruan gauzatu zen herri-mugimendu honen abiadan bi ar-o bereiz daitezke. Horietako bakoitzak ditu bere ezaugarriak, biak aski nabarmenak.

2.1.1. AEKren egituraketa-prozesua: 1960-1980

Nahiz eta izena bera geroztikoa izan, gaur egun soziologikoki AEKn mamitzen dena 1960ko hamarkadan sortu zen kultur mugimendu herritar gisa, euskal kultura eta politika mailako beste zen-bait mugimendurekin batera.

Hasieran, 1965 inguru hartan, AEKren ekintza alfabetatzeko lanetara mugatu zen bereziki. Geroago ekin zion euskalduntze-alorrari, 1967-68 inguruan, hain zuzen. Harez gero, azken hegi hori etorri da poliki-poliki indartuz eta Euskal Herri osora hedatuz. Eta, azken batean, prozesu bikoitz honen barruan euskalduntzeak alfabetatzeari aurrea hartu dio.

Talde herritarren euskararekiko kontzientzia eta borondateetik jalkitako mugimendu hau Euskaltzaindiak bere babesean hartu zuen 1968an, horretarako, bereziki Rikardo Arregiren eraginez,

«Alfabetatzeko Batzorde» bat izendatuz. Hamar urte Euskaltzaindiaren gerizpean egin ondoren edo, zehatzago esanda, Eusko Kontseilu Nagusi jaio-berriak Euskaltzaindia organo ofizialtzat hartzea erabaki zuen urtean (1978an), AEK kalean geratu zen bere indar soilen kontura eta kargura.

AEKren bilakabidea, lehen aro honetan, era askotakoa eta goranzkoa izan da. Halaxe erakusten dute jarraiko datuok:

2.1.1.1. Ikasle-kopuruaren gorakada

Ikasle-kopuruaren aldetik, beti gora joan zen 1976-77 ikasturtea arte, gorakada aski normalez joan ere. Aipaturiko ikasturte horretan, ordea, gorakada guztiz anormala izan zen: % 300ekoa, hain zuzen ere. Goreneko gailurra jo zuen ikasturte horretan. Euskal Herri osoan, aipaturiko ikasturte horretan, 30.000tik gorakoa izan zan ikasleen kopurua. Gipuzkoak orduan ezagutu zuen gorakadarik bizkorrena: 11.454 ikasle, aurreko ikasturteko 3.796ren aurka.

Bistakoa zenez, 1977az geroztik beherakada azeleratua hasi zen berehala. Lehen mailako ikaslekoa zen aurreko ikasturtean ikastera jo zuena, eta jende horrexek utzi zion ikasteari. Beheranzko aldia, ordea, goranzkoa bezain laburra izan zen, edota laburragoa. Dena dela, beheranzko aldi hori ez da sekula gorakada anormalaren aurretiko mailaz behetik joan. Gipuzkoan, adibidez, 1975-76 ikasturtean 4.162 ikasle ziren, eta 1978-79an 8.387 eta 1980-81ean 6.545.

2.1.1.2 Irakasle-prestakuntza eta mugimenduaren eraketa

Euskarazko irakaslegoaren prestakuntza, hasieran, nola-halako ikastaro berezi batzuren bidez egin zen. Irakasleen prestakuntzarako ikastaro hauek, ikasketa linguistiko eta pedagogikoari bagagozkio bederen, gehienetan morfologiatzako alor batzu lantzerat mugatzen zen. Honela, bada, «Alfabetatze-Kanpainak» edota «Gau-Eskolak» edo «Euskal Eskolak» lur gorritik hasi behar izan zuten.

Irakasle-prestakuntzari dagokionez, batipat 1976-77ko ikasle-uholdeak eraginik, pauso garrantzitsuak eman ziren. Honela:

- Ikasturte berean irakaslegoarentzat ikastaldi didaktikoak eratu ziren; 815 irakasle inguruk parte hartu zuen.

— Euskalduntze-Ikasketak ere gehiago zehaztu ziren, Hasiera-Oinarri eta Hobakuntza mailak bereiziz.

Metodo erabilienak, une honetan, *Jalgi hadi* eta *Euskalduntzen* izan ziren.

Hurrengo ikasturtean (1977-78an), Bizkaiko Talde Didaktikoa sortu zen, eskualde bakoitzetik lagun bat denbora-erdiz izendatuz talde-lanerako. Honela, irakaslegoaren prestakuntzari eta materialen zerbitzuari bultzada handia eman zitzaion. Ordukoak da *Urraspideak* eta abarren ekitaldia.

Segidan, 1978-79an, «Euskaltegi» berriak ugaritzeko erabakia hartu zen eta, horren ondorioz, eskolak egun osoz emateko irakasle liberatuak gehitu ziren.

Geroago, 1979-80 ikasturtearen hasieran, Euskal Herri mailako didaktika-ikastaroak antolatu ziren, Bizkaiko Talde Didaktikoak, Hernanialdeko «Okila» taldeak eta Goierrikoak eraturik. Irakasleek mailaka egiten zituzten hamabosteroko bilerak gorpuzten hasi ziren garai honetan.

Eraketa-lanari dagokionez, 1976-77 ikasturtean, gipuzkoarren eta bizkaitarren arteko harremanak finkatzen hasi zirenean, aurre-rapauso garrantzitsua eman zen, Rikardo Arregiren garaian elkarrekin ibili baziren ere, gerora bakoitzak bere aldetik jo bait zuen. Honela, 1977-78 ikasturterako, eskualdeak iraunkorki egituratzen hasten dira. Gauzez ezezik egun osoz ere eskolak ematen dira. Honelako «Euskal Eskolak» nahi dira eraiki baldintza minimoak betetzen dituzten herrietan. Irakasleen prestakuntzarako «Irakasle-Eskolak» aipu ona lortzen hasten dira.

Azken urte hauetan, bada, AEKren eraketan eta koordinaketan urrats handiak eman dira: Euskal Herri mailako lanari ekin zaio, bakarka, eskualdeka edo herrialdeka soil-soilik arituz euskararen berreskuratzeak ez duela etorkizunik uste bait da. Honez gero, Araban, Bizkaian, Gipuzkoan, Iparraldean (Lapurdin, Nafarroa Beherean eta Zuberoan) eta Nafarroan jadanik eraturik dago AEK. Eskualde guztiek koordinaturik dihardute lanean.

2.1.2. HABEren sorrera eta AEKren egoera berria: 1980-84

Aro honetan Hego Euskal Herrian erreforma politikoa gauzatu zen da eta Komunitate Autonomoan hasierako Eusko Kontseilu Nagusiari Eusko Jaurlaritza darraio. Honek, lehen unetik,

AEKrekiko harremanak hautsi egin zituen eta, honela, 1981ean Helduen Alfabetatze eta Berreuskalduntzerako Erakundea (HABE) sortu zuen, kale gorrian zegoen AEKri administrazio-laguntzaren bidez konkurrentzia egin ziezaion.

Zerbitzu publiko gisa sortua baina halabarrez finantzaketa pribatuz malbizi den AEK herri-mugimenduak, HABE sortu-berrriaren aurrean, jarraiko xede hauetan oinarritutako alternatiba aurkezten du:

2.1.2.1. Irakaskuntzaren autonomia

Barne-antolaketari begira, gestio demokratikoa aldarrikatzen du: irakaskuntza aurrerakoa eta herritarra bideratuko duena, ideologia zabalean oinarritua; dirigismo administratiboaren eta kontrol burokratiko-legalistaren lekuan, ikastalde eta ikasle-karten protagonismoari lehentasuna emango diona. Zentzu honetan, Administrazioarekiko harremanetan, gestio demokratikoari darizkion ezaugarri hauei erantzuteko behar den adinako autonomia eskatzen da.

2.1.2.2. Herri-dinamikaren bermea

Helburua Euskal Herria berreuskalduntzea dela onartzen baldin bada, euskararen irakaskuntza ezin izango da herri-dinamika-tik bereizi, merkantzia aseptiko bat bailitza. Egoera diglosikoa gaindituz goazeneko prozesu honetan, euskara eta kultura elkarrekiko eraginpean bilakatuz datoz eta, horregatik, euskal kulturaren bidez Euskal Herriari eskaini nahi zaion giza projektutik ezin bereizi izango da euskal eskolen alfabetatze- eta euskalduntze-lana.

Biharko Euskal Herri euskaldundura heltzeko, beharrezkoa da bitarteko hauek jartzea:

— Euskal *lurraldeari* bere osotasunean eustea. Honek, funtsean, Euskal Herri mailan jokatzeko eskatzen du, gaur hor barruan diharduten Administrazio desberdinak (Komunitate Autonomoak, Nafarroakoak eta Iparraldekoak) eta beroriei dagozkien maila desberdinetako instituzioak (Udalak, Diputazioak, etab.) plangintza orokor batean koordinatuz.

— Euskararen *herri-irakaskuntza* oinarritzko abiapuntutzat hartzea. Honek *sektore guztietara* iristea suposatzen du, bereziki lan-mundura, komunikabideetara eta hezkuntzara. Euskara kale-ratzeko, gizartea bera euskalduntzeko, euskara duen herriaz bialtu beharra dago, planteamendu akademiko hutsak gaindituz.

— Administrazio publikoak eta herri-dinamikak *batera jokatu behar* dute, euskal gizarteak euskara beregana dezan. Herriaren partehartzerik gabe ezin lortu ahal izango da euskarak euskal gizartearen hizkuntza integratzaile izateko behar duen mobilizazio masiborik.

2.1.2.3. Publikotasunaren eskea

Publikotasuna da AEK mugimenduak sorreratik bertatik bere erraietan erroturik daraman bokazioa. Bere eginkizunak eskatzen diona. Bere izaera horrexek eragin dio behin eta berriz publikotasun honen atzetik ibiltzera. AEK beti egon da prest Euskal Herriko edozein erakunderekin batera beharrezko deritzon Helduen Irakaskuntzarako Erakunde Publikoa sortzeko eta bertan jokatzeko, horretarako duen errealitate osoa eskainiz. Zentzu honetan, Administrazio publikoarekin izandako harremanetan, beti errebndikatu izan du publikotasunaren beharra. Eusko Kontseilu Nagusiari gogo hori azaldu zion 1979-80 ikasturtean eta orobat Eusko Jaurlaritzari HABE sortu zenean, 1981ean, eta gehiagotan.

AEKren hizkuntz filosofia orokor honi HABE konpetitiboa kontrajarri zaio. Hau ote da euskalduntzearen eta alfabetatzearen arazoa erabakibidean jartzeko modua? Galdera honetan datza arazoaren gakoa, gaurdanik erantzun beharrekoa.

Administrazio publikoaren erantzun bakarra HABE izan da, nagusien euskara-munduan dabilzan erakundeekin eta, bereziki, Euskal Herri osoan zehar 30.000 ikasle baino gehiagorekin, publikotasun-bokazioa duen AEKrekin, kontatu gabe egositako lege batean oinarritua.

HABE lege honetan ikasle-irakasleen ahotsa hutsaren hurrengo delarik, gestio demokratikoaren eskabide gutxienekoak ere ez dira betetzen eta, euskara duen herri-multzoa ezertarako kontutan hartu gabe, akademia hutsezko proiektu artifizial bat gauzatzen da, euskara berreskuratzeko baliogabea dena funtsean. HABE legeak, erakunde publikoa sortu ordez, erakunde administratibo aski berezia gauzatu du, Administrazioak bere-berea duen irakaskuntzaren eremu guttiz mugatua eratuz eta subentzionatzen diren «Euskaltegi Pribatuak» kontrolatuz. Berreuskalduntzea, funtsera joanda, berezko inizatibaren esku uzten da.

Bestalde, euskal lurraldea hiru eskualdetara mugatzeak hankamotz uzten du euskararen proiektu nazionala.

Eta, azkenik, badirudi HABE legea AEK apurtzeko egina dela, AEKren filosofia eta herri-dinamika, AEKren irakaskuntz alternatiba hainbat zatitan eta eredutan banakatzen bait du, diskriminazioari ateak irekiz.

2.2. Egungo ikasle-kopurua

Lehen, bidenabar, 1980 arteko datu batzu eman dira. Hemen oraingo egoeraren berri eman nahi da.

Euskal Herriko populazioa 1975ean 2.784.320koa zen (Ik. *Hizkuntz Borroka Euskal Herrian* liburua); horietatik, iturri berean oinarrituz, 632.301ek bakarrik hitzegiten zuen euskaraz. Datu hau aurrean edukiz, segidan Helduen Alfabetatze eta Euskalduntzearen arloari dagozkion zifrak emango dira.

Ikasle-kopurua 1983-84eko negu-ikasturtean

Erakundea	Komunitate Autonomoa	%	Nafarroa	%	Iparraldea	%	Guztira	%
AEK	23.718	57	2.600	82	900	100	27.218	59,4
INSTITUZIO OFIZIALAK	3.880	9	300	9	-	-	4.180	9,1
BESTEAK	14.132	34	300	9	-	-	14.432	31,5
GUZTIRA	41.730	100	3.200	100	900	100	45.830	100

Iturria: AEKren bulegoa.

Zifrek diotenez, AEK erakundeak egun Euskal Herriko helduentzako irakaskuntzaren alorrean % 59,4 betetzen du, % 57 Komunitate Autonomoan, % 82 Nafarroan eta % 100 Iparraldean. Datuak askotan hotzak izaten bait dira, AEKren herri-irakaskuntzaren inguruan bildutako laguntzaileak eta lan-taldeak ere aipatzekoak ditugu, *Korrika* prestatzeko lana eta mobilizazioa ahantzi gabe, noski. Arazo honetan, beste erakundeek, publikoek nahiz pribatuek, ez diote euskararen irakaskuntzari dinamika berezirik ekarri.

Datuekin segituz, Euskal Herriko zazpi herrialdeetan helduen irakaskuntzan diharduten erakunde nagusien lan-orduak edo klase-orduak zehaztuko dira ondoren:

			%
AEKk	4.223.283	klase-ordu	52,42
HABEk	1.711.345	klase-ordu	21,24
Besteek	2.120.525	klase-ordu	26,32

AEKk era desberdinetako ikastaro-motak eratzen ditu, tokian tokiko errealitatea kontutan izanik eta uda/negua bereizketa egirik. Ikastaro hauetan, 1983-84 ikasturtean egindako matrikulak 30.000tik gora ziren. HABEk, bere aldetik, lau euskaltegi dauzka: Donostian, Bilbon, Gasteizen eta Hondarribian, azken honetakoa barnetegia. Bestalde, Gipuzkoan 9 udal-euskaltegi eta Bizkaian 5 ditu 1984eko udazkenean. Urtean gehienez ere 3.500 ikasle har ditzake bere geletan.

2.3. Euskararen irakaskuntzaren projektua

2.3.1. AEKren azken helburu nagusia

AEKren azken helburua Euskal Herria berreuskalduntzea da eta, zehatzago, Euskal Herriko edozein pertsona larri euskalduntzea eta alfabetatzea. Horretarako, Euskal Herriak bere hizkuntza ahalik eta arinen eskura dezan, alegia, biderik eraginkorrenak erabiliko dira. Beraz, helburu funtzional bati begira jokatu du: hots, euskara-hiztunen kopurua lehenbailehen gehitzen saiatuko da, euskararen ahultze-prozesua geldidakin. Eraginkortasuna jarraiko hiru puntu hauetan kokatzen da:

— *Euskal hiztunak* sortzean. Hau da: euskaldun berriak nahiz zaharrak euskaraz hitzeginez elkarrekin komunikatzeko gai egin behar dira.

— *Hiztun asko* sortzean. Zergatik? Ba, hizkuntza nagusiek ez duten arazo bat daukagulako, irakaskuntza bera errotik baldintzatzen duena. Datu hori *ikasle-kopuruari* dagokiona da, hilibiziko datua.

— *Hiztun asko epe laburrean* sortzean. Ezinezkoa baldin bada ere epe labur batean euskara menperatzea, posible da ikasleari hizkuntza barruti bat, mugatua baina ongi programatua, eskaintzea, geroago hizkuntza aberatsagoa lor dezan.

2.3.2. Bitartekoak

Epe laburrean euskaldun asko eta hiztunak sortzeko, askorengana iristeko alegia, ondorio biderkatzaileak dakartzaten bideak, orain arteko esperientziaren bermez efikazia erakutsi dutenak, bultzatu behar dira. Bereziki:

2.3.2.1. Euskaltegiak

Euskaltegien ugaritzea ere beharrezkoa ikusten da. Ikastaro trinkoak eratzeko toki aproposak dira euskaltegiak, bertan erraz antola bait daitezke egunean 3 edo 4 orduko ikastaroak.

Euskaltegietan irakasle asko biltzen bait da, talde-lana egiteko leku egokiak dira. Bestalde, teknikak ematen dizkigun abantailak ere errazago erabil daitezke euskaltegietan, leku hauek lagun helduei euskara irakasteko bakarrik erabiltzen direnez gero.

2.3.2.2. Gau-eskolak

Auzoetan eta herrietan gau-eskolak mantendu beharra dago. Mantendu, indartu eta ugartu. Euskal eskolek, euskara irakasteaz gainera, euskal giroa mantendu eta gehitu behar dute auzoetan eta herrietan. Euskal giro honi esker, jendea euskara ikastera ekarri ahal izango da. Eta euskara ikasteko gogoia sartzen zaienean, auzoan edo herrian bertan, edo euskaltegietan, edo barne-ikastaroetan, euskara ikasteko aukera izango dute.

2.3.2.3. Ikastaro trinkoak

Bide berri hau indartu behar dela nabari da. Beraz, egunean ordu bat baino gehiagoko ikastaroak bultzatu behar dira. Ahal dela, astean bost egunetan eman eskolak: 10, 12, 16 eta 20 eskola-ordu. Eskola hauek ikasturtean bi edo hiru maila egiteko moduan antolatuak egongo lirarteke.

2.3.2.4. Barnetegiak

Aurrerantzean, barne-ikastaro edo barnetegiak gehitu egin behar dira. Ikasketak hitzegiten ikastera zuzenduak egon arren, ez dago sarri baldintza nahikorik, ikasleek euskaraz hitzegiten ikas dezaten, inguru egokia falta bait zaie. Premia hau betetzeko, es-

kualde euskaldunetan barnetegiak ugaritzea irtenbide egokia izan daitekeela pentsatzen da.

Barnetegietan zerotik hasi eta oinarrizko maila batera heltzen dira ikasleak, euskaldunekin hitzegiteko gai izanik.

2.3.2.5. Irakasle dedikatuak

Euskaltegi eta barne-ikastaroen inguruan irakasle dedikatuen talde bat sortu eta bultzatu behar da. Irakasle dedikatuak euskararen irakaskuntzatik aterako lukete beren bizibidea eta, beste zereginak utziz, lagun helduei euskara irakastera jarriko lirateke soil-soilik. Talde honek dedikazio osoa euskarari emango liokeenez, talde-lana egiteko ahaltsuna edukiko luke.

2.3.2.6. Irakasle-eskolak

Ikastaro trinkoek eta barne-ikastaroek berezitasun gehiago suposatuko luketenez gero, irakasleak ere espezialdu egin beharko dira. Baina horrezaz gainera, irakasle berriak sortu beharra ere badago, egon. Honek, noski, euskararen irakasle-eskolak bultzatu beharra dakar.

2.3.2.7. Alfabetatze-kanpaina

Berezko hiztunen protagonismoa suspertzearen bidetik segituz, jendea alfabetzera eraman behar da, nola edo hala, horretarako kanpainak antolatuz. Hau egiten ez den bitartean euskalduntzearen planteamendua erren gertatuko da, erdararen euskararekiko ordezkapen-prozesua aurrera joango bait da, gaur egun eskualde euskaldunetan gertatzen den bezala. Bai euskalduntze aldetik bai alfabetatze aldetik dinamikarik ez dagoen eskualdeak mugitzeko plangintza eta inbertsioetan pentsatu beharra dago.

Alfabetakuntza honen barruan, euskara ikasten dabiltzan umeen gurasoak alfabetatzea edo euskalduntzea izango litzateke, ondorio biderkatzailearen aldetik begiratuta, lehen eginkizuna. Garrantzitsua baldin bada umei euskara irakastea, garrantzitsua da, halaber, gurasoek beren umeen eskolarekin batera jokatzea; horretarako, noski, alfabetatu egin behar edota, euskara ez badakite, ikasi egin behar, umeekin hitzegiteko neurrian bederen.

2.3.2.8. Ikaseltartearen dinamika

Hemen proposatzen den estrategiak euskal jendea nahikoa ma-siboki mugitzea eskatzen du eta ezin daiteke aurrera eraman, bal-din eta euskararen irakaskuntzaren alternatiba ez bada herritarra. Didaktikaren ikuspegitik begiratura, ikaseltarteetan hiru partai-deok hartu beharko lukete parte: ikasleek, irakasleek eta laguntzai-leek. Bestalde, ikaseltarte hauetatik sortu beharko lirarteke herri-dinamika eta gestio-gintza demokratikoa.

2.3.2.9. Euskaragintza eta kulturagintza

Euskararen transmisio eraginkorra lortzeko bidea, bai kopu-ruaren eta bai kalitatearen aldetik, «kalea» inplikatzeko da euskar-aren irakaskuntza, euskaldun berriek euskaldun zaharrengan, hauengan bereziki, beren sostengua izan dezaten eta, honela, esko-la eta kalea bateratzeko zubia eginez joan dadin. Laguntzaile bila abiatu behar da, euskararen aldeko borondatea azaltzen duen nor-nahi egintzara konprometituz eta, bidenabar, txokoak, mintza-eltarteak, bilgelak, bidegelak, kanpainak eta abar antolatuz.

2.3.2.10. Langabeentzako plangintza berezia

Euskara berreskuratzeko plangintza gaurko egoera sozio-eko-nomikoa kontutan hartuta egiten bada, ez dago dudarik langabe-ziak eta langabetuek leku berezia dutela plangintza horretan. Jen-detza hori euskarak bereganatzen ez badu, ezingo da aurreraegi joan.

2.3.2.11. Langile-mundua

Benetako berreskalduntze-prozesuak, ez dago inolako duda-rik, langileria hori barruan sartzea suposatzen du. Zentzu honetan, lantegietan dihardutenentzat eskolak antolatu behar dira. Hau orain, une honetan, Euskal Herriko zenbait lantegietan egiten da, baina esperientzia hori zabaldu egin behar da, leku gehiagotara hedatu, langileei, euskara ikas dezaten, erraztasun guztiak eskai-niz. Horrelako zabaltze-lana eginez gero, lantegietako batzorde eta sindikatuarekin konpromiso batera heldu beharko litzateke, euskalduntze-prozesuaren bidea eskualdez-eskualde sendotuz joan dadin.

Hauek dira bideak, ez beharbada neurri berekoak, baina bai guztiak garrantzitsuak. Ohar-pare bat, hala ere:

Batetik, mota guztietako ikasgu eta ikaserritmoak plangintza beretsuetan lotu behar dira (eskualde mailako plangintzan, kasurako), bestela desbideratu egiten bait da prozesua Euskaltegiak Hizkuntz Akademia soil bilakatuz, ikasguak lokalismoan eroriz, etab.

Bestetik, azkenaldiko esperientziak erakutsi duenez, ikastaro trinkoek eta, batez ere, barne-ikastaroek eraginkortasun aparta dute. Beraz, ildo horretatik joan beharko luke helduentzako euskararen irakaskuntzak.

2.3.3. Euskararen irakaskuntzaren plangintza nazionala

2.3.3.1. Plangintzaren beharra

Euskal Herria berreuskalduntzeko plangintza orokorra egin beharra dago. Eta horretarako hainbat osagarri eta sail hartu behar dira kontutan:

- Soziolinguistikazko azterketak.
- Komunikabideak (ETB, irratia, prentsa).
- Lan-harremanak (goikoek behekoekin, langileen artekoak...).
- Glotodidaktikazko lan-taldea, hizkuntz irakaskuntzari buruz ihardungo litzatekeena.

Honenbestez, gure helburua lortu nahi badugu, lehenik, hizkuntza berreskuratzeko plangintza bat egin beharko da; bigarrenik, herriak onartu edota begi onez ikusi beharko luke —herriak nahi gabe ez dago hizkuntza berreskuratzerik—; hirugarrenik, plangintza martxan jartzeko legeak egin eta, lege bidez ezarritakoa bete dadin, diru-multzoak erabaki beharko litzateke; azkenik, egingdako lana neurtu egin beharko litzateke, aurrera begira zer alda eta nora jo jakiteko.

2.3.3.2. Herriaren partaidetza plangintzan

Hizkuntzaren plangintza hau, batetik, botere publikoari dago-kion egitekoa da eta, bestetik, herriak berak partehartu eta onetsi beharreko zerbait da.

Jakina da, arestian esan bezala, Euskal Herriak euskararen hizkuntz plangintzaren behar gorria duela. Jakina, orobat, plangintza

horretan zerikusi handia dutela Euskal Herriko Administrazio publikoek eta lekuan lekuko agintariek. Jakina da, hálaber, Euskalduntze eta Alfabetatzearen aldeko herri-mugimendu ez-ofizialak zati handi bat betetzen duela eta are gehiago bete dezakeela plangintza horren barruan.

Diglosia serioски gainditzeko bidea planteatzen bada, helduen euskalduntzea eta alfabetatzea aurrera eramateko egungo 45.000 inguruko ikasle-kopurua bi edo hiru aldiz biderkatu beharko litzateke eta horretarako, gutxi gorabehera, 3.000 edo 5.000 irakasle beharko lirateke. Honi lokalak, materialak eta abar eransten badizkiogu, urtero bost-zortzi bat mila milioi pezeta suposatuko luke. Nekez burutu ahal izango dira prebisio hauek, jendea euskararen alde masiboki mobilizatzeaz gain, Administrazio publikoek ez badeute benetan asumitzen helduen berreuskalduntzea.

3. EUSKARA IRAKASKUNTZAN

3.1. Lehen eta bigarren mailako irakaskuntza

Izenburu honen azpian Eskolaurrea, Haurtzaindegia, OHO, BBB, UBI eta Lanbide-Eskolak sartzen dira. Irakaskuntzaren maila hauetan dagoen problematika zabala eta berezia aztertu nahi da hemen, hizkuntz politikaren aldetik arazo funtsezkoenak laburbilduz.

3.1.1. Hurbilketa koantitatiboa

3.1.1.1. Ikaslegoaren kopurua Hego Euskal Herrian: 1983-84

Zifrak honela banatzen dira Hegoaldeko lau eskualdeetan:

Zentru publikoetan	266.850 (% 50,76)
Zentru pribatuetan	196.670 (% 36,84)
Ikastoletan	62.230 (% 12,40)
<i>Guztira</i>	525.750

Zifra hauetatik ateratzen den ondorio garrantzitsua hau da: Hego Euskal Herriko ikasle gehienak euskarazko irakaskuntzatik kanpora daudela, zeren ikasten ari diren 525.750 ikasleetatik % 12,40 bakarrik bait dabilta Ikastoletan. Guztira: 62.230 ikasle.

Bestalde, ahanzezinezko datua da, Ikastolak aparte utzita, ikasle-kopururik handiena eskola publikoetan dabilela: % 50,76. Euskarazko irakaskuntza hor bideratzen ez bada, euskarak nekez egin dezake aurrerabiderik.

Ikaslegoaren kopuru orokorra, orain, 525.750ekoa da. Jaiotze-tasa jaitsiz datorrenez gero, logika zuzenean pentsatzekoa da kopuru orokor horrek jo duela bere gaina eta beheranzko prozesuan sarturik dela.

3.1.1.2. Irakasle euskaradunak eskoletan: 1982-83

Irakaskuntzan dihardutenak, oro har, 26.689 irakasle dira. Horietatik % 54,09 zentru publikoetan eta % 45,90 zentru pribatueta dabilzanak ditugu. Euskara dakitenen kopurua, iturri desberdinetako datuetatik hurbilketa bidez lortua, hauxe da:

Zentru publikoetan.....	1.010
Zentru pribatueta	857
<i>Guztira</i>	1.867

Ikastoletakoak kanpoan utzita, noski, % 7 eskas hori dugu bakarrik euskaraduna. Irakaskuntzan kulturaren eta hizkuntzaren bideratzaile profesionalak diren irakasle hauek, gehien-gehienak, euskarari arrotz zaizkion profesionariak dira.

3.1.1.3. Irakasle eta ikasle euskaragabeak Irakasle-Eskoletan: 1982-83

Irakasle-Eskola hauetan, pribatuak eta publikoak batera hartuta, 7.020 ikasle dabilta ikasten eta 303 irakasle irakasten. Zifra hauetan Derioko Irakasle-Eskolakorik ez dator.

Euskararen ezagutzaren arabera, honela banatzen dira irakasle eta ikasle euskaragabeen portzentaiak:

	Ikasleak	Irakasleak
Donostian.....	% 80,77	% 35,48
Deustuan	% 90,36	% 65,45
Gazteizen	% 86,35	% 68,00
Nafarroan.....	% 95,71	% 84,09

Laburki esanda: 7.020 ikasletatik 1.494 dira euskaradunak, hots, % 21,28. Biharko irakasle berrien harrobia funtsean euskaragabea dela adierazten du horrek. Irakasleen baitan portzentaiak zerbait positiboak dira, baina, horiengan ere, bereziki Nafarro-

an eta Araban, larria da euskararen egoera. Iparraldeko datuak, berriz, biltzeke daude oraindik.

Honaino, bada, datuen irakurketa bizkor hau.

3.1.2. Elebitasuna eta ereduaren porrota

Ikastolen eboluzioan, azken urteotan hain zuzen, gero eta eskasagoa dela esaten da euskararen ezagutza eta beronen erabilera. Honen errudun nagusia Ikastoletan orain arte aplikatu den eredu elebakarrarena izango litzateke, gaiak euskaraz bakarrik irakatsi nahi izatearena, alegia.

Eredu klasiko horrek, espreski esaten denez, bi gaitz ekarri ditu ikasle goaren baitara: batetik, traumak haur euskaragabeengan eta, bestetik, hizkuntzaren beraren pobretasuna. Aipaturiko gaitzok ikastolen gorputz orokorrean areago zabal ez daitezzen, orain arteko eredu bakarrari uko eginik, eredu berriak proposatzen dira: zorioneko edo zoritxarreko A, B eta D ereduak. Polemika, noski, Ikastolen inguruan sortu da, ez beste eskoletan. Bitxia hau ere.

Ikus dezagun hurbilagoetik jokabide horren azpian ezkututzen den filosofia. Proposatzen den erizpidea irakaskuntza osorako da, baina kritika egin, arestian esan bezala, nagusiki monolinguismoa praktikatzen duen Ikastolari egin zaio.

3.1.2.1. Elebitasunaren inguruan

Elebidun izatea, espezialistek diotenez, bi hizkuntzak gaitasun berberaz menperatzea da, menperatu nola ulertzeko hala mintzatzeko.

Hori horrela baldin bada, badugu horretaz zerbait esatekorik gorago aipatu dugunaz gain (ik. I. parteko 3. kapitulua). Zeren, elebitasuna aipatzen denean, zer fenomeno-mota adierazi nahi da? Ezin gaitzke aurrera joan puntu hau argitu gabe.

— Elebitasuna norberaren hizkuntz portaerari dagokion egoera bereziaz esan ohi da. Beraz, esan, ez dago esaterik gizarte elebidunak badaudenik, baina bai pertsona elebidunak. Bigarrenetik lehenengora ezin da saltorik egin errealitatea gezurtatu gabe. Laburki esanda: elebitasuna arazo pribatua da, norberaren biografiari dagokiona; pertsona jakin batzu bizi diren ingurune baten barruan mugitzen da. Elebitasuna, beraz, arazo pertsonala da, indibiduala.

Goian aipatu den definizioak alderdi hori jasotzen du batipat. Baina, bistakoa denez, hizkuntza fenomeno soziala ere bada. Eta alderdi hori, eman den definizioaren arabera, ez da hor sartzen.

— Elebitasunak bi hizkuntzek beren artean gizarte-botere edo prestigio-status berbera dutela inplikutzen du. Honek, jakina, bi hizkuntzak maila berean egotea suposatzen du, berez eta teorian behintzat. Praktikan hala gertatzen al da? Gurean bederen ez.

— Garbi eta ozenki esan behar da euskararen egiazko arazoa ez dela elebitasunari dagokiona eta bai, bete-betean gainera, diglosia estrukturalarekin zerikusi zuzena duena. Diglosiak, elebitasunak ez bezala, hizkuntza baten antolakuntz mota orokor bati egiten dio erreferentzia, hots, gizartearen egitura sozio-politikoari. Gogoan hartzen ditu, beraz, gizarte jakin baten oraingo eta lehen-go historia eta ez, elebitasunaren kasuan bezala, norberaren hizkuntz portaerak soilki. Egoera diglosikoa ematen denean, bi hizkuntza kontrajarririk aurkitzen ditugu. Bata goimailakoa da (A), ofiziala, besteak baino indar eta itzal handiagoa duena komunikabideetan, literaturan, mass-medietan, irakaskuntzan, hau da, bizitza publikoan. Bestea (B), ofiziala ez dena, behemilakoa da, sukaldetik eta famili girotik oso urruti ez dagoena. Delako B hizkuntza hori euskara baldin bada, A-n bi dauzkagu baten lekuan: espainola eta frantsesa.

3.1.2.2. Ereduen erasoa

Ereduen erasoaldia bizi-bizia baldin bada ere une honetan, beronen zustr teorikoak lehenagotik zeuden botata. Luze pentsatuta eta sakon botata. *Jakin* aldizkaria izan da ideia berrien baloia (Ik.: *Jakin*, 7. zenb., 1978; 19-20. zenb., 1981). Horietan Euskal Herriko irakaskuntza elebidunaz zenbait ideia plazaratu ziren. McKey-ren ikuspuntutik abiatuz, eredu desberdinen proposamena egiten zen. Gero ereduaren arazo honetaz han eta hemen hitzaldi eta mahainguru asko egin izan dira.

Espero bazen ez bazen, Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza sailekoek berehala jaso zuten eredu desberdinen proposamen-oihartzuna; ezer berririk asmatu gabe, sail horretatik bertatik eta 1981ean hain zuzen ere, A, B eta D izenez ezagutzen diren ereduaren plangintza zehatza egin zen irakaskuntzarako (Ik.: *Hasierako zikloko euskararen programakuntza. B eta D ereduak. Hasiera zikloa. 4. Orientabideak*, 1981).

Euskararen eta euskarazko irakaskuntza mailakatu horren ara-

bera, A eta B eruedetan adibidez, ikasleen hizkuntza nagusia ez da euskara, gaztelania baizik. Eta hala izango da, *Orientabideak* ematerakoan esaten den bezala, beren gizarteko harremanetan gaztelaniaz baliatuko direlako, hain zuzen. Hala ere, B eta D eruedetan, teorigile hauen ustez beti ere, ikasleek gaituak egon beharko lukete ikasketak euskaraz egiteko. Guztiau, noski, teoria mailan.

3.1.2.3. Ereduen emaitzak

Ereduak martxan daude jadanik eta, Eusko Jaurlaritzaren Gize Azterketarako Lantaldeak buruturiko txosten luzean (*Jakin*, 1983, 26-27 zenb., 97. or.), Eskolaurreko eta OHoko ikasmila bakoitzean euskararen egoera zein den azalduz, jarraiko datuok ematen zaizkigu. Datuok K.A.ko ikasle guztiak hartzen dituzte: pribatuak nahiz publikoak, Ikastolak barne. Ikasleen banaketa %-etan ematen da.

		Euskararik gabe	A Eredua	B Eredua	D Eredua	Guztira	Ikasle-kopurua
Eskolaurrea	1.	14,53	41,51	22,33	21,63	100	33.587
	2.	12,79	47,44	19,37	20,40	100	36.620
O.H.O.	1.	12,54	55,92	13,22	18,32	100	39.852
	2.	13,37	59,98	9,74	16,91	100	40.754
	3.	13,65	63,61	56,73	16,89	100	39.299
	4.	16,05	64,88	4,03	15,03	100	39.043
	5.	18,59	65,62	2,85	12,94	100	40.038
	6.	21,26	65,67	2,73	10,34	100	40.822
	7.	22,43	65,36	2,91	9,30	100	39.369
	8.	23,89	64,93	2,50	8,68	100	36.679

Iturria: *Jakin*, 26-27 zb., 1983, 97. or.

Taula honi iruzkin hau egiten diote txosten-egileek:

«Eskolaurreko eta OHoko ikasmila bakoitzean eta guztietan garaile den eredia A eredia da, non euskara asignatura bezala bakarrik sartzen den; ez dugu oraindik benetako ikasketa-emaitzen berririk.

Goiko mailetatik behekoetara jaitsiz goazen neurrian, B eta D eruedetan diharduten gelen proportzioa gehituz doa; honek, azken urteotan irakaskuntza elebiduna eta euskarazkoa gero eta gehiago sartzen ari dela erakusten du. Bereziki ohartzekoa agertzen da B ereduak azkeneko 3 urteotan duen goraka progresiboa.

Arrazoizkoa dirudi, B eta D ereduak euskaldun osoak sortuko dituztela espero izateak. Aurrikuspen hau betez gero, eta datu hauen arabera, bere lehen mailako ikasketak sei urte barru amaituko dituen belaunaldiko euskaldun-tasa, lehen aldiz gure historian, euskal populazio osokoaren berdina edo handiagoa izango da. Honek esan nahi du, funtsezko aldaketa bat gertatuko dela orain arte ohartutako joeran: belaunaldi gazteenak, tartekoak baino euskaldunagoak izango dira» (*Jakin*, 26-27 zb., 1983, 96-97 or.).

Eusko Jaurlaritzatik datozen datu-iturri eta segidako iruzkin horiek ikusi eta irakurri ondoren, zera ageri da: optimismorako dei bat egiten dela. *Jakin*-eko testuak «goiko mailetatik behekoetara jaitsiz goazen neurrian, B eta D eruedetan diharduten gelen portzinoa gehituz doa» la dio eta, beraz, irakaskuntza elebiduna gero eta gehiago sartuko dela. Eta testuak dakarrena, zentzu horretan, egia da. Gure kalkuluen erreferentzi puntu gisa taula hori berori hartuta, B eta D ereduaren portzentaia handituz doaz goiko mailetatik behekoetara irakurtzen ditugun neurrian. Beharrezko eskailera hori honelakoa da, B eta D ereduak orotara harturik:

OHoko 8. urtean.....	% 11,18
OHoko 4. urtean.....	% 19,06
OHoko 1. urtean.....	% 31,54
Eskolaurreko 1. urtean.....	% 34,96

Baina eskailera hori beheko mailetatik goikoetara igotzen bada eta oraingoan B eta D eruedetan ez dauden ikasleak gogoan hartzen badira, honelakoak ditugu portzentaia:

Eskolaurreko 1. urtean.....	% 56,04
OHoko 1. urtean.....	% 68,46
OHoko 4. urtean.....	% 80,94
OHoko 8. urtean.....	% 88,82

Beraz, OHoko azken urtea bukatu eta BBBn bere ikasketak euskaraz egin ditzakeen ikasle-kopurua % 11,18koa da. Egoera hau, bere hoztasun latzean, ez da batere kontsolagarria eta bai tristea. Desplazamendu koxkor horren izenean eta gainean ezin daiteke esperantza faltsurik eraiki.

Ez hori bakarrik. Lehen aurrikuspen hori kasurik onenean oinarritua dago. Zeren hor gauza gehiegi suposatzen bait da, hala nola:

- B ereduaren arabera eskolatzen diren guztiak beren ikasketak euskaraz egiteko gaiturik daudela.

- errealitateak estimazio koantitatiboen arabera funtzionatzen duela.
- OHOk ikasketak bukatzen dituzten guztiek BBBko ikasketak hasiko dituztela.
- B eta D ereduaren aldeko joera, mailaz-maila, beti lineala izango dela.

Hemendik sei-zazpi bat urtetara emaitzak aurrean eduki arte, ez dagoke deus frogaturik. Oraingoan, aipaturiko azken puntuok aurrikuspen hutsak dira, ez gehiago. Guk, besterik nahiko genukeen arren, arras erlatibizaturik ikusten ditugu hipotesi horiek eta, zentzu honetan, optimismorako baino pesimismorako arrazoi gehiago ikusten dugu bide horretatik joanez gero.

Kontutan hartzen badugu A ereduak ez duela ezertarako balio, elebitasunaren aurpegia zentru publikoetan eta pribatuetan nolabait justifikatzeko ez bada, ondorio garbi honetara heltzen gara: *de facto*, oraindik gaur, euskarazko irakaskuntzaren zutabe nagusia, ia bakarra, Ikastolak direla.

Berriki argitaratutako «Elebitasuna ikastoletan: egoera eta irtenbideak» lanean (*Jakin*, 32 zb., 1984, 37-69 or.) Gipuzkoako Ikastoletako esperientzia elebidun desberdinak jasotzen dira, batez ere Eskolaurrea eta Hasiera-Ziklokoak. Horko datuek erakusten dutenez, % 75 lehengo eredu klasikoari eustearen aldeko agertzen da, haurra euskaraz hezitzearen aldeko alegia, hizkuntza menperatuz. Eta, azkenean, ondorio honetara heltzen da txostena: «... esperientziak argi erakutsi du Ikastolak bakarrik ezin dezakeela Herria euskaldundu, haurraren bizi-giroa ere ez bada era berean euskaldunduz. Horregatik, euskaldunduaren plangintza orokorra beharrezkoa da, kontutan harturik, Euskal Herriko hizkuntzaren etorkizuna D eredu dela, nahiz eta horretara iristeko bidean beste zenbait eredu erabili» (*Jakin*, 32 zb., 1984, 68. or.).

Dagoeneko, beraz, badirudi hasierako optimismoaren globo hura puztuegia zela eta errealitatea beste nonbaitetik doala.

3.1.3. Euskal eskolaren funtsezko helburuak

Lehen eta Bigarren Mailako Irakaskuntza erakunde jakin batean gauzatzen denez gero, bidean datozkigun euskal haur guztien euskarazko hezkuntza bideratuko duen eskola-mota hori nolakoa nahi dugun alde zehazteak ezinbesteko egitekoa dirudi.

Hona hemen euskal eskolaren ezaugarririk funtsezkoenak:

3.1.3.1. Eskola nazionala

Hemen «nazional» adjektibo hau darabilgunean, hitz honek politikan duen zentzu hertsian ulertzen da. Beraz, Euskal Herria herri gisa zapalduarik daukaten bi estatuen kontrako askapen nazionalaren aldeko borrokan sartuta dago eskola «nazionala»ren prozesua. Gu orain gauden fasean, dauzkagun eskola-mota guztiak —publikoak nahiz pribatuak, berdin Ikastolak— estatu espainolaren menpeko eskola nazionalak dira. Nazionalak bai, baina espainolak. Euskal Herriko irakaskuntza osoan, beronen punturik erabakiorrenetan, Madrileko administrazio zentralak agintzen du eta ez Gasteizko gobernu autonomoak, ez Nafarroako parlamentuak. Eusko Jaurlaritzak ez du ahalmenik ez bere funtzionariak edukitzeko ez ikasketen programaketa egiteko. Madrileko gobernuak transferitu dizkionak dira Gasteizko gobernuaren funtzionari bakarrak, lehendik zeudenak, alegia. Areago: Euskal gobernuak publiko egin dituen oposizioak Madrileko gobernuarekin negoziatuak izan dira. Ez du autonomiarik funtzionarietzako oposizio publikoak egiteko. Eta guzti honen ondorioz, orain oposizioak ateratzen dituztenek ere estatu zentralaren funtzionari segitzen dute.

Horregatik, hor goian azpimarratu den ikuspuntutik begiratu-ta, ez dago ondo esanda, etendura politikoa proposatzen duten talde politikoez ez dutela aginterik eta, beraz, hauek proposatzen duten alternatiba (demagun, kasurako, EEPPA) ez dela baliagarria. Instituzioetan ez dagoen aukera politikoaren eraginkortasuna ezdeusa dela juzgatzen bada, politika instituzionalaren adierazpen goren den Eusko Jaurlaritzarena oraindik ezago dela esan behar-ko da, zeren, beti ere euskal nazionalismoaren izenean, lortu beharrekoak lortu bait ditu eta, honela, behingoz hipotekaturik utzi bait du euskal eskola nazionalaren aldeko borroka.

Zentzu horretan, bada, irakaskuntza mailan botere autonomo-arekin nahiz estatalekin egindako edozein paktu, errealitate politikoaren zolara joanda, haiek ezartzen dituzten neurri kojunturalen araberakoak izango dira.

Horregatik, Euskal Herriaren proiektu nazionalak erdiz-erdi zeharkatzen badu gaurko politika instituzionala, funtsean espainola, arrazoi berregatik zeharkatu behar-ko luke irakaskuntza mailan ere. Horregatik, behar-beharrezkoa da funtsezko aldaketa bat bi-

deratzea hezkuntzan. Ikuspuntu hau gogoan hartu behar da oro har hezkuntzaren eta zehazki irakaskuntza-maila orokorraren gero planteatzeko orduan.

3.1.3.2. Eskola euskaraduna

Ez da nahikoa eskola nazionala nahi dugula esatea. Euskaradunak hizkuntzaren aldetik datorkion marka berezia eranstean dio gizarte bati. Horregatik, «euskal eskola» esaten denean ongi zehaztu behar da horren bidez zer esan nahi den, zeren, zoritxarrez, zorioneko «euskal» hau era askotara uler bait daiteke. «Nazionala» eta «euskaraduna», gure kasurako, kontzeptu osagarriak dira, baina ez gauza bera.

Gure hizkuntza nazionala euskara da eta horregatik nahi dugu irakaskuntza osoa euskaraz. Herritar oro euskaradun izanik, herriak berak bere adierazpen kulturalaren eremu zabala euskararen bidez azal dezan. Eta Euskal Herri euskaraduna diogunean, euskal lurralde osoa esaten dugu, Iparra nahiz Hegoa, lurralde euskarageak barne: Araba, Nafarroa, Bilbo, etab. Euskal Herri osoa euskalduntzeko helburuak hutsegiten badu, askapen nazionalaren aldeko borroka galdurik duke bere zutaberik behinena.

Helmuga hori lortzeko zer prozedura eraman behar da? Zer bide da egokiena? Galdera hauek beste maila batekoak dira eta gero saiatuko gara zerbait proposatzen.

3.1.3.3. Eskola publikoa

Publikoa, berez, pribatuari kontrajartzen zaio. Eskola publikoek nahiz pribatuek euskal eskola nazional eta euskaradun izan ezinik ez dute. Publikotasuna, hitzaren zentzu hertsian, irakaskuntzaren antolakuntza administratibo-politikoari dagokio.

Eskola publikoak eta pribatuak dauden erregimen politikoetan, normalean, haiek langileriarenak eta hauek burgeseriarenak izan ohi dira. Eskola publikoaren eta pribatuaren arteko zatiketa sozial honetan, bereziki, klasearteko gizarte-zatiketari dagokion faktorea sartzen da elementu determinatzaile gisa.

Hori horrela, bi arrazoi hauengatik gaude, batipat, eskola publikoaren alde: Batetik, herriko ikasle guztientzako aukera-berdintasun berbera nahi dugulako. Guztientzako aukera berberak; eta eskola pribatuak egiten duena, hain zuzen, horixe da: «bere» eskola egin, diruaren truke. Bestetik, ikasle-gehiengoa non, gure

etorkizunaren gakoa han dagoelako. Lehen ikusi dugunez, gure Herrian, bi eskola-moten artean diferentzia handirik ez egon arren, gehiago dira eskola publikoetan dabiltzanak.

3.1.3.4. Doako eskola

Hau dugu funtsezko beste baldintza bat. Irakaskuntzak, berau herri baten ondasun publikoa denez gero, doakoa izan behar du eta ez klase bati atxekia. Euskarazko irakaskuntzaren kasuan Ikastolek pairatu duten ustiapena hain grabea eta hain luzea izan denez, garaia da gure eskubideak kaleratzeko. Dirua nonbaitetik atera behar eta berriz ere gurasoen poltsikoak sakatzen dira. Gaurko ikastola gehienen larritasuna, beste arazo askoren artean, jasaten dituzten mailegu eta zorretatik dator. *Doakotasuna* aipatzen dugunean, beraz, zor eta diru-hipoteka guztietatik libratzeaz ari gara. Hor barruan sartzen dira: Ikastolen zorrak, orain arte ordaindu dena, gaur Ikastolak mantentzea kostatzen dena. Doala dena erakunde publikoen gain.

3.1.3.5. Eskola demokratikoa

Gizarte demokratiko bati dagokionez, gizarte-bizitzan bezala irakaskuntzako zentruetan ere, askatasun demokratikoak errespetatzea eskatzen da. Errespetatzea, bereziki, irakaskuntzaren prozesuan zuzenago edo zeharkago partehartzen dutenen ikuspegia eta jokabidea. Hemen sartuko lirateke: ikasleak, irakasleak eta gurasoak. Eskola irekia nahi da, irekia gestioaren aldetik, irekia pentsakeraren aldetik, irekia pedagogiaren aldetik.

3.1.3.6. Sare bakarra

Lehen Mailako Irakaskuntza euskalduntzeko projektua borroka nazionalaren barruan kokatzen bada, euskal geografian dauden eskola-motak oro hartu beharko ditu bere gain, hots: publikoak, pribatuak eta ikastolak. Euskarazko eskola nazionala ezin izan daiteke gaur den bezalakoa: zatikatua, hots, bakoitza bere aldetik dabilena. Ezin dute bi taldeek, batetik euskaragabeek eta bestetik euskaradunek, elkarrengandik bananduta segitu. Eskola nazionalak sare bakarrera bildu behar ditu bai ikastolak eta bai beste guztiak plangintza orokor baten barruan. Sare bakar baten beharraz ari gara hemen, horretaz batez ere, ez hainbeste haren nolakotasunaz, zeren eskola-mota guztiak sare bakarrera biltzeak aldeaz au-

rretik programa zehatz bat mamitzea eskatzen bait du, euskarari kalterik etor ez dakion. Hain zuzen ere, sare bakarreko eskola horrek, zerbait izatekotan, euskaraduna izan beharko bait du. Hala ez izatekotan, ez du balio. Horregatik, sare bakarraren prozesuak euskarazko irakaskuntzaren garapena bermaturik eduki behar du.

Hona hemen euskal eskola zertzen duten ezaugarri batzu, garrantzitsuenak behintzat. Esan behar da, batez ere azken aldiotan, asko hitzegin dela eskola publikoaren alde, eskola demokratiko eta pluralistaren alde, baina ez neurri berean eskola nazionalaren eta euskaradunaren alde. Eta Lehen Mailako Irakaskuntzaren mailan gaur egun daukagun kontraesan nagusia, hain zuzen, eskolaren nazionaltasunean eta «euskaraduntasunean» datza. Dirudenez, inork gutxik du eragozpenik eskolaren publikotasuna onartzeko. Alderantziz, euskarazko irakaskuntza nazionalaren defentsan borrokatzeko gertu daudenak ez dira hainbeste. Hementxe aurkitzen da gaur horrenbeste eztabaidatzen den Ikastolen arazoaren muina. Helburuak ondo markatuta nora goazen garbi ikusten badugu, oztoporik handienetako bat gairak genduz genduz, baldin hara heltzeko borondate kolektiborik eta, azken finean, politikorik bada, bidegintzak berak elkartuko bait ditu alternatiba honen aldeko partaideak.

3.2. Gaurko Unibertsitate publikoa

Lehen eta Bigarren Mailako Irakaskuntzak Goi-Irakaskuntzaren edo Unibertsitatearen atetan utzi gaitu, segidan, orain arteko azterketaren ildotik segituz, gaurko Unibertsitatearen egoera zein den ikus dezagun.

3.2.1. Unibertsitatearen egiturazko egoera

3.2.1.1. Irakasleak

Lehenik, gaur egun bi motatako irakasleak daudela kontutan hartu behar da: numerarioak eta ez-numerarioak.

Irakasle numerarioak, batetik, funtzionariak dira, betirako lanpostua dute, ez zaie kontrolik ezartzen, eta abar. Horien eskuetan dago Unibertsitatearen gestioa. Irakasle ez-numerarioek, bestetik,

ez daukate inolako segurtasun laboralik, urteko (edo urte batzuta-ko) kontratua dute, soldata askoz txikiagoa numerarioen aldean; alabaina, hauen eskuetan dago Unibertsitateko irakaskuntzaren parterik handiena.

Irakasle ez-numerarioen arazo larria hauxe da: irakasleen irakaslerik eza. Ez-numerarioek ez dute beren prestakuntzarako mediorik eta, klasez lanpeturik daudenez gero, ezta denborarik ere.

Beste arazo larri bat, funtzionalgoari lotua datorrena da: hemengo Unibertsitatea pasoko Unibertsitatea besterik ez da izan orain arte. Merituak lortzeko etorri dira hona irakasle numerario-eta posible izan dutenean, alde egin dute. Horregatik, gure Unibertsitatea aurrera ateratzeko, ezinbestekoa da irakaslego propioa edukitzea, ezin da irakasle numerarioen nahiz ez-numerarioen es-tabilitate-gabezia hau onartu.

3.2.1.2. Ikasleak eta irakaskuntza

Lehenik esan behar dena da gure lurraldean sortu diren ikaste-txe berriak inolako plangintzarik gabe sortu direla, hiru «campus»-etan barreiatuak eta, oraingoz bederen, elkarren arteko koordina-ketarik gabe.

Bigarrenik, gure Unibertsitatea masifikatu egin da. Une hone-tan 40.000 ikaslelik gora dabilta. Eta ikaslegoaren hazkunde hau hain bizkorra izan da, non oraingo azpiegitura ez bait dago gaitua hainbat motatako beharriaz erantzuteko. Gero eta zentru ge-hiago, gero eta ikasle-kopuru handiagoa, baina ez dator hazkunde horrekin batera irakasle-kopuruaren gehikuntza.

Beraz, klaseko ikasle-kopurua emendatuz doa. Ikasle-kopuru handiak, bestalde, eskola magistralak ematea, azterketak egitea, etab. eskatzen du. Honek, noski, ikasleen pasibotasuna dakar. Hauek ez dute partehartzen. Entzutera etortzen dira ikasleak uni-bertsitatara.

3.2.1.3. Ikerkuntza

Unibertsitatearen helburuetariko bat, ikerkuntza da. Baina ikerkuntza ez da tesia, huts-hutsean. Gaurko irakasleari ezarri zaion helburua, berriz, horixe da: tesia. Tesia egiteko lasterketa hasi da. Honela, 1987rako tesia eginda ez daukaten irakasleak Uni-bertsitatetik bota egingo dituzte.

Epea ezarria dago, baina bitartekoak? Batetik, ez da kontutan hartzen dozentzia ere bete behar dela. Eta eskolaz beteta egonik, zaila da ikerkuntzarako denbora izatea. Bestetik, ez dago plangintza kolektiborik. Nork bere aldetik egin behar du. Batez ere indibidualtasuna indartzen da, lan kolektiboaren aurrean.

Azkenik, eta puntu honek ere badu garrantzirik, gaurko ikerketa-gaiek errealitatearekin ez dute zerikusirik.

3.2.1.4. Gestioa

Unibertsitatearen egiturak hierarkikoa dirau. Gestio-karguak, beti bezala, katedratikoen eskuetan daude.

Nahiz eta proportzio desberdinetan, klaustroetan sektore guztiak daude, egon, baina horietan ez da ezer asko erabakitzen. Formalismo hutsa dira eta benetan erabakitzen dutenak katedratikoak eta ingurukoak dira.

3.2.1.5. Barrutiaren egitura

Lehenik, Nafarroa Euskal Herriko Unibertsitateak kanpo dagoela salatu behar da. Euskal Herriko Unibertsitateaz hitzegiten hasteko, lehen baldintza bezala lurralde-batasun hori normaldu beharko da, Iparraldea barne delarik.

Bigarrenik, barrutia eskualdeka sakabanaturik dago. Seguraski ez da posible Fakultate guztiak eskualde guztietan jartzea. Behar-bada ez da komeni ere. Hala ere, oraingo egoera honi egokitasunez erantzuteko, gutxienezko azpiegitura bat jarri behar da eskualde bakoitzean, hala nola: ikasleentzako etxebizitzak, bide materialak (bibliotekak, laborategiak, gelak, bulegoak, fotokopiagailuak, proiektagailuak, bulego-materiala, etab.) eta pertsona mailakoak (administrazio-pertsonala eta zerbitzuak eta irakaslegoarena).

3.2.2. L.R.U.ren ezarpena

«Ley de Reforma Universitaria» honek ez ditu Unibertsitatearen arazoak konpontzen. L.R.U.ren mugen barruan konponbiderik ez dagoela frogatzeko, zenbait puntu aztertuko dira.

Lehenik, *irakasleei* dagokienez, arazorik larriena hau da: irakasle izateko bide bakarra, funtzionari izatea dela eta kontratu laborala ukatzen zaiola.

Eta irakasle izateko, doktore izan behar da. Hori horrela, gaur egun Unibertsitatean dauden hainbat irakaslek ez du estabilitaterik. Lehen esan bezala, 1987rako irakasleak doktore-titulua izan eta oposizioa gainditu behar du. Horrela ez bada, kanpora.

Zentzu honetan, Euskal Herriko Unibertsitatearen egoera go-goemanik, gaurko irakasle ez-numerarioen egoera eta etorkizuna aski larriak dira. Hara zergatik:

Gaurko irakasleen arteko % 22 idoneitate-probetara aurkezteko gai izan da. Aurkezteko gai izan diren hainbat irakaslek ez dituela idoneitate-probak garaitu jakinik eta, bestalde, irakasle numerarioak (irakaslegoaren % 11,66) kendurik, gaurko irakasleetatik % 66,33 L.R.U.k planteatzen dituen bi irakasle-mota horietatik kanpo geratzen da. Azken hauen artean, % 3,7k doktore-titulua du eta % 62,7k ez du titulurik. Hau da, 1987. urtea baino lehen, Euskal Herriko Unibertsitateko irakasleetatik % 62,7k tesia egin eta oposizioa gainditu behar du.

Bigarrenik, Unibertsitatearen *nortasun juridikoari* dagokionez, L.R.U. legeak autonomia ukatzen du. Arrazoiak honako hauek dira:

— Lege hori Lege Organikoa da eta, alderdi horretatik begirata, esan liteke formalismo juridiko guztien gainetik, *de facto*, hura Euskal Estatutueta oinarriturik sor litezkeen arau eta legeen gainetik dagokeela. Orain arteko praxiak hala erakutsi du behintzat.

— Unibertsitateen Kontseiluaren kontrolaren pean dago Unibertsitatea. Eta Euskal Herriko Unibertsitatea, Kontseilu horretan, bat gehiago da Espainiako Estatuko beste gehiengoaren aurrean.

— Irakaslego propioa ukatzen da, denak funtzionari estatalak izango bait dira.

3.2.3. Euskal Herriko erakunde politikoak eta Unibertsitatea

Badakigu, jakin, Unibertsitatea multzo eta erakunde gisa, normalki komunitate politikoa deitzen den horretatik aparte dagoela, erakunde gisa aldatzeko inertzia handia daukala eta, oro har, bertako boterearen egitura sozio-politikoak gizartearena baino askoz egonkorragoa dela eta normalean gizartearenetik oso desberdina;

hala ere, erakunde politikoek eragin handia eduki dezakete eta eduki behar lukete Unibertsitatearen martxan.

Ikus dezagun, bada, gaur egunean bi erakunde-mota horien arteko harremana nolakoa den.

3.2.3.1. L.R.U.ren onarpena

Ukaezinezko datua da ezen gaur egungo sistema politiko konstituzionala onartzen duten talde politikoek L.R.U. legea ere onartzen dutela. Beharbada, Komunitate Autonomoaren kasuan, artikulatu batzuren aurkako errekurtsua aurkezturik, nolabaiteko oposizio simbolikoa azaldu nahi izan da, baina horrek ez du esan nahi, inola ere, legea onartzen ez denik. Esandakoaren frogarik zuzenean, L.R.U. lege hori ezarri ondoko praktika da, ez bait zaie inolako oztoporik jarri bertan adierazitako pausoei (adibidez, idoneitatei).

3.2.3.2. Euskal Gobernua eta Euskal Parlamentua

Behin eta berriro errepikatu da, Autonomi Estatutuaren 16. artikulua arabera, Komunitate Autonomoak konpetentziak izango dituela irakaskuntzaren arlo guztietan eta, beraz, baita Unibertsitatean ere, baina itxaron egin beharko dela transferentziak heldu arte. Bitartean, L.R.U. martxan dago eta, errekurtsuak gorabehera, zenbait puntutan kontraesana dagoenez, bada galdera bat oraindik argitu gabea, lehen ere aipatu dena: kontraesanen kasuan, zein da maila goragoko legea, L.R.U.rena ala Autonomi Estatutuaren transferentzien bidezkoarena? Argitu beharrekoa da puntu hau, zeren beharbada alferrik itxaroten bait gaude transferentziak.

Galdera horren zergatikoa 16. artikuluan bertan dago, honela bait dio: «Konstituzioaren lehen Erabaki Gehigarrian erabakitzen dena aplikatzeko, irakaskuntza, zabalera, maila, gradu, era eta espezialitate guztietan, Euskal Herriko Komunitate Autonomoaren konpetentzia pean dago, Konstituzioaren 27. artikulua eta bereziki zehaztuko duten Lege Organikoei, haren 140.1.30. artikulua Estatuari ematen dizkion ahalmenei eta guztiori betetzeko eta bermatzeko behar den goi-inspezioari kalterik egiteke».

Beraz, oinarritzko galdera da, ea Euskal Gobernua eta Euskal Parlamentua L.R.U.ren gainetik ala azpitik egongo diren. Lehen ere esan dugu, orain arteko esperientzia laburrean oinarrituz, Lege Organikoak agintzen duela praxian.

3.2.3.3. Nafarroako Gobernu eta Parlamentua

Kasu honetan arazoa are larriagoa da, indar antiabertzaleen nagusigoa ezagutuz. Bestalde, lehen esan den bezala, Unibertsitatea Nafarroan oraingoz Zaragoza-ren barrutian dago eta horrek L.R.U.ren aplikazioa dakar zuzenean.

Bigarren faktorea Opus-en Unibertsitateak Nafarroan duen indarra eta boterea da, berorrek guztiz mugatzen bait du Unibertsitate Publikoaren sorrera. Arlo horretan UNED ere kontutan hartzekoa da.

3.2.3.4. Plangintzaren beharra

Esandako puntu guztiak batuz, plangintza politikoaren beharra azpimarratu beharko litzateke. Gaur egungo erakunde politikoek (eta alderdiek) zertzu asmo eta ahalmen dauzkaten ikusita, badaude oinarritzko puntu batzu, edozein plangintza unibertsitario plazaratzerakoan, oso gogoan hartzekoak.

— Politika unibertsitario horrek «autonomoa» izan behar luke gutxienez bi arlotan: Komunitate Autonomoari eta Nafarroari dagokienez, eta Unibertsitate izateari dagokionez.

— Horrekin batera, Euskal Herriko arazo bereziak eduki beharko lirateke kontutan eta, prezeski, arazo linguistikoa. Arazo linguistiko horrekin lotuta, irakaslego propioarena letorke eta, zehatzago, irakaslego hori prestatu beharrarena. Eta, zer esanik ez, arazo guztiak bideratzeko egitura berri eta bereziaren beharra, oraingoz ez bait dago hori egituratzeko moduko ahalbiderik.

3.2.4. Etorkizunerako oinarriak

Orain arte egoeraren eta baldintzen azterketara mugatu bagara, laugarren atal honetan lortu nahi dugun Unibertsitatearen abiapuntuez arituko gara, alternatiba gisa edo ager daitekeen Unibertsitateaz, epe labur eta ertainera eman beharko liratekeen pausoak gidatzeko.

3.2.4.1. Unibertsitatearen eta Gizartearen arteko harremanak

Unibertsitatea ez da hutsean teknikari edo zientzilarien fabrika bat, baina neurri batean erantzun egin behar die gizartearen pre-

miei, garaian garaikoei eta etorkizunekoiei. Eta gizarte-unitatearen arabera eratua egon beharko du, zein *gizarte-motari* erantzun nahi dion argi zehaztuz. Gizarte-mota hori, lehenik eta behin, arazo geografikoa da eta gure kasuan ondo definitu behar da barrutiari dagokionez, lehenengo pauso batean Hego Euskal Herrirako barruti bakarraren eraketa bultzatuz. Halaber, gizarte-unitatea esatean, tamaina-arazo bat ere planteatzen da, gizarte edo populazioaren tamaina batetik eta Unibertsitatean diharduten ikasle-irakasleen kopurua bestetik. Tamainarekin harremanean, dibertsifikazioa dator. Zenbat eta zeintzu Fakultate eduki behar ditu gure Unibertsitateak? Hedapen geografikoa eta txokokeriak tartean direla, anizkoiztasun-fenomeno bat gertatzen ari da zenbait kasutan, beste Fakultate batzu falta diren bitartean. Dena dela, plangintza zehatza beharko da gizarte-mota honek dituen premia nagusiei ondoen erantzuteko.

Hasieran esan denez, beraz, gure gizarte-unitatea Euskal Herria da, eta horren arabera finkatu nahi dugu etorkizuneko Unibertsitatea, bertako premia sozial, historiko, ekonomiko eta linguistikoei erantzunez. Euskal gizartearen zerbitzura egongo den Unibertsitatea lortu nahi da.

3.2.4.2. Unibertsitate Publikoa

Irakaskuntzaren arloan, oro har, pribatutasunak gizartearen —ikasleen— kontrola esan nahi du, nagusiki kontrol ideologikoa. Zer esanik ez, arazoa areagotu egiten da Unibertsitate mailan. Berrez, ekonomikoki errentagarri ez den ekintza honi bestelako emaitzak eskatzen zaizkio eta horiek ideologikoki kontrolaturik dauden ikasle eta ikasle-ohien bidez lortzen dira, batez ere, ikasle-ohiak gizartearen egituraren botere-zentruetara heltzean. Ikusi besterik ez dago Unibertsitate Pribatuaren eraginaren historia, azken urteotan nabarmenki ikusi ahal izan dena, bai Espainiako Estatuako politikan eta bai Hego Euskal Herriko erakunde politikoetan. Ez da ahantzi behar, bestalde, gure lurraldean bi Unibertsitate Pribatu indartsu daudela: Jesuitena Deustuan eta Opus-ena Iruñean.

Unibertsitate Pribatu horien interesak supranazionalak edo multinazionalak edo beste zerbait dira, baina ez, noski, euskal gizartearenak. Gizarte horren premiei erantzuteko irtenbide bakarra publikotasuna da, hau da, Unibertsitate publikoa, irekia, muga ideologikorik gabea eta kontrol publikoa duena. Oztopo ekonomikoak gainditzeko finantzaketa publikoz hornitua egongo da eta, egiturari dagokionez, zerbitzu publikoa izateko borondatea izan-

go du, horrela, hain aipatua den «aukera-berdintasuna» neurririk altuenean eskaintzeko. Horrek berekin dakar botere publikoak azpiegitura egokia prestatu beharra, garraio eta egoitzen arloan adibidez, are gehiago Unibertsitate honen «campus»aren egitura kontutan hartuz.

3.2.4.3. Gestio demokratikoa

Puntu hau publikotasunari loturik doa. Finantzaketa publikoa izanik eta Unibertsitatea bera ere publikoa izanik, ez da dudarik gestioan bertako sektore guztien partaidetza eskatu behar dela (ikasle, irakasle eta langile ez-irakasleen partaidetza, alegia) eta, halaber, gizartearen ordezkariarena. Gaur egungo egituraren, ordea, eta zenbait ordezkari sinboliko kenduz, zuzendaritzako karguak katedratikoen eskuetan daude, horrela gestio-ahalmena sektore bakar bateko funtzionarioek soilik gordetzen dutelarik. Puntu honetan argi ikusten da oposizio-sistemak boterearen kontrolerako ematen duen giltza. Gainera, arazo hau ez da L.R.U.rekin konpontzen, lege hori bide beretik abiatzen bait da.

3.2.4.4. Ikerkuntzaren eta irakaskuntzaren arteko oreka

Gaur egun, Unibertsitatearen egituraren barnean, karrera dozentea egiteko orduan, irakaskuntzaren azpibalorazioa dago. «Curriculum» akademikorako ez da ia kontutan hartzen irakaste-lana eta, horrela, publikazioen gainbalorazioa gertatzen da, izugarrizko desoreka sortuz. Puntu hau argiago ikusi da L.R.U.ren aplikazioa dela eta, idoneitate-proben inguruan.

Etorkizunerako oinarrietan, ikerkuntzari dagokionez, zehaztu egin behar dira zenbait zutabe:

— Batetik, ikerkuntza-taldeen plangintza prestatu behar da, taldeek helburu amankomun batez lan egin dezaten eta ez, oraingo egoeran sarri gertatzen denez, tesi-arazo pertsonalak (legeak sortuak) gainditzeko aitzakia izatera baztertuz ikerkuntza. Oraingo tesien problematikak irtenbide desorganizatu eta deslotuak hartzeri behartzen ditu irakasleak, geroari begiratzeko plangintza batean ez dagoen ikerkuntza egitera.

— Bestetik, ahal den neurrian, inguruko gizarte-arazoei loturiko ikerkuntzari emango zaio lehentasuna.

— Azkenik, karrera akademikorako konpetibitate hutsala

gainditzeko, ikerlanen balorazio progresiboa egingo da, baina ikerkuntzako lan-projektuen barruko lanean finkatuz.

Dena dela, ikerkuntzari buruz esandakoak ez du irakaskuntza baztertzea adierazi nahi, zeren Unibertsitatearen helburu sozial nagusienetakoa, eta agian bere izaera gehien justifikatzen duena, irakasle-lana bait da. Gainera, Hego Euskal Herriaren kasuan, areagotu egiten da puntu honen garrantzia. Orain arte, hemen, Goimailako Irakaste-sistematik eduki ez dugunez, arreta eta plangintza berezia prestatu beharko da, irakasleen prestakuntzarako eta irakaskuntza sistema finkatzeko, horretarako zenbait arlo ahan-tzi gabe:

- Dauden irakasleen birziklapena
- Irakasle berrien prestaketa
- Hirugarren zikloaren benetako prestaketa

Eta zer esanik ez, kasu honetan ere ardura berezia jarri beharko da irakaslegoaren euskalduntze progresiboa bideratzerakoan, horretarako politika zehatza eramanez.

3.2.4.5. Unibertsitate autonomoa

Unibertsitatearen publikotasuna finkatu eta bertan helburuak eta kontrol publikoa ezarri ondoren, Unibertsitateak autonomia izan behar du bere eraketan, gutxienez ondoko puntuotan:

- Ikasketa-plangintzak prestatzeko
- Irakasleen kontratazioarako ahalmenarekin
 - Irakaslego propioa ezarriz
 - Funtzionariei mugak ezarriz
- Gestiorako autonomian

Baina, Unibertsitateak gizarteko erakunde politikoetatik neurri batean autonomo izan beharraz gainera, Komunitateak berak ere bere autonomia beharko luke, gaur egungo Autonomi Estatutuko 16. artikulua arabera. Hala ere, oraingoz arlo horretan inolako pausorik eman ez den arren, zenbait puntu finkatu beharko lirateke gutxienez:

- Estatuaren funtzionari-egituratik autonomo izan beharko luke.
- Estatuaren L.R.U. legetik autonomo (nahiz eta hemen kompetentzien kontentziosoa izan).
- Fakultateak eraikitzeko eta politika unibertsitarioa erabakitzeko autonomia.

— Irakasle-sistema berria eraikitzeko autonomia.

Gutxienez arlo hauetan kompetentziarik ez badago, autonomia minimorik ez dagoela esan beharko da.

3.2.4.6. Unibertsitate euskalduna

Orain arteko puntuetan hainbat ezaugarri definitu dira, gehienak Unibertsitate eta publikotasun kontzeptuei lotuak, baina ezer gutxi esan da «Euskal» hitzari buruz, eta horixe da hemen adierazi nahi dena.

Gizarte-unitatea esatean, euskal herria, euskaraduna alegia, hartzen dela ardatz gisa azpimarratu nahi da, euskal nazioa osatzen eta finkatzen lagunduko duen Unibertsitatea lortu nahi delako. Horregatik, eta herri horren tamaina kontutan hartuz, lehenengo, osotasun geografikoaren premia daukagu, hasteko Hego Euskal Herrirako Unibertsitate-Barruti bakarra lortuz eta ondoren —edo batera— Iparraldearekiko harremanak landuz eta sendotuz.

Bigarren oinarria euskalduntasunarena da. Honetaz esan behar da, duela zenbait urte zegoen berotasuna nolabait moteldu egin dela eta berriro areagotu behar dela, Unibertsitateak eta, oro har, Irakaskuntzak ondorio biderkatzaileak eduki bait ditzake gizarte osoaren berreuskalduntzean. Arlo honetan ezin da geroko utzi euskararen normalkuntzarako plangintza bideratzea. Plangintza honek gutxienez atal hauek izango lituzke:

— Hizkuntzaren Estatutua, zeini esker euskaldunek euskaraz ikasteko eta Unibertsitatean lan egiteko dugun eskubidea babestu eta bideratuko bait litzateke.

— Euskarazko irakaskuntzarako lerroak jarri eta indartzea. Ez da ahantzi behar ikastoletako prozesuan irakaskuntza euskaldunean hezitakoak jadanik Unibertsitatera heltzen hasiak direla.

— Irakaslegoaren euskalduntze progresiboa:

- Irakasle euskaldunak kontratuz eta prestatuz, lerro euskaldunak posible izan daitezten.
- Dauden irakasle euskaldunak «birziklatuz» eta besteek euskalduntzeko aukerak emanez.

— Gauza bera irakasle ez diren beste langileei dagokienez.

Zer esanik ez, prozesu hori ez da ezerezetik sortzen, eta abiapuntu modura dagoen egoeratik jo beharko da, beti ere daukagun Unibertsitatea kontutan hartuz, baina, aldi berean, Euskal Unibertsitateranzko prozesuan pentsarazten dituten erakundeak eta taldeak aurrean edukiz, hala nola: UEU, Elhuyar, UZEI, Eusko Ikaskuntza, eta besteak. Ik. Dossierraren 2. partearen 1.2.2.

Euskal Unibertsitate horren ezaugarriak betezinezkoak gertatzeko zorian daude, eta ziurki hala gertatuko dira L.R.U.ren ondotik ematen ari diren pausoak zeharo desbideratzen ez badira behintzat, zeren L.R.U. honetan eskaintzen den ereduarekin Euskal Unibertsitateak ez bait du inolako etorkizunik.

Unibertsitateko ikasketaren plangintzak, Departamentuak, irakaskuntzako eta ikerkuntzako eremuak, guztiauek funtzionari-gorputzaren arabera eratzen dira. Funtzionario-gorputz horiek izan dute, eta dute egun ere, Unibertsitateko boterea, egiazko boterea. Eta funtzionario-karrera akademikoaren oztupoak batez ere Euskal Herriko irakasle-gaiezkat nolakoak diren ikusiz gero, esan dezakegu gaurko P.N.N.ek utziko duten hutsunea, 1987. urtetik aurrera hain zuzen, hein handi batean bederen kanpoko funtzionarioekin beteko dela. Hala eta guztiz ere, kanpoko hauen etorrera ez da, berez, kaltegarriena izango. Okerrena izango da, eta da, kanpoko hauen etorrera aitzakia gisa erabiliko dela, euskara Unibertsitateetik uxatzeko, horiekiko errespetua gorde beharko bait da. Euskararen unea ez da iritsi orain arte eta eredu horrekin ere ez da sekula iritsiko.

Unibertsitateko arduradunen ahotik maiz samar entzuten dira euskararen alde handikiro egindako baieztapenak. Unibertsitateko Estatutuetan ere euskararen «garrantzia» azpimarratu da kapitulu oso batean. Baina deklarazio guztioriek, dagoen egitura aldatzen ez den bitartean, gure Euskal Herriko gizarte mailan egin dena berregin besterik ez dute egingo, hots: euskal unibertsitatei beren protagonismoa kendu eta «Euskal Herriko Unibertsitatea» burokrazia ofizial baten eskuetan utzi. Noski, deus aldatu gabe. Lehen eta orain bezain espainola izanez segituko du.

3.2.5. UEU: Euskal Unibertsitatearen hasikinak

UEUk leku arras espezifikoak du Euskal Unibertsitatea euskaldunduz joateko prozesu honen barruan. Ideia horrekin sortu zen

1973ko irailean Donibane Lohitzunen. Hasiera batean, UEUk bere eginkizuna hitzaldiak emanez betetzen zuen gehienbat. Baina denboran zehar sailen inguruan mugitzen ziren irakasleak eta ikasleak beren autonomia handitzen hasten dira eta, beraz, sailkapena sendotu egiten da. Gaur egun 20 bat sail ditu eta bakoitza guztiz autonomoa da besteengandik. Sail bakoitzak bere arduraduna du, urtean zehar lanak antolatuz joan dadin.

UEU ez da Uztailean ematen diren 600 edo 650 klase-ordu bakarrik. Hori eta zerbait gehiago ere bada, hots: urtean zehar klase horiek emateko egin den lana ere kontutan hartu behar da. Azken batean, horixe da UEU gehien ezaugarritzen duen elementua. Zentzu honetan, Euskal Herriko Unibertsitatean euskaraz lantzen diren gaien luzapena da batipat. Zalantzarik gabe, UEUren helburu nagusia Unibertsitate Ofiziala euskalduntzea da eta hortik doa kezka lehena. Euskalduntze-prozesu honetan irakasleak prestatu behar dira, baina hauentzako materiala ere sortu behar da, gero ikasturte ofizialean zehar ikasleekin erabiltzeko. Ik. Dossierren 2. parteko 1.2.2.5.

UEU, bere hamaika urteko ibilaldiaren ondoren, goimailako irakaskuntzan errealitate egituratu bat da, goraka doan kultur indar bat, erakunde publikoen aldetik erantzun zehatza eskatzen duena. Hor daude errealitate honi dagozkion datuak: 1983ko uztailean 509 partaide, ikasle (445) eta irakasleen (64) artean, 75 liburutik gora argitaratuak 1978-82 epealdiaren barruan. Euskarazko Unibertsitatearen hazia jadanik erinia dago UEUn. Soro hori laguntza egokiz ongarritzea falta da bakarrik.

4. EUSKARA KOMUNIKABIDEETAN

Atal honen azalpena hiru zatitan banatua eskaintzen da, mass-medieez hitzegiterakoan egin ohi den sailkapena segituz. Honela, lehenik ikusentzuztekoak aztertuko dira, ondoren entzutezkoak eta, azkenik, irakurtzezkoak. Euskararen berreskuratzeari dago-kionez, haxe dugu zutabe nagusienetako bat, komunikabideak bait dira jenderik gehien ukitzen duten tresnak.

Noski, mass-medietan zuzenean edo zeharka sartzen diren kultur baliabide hauek ez diote era berean eragiten euskal gizarteari, nahiz eta guztiak garrantzitsuak izan. Garrantziaren aldetik lehenetasunik markatzen hasteko asmorik gabe, azpisail bakoitzaren egoera azaltzea da hemen lehen xedea.

4.1. Ikusentzutezkoak

Hitzak berak dioenez, sail honetan aldi berean ikus eta entzun daitezkeen kultur baliabideak dauzkagu, hots: batetik, sail honi zuzenean dagozkion Telebista eta Zinema eta, bestetik, mass-medi-en eremua albotikago ukitzen duen Antzerkia.

4.1.1. Euskal telebista

4.1.1.1. Telebista Euskal Herrian

Gaur egun, Euskal Herrian, hiru telebista-katea frantses eta bi espainol sintoniza ditzake bere etxean telebista-aparailu baten jabe den zenbaitek. Bost katea horietaz gain, ETB daukagu 1983ko urtarrilaz geroztik Hego Euskal Herriko hiru probintziek osaturiko Komunitate Autonomoan. Telebista espainolak zein frantsesak ez du euskara aintzakotzat hartu izan. Euskal Telebista (ETB) martxan jarri arte, euskarak ez du telebistan duintasunezko presentziarik izan.

Egia da saiotxoren bat edo beste izan dela han eta hemen. Horien artean aipatu beharrekoak dira *Euskalerrria* programa hura, geroztik J.M. Iriondok Telenorte-n egin zituen programak eta FR.3 frantsesak duela bost urte hasitako emanalditxoak. Ezer gutxi geratzen da gaur egun saiotxo haietatik.

Une honetan, FR.3 frantsesak Akitaniarako programazio bereziaren bidez zer edo zer ematen du euskaraz. Gauza bera esan dezakegu hain lurralde-esparru informatibo bitxia (Komunitate Autonomoa gehi Errioxa) duen Telenorte-z eta Nafarroarako soilik ematen duen Telenavarra-z. Hiru hauetatik euskaraz gutxien eskaintzen duena nafarra da, baina hiruron artean dagoen portzentai alde ia hutsala da, hirurak % 1,1 eta % 3,5 bitartean bait dabilta. Areago: telebista guzti horiek estatalak direnez eta botere zentralaren menpe daudenez, ezin espero daiteke horietan euskararen kopurua gehitzerik. Errebindikatzea, hala ere, eginkizun geratzen da.

Euskal Telebistari begiratu beharko diogu, bada, euskarak telebistan izan duen aurrerakada ikusteko. Ez dezagun ahantz, ordea, bost katea daudela Madrile eta Pariseren eskuetan eta esparru honetan Autonomi Estatutuak ez duela inolako transferentziarik eskaintzen TVERi atxekiriko bi katea espainoletan eta bi programa

erregionaletan eskua sartzeko. Ez dezagun ahanztz, ezta ere, gaur egungo marko juridikoan, Komunitate Autonomoaren marko juridikoan alegia, ezin dela ezer egin telebista hori euskaratzeko (ezta gureganatzeko ere).

4.1.1.2. ETB: Euskal Telebista

Euskal Telebista berria 1983ko lehen orduarekin batera sortu zen, 1982an Eusko Jaurlaritzak TVErekin haustea erabaki ondoren. Ramon Labaien kontseilariaren esanetara, Madrilek ez zuen hitza bete. Madrilek minikatea bat eskaintzen zuen. Bestela esanda: Madrilek ez zuen euskara sendotzeko borondaterik erakusten. TVEren sarea alde batera utzi eta telebista propio bat eraikitzea erabakitzen du Eusko Jaurlaritzak.

ETBren eta TVEren arteko harremanak ez dira inoiz samurrak izan. Gehiegi luzatu gabe, esan dezagun Eusko Jaurlaritzak Autonomi Estatutuaren 19. artikuluan eta 6. agindu iraunkorren oinarritzen duela laugarren programa hau egiteko eskubidea. Beste muturretik, berriz, «legez kanpokotzat» dauka TVEk ETB, esanez estatuari dagozkiola bai eskumen esklusiboa, bai titulartasuna eta bai frekuentzien banaketa.

Puntu honetara helduz gero, esan dezagun ETB *laugarren kanala* dela, Autonomi Estatutuaz baliatuz eraikitakoa, alegia. *Hirugarren kanala*, «el canal de las autonomías» delakoa, ez da oraino martxan jarri Komunitate Autonomoan, nahiz eta horretarako behar diren legezko eskubide guztiak izan. Horregatik, 3. kanal hau martxan ez jartzearen erantzukizuna Eusko Jaurlaritzari zuzendu behar zaio zuzen-zuzenean.

Eusko Jaurlaritzaren *Euskararen politikarako oinarriak* liburuskari argi eta garbi esaten da: «Autonomi Elkartearen telebistarako bi kate egotea posible balitz, batak osoki euskalduna behar luke izan. Hori posible ez balitz, orain arte esandakoak balio du».

Gu ere horretan gaude. Katea bat oso-osorik euskalduna behar dugu, aldamenen beste katea elebidun bat izango dugun bitartean.

Dena dela, eta nahiz eta posible izan hori egitea, Eusko Jaurlaritzak ez du aurrera atera hori. Berak dauka erantzukizuna. Berari egotzi behar zaio euskaldunok telebista *erabat* euskalduna izateko daukagun eskubidea bete ez izana.

Bitartean, eta bi kateak martxan ez jartzeagatik, ETB 4. kanalaren gurutzatu dira bi kateetan bana zitezkeenak. Hau da, ETBn

gaztelania sartu da informatiboetan eta publizitatean, arrazoi politiko eta ekonomiko nahikoa argiei erantzunez. Telebista bezalako tresna bat bere esku daukan gobernu batek, ez da harritzekoa tresna hori politikoki erabili nahi izatea. Ez da harritzekoa Eusko Jaurlaritzan une honetan dagoen alderdiak ETB erabili nahi izatea eta informatiboetan gaztelania ere sartzea. Ez da inor harritzen PSOEek TVErekin eta horren barruan Telenorte eta Telenavarra direlakoan bidez egiten duen erabilera politikoaz.

Arazoa, ordea, beste bat da. Politikoki, ikuspegi abertzale baretik begiratuta, bi kateak martxan edukitzea izango litzateke errentagarriena: katea bat gehienbat gaztelaniaz, kanpokoentzat eta bertako euskaragabeentzat, eta beste katea bat euskara hutsean euskaradunentzat.

Katea elebidun edo diglosiko horren egitekoa TVEri konkurrentzia egitea eta bezeria kentzea izango litzateke, euskara piskanaka sartuz eta herritarrengan euskararekiko joera positiboa sortuz, gero euskara hutsezko telebistara pasatzeko moduan izan daitezzen.

Hau da Eusko Jaurlaritzak egin beharko lukeen *minimoa*, eta ez da oraindik hasi.

4.1.1.3. Telebista «normal» bat

Telebista bat eskuartearen edukita, berorren erabilera posible desberdinen artean hautatuak emango dio nortasuna telebista horri. Aipa ditzagun hizkuntzarekiko erabilera posible batzu:

— Euskal Telebista euskararen erreproduktzioerako erreminta gisa erabiltzea, hau da, euskaraz irakasteko/ikasteko. Bestela esanda: ETB berdin Euskaltegi.

— Euskal Telebista hezkuntza sistemaren tresna gisa ulertzea, eskolarako, hezkuntzarako. Hau da: ETB berdin Ikastola.

— Euskal Telebistan euskara zenbait albo-eginkizunetarako gordetzea, adibidez: kulturarako, folklorerako, euskal gaietarako, herri-kiroletarako.

— Euskal Telebistan euskara hizkuntza arrunt gisa erabiltzea, bai informazioan, bai kulturaren eta bai gainerako eginkizunetan. Komunikazio-hizkuntza modernotzat hartzea euskara, Frantziako telebistetan frantsesa eta espainoletan espainola bezala.

Azken bide honetatik jo du ETBk eta benetan garrantzizkoa da euskarari ETBn eginkizun funtzional moderno hau aitortzea. Fun-

tzionatuz erakusten du euskara funtzionala dela, baliagarria eta bizia.

Laugarren bide horretatik jo du, baina ez du inola ere betetzen. Funtzionaltasun horren irudi onaren kontra doaz zuzen-zuzen gaztelaniazko informatiboak, gaztelaniazko publizitateak eta gaztelaniazko azpituak. Horiek dira telebista piztu bezain laster telebista «normal» baten aurrean ez gaudela erakusten digutenak.

Eusko Jaurlaritzaren *Euskararen politikarako oinarriak* liburuskara aipatua euskarara itzulaldatutako filmeen garrantzia azpimarratzen da, telebistan euskaraz hitzeginez aterako diren pertsonaia eta pertsonaia handien garrantzia bezalaxe. Honela dio: «Bide berdinetik jarraituz, haurrentzako, gaztetxoentzako eta gazteen-entzako programak dira lehendabizi euskaldundu beharrekoak». Horrez gain, badio, halaber, bost ordutako programazioaz kanpo Alfabetatze- eta Euskalduntze-lanetarako erabil litekeela. Eta telebista «normal» bat izatea bezain garrantzitsua da euskararen egoera «anormal» honetan telebista Euskalduntze- eta Alfabetatze-lanetarako ere erabiltzea. Konplexurik gabe, gainera. Telebista «normalagoak» izango dira beti Espainiako bi kateak eta Frantziako beste hirurak eta, zentzu honetan, ETBren eguneroko 5 ordu horiek apenas neurtu ahal izango duten beren burua beste bost katea horien ordu guztiekin.

4.1.1.4. Telebista txiki bat

«Euskaraz bizi»tzea helburutzat daukagunontzat ez da aski inola ere gaur egun eskaintzen zaiguna. Are gutxiago, Euskal Herria euskalduntzea helburutzat jartzen badugu.

Euskararen Erabilkera Arauzkotzeko Oinarrizko Legea-n esaten da Eusko Jaurlaritzak bere neurriak hartuko dituela komunikabideetan euskararen erabilera kopuruaren aldetik gehituz joan dadin. Ondoren hauxe dio: «El Gobierno impulsará la normalización lingüística en los centros emisores de RTVE a fin de asegurar una adecuada presencia del euskara como lengua propia del País Vasco». Nork ikusi du, ordea, RTVEen euskararen gehitze bat? Telenorten eta Telenavarran, esan dugu zein neurritan erabiltzen den euskara.

Alde honetatik ez da ezer egin, eta zinez telebistaren 3. eta 4. kateak edukitzea bezain garrantzitsua da hori. Gaurko lege-egoean, ordea, ezinezkoa zaio Eusko Jaurlaritzari ente estatal horietan eskurik sartzeta eta ETBekin konformatu beharra dauka.

Amaitu aurretik, esan ditzagun bi hitz ETBren oihartzunari buruz. Lau sondaketa dauzkagu eskuartearen ETBren audientzia neurtzeko eginak: bata ETBren enkarguz *Tecnimedia* enpresak egindakoa, zeinak % 21eko entzulegoa ematen bait dio, 300.000 lagunekin; bigarrena *Estudio General de Medios* delakoak egindakoa da eta honek % 14,1ekoa ematen dio, 200.000 ikuslerekkin; hirugarrena, CIES etxeak egindakoa, 220.000 lagunekin, % 14,7ko portzentaia aurreratzen duena; azkenik, *Gallup* Institutuak (1984) egindako inkestaren arabera, 15 urtetik gorakoen artean % 20,8k ikusten du ETB eta 15 urtetik beherakoen artean, berriz, % 51,3k.

Jende askok zifra horiek altu samarrak direla, eta ETBk hasieran izandako «boom»ari erantzuten diotela pentsatzen du.

4.1.2. Euskal zinema

Zinemagintzan hiru alderdi aztertu behar dira aparte: ekoizpe-
na, banaketa eta erakusketa.

4.1.2.1. Ekoizleak

Hamalau bat ekoizle edo produkziogile daude Euskal Herrian, eta esan liteke hogeiren bat lagun bizi direla zinematik, gehiago agian.

Ekoizle hauek *Euskal Herriko Zinema Ekoizleen Elkarte*a ize-
neko batasunean daude bilduta. Elkarte hau eskubide ekonomiko-
ak babesteko pentsatua da eta, beraz, Komunitate Autonomoare-
kin ditu zereginik handienak. Nafarroa ez da guztiz kanpoan gel-
ditzen estatutuetan, baina Nafarroan ekoizlerik ez dagoenez...

Elkarte honen helburuak ez bait dira kulturalak, euskararen
arazoa ez da ezertarako aintzat hartzen.

Hego Euskal Herriko ekoizleak bi laguntza-mota jasotzen di-
tu, biak elkarren osagarriak:

Lehenik, Kultur Ministraritzak Zinematografiako Zuzendaria-
tza Orokorraren bidez ematen dituen laguntzak daude. Aurrekon-
tuaren ehuneko 50eraino irits liteke, baremo hauen arabera: gi-
doiaren kalitatea, esperimentalta izatea, haur-filmea izatea, zuzen-
dari berria izatea (oraindik bi luzemetraia zuzendu gabea izatea,
alegia).

Bigarrenik, Eusko Jaurlaritzaren aldetik, ehuneko 25 jasotzen da, horretarako izendatua dagoen batzordearen baimena edo oneritzia lortuz gero. Baldintza hauek bete behar dira:

- Teknikariak, ahal den neurrian, bertakoak izatea.
- Kanpoaldeak edo paisajeak Euskal Herrian filmatuak izatea.
- Filmearen kopia bat euskaraz ematea.
- Euskarazko bertsio hori Komunitate Autonomoko hiru hiriburuetan estreinatzea.
- Ekoizlea Komunitate Autonomoan finkatua egotea.

Laguntza hauek kontutan hartuta, Komunitate Autonomoa pribilegiozko lekua da zinema egiteko eta, halatan, Estatuko zenbait zuzendari eta ekoizle hona datoz, hala nola: Eloy de la Iglesia, Pedro Olea, Elias Querejeta, etab.

Etorkin hauek ez datoz beren profesionaltasuna erakustera edo bertako azpiegitura sendotzera, Euskal Herria paisaje eta gai bezala esplotatzera baizik, laguntza ekonomikoak hartuz.

Eusko Jaurlaritzaren orain arteko politikarekin berdin laguntzen da «bodrio» bat (baldin minimo bat lortzen badu) eta berdin gidoi interesgarri bat. Ez, ordea, Madrilako politikarekin, han faktore kultural eta partikularrak (zuzendaria *novel* izatea eta) oso kontutan hartzen bait dira.

Ekoizlea kopia bat euskaraz egitera behartua dago Eusko Jaurlaritzaren laguntza jasotzeko. Ondorioz:

— Filmeak gaztelaniaz egiten dira, gero kopia bat euskaratzeko.

— Zuzendariak eta ekoizleak ez dira arduratzen beste diziplina batzutan (adibidez, prentsan eta) bezala euskararen portzentaiak, kopia oso bat bait dute euskaraz.

— Esan liteke, kopia hori egin beharrik ez balego, euskara gehiago agertuko litzatekeela gaztelaniazko bertsioetan, ondo gelditzeko % 20 hori bai bederen.

— Euskara hutsezko kopia horrek libratu egiten ditu zinegiak euskararen arazoak arduratzen eta, honela, jatorrizko bertsioa gaztelaniaz egiten delarik, ez da euskal dramaturgia zinematografikorik sortzen.

— Azken puntu hau kontuz erabiltzekoa da, zeren filosofi eta estilo-kontutan sartuko bait ginateke. Dena dela, oraingoz bede-

ren, zineman bikoizketa edo doblajea daukagu, zinemagile gutxi egiten bait du lan hemen soinu zuzenekoaz baliatuz.

4.1.2.2. Banatzaileak

Banatzaileak dira filme bat komertzializatzen edo merkaturatzen dutenak. Enpresa pribatuak dira eta helburu soilki ekonomikoak dituzte gidarizat.

Horiek dira lehenengo arazoak jartzen dituztenak, euskarazko filme bat (ez da gertatu oraindik) edota euskaraz portzentaia garai samarra duena zabaltzeko.

4.1.2.3. Erakusleak

Banatzaileak, bestalde, erabat loturik agertzen dira erakusleen eritziei. Horiek esaten dute «filme honek funtzionatzen du» eta «denbora gehiago edo gutxiago egon behar du pantailan». Horiek dira esaten dutenak euskarazko bertsiok ez direla errentagarriak.

Zer gertatzen da, ordea, Eusko Jaurlaritzari agindutako euskarazko kopia horrekin? Lehen esan denez, Eusko Jaurlaritzaren arabera, nahikoa da hiru hiriburuetan estreinatzea, hau da, emanaldi bana eskaintzea, eta ez derrigorrez, kontuz hemen!, saio ordaindian. Esan nahi bait da, izan litekeela pase bat Aurrezki Kutxaren bateko aretoan, adibidez, gratis emanda.

Eta filmeak ikusteko egiten dira. Erakusleek eta zinema-nagusiek esaten dute euskara ez dela errentagarria; baina hori ezin da frogatu, ez bait da euskara hutsezko filmerik eskaini inon.

Gauzak horrela, ia-ia alferrikakoa gertatzen da, beraz, euskarazko kopia hori egitea ere.

4.1.2.4. Zinemaldi ugari eta industriarik ez

Euskal Herrian, bestalde, garrantzi handiko zinemaldiak daukagu: Donostiakoa, Bilbokoa, Zestoa eta Lekeitioko lehiaketak, eta orain Gasteizen sortu-berria den amateurrentzakoa.

Topaketa ugari luzemetraia nahiz laburmetraiak zabaltzeko. Kontuz, ordea: Eusko Jaurlaritzaren laguntza bezala, gehiago daude zuzenduta «zinemagintza» laguntzera, «euskal zinemagintza» laguntzera baino.

Panorama guztionek erakusten du diru-mordo bat ari dela gas-tatzen benetako politika zinematografikorik gabe. Inolako eredu eta erizpiderik gabe, alegia.

Badago beste errealitate bat ere herrietan zehar zabaldurik da-goena, zine-klubena alegia. Hauek bide bat izan daitezke euskal filmeen erakusketa errazteko (baina ez dira aski inondik ere).

Beste puntu bat ere badago oraindik inork planteatu ere ez duena: filme komertzialak bikoiztu eta, besterik ez bada, euskal zonaldeetan banatzea. Ekoizpena lantzeko bezain interesgarriak izango lirateke laguntzak arlo honetan, bikoizketa-zentruak la-gunduz eta erakusketak lagunduz.

4.1.3. Euskal antzerkia

Euskal edota euskaraz egiten den antzerkiaren egoera aztertze-rakoan, historian zehar antzerkigintza horrek eramán duen bilaka-bidea ezagutzea onuragarri izan daiteke, batipat gaur egungoa ho-beki ulertzeko eta antzerkigintza horren ahalmen kamustuak begi-bistan jartzeko.

4.1.3.1. Historia, pintzelada laburretan

Euskal Herrian egin den antzerki edota parateatro deitu dena-ren alorra guztiz aberatsa agertzen zaigu, batez ere gaur egungoa-ekin konparatuz gero. Irudipen-maila soilean besterik ez bada ere, Xaribari, Pastoral, Tragikomedia, etab. asko aztertu dira, bai-na ez, noski, azter zitezkeen bezainbestean. Lehen begirada ba-tenan, euskal antzerkia aberatsa agertzen zaigu, eta kanpoko antzer-kilari eta antzerkizaleek ere hainbatetan goraiatu izan dute dau-kagun abantaila hori; oso euskalduna den bertsogintzarekin batera emango lituzkeen emaitzak aipatuz, gainera.

Baina egia latza, bestea da. Euskal antzerkigintzak ez du tradi-zio zurrunik, tradizio hori Euskal Herriaren egoera politiko eta kulturalak jasandako erasoak minatua izan bait da hainbatetan. Historian aurrera goazen heinean, zaila gertatzen zaigu euskal an-tzerkigintzaren aztarnak aurkitzea (horrek antzerkigintza hori ez dela egon esan nahi ez badu ere).

Barrutia, Munibe, eta ezer gutxi, obra bakan batzu, XIX. men-dearen amaiera aldera iristen garen arte. XIX. mendearen amaiera eta XX. mende honen hasierako parte hori da antzerkiaz daturik

gehien eskaintzen digun garaia, aberatsa bezala agertzen zaiguna. Eta garai hartako bilakabidea ere gerrak moztu zuen.

Harez gero euskaraz egiten den antzerkia modernotasunaren eta tradizioaren artean zabuka ibili da, bi iturri desberdin horietatik edanez. Arestiren bultzada garrantzitsua, «Jarrai» taldearen lana, «Intxixu» taldearena, Iparraldean Larzabal eta Monzonen antzerki-lanak, guzti hauek hor daude. Gerra ostean, eta garai hurbi-lagotan areago, euskaraz egiten den antzerkiak bizirik dirauelako seinaleak ugari dira. Baina tradizioa falta zaio antzerkigintzari, gutxi dira urtean zehar antzerkigintzari emanda daudenak, eta horrela antzerkigintza hori beti gazte mantendu izan da. Horrek dituen abantaila eta alde txar guztiekin.

4.1.3.2. Azpiegituraren eskasia

Gaur egun, teatroak mundu osoan bizi duen krisia ezin ahan-tziz, baina piska bat alde batera utziz, euskaraz espezifikoki egiten den antzerkiak duen arazorik larriena azpiegiturarena da. Hau da: antzerkia ikuslegotik bizi den espresio kulturala denez, antzerki horrek ez du, beste kultur espresio batzuk jadanik, modu urrian bada ere, lortu duten «ikuslego»rik edota aiduru duen jenderik. Antzerkiak ez du ohitura bizkorrik sortu euskal gizartean (Iparraldean Hegoaldean baino gehiago, hala ere). Eta horren arrazoia beste zenbait arazoren irtenbidea izango litzatekeen hitz batek ematen du: profesionalizatzeak, alegia. Gaur egun euskal antzerkia amateurra da, zaletua, zaletasun handikoa. Baina belaunaldiz-belaunaldi berriztatzen den antzerkigintza da gurea, bestetarako biderik ez delako egon orain arte, eta egin diren saioak beti itzali egin direlako azkenean.

Ia hogeitamarrera iristen dira gaur egun euskarazko obrak ematen dituzten taldeak. Horietatik hogeik soilik euskaraz egiten dute antzerkia. Eta hamabost dira *Euskal Antzerki taldeen Biltzarrea*-n sartuta daudenak.

Bestalde, euskaraz egiten den antzerkigintzak bi talde besterik ez ditu profesionalki dihardutenak. Eta profesionalki iharduteak antzerkiari denbora gehiena ematea ekartzen du ondorioz, hau da, antzerkiari bizitasun handiagoa ematea. Beraz, eta alde honetatik bakarrik begiratuta, bizitasun gutxi erakusten du euskarazko antzerkiak.

Antzerkilariak, zuzendariak, idazleak, jantziteriaz, apaindurez, eszenografiaraz, giaz arduratuko liratekeen jendeak falta dira. An-

tzerki-aretoak ere falta dira. Antzerki-emanaldiak apailatuko dituen jendez ere urri dabil antzerkia.

Euskarazko antzerkiak bi topaleku izan ditu 1984. urtean: Azpeitiko Topaketa eta Hazparneko Galarrotsak. Baina Euskal Herrian antolatzen diren bestelako topaketa eta antzerki-jaialdietan (Gasteiz, Baiona, Santurtzin eta) zaila gertatzen zaio sarrera euskarazko antzerkiari. Kasu batzutan lehen aipatutako amateur-jiteagatik, baina beste askotan, euskarazko antzerkia alboratua bizi delako, ohizko zirkuluetatik kanpo, propagandarik ezaz, leku eta antzoki jakin batzutara mugatua.

Hegoaldeko hiriburuak itxiak daude euskal antzerkiarentzat une hauetan, lehen aipatutako egun jakinetan izan ezik (Donostian, adibidez, San Sebastian egunean eta Santomasetan). Bilbon funtzionatzen duen antzerki egonkorrean ez du sarrerarik izan, Gasteizen ere ez, Iruñean zer esanik ez. Iparraldean bere tradizio-maila eta eraketa hobetuz doaz, baina bertako hiri nagusietan (Miarritze, Baionan eta) azaltzeko oraindik ahalbide gutxi daukate. Hor dago lekuko gisa Baionan berriki egin topaketa, euskarazko emanaldirik izan ez duena.

Bestelako arazoa da Iparraldetik Hegoaldera eta alderantzizko zirkuitoak dakarrena. Ahaleginak ahalegin, zaila da korrante hori bideratzea, baina Ipar eta Hegoaldeko euskal talde gehienak EATBn daudenez, harreman on eta itxaropenez ari dira lanean.

Udaldean, hiriburuetan «antzerki-denboraldia» hasten denean, hegoaldera Madrileko konpainiak etortzean, areagotu egiten da bazterketa hori. Eta, oraingoz bederen, ez du inork ezer egin horren kontra. Eskabideak EATBk bakarrik egin ditu, ez udaldeko arazo horri lotuz konkretuki, baina bai antzerki-zirkuito egonkor nazionala osatzearen alde.

4.1.3.3. Euskarazko antzerkiaren alde egiten dena

Badaude bi erakunde ofizial antzerkiaren alde zerbait egiteko moduan: Komunitate Autonomoan *Antzerki*, eta Iparraldean Baionako *Zentru Kulturala*. Nafarroako kasua lazgarria da.

Lehenengoak ez du oraingoz antzerki independente euskaldunik bultzatzeko borondate gehiegirik azaldu. EATBk egindako proposamenek ez dute behar adinako erantzunik izan.

Bigarrenari buruz ezer gutxi esan daiteke, hastapeneko esperantza edukitzeaz gain. Nafarroako erakunde ofizialak oraindik

ezezagunak ditugu euskal antzerki-alorrean, baina EATB eta Ikastolen laguntzen bidez zerbait lantzen ari da.

Euskal herrialde guztiak bere baitan hartzen dituen erakunde bakarra dugu EATB, bokazioz eta ekintzaz. Hor dago Iparraldeko EATB, hor dago Hegoaldeko EATB. Burutzen diren ekintzak, ikastaroak, topaketak eta zirkuitoak dira gehienbat. Azken hauek eratzean, Jaurilaritzaren laguntza eskergarria izan da Nafarroan eta Iparraldean. Baita ere, azpimarratzekoa da, Gipuzkoako Foru Diputazioarekin bat eginik herrialde honetan lau hilabetez 80 emaldi inguru lortzea.

Hau horrela, EATBk Jaurilaritzari eginiko zirkuito nazional bat eraikitzeko proposamenak erantzunik ez badu ere, aipatu direnak egitea, EATBk beharrezkotzat jotzen du eta aurrera atera nahian saiatzen den asmo bikainaren hasiera da.

4.2. Entzutezkoak

Sail honetan, hitzaren zentzu hertsian, bat bakarrik dugu aipatzekoa: irratia. Baina aurreko sailean Antzerkia sartu dugun bezala, hemen Bertsolaritza sartu behar dugu, euskal kulturari hain errotua denez, eta euskararen normalkuntzarako garrantzi bereziko kultur sektorea denez, literaturaren barruan.

4.2.1. Irratiak Euskal Herrian

Irudiaren aroan bizi gara. Komunikabideen alorrean telebista dugu mediorik indartsuena. Hau erraz frogatu daiteke, publizitateak medio horri dedikatzen dion diru-kopuruari begirada soil bat emanaz. Badirudi, beraz, telebistak eta beste ikusentzutezko komunikabideek gogorki aurreratzen duten heinean, beste komunikabideak, irratia eta prentsa idatzia alegia, atzerantz ez badoaz, hondoa jota gelditu direla.

Baina gauzak ez dira hain zuzenak. Azaleko itxurak alde batera utziz gero, beste ondorio batzua atera daitezke, irratiei dagokienez behinik behin. Irratia dugu oraingoz, duda-izpirik gabe, komunikabiderik zuzenena eta merkeena —bai igorlearentzat eta bai entzulearentzat—. Ez dezagun ahantz, gainera, informazioa azkarren emateaz gain, entzulearen ekintza askorekin konpatiblea dela, ez

du derrigor atentzio osoa eskatzen. Entzule askori laguntza egiten dio, lanean, jolasean... eta ia lo dagoenean ere bai, iratzargailu-irratien bitartez. Halaber, beste datu interesgarri bat aipatu behar dugu: hiru probintzia autonomikoetan azken urteetan egunkariak (*Tribuna Vasca*, *Hoja del Lunes*, *Norte-express*, *Pensamiento Navarro*, *La Voz de España* eta *Hierro*) itxi beharrean aurkitu diren bitartean, zenbait emisora berri sortu da, bai ofizialak eta bai libreak.

4.2.1.1. Historia hurbila

Siadecok 1979.ean Euskaltzaindiaren eraginez egin eta argitaratu ikerketan, irratigintzari buruzko azterketa esanguratsua eskaintzen digu. Lehenengo eta behin, euskarak irratietan izan duen garapenez hiru fase bereizten ditu:

1. fasea: *Folklore eta baserritar maila*

60. urtean, Arrate, Segura eta pixka bat beranduago Tolosako Parroki Irratia Gipuzkoan. Mezak, baserritarrentzako programak, musika folklorikoa, disko dedikatuak... ziren nagusi urte haietako euskarazko programetan.

60.etik aurrera, Loiola, Donostia eta Bilboko Herri Irratiak, hirurak Elizarenak. Baina, 1964ean Fraga Iribarnek Informazio eta Turismoko Ministraritzatik eta saturazioa aitzakiatzat hartuta, probintzia bakoitzari hiru emisora utzi zizkion.

2. fasea: *Maila diglosikoa*

Fase honi dagokionez, Loiolako Herri Irratiak eginiko hamar urteek adierazten digute ongien euskarak irratian dituen posibilitateak. Fase honetan, euskara, hain kaltegarria izan zaion (eta botereari hain mesedegarria izan zaion) baserri-girotik atera eta gizarte moderno batera moldatzen hasi zen. Profesionalen aldetik, hizketako egokitasunean, ahotsean eta kultur prestakuntzan hutsuneak nabaritzen dira.

Laburtuz, euskara katakunbetatik irten da, baina oraindik oztopo teknikoak eta bestelakoak asko dira eta egoera guztiz diglosikoa da: hots, publizitate guztia gaztelaniaz ematen da, baita audientzia handiko programak ere: musikalak, kirolak, programa informatiboak.

3. fasea: *Elebitasunaren maila*

Fase honetan, programak euskaraz behar bezala egiteko medio

teknikoak lortzen dira, profesionalak ongi prestatuak daude, bai teknikaz, bai hizkuntzaz. Halere, hau ez da nahikoa: ez da aski euskaraz mintzatzea, eta ongi egitea ere ez; programak ongi prestatzeko gai izan behar dute profesionalak. Gauzak honela, euskarak beste edozein hizkuntzak dituen oztupoak izango lituzke: entzulegoa eta enpresaren gogo eta ahalmen ekonomikoak alegia.

Fase honetan «24 orduak euskaraz» egin zen, 1976ko Martxoaren 27an. Esperientzia honek eginiko bidearen froga bat zen eta etorkizunerako helburuaren adierazgarria ere bai. Donostia, Loiola eta Bilbo Herri Irratikoek hartu zuten parte ekintza honetan.

4.2.1.2. Gaur egungo egoera

Jarraiko taula honetan daude Komunitate Autonomoko irrati-katea garrantzitsuenak, entzule-kopuruaren arabera, euskararen presentzia ordutan emanda.

1.SER-Bilbo OM.	290.000	24	—
2.RNE-Bilbo OM.	121.600	24	—
3.SER-Bilbo FM.	109.800	24	—
4.RNE-Donostia OM.	104.300	24	—
5.COPE-Bilbo OM Herri Irr.	85.200	19	4,5
6.SER-Donostia OM.	68.800	24	— (tarteka minutu gutxi batzu)
7.SER-Donostia FM.	60.600	18	0,5
8.COPE-Loiola FM. Herri Irr.	57.400	17	10
9.COPE-Bilbo FM. Herri Irr.	55.900	19	4,5
10.Vitoria-Gasteiz OM/FM.	52.500	18	1 fijo. Tarteka zer bait.
11.Euskadi Donostia FM.	44.900	16	16
12.COPE-Donostia OM.	43.300	18	7
13.RNE-3 Madrid FM.	33.500	24	—
14.Eusko Irratia. Bilbo FM.	30.000	18	2
15.RCE-Bilbo OM.	27.100	24	—
16.RCE-Gasteiz OM.	25.700	18	— Tarteka pixka bat.
17.Segura FM.	24.900	14	7
18.RCE-Donostia.	14.600	21	2
19.COPE-Donostia FM.	14.600	18	7
Denetara	1.023.900		

Iturria: CIES enpresak Komunitate Autonomoko zenbait komunikabide-enpresarentzat egindako lanetik.

Irrati-katea horiei, Nafarroako *Radio Popular de Pamplona* (COPE), *Radio* (SER), *RNE en Pamplona*, *Radio Cadena Tudela* (RCE), *Radio Tafalla*, *La Voz de Navarra* (RCE), Iparraldeko

Radio Adour, Gure Irratia, Irulegi Irratia, Radio France Pays Basque eta *Zuberoako Boza* gehitu behar zaizkie.

Hogeitamar irratitik gora daude une honetan Euskal Herrian. Irrati libreak, berriz, hogeitik gora izango dira.

Jabegoari begira hasten bagara, berriz, berehala ikusiko dugu «bertako» irradi oso gutxi ditugula. *Radio Cadena Española* (RCE) eta *Radio Nacional de España* (RNE) RTVE erakundearenak dira. Madrileren esku daude erabat eta programazioa bera ere maila handi batean Madrileren egindakoa da. Ordu batzu besterik ez dituzte emititzen hemengo «sukurtsal»-etatik eta euskarak ez du tokirik inondik inora (zenbait minutu sinboliko kontatzen ez bada behintzat).

Cadena de Ondas Populares Españolas (COPE) irradi-katea pribatua da, Elizak zuzentzen duena. Moldez aurrekoen antzekoak izan arren, Donostia eta Loiolako *Herri Irrati*-ek zabalagoak, gertuagoak eta euskarari irekiagoak izaten jakin dute. SER ere beste irradi-katea pribatua da, Espainiako estatu osorako aritzen dena, eta RCE eta RNEri buruz esandakoetatik ateratzen ez dena.

Gure Irratia eta *Irulegi Irratia*-ren kasua kenduta, Ipar Euskal Herrian ere Hego Euskal Herriko eskema berbera aplikatzen dela esan ezinik ez dago, bai irradi estatal edo pribatuetan bai horien sukurtsaletan.

4.2.1.3. Irratiak eta euskarazko emanaldiak

Emanaldi-orduen eta euskarazko orduen arteko proportzioari gagozkiola, 382 orduko emanaldia eskaintzen dute hiru probintzia autonomikoetako 19 irratiek egun bakoitzeko. Horietatik 61 ordu besterik ez dira euskaraz ematen direnak. Hau da: zazpitik bat besterik ez dira euskaraz. Kontutan eduki behar da hiru probintzietako datuak besterik ez direla hauek. Nafarroan zenbait minutu baizik ez dira eskaintzen euskaraz astean zehar. Iparraldean gehixeago. Datu hauek sartuta, esandako proportzioa, zazpitik bat euskaraz alegia, behera joango litzateke.

Baina datuen artean zera nabaritzen da: entzule gehien duten lau irradi-kateetan euskara ez dela agertu ere egiten. Eta lau irradi hauen artean 626.300 entzule dituzte, entzulego osoaren erdia baino gehiago alegia.

Eta entzule euskaldunik ez da falta. Ikus, bestela, *Euskadi Irratia* (euskaraz) eta *Radio Euskadi* (gaztelaniaz) taula horretan: ha-

mabost mila entzule gehiago ditu euskarazkoak erdarazkoak baino.

Euskara hutsez, berriz, Iparraldeko *Gure Irratia* (11 ordu egunean) eta *Irulegi Irratia* eta Donostiako *Euskadi Irratia* (17 ordu) besterik ez ditugu. Zer dira horiek beste 33 irratiaren ondoan? *Euskadi Irratia*-k dituen 45.000 entzule horiek zer dira Gipuzkoa, Bizkaia eta Araban dauden 1.023.900 entzuleren ondoan?

Begira ditzagun gauzak diren bezala. Egia da euskara hutsezko hiru irrati baditugula. Ez gaitezen hor geldi, ordea. Begira ditzagun alboko beste guztiak, bestela gure uhin euskaldun horri begira beste uhin guztiek janda gertatzeko arriskuan izango gara eta.

Irratiekin, telebistekin ailegatutako puntura iristen gara: esaten da bultzatu egin behar direla euskara zabaltzeko, oso beharrezkoak direla, hor erasan beharra dagoela, eta horrelakoak. Eta egin, egiten dira zenbait gauza ere. Hor dago *Euskadi Irratia* euskaraz eta hor *Radio Euskadi* gaztelaniaz. Biak EITBren pean. Zer dira horiek beste guztien artean? Zer dira horiek, gehien entzuten direnak SER, COPE eta RNE baldin badira?

Oso gutxi. Eta okerrena, oraingo legeriarekin ezinezkoa dela irrati entzute handiko horietan eskua sartzea, zeren Madrile, Parise edota etxe pribatuaren eskuetan bait daude. Eta hauen esku dauden bitartean, jai dago, bai politikaren aldetik bai euskararen aldetik. Estatutuak ezin du hor ezer egin, ezta horren ondorioz eman diren euskarari buruzko arauak ere. Hor, gehienez ere, egitea dagoena da zenbait programa, ordu batzu erosi, euskaraz eman dezaten. Gipuzkoako Diputazioak egin zituen horrelako batzu Donostiako SER, RCE eta COPE irratiarekin. Saio garestiak eta emaitza urrikoak gertatu ziren.

4.2.1.4. Irrati librearen esperantza

Irrati libreak hedatuz doaz, bestalde, Euskal Herri osoan zehar. Normalean herri bakar baterako edota auzo baterako egindako irrati txikiak dira. Merkeak eraikitzeko eta aurrera jendearen borondatez egiten dutenak. Hogeitabosten bat izango dira une honetan gure geografian zehar barreiatuta.

Legearen aldetik «utzi» egiten dira. Behin baino gehiagotan itxi edo prezintatu izan dituzte gobernadorearen baten aginduz, baina normalean «utzi» egiten dituzte beren martxan ibiltzen.

Hauetatik dexente ari dira euskara hutsez ematen, eta, denetan

ez bada ere, euskarak badu bere presentzia (zenbaitetan nahikoa sinbolikoa, egia esan).

Nolanahi ere, hauen izaera marjinala kontutan izanik, oro har, euskararenganako jarrera positiboa dute. Hauen arazorik larriena baliabideena da. Herriko koadrilaren bat, edo zenbait koadrilaren elkarte izaten delarik irrtiaren antolatzaile, nahikoa eskas ibiltzen dira apariluak erosteko edo lokala ordaintzeko. Jendea tarteka aritzen da eta bakoitzak orduren bat egiten duenez irratian, ez daukate «profesional»en beharrik.

4.2.2. Bertsolaritza

Bertsolaritza, nola kalitate hala kantitate aldetik, inoizko mailarik garaienean aurkitzen da. Begira dezagun gaurko egoera.

4.2.2.1. Egoera koantitatiboa

Egungo bertsolaritzari kopuruaren aldetik dagokion sailkapena honela geldituko litzateke:

Ohizko bertsogintza eta bertsolariak

— Goimailako bertsolariak: Txapelketan partehartu eta finaletaraino heldu zirenak, edo partehartu gabe egindako saio eta bertsoei esker maila horretan jadanik onartuak direnak. Kopuru aldetik, 20 bat bertsolari dira horrelakoak.

— Erdimailako bertsolariak: Txapelketan partehartutakoak, baina finalera iritsi ez zirenak. Hauen kopurua 25 inguruan finka daiteke.

— Iparraldeko bertsolariak: Hauek dituzten berezitasunak kontutan harturik, plazetan ari diren goi- eta erdimailako guztiak talde berean sartuz gero, guztira 8 edo 10 inguru izango dira.

Datu hauen arabera, esan dezakegu ohizko bertsolariak gaur egun 55 baino gehiago izango direla.

Helduen bertso-eskolak

1980ko txapelketaren ondoren, Santutxuko Eskolaren inguruan sortutako mugimenduak ondorio positibo eta garrantzitsuak izan ditu, gaur egun eragin handikoak direnak.

Bizkaian dozena-erdi bat eskolatan batzen dira (Algorta, Durango, Gernika, Mungia, Santutxun eta) bertsolaritza aztertzeko. Guztira 100 lagun baino gehiago dabilta, eta horietatik 30 inguru plazetan kantatzen dutenak ditugu. Gainera, hamarren batek hartu zuen parte 1982ko txapelketan; horietatik hiru 2. fasera pasa ziren.

Arabian ere bi eskola ezagutzen ditugu (Laudio-Aiara eta Gas-teizkoa), eta Gipuzkoan ere badira (Eibar, Tolosan, eta). Nafarroan eta Iparraldean taldeka elkartzen dira bertsolaritza berpiztu nahirik. Bada mugimendua.

Eskola guztion barnean, hauxe da aipatu beharreko puntu garrantzitsua: mugimendu honetan euskaldun berriak eta emakumezkoak sartuta daudela eta horietatik batzuk kantuz dihardutela Euskal Herriko plazetan.

Haurren bertso-eskolak

Batez ere ikastoletan oinarritu eta finkatzen dira. Mugimendu hau indar handia ari da hartzen, batipat bertsolari profesional batzu eginkizun horretarako izendatu izan direnez geroztik. Ildo berean, bereziki aipatzea merezi du «Almen» eskolak, eman dituen fruituengatik.

Datu hauen arabera, argi dago kopuruaren aldetik gorakada handia egon dela bertsolaritzan. Horren frogarik handiena 1982ko txapelketan 65 bertsolarik partehartzea izan da, inoiz izan den kopururik altuena.

4.2.2.2. Egoera koalatitiboa

Kalitateari dagokionez, inoiz lortutako mailarik garaienean aurkitzen garena esan izan da, bai bertso-saioa orokorki hartuta eta bai bertsolari bakoitza bakarka hartuta.

Gorakada honen arrazoiak ematen hasiz gero, jarraiko hauek aipa daitezke:

— Lehen gutxi batzuren ondarea zena, gaur egun askoz ere zabalagoa da, batez ere bertsoa zer den, nola burutzen den eta beraren teknika nolakoa den jakiteari dagokionez. Bestalde, orain arteko beldurra edo errespetua galdu egin da.

— Komunikabide eta aldizkariak ere zabaldu eta egunean egoteko aukera ematen dute, ez bakarrik albiste huts gisa, baita kritika

zorrotzak plazaratuz ere. Egunkari eta aldizkarietan gero eta bertso-sorta gehiago agertzen da. Bertsoz osatutako liburuak ere hor daude.

— Garraioak ematen duen erraztasuna alde batetik bestera mugitzeko: bertso-saioa non, jendea han.

— Gizartearen aldakuntzak ere garrantzi handia du. Bertsoa baserri-girotik hiri-mundura sartu da, toki guztietara heltzeko asmotan.

— Beste ondorio baikorra, bertso-saioetan jende gaztea ikustearena da. Bertsolaritza denbora ondo pasatzeko eta, batez ere, hizkuntzan aurreratzeko bide egoki eta eroso izan daiteke.

Beharbada, alderdi positibo horien kontrakarrean, masifikazioa joenezake gauza negatibotzat, baina askoren artean ona ateratzea errazagoa izango da, gutxiren artean baino.

4.2.2.3. Saioak, jaialdiak, sariketak eta txapelketak

Gorakada kontutan izanik, normala da Euskal Herri osoan bertso-saioak ugaritzea, saio berezi edo sariketa-txapelketa eran antolatuz. Hiru urtetik behin ospatzen den txapelketa nagusia ardatz delarik, badira beronen inguruan beste batzu ere. Txapelketa eta sariketek, gaindituz joatea eskatzen dute eta, zentzu honetan, positiboak dira bertsolarien maila igotzeko.

Jai inguruko saioak beste era batera egiten dira, bertsolariak beste eginkizunen artean sartzen bait dira. Egoera honetan ez bertsolariak, ez entzuleak aurkitzen dira gustora eta ez dute behar adina gozatzen. Beste oztopo bat, jaietako saioetan ia beti bertsolari berak ikustea da. Horrela, helduen eskoletako partaideen helburuetako bat, goimailakoak heldu ezin diren lekuetara heltzea izango litzateke, giroa mantentzeko, hortik sortuko bait dira bertsolari berriak.

4.2.2.4. Helburua

Bertsolaritzak Euskal Herriko toki guztietara heldu behar du. Horretarako, Ikastola eta Bertso-eskolen bidez martxan jarria dagoen prozesu hori indartu eta ikastaro bereziak antolatu behar dira toki desberdinetan, bertsolaritzak esparru berriak irabaz ditzan. Ikastaro hauen helbururik nagusia ez da bertsolariak ateratzea, entzulegoa prestatzea baizik.

Bestalde, entzuleak bertsoa nola aztertzen den jakin behar du, hori gutxienik; eta hori jakin ondoren, kantatzera ausartzen bada, hainbat hobe; baina bertsoa zer den jakin gabe, pentsaezinezkoa da bertsolari izatea.

4.3. Irakurtzeak

Liburugintza-saila zuzenean mass-medietan kokatzen den prentsari ez badagokio ere, sail berean aztertzeari egoki eritzi diogu, zeren, azken finean, liburugintzak irakurlegoa bait du bere bezero ohizkoa.

4.3.1. Euskal prentsa

4.3.1.1. Aurre-oharrak

Euskara hutsez idatzitako prentsaren azterketa izango bada ere ondorengo ihardunaren gaia, ezin ahantz ditzakegu, euskara hutsez ez izan arren, Euskal Herrian dauden medio edo bide idatziak, hala nola, dagoeneko desagertua den zenbait prentsa euskarazko. Bi baldintza bete beharko dituzte aztertzerako goazen medio hauek: lehenik, prentsa idatzia izatea; bigarrenik, euskaraz idatzia izatea.

Bi baldintza hauekin batera, beste osagai bat ere nahasten da eskema pittin bat korapilatuz: *maiztasuna*. Maiztasunaren arabera, prentsa izan daiteke egunerokoa, asterokoa, hamabosterokoa, hilerokoa, hiruhilerokoa, etab. Gauzak sinplexego egitearren, *egunerokoa* eta *aldizkakoa* izenda ditzakegun sailak banatuko ditugu.

Dena dela, eta dagoena erizpide horiekin bakarrik sailkatzea zail samar gerta dakigukeelako hain zuzen ere, kontutan hartu beharko da beste faktore bat ere: aldizkariaren *karakterea* edo ezaugarria. Hau da, zer motatako aldizkaria den, alegia: informazio orokorreko aldizkaria, alfabetatze- eta euskalduntze-aldizkaria, zientzi aldizkaria, erlijio-aldizkaria, eta besterik.

Aldizkariaren maiztasuna eta karakterea dira, beraz, prentsari oro har dagozkion ezaugarri nagusiak. Euskararen egoera aipaturiko kasu bakoitzean nolako den aztertuz gero, emaitzek honelako errealitatea eskaintzen dute:

- Erdara hutsezko prentsa
- Prentsa diglosikoa (ia erabat erdalduna)
- Euskara hutsezko prentsa.

Bada oraindik guztioriei erantsi behar zaien beste faktore bat, Euskal Herriaren egoera politikoari zuzen-zuzenean lotzen zaiona: *zabalkundea*. Zabalkundearen arazoa erabat loturik doa Euskal Herriaren marko politikoari eta, halaber, euskararen estandardizazioari. Lurraldearen arazoa ere gogoan hartzekoa da bai erdara hutsezko prentsan bai prentsa diglosikoan, zeren erdara hori, Ipar Euskal Herrian ala Hego Euskal Herrian, non zabaltzen den kontu, izango baita frantsesa ala gaztelania. Ezin ahaztuko da, bestalde, Komunitate Autonomoko inizatibek Nafarroan izan dezaketen eragina, berau baloratu ahal izateko. Eta, azkenik, baloratu beharra dago euskalkitan argitaratzen den prentsa, euskararen normalkuntza linguistikoaren helburuak zertan diren jakiteko.

4.3.1.2. Prentsa idatziaren egoera diglosikoa

Taula eskematiko baten bidez, argazki batean bezala, azalduko da egoera diglosiko hau, aparte utziz hainbat hizkuntzatan argitaratzen diren zientzi aldizkariak.

1. Erdara hutsezko prentsa (bi estatuetako prentsa estatal guztia eta eskualde mailako zenbait prentsa)

- Erdara hutsezko egunkariak: *El País, Diario 16, Liberación, Liberation, Le Monde, Le Matin, France Soir, Diario de Navarra, Navarra hoy, Sud-Ouest...*
- Erdara husezko aldizkariak: *Tiempo, Cambio 16, Interviú*, aldizkari espezialdu guztiak eta Frantziako hauen homologoak.

2. Prentsa diglosikoa

- Egunerokoak: *El Correo Español, Diario Vasco, La Voz de Euskadi, Deia, Egin, La Gaceta del Norte.*
- Aldizkakoak: *Punto y Hora, Euzkadi, Herriz Herri, Abil, Muga, Kimu, Ateka; Aránzazu, Redención, Herria 200 Eli-za*, etc.

3. Euskara hutsezko prentsa

- Egunerokoak: Ez dago (*Eguna* egunkaria izan da esperientzia bakarra).

- Aldizkakoak: Hauen artean ezaugarri desberdinetakoak aurkitzen dira.
 - Informatiboak: *Argia*, *Herria* (asterokoak)
 - Kultur aldizkariak: *Jakin*, *Elhuyar*, *Senez*, *Zutabe*, *Euskera*
 - Alfabetatze-euskalduntzeak: *Aizu*, *Habe*, *Habeko Mik*
 - Literaturazkoak: *Egan*, *Olerti*, *Maiatz*, *Susa*, *Korrok*, *Ttuttuá*, *Kandela*, *Idatz eta Mintz*.
 - Pedagogikoa: *Isilik*
 - Haur-aldizkariak: *Kili Kili*, *Ipurbeltz*
 - Erlijiozkoak: *Karmel*, *Jaunaren Deia*, *Otoizlari*
 - Herrietakoak: *Ttipi-ttapa*, *Hots*, *Sustraiak* (40tik gora)
 - Desagertuak: *Anaitasuna*, *Goiz Argi* (?), *Saski Naski*

Zor zaio oharririk aurkezpen horri.

Lehenik, goiko taula panoramiko horretan azpimarratu behar da euskara hutsez dagoen *guztia* jartzen ahalegindu garela, erdara hutsezkoak erakuskari bat baizik ez direlarik.

Bigarrenik, aparteko beste puntu batean aztertzeak dira euskara hutsezko prentsaren ahultasuna eta marjinaltasuna (euskara hutsezko beste edozer bezala).

Hirugarrenik, hemen ez da «elebidun» kategoriarik erabili sailkapena egiteko orduan. Ez dago prentsa elebidun osorik gure artean.

Laugarrenik, egunkari diglosikoen artean bereizi behar dira, batetik, *Egin* (4 or. «Egunon» + or. 1) eta *Deia* (or. 1) egunkariak, euskaraz gehien egiten dutenak eta, bestetik, beste egunkariak, «euskararena» idazle-pare batek idatziriko zutabeaz konpontzen dutenak.

Bostgarrenik, ondorengo taula ikustea ondo dator egunkari diglosikoen artean erdaldunenak direla gehien irakurtzen direnak konturatzeko. Horra hor zifrak:

	1980	1981	1982	1983
<i>El Correo Español</i>	75	81	83	94
<i>Diario Vasco</i>	60	61	67	—
<i>Deia</i>	51	52	48	50
<i>Egin</i>	40	49	42	42
<i>Diario de Navarra</i>	39	41	39	39
<i>Navarra hoy</i>	—	—	—	13
<i>La Voz de Euskadi</i> (ez da daturik eskaintzen)				

Iturria: OJD kontrolak zabalduko kopuruak (milaka kontatuak)

Seigarrenik, beste datu interesgarri bat, egunkari garrantzitsuek duten irakurlegoaren artean bakoitzak daukan euskaldunen kopurua da. Honako hau da:

<i>Egin</i> -ek	% 40 euskaldun
<i>Deia</i> -k	% 28 euskaldun
<i>Diario Vasco</i> -k	% 27 euskaldun
<i>Correo Español</i> -ek	% 6 euskaldun

Zazpigarrenik, aipagarria da, halaber, oraingoz euskarazko egunkari bat plazaratzeko proiektuak aurkeztu dituzten bi enpresa bakarrak *Deia* eta *Egin* argitaratzen dituztenak izatea. Euskaldun gehienak dituztenak, alegia. Konkurrentziarik handiena jasan dezaketenak.

Zortzigarrenik, datu estatistikoaren arabera, egunkarietako berriak dira euskaldunok euskaraz irakurtzen dugun gehiena: euskaldun zaharren erdiak eta euskaldun berrien % 46k irakurtzen omen ditugu egunero edo ia egunero euskarazko albiste eta artikulak.

4.3.1.3. Egoera diglosikoaren aldagaiztasuna

Azken finean, helburua euskara normaltzea baldin bada (kasu honetan euskara prentsa idatzian normaltzea), egoeraren ikusmira honen ondoren ikusi beharko da zeintzu diren egoera hau aldatzearen aurka diharduten faktoreak.

Lehenik, merkatu librea da kontrako faktore bat, gizartea erabat gai denean erdara(k) erabiltzeko eta eskaintzarik zabalena eta merkatuaren aldetik onena erdarek eskaintzen dutenean. Hori da gure kasua.

Bigarrenik, erdara hutsezko aldizkariak zein egunkariak beti defendatuko dute Euskadin saldu ahal izateko «adierazpen-askatasuna» delakoa. Bi estatuek beti defendatuko dituzte egunkari eta aldizkari hauen eskubideak, zeren, azken batean, nahiz eta pribatuak izan, dominatzailearen medioak bait dira. Eta halaxe dira, darabilten hizkuntza dominatzaileena delako.

Laugarrenik, egunkari eta aldizkari diglosikoetan faktore komertzial eta politikoen arabera egongo da euskararen kopurua beren orrietan. Honelako erizpidez gidatzen dira eskuarki:

— Euskara gehiegi sartzen bada, arriskua dauka egunkari batek irakurle erdaldunak galtzeko.

— Euskara gutxi sartzen badu, apenas daukan arriskurik irakurle goaren galtzeko.

— Egunkari batek ez du euskara gehiago sartuko ez badu ikusten horrekin gehiago salduko duenik, gizarteak (botereak, alegia) ezin bait dio presio handirik egin euskara sar dezan.

Hemen, berriz ere, euskal gizarteak hizkuntza mailan daukan egiturazko arazoarekin egiten dugu topo. Gizarte-harremanen sakoneko aldaketa dago inplikaturik. Prentsa euskaldun batean ezin daiteke ametsik egin puntu ardatz horretan neurri minimoak hartu gabe.

4.3.2. Liburugintza

Euskal liburugintzak dituen arazo nagusienak deskribatzera mugatuko gara hemen. Zein egoeratan aurkitzen garen jakiteak nora jo beharko genukeen pentsatzera eramango gaitu edo, bederen, bidean jartzeko parada eskainiko digu. Liburugintzan aztertzekoak puntu asko badira ere, hemen batez ere edizioa eta zabal-kundea ikusiko dira. Produktzioaren arazoak arduratuko gara, beraz. Analisi horretatik at utzi ditugu oraingoz bai idazlea eta bai irakurlea.

4.3.2.1. Edizioa

Gaur Euskal Herrian lau liburu-argitaratzaile mota nagusi daukete euskaraz: a) propioki argitaletxe dena, bere edizio-zenbaki eta gutzi; b) taldeak, argitaratu ere egiten dutenak, baina argitaletxe izan gabe; c) erakunde argitaldaria, nahiz ofizialak nahiz finantz etxeak; d) autore-editore gisa funtzionatzen dutenak.

Euskara hutsez funtzionatzen duen argitaletxe gutxi dago. Erdarazkoaren zati bat izan da, eta da, euskal edizioa. Estatu mailako editore handiek, bestalde, ez dute aintzakotzat hartu euskal edizioa, errentagarritasunaren etekin ziurra ikusi izan duten kasuetan izan ezik.

4.3.2.2. Euskal argitaletxeen ezaugarriak

a) Antolaketa

Kanpoko argitaletxe handiekin konparatuta, euskal argitalpena erdibidean dago, artesautzaren eta edizio industrialaren artean,

alegia. Profesionaltasunaren bidetik abiatua, baina *Planeta* eta *Hachette* bezalako editorial handien eskemetara hurbildu gabe, noski. Kontzentrazio txiki bat dago. Finantz etxean eskuhartzerik eta marketing-ik gabe, baliabide propioekin jokatzten dute.

b) Azpiegitura abula

«Hondo» onak edukitzeak kalifikatzen du neurri on batean editorial baten kalitatea; baina, bestetik, stock-ak arazo larriak sortzen ditu. Euskal argitalpenak ez du horrelako ezaugarririk, bereziki jarraiko bi arrazoi hauengatik: lehenik, gure editorialak oraindik gazteak direlako eta, bigarrenik, botaldi neurtuak egiten direlako, arriskutan sartu gabe. Botaldia, zifra zehatzik ez badago ere, honako hau da batezbeste:

- irakaskuntz liburua bizpahiru urtetarako ateratzen da, 3.000tik 7.000 arteko tiradarekin.
- ipuin-liburua ere holatsu, bizpahiru urtetarako eta 5.000tik 6.000 arteko tiradarekin.
- nobela, saiakera, olerkia, hauek urtebeterako ateratzen dira, 1.000tik 3.000 arteko tiradarekin.

c) Staff urria

Jendez urri dabil euskal editoriala, minimoetan. Horregatik, zenbait eginkizun alde batera uzten dira, bereziki promozioa eta idazlearekiko harremana. Oraingo laguntzak eta subentzioak gutziz ziurrak ez direnez gero, argitaletxeek ez dute jende berririk hartu nahi egoera ezegonkor honetan.

d) Errentagarritasuna

Argitaletxearen helburuetako bat errentagarritasuna baldin bada ere, ez dago esaterik euskal editorea ikuspegi horretan bakarrik oinarritzen denik. Normalean, gurean, asko saltzen dena eta gutxi saltzen dena, biok elkar osatuz, jartzen dira merkatuan. Gaur-gaurkoz, hala ere, merkatua egon, irakaskuntzan bakarrik dago. Irakaskuntzan eta narratiba motzean. Eta ez dago merkatu-olerkian, saiakeran eta hizkuntzaren maila tekniko eta profesionaletan. Zentzu honetan, liburu errentagarrietan ez dago arazorik finantzaketaren aldetik, baina bai bestelakoetan, hots, tirada txikikoetan

eta luzarora saltzekoetan. Honelakoetan nolabaiteko finantz laguntza baten beharra ikusten da.

Bai, egia da, laguntza instituzionalik egon da azkenaldi hone-tan: 40 milioi 1984ean Eusko Jaurlaritzak eta 20ren bat milioi Gi-puzkoako Diputazioak. Ongi dago, baina ETBk, orkestak eta en-paratuek jasotzen dutenarekin konparatuta, ez ote da oso eskas geratzen laguntza hori? Laguntzaren erizpideak, orokorrak nahiz partikularrak, argi eta garbi finkatu beharko lirateke, lehentasunak kultur premien arabera markatuz.

4.3.2.3. Zabalkundea

Euskal liburuak ez du trabarik jasotzailearengana iristeko. Biz-pahiru egunetan liburudendetan dago liburuak salgai.

a) Banaketa-sistemak

Katea nagusia liburudenda da, hemen supermerkatuak ere sar-tzen direlarik. Testuliburuak, hala ere, zuzenean ikastoletara zerbi-tzatzen da. Liburu arrunta ere bai, dexente. Hortik aparte, azoka-tan eta, Durangokoan eta hiriburuetan nahiz herrietan egin ohi direnetan, liburu franko saltzen da. Hauetan, haurrentzako liburu errazak du lehentasuna.

Kreditu-sistema, atez-ate saltzen den liburuarena, gure artean oso zabaldua bada ere, euskal gaietako erdarazko liburuekin era-biltzen da eta ez euskarazkoekin. Bestalde, ez dago gurean ez *Círculo de lectores* delako formularik ez euskal liburuaren klub-ik. Agian interesgarria izango litzateke antzeko formularen bat bul-tzatzea.

b) Argitaldaria eta banatzailea

Argitaletxeak berak liburuen banaketa egitea oso zaila gertatu da orain arte. Ahaleginik egin da gurean, baina porrotaren ondorio mikatza jasoz. Banaketari dagokionez, talde autonomoak daude: *Zabaltzen*, *San Miguel*, *Manterola*. Badira, gero, talde txikiago eta espezialduago batzu ere. Banatzaile hauek, eskuarki, euskarazko eta erdarazko liburuak banatzen dituzte. *Zabaltzen* dugu hemen salbuespen bakarra, euskarazko produktiora mugatu bait du bere egitekoa.

4.3.2.4. Promozioa eta publizitatea

a) *Merkatuaren informazioa*

Merkatuak ez du euskal liburuaren informaziorik. Liburudendan, saltzaileen aldetik, profesionaltasun gutxi dago eta informaziorik batere ez askotan; euskara ez dakiteneen kasuan ziurki ez. Horregatik, luzaezina da katalogo on baten eratzea eta noizbehinka buletin bibliografiko bat argitaratzea.

b) *Liburuaren sustaketa*

Gaur egun promoziorik eta kaleratzerik gabe datoz euskal liburuak merkatura. Ez prentsa-oharririk dago, ez aurkezpenik, ez berriemate sistemakorik. Garai bateko prentsaurrekoek eta aurkezpenek lur jo dute. Aurrezki-Kutxek eta gisakoek bakarrik erabiltzen dute gaur formula hori. Argialetxeek, bestalde, agian sinesten ez dutelako, agian horretarako azpiegiturarik aski ez dutelako, ez dute komunikabideetan publizitaterik egiten. Aipamen kritikorik apenas egiten den zirkulu jakin interesatuetatik aparte. Liburuaren notizia emateko eta hartzeko plataformak falta dira

5. EUSKARA ADMINISTRAZIO PUBLIKOAN

5.1. Euskara administrazioan, ukapenaren historia

Gaurko egoera legala guztiz berria, eta osatu gabea denez, beharrezkoa dugu gure historiari aipamen laburtxo bat egitea. Beharrezkoa, eta erraza, gehiegizko laburkeriatan erori gabe esan bait genezake, euskarak ez duela inoiz sarbiderik izan gure administrazioaren izkribuetan, nahiz eta Euskal Herriak beren buruen jabe izan, XVIII. mendearen bukaera arte Iparraldekoa, eta XIX.aren erdialdea arte Hegoaldekoa.

Azken gerratean, Euskal Herriaren zati batean eta bederatzi hilabetez soilik iraun zuen Eusko Jaurlaritzaren agintealdia kenduz gero, ez dugu gure historian zehar ondorenik utzi duen euskararen erabilera ofizialik.

Hortaz, orain dela oso urte gutxi arte, Euskal Herriak bazuen halako batasun bat administrazioaren hizkuntzaren aldetik. Ukapenaren batasuna, Iparraldetik Hegoaldera.

5.2. Administrazioa eta euskararen lege-tratamendua

Aldaketak, Franco hil ondoko Erreformarekin hasten dira, lehenik 1978ko Espainiako Konstituzioaren eskutik. Hainbeste aipatu den 3. artikuluan, Hegoaldeko euskaldunontzat nahitaezko Lege Nagusia den horrek ofizialkidetasunarentzat bidea irekitzen du, euskararen eta gaztelaniaren berdintasunari uko eginez, eta areago euskararen nagusigoari.

Ondotik, Araba, Bizkaia eta Gipuzkoan, Autonomi Estatuak, Konstituzioa garatuz, ofizialkidetasuna arautzen du, legez hiru lurralde horiek elebidun deklaraturaz.

Hala ere, 1982ko Azaroa arte ez da aldarrikatzen *Euskararen Erabilkera Arauzkotezko Legea*, edo, esan ohi den bezala, Normalizazio-Legea. Lege honetan administrazioaren hizkuntz erabilera arautzen duten artikulua gehienak Auzitegi Konstituzionalean aurkatu zituztenez, eta beste legegintza garrantzitsurik geroztik izan ez denez, lege-hutsune nabarmenean aurkitzen da hiru probintziatako administrazioa.

Nafarroari dagokionean, *Ley de Amejoramiento* delakoan egiten den aipamenaren arabera, bi zati izango ditu Nafarroak, bata elebakar erdalduna, eta bestea, oraino zehaztu gabea, elebiduna izango omen dena.

Iparraldean, berriz, ez da inolako aldaketarik gertatu, eta beste alorretan euskarari utzi zaizkion tartetxoak ere ukatu egiten zaizkio administrazioarenean.

5.3. Estatuaren administrazio-organoak

Lurraldeka, eta legeen aldetik, Euskal Herria zatiturik aurkitzen badugu, euskarak nolabaiteko aitorten formala lortu duen lurraldeetan ere beste zatiketa bat aurkitzen dugu, funtzionala eta politikoa batera, administrazioaren hizkuntz erabileraren aldetik: erakunde autonomo, probintzial eta lokaletako administrazioetan, euskarak badu nolabaiteko presentzia, baina estatuaren administrazio-organoetan egoerak Francoren garaian bezalatsu dirau. Maiz askotan ahaztu ohi dugun administrazioaren zati horren garrantziaz jabetzeko, gogora dezagun horietakoak direla justizia,

armada, poliziak, aduanak, Ministraritzen delegazioak, postak, Renfe, eta abar luze bat.

Beraz, eta norberak egunero egiazta dezakeen bezala, administrazioaren zati handi batean, Estatutuak, Normalizazio-Legeak eta gainerakoek aitorturiko eskubide minimoak ere ez dira errespetatzen.

5.4. Euskal Herriko administrazioaren egoera

Goazen, hortaz, Euskal Herrian dagoen administrazioaren bigarren zatian gertatzen dena aztertzea.

Zabalenetik eta orokorrenetik hasiz, lehen errealitatea da plangintzarik eza: ez orokorrik, ez eta izen hori merezi duen sektorialik edo lurraldekorik.

Plangintzarik ezean, administrazioaren buruen asmoak edota printzipioak nolabait jasotzen dituen liburuska bat besterik ez dugu aurkitzen: 1984eko lehen hiruhilekoan *Euskararen politikaren oinarriak* izenez Eusko Jaurlaritzak argitara emandako lantxoak, hain zuzen.

Liburuskak, helburuari —hots, elebitasunari— buruzko gogoeta batzurekin batera, erakunde autonomoen botere-ezaren eta borondate mazkalaren isladapen diren helburu eta erizpide orokor batzuek ematen ditu, baina horiek ere hitz huts gertatzen dira erakunde autonomoen praktikan.

5.4.1. Erakunde autonomikoak

Maila honetan bi jatorritako organoak aurkitzen ditugu. Batzuek, transferituak, edo estatuarenak izan eta Eusko Jaurlaritzaren menpera igaro direnak. Horietaz ia daturik ez badago ere, praktikak erakutsi digu antzinako jabeen pean bezalatsu jarraitzen duela euskarak.

Baina zatirik garrantzitsuena, eta «errepresentatiboena», *ex novo* sortutakoa da (Lakuako Sail eta Zerbitzu guztiak, Ertzaintza, Kultur Zerbitzuak...). Horietan ez du balio «lehendik datozkigun funtzionari erdaldunen» aitzakiak.

Eusko Jaurlaritzaren egoitzan egindako inkesta batek erakusten duenez, bertako pertsonalaren euskararen ezagutza eta areago

erabilera, oso eskasa da (% 35 euskaldun, zerbitzu batzutan ia euskaldunik ez dago...) eta funtzionariak euskalduntzeko ahaleginak guttiz mazkalak eta itxura hutsezkoak dira.

Euskarak ez du Jaurlaritzako Sail baten ohorea lortu, eta hizkuntzaren ardura bi organo inoperantek (emaitzei bagagozkie beberen) daramate. Bata, orokorra, Euskararen Aholku Batzordea, eta horrekin batera Hizkuntza Jaurpidetzarako Idazkaritza; eta bestea, administrazioari zuzendua, Oñatin datzan Administrazio Publikoaren Euskal Institutuaren euskara-saila (Ik. Dossier honen lehen parteko 4.5 eta bigarren parteko 1.2.2.2.).

Esan beharra dago, halere, Eusko Jaurlaritzak jaulkitzen dituen inprimaki, iragarki, Aldizkari Ofizial eta gainerako izkribuetan (ez hainbeste liburuetan) bi hizkuntzak erabiltzen direla, gehienetan. Euskara horren balio praktikoaz aurrerago ihardungo gara.

5.4.2. Diputazioak

Lurralde Historikoen Lege eztabaidatuaren arabera botere ekonomiko itzela eskuratu duten erakunde horiek zer esan handia dute administrazioiko hizkuntz egoeran, nahiz eta orain arte Gipuzkoak soilik erabili dituen bere ahalmenak alor horretan.

Oso jokabide desberdinak aurkitzen ditugu.

Gipuzkoako Diputazioak, orain ia lau urtez gero martxan du Euskara-Zerbitzua, horretara soilik dedikatzen diren teknikari eta itzultzaileekin; funtzionariak euskalduntzeko ahalegin batzu egin dira; publikoari begira diharduten lanpostu nabarmenetan euskaldunak ipini dituzte, eta kanpora begira, euskararen aldeko kanpainak, Gipuzkoa mailako azterketa soziolinguistikoak bultzatu dira, eta beste zenbait ekintza burutu da. Baina oraindik ere *Boletín Oficial de Guipúzcoa* erdaraz argitaratzen da, nahiz eta bertan elebitasuna sartzeko asmoak aski bide egina dirudien.

Bizkaikoan, 1982an lehen itzultzailea hartzearekin hasi zen euskalduntzearen historia. Ordurarte ezer ez. Bi mila funtzionari inguru duen instituzio horretan, inkesta baten arabera, 300en batek zekien hitzegiten, 110 omen ziren euskaraz alfabetatuak; 27 zerbitzutan ez zegoen inortxo ere euskaraz zekienik. Ez dirudi plangintzarik edo egiteko biderik irekitzen ari denik, eta Buletin Ofiziala, zer esanik ez, erdara hutsez kaleratzen da.

Arabakoan, are negargarriagoa da euskararen egoera.

5.4.3. Udalak

Maila honetan, inon baino gehiago nabarmentzen dira plangintza eta normalkuntz politikarik ezaren ondorio latzak. Udal baikoitzak, halaber, bere aldetik dihardu, goitiko plangintzarik eta aholkularitzarik gabe, gehien-gehienetan eskualdeko edo bailarako Udalekiko koordinaziorik ere ez duelarik, eta Gipuzkoako eta Bizkaiko Udal gehienek indar politiko bakar baten, PNVren, esku egon arren, ez dago inolako batasunik hizkuntz jokabideetan.

Udaletxeak euskaldundu behar zirela pentsatzen hasi zenean, 1979. urte inguruan, itzultzaileak sortu ziren. Izen bakarrak ofizio ugari estali ditu: toki batzutan itzultzaile huts, bestetan euskararen irakasle, bestetan euskal kulturaren eragile, bibliotekari, administrari, denetatik. Udal askotan, itzultzailearen gain laga dira euskarari buruzko ardurak guztiak. Eta hori, zenbait kasutan finkotasunik gabeko lana eskaintzen zitzaizolarik.

Gaur egun, Euskara-Zerbitzuekin, Euskararen Teknikari bereziak hasi-berriak dira azaltzen. Oso pittinka, ordea, esku bateko hatzekin sobera bait da guztiak zenbatzeko.

Itzultzaileak ere ez dira gehiegi ugaltu: 45en bat izango dira gaur finkotasunez itzultzaile gisa kontraturik daudenak, Gipuzkoan eta Bizkaian gehienak. Nafarroan eta Araban, berriz, ale bakar batzu besterik ez dira.

Aipatu beharrekoak dira, hala ere, Euskal Herriko Udaletan zehar dauden idazkari euskaldun alfabetatu bakanak ere.

Euskara ogibide duten funtzionari horien eragina edo efektu biderkatzailea oso urria da oraingoz. Gipuzkoan —bestetako daturik ez bait dago— 83 udaletatik, 41etan inor ez dago euskaraz idazteko gai denik, Siadecoren azterketaren arabera. Beste lurraldeetan, dudarik gabe, askoz handiagoa izango da kopurua. Zertan gauzatzen da euskararen profesionari horien lanaren emaitza?

Egia da Gipuzkoa eta Bizkaian, hainbat tokitan ageri dela euskara kale-izen, errotulu, seinaleztapen, inprimaki eta beste idazkitan. Egia da ere, ordea, horiek denak testu finkatuak, hilak, direla, eta administrazio-bizitza espainolez jarraitzen dela, euskararen erabilera funtzio «heraldiko»ra mugatzen dela.

Horrela gertatu behar, funtzionari-jendea, ez bakarrik analfabetoa, baizik eta neurri handi batean erdalduna bait da. Euskaldunok arrazoi politikoengatik funtzionaritzari muzin egiten genion garai hurbil horren ondorioz, proportzio txikiagoan daude euskal-

dunak administrazioan gizartean baino. Gipuzkoako datuetan ikusten dugunez, % 33 besterik ez dira.

Egoera hori aldatzeko, bi bide daude: dagoena euskalduntzea lehenengo. Zentzu horretan egindakoa, zenbait kasutan itzultzaileak horretaz kargutuz, oso emaitza urrikoa izan da. Badirudi orain hartutako bideak, funtzionariak helduen euskalduntzeko erakundeetara bidaltzeak, ondorio hobexek ekar ditzakeela. Oso udal gutxitan egin da bertako funtzionariak euskalduntzeko plangintza.

Bigarren bidea, funtzionari berriak euskaldun izan daitezen neurriak hartzea da. Diskriminazioaren mamua dela eta, arazoren batzu sortu diren arren, udal gehienek herabe jokatu dute legeek edo lege-hutsunek uzten dituzten zirrikituez baliatzeko orduan, eta batezbeste, euskalduntasun gutxi zabaldu da funtzionaritzan.

Funtzionari mailan hori gertatzen bada, zinegotzien artean gauzak are nahasiago daudelako da. Udal gutxitan osatu da Batzorde berezia euskararentzat. Gehienetan, euskaren ardura Kultura eta Hezkuntzaren gaiez arduratzen den Batzordearen barruan urturik aurkitzen da, zenbait udaletan zinegotzi bat bedera ere ez delarik euskararen arduradun bereziki.

5.5. Administrazioeko euskararen barne-normalkuntza

Historian zehar euskara administrazio-eginkizunetatik baztertua eduki denez, arazo larriak aurkitu zituen alor horretara egokitzekoan.

Aipatu den normalkuntz plangintzarik ezak normatibizazioaren alorrean ere ondorio latzak izan ditu. Udal bakoitza, administrazioeko erakunde bakoitza, bere bideak eta ereduak asmatu beharrean aurkitu da, goimailetatik inolako plangintzarik, azterketarik edo aholkularitarik jaso gabe.

Ekintza ofizialaren hutsunea betetzen, ekimen pribatua eta UZEIren eragina izan dira argi pixka bat ekarri dutenak egoera nahasi horretan.

UZEIren inguruan egindako administrazioaren eta itzultzaileen arteko koordinakuntzaren bidez lortu da, gehienbat, Udal eta Diputazio gehienetan erabiltzen den euskara nahikoa antzekoa izatea.

Baterakuntza horren aurka bi joera nabarmendu dira administrazioaren munduan. Bata, euskara batua euskalkien etsaitzat hartu eta arbuiatzen dutenena. Bizkaiko udal batzutan, gutxitan, bakarririk nagusitu da joera hori.

Beste joera, Komunitate Autonomoaren botere-gunetan sustatua dago. Joera horretakoa da Eusko Jaurlaritzak berak eta Eusko Legebiltzarrak beren Aldizkari Ofizialetan erabiltzen duten euskara-eredua. Ofizialtasun gorenez hornitutako euskara hori, lexiko aldetik nahiz sintaxi aldetik, beste alor guztietan, baita administrazioan ere, normaltzat ematen den eredutik zeharo urrun dago, eta, besteak beste, hain da ulergaitza non euskarazko testua erabilgaitza gertatzen bait da euskara galanki menperatzen dutezentzat ere.

Beraz, esan genezake, batuaren etsaiez aparte, administrazioari euskararen batasunak baduela etsairik. Non eta normatibizazioaren eta baterakortasunaren aitzindari izan beharko luketen erakundeetan.

5.6. Justizi administrazioa eta euskara

Kapitulu honetan, aparteko azalpena merezi du justiziaren administrazioaren munduak.

5.6.1. Justizi administrazioaren hedadura

Justizi administrazioa ez da soilik Organizazio Judizialera mugatzen. Bere inguruan eta bere alorrean mugitzen diren hainbat erakunde ere sartzen dira barruan: notaritzak, erregistro publikoak, abokatutzak, etab.

Beraz, esparru honetan sartzen dira, teorikoki bederen, Justizia helburu duten erakunde guztiak, dela parte biren arteko auzien bidez, dela alderdi biren akordio edo kontratuen bitartez.

5.6.2. Historia laburra

Euskarak ez du sekula tradizio juridikorik izan Euskal He-

rrian, sekula ez delako erabili bertako dokumentazio eta barne-bizitzan.

Euskal Foruek sorturiko sisteman Justizi administrazioaren funtzionariak euskaldunak baziren ere eta, are gehiago, honelako karguak betetzerakoan bertoko semeek lehentasuna bazuten ere, ez zuen euskarak inoiz presentziarik lortu, mundu horren barnean.

Foruen galerak, organizazio judizial honen deuseztapena suposatuz, eta gainera kanpoko (Espainia eta Frantziako) sistema eta Justizi administrazioaren ezarpena.

Baina, esan bezala, aldaketa honetan ez zen galdu inolako tradizio linguistikorik, Justizi administrazioa euskal langileek —beste sail batzutan aipatu dugunez— «bitartekotza»-papera jokatzen bait zuten: herritarrei agintariak eta legeak ziotena adierazi, eta agintariei herriak zioena eta nolakoa zen adierazi. Itzultzaile «funtzionalak» ziren, nolabait esatearren, baina hasiera-hasieratik, agintarekin gero eta gehiago lotzen zen hizkuntzaren alde. Euskaldun izanik, erdaraz ziren justizi administratzaile.

Espainiatik inposatzen den sistema berriak, Espainiako Administrazio Judiziala, Kodeak, Lege hipotekario eta notarialak eta beste hainbeste ekartzen eta inposatzen dizkigu. Hauek guztiak ditugu egungo erakundeen iturburu zuzenak. Gauza bera esan behar da Iparraldeari eta Frantziari dagokienez.

5.6.3. Gaurko egoera

Autonomi Estatutuak dioenez (Nafarroako eta Iparraldeko sistema legeletan ez da euskararen aztarrenik ere aurkitzen), «Euskadiko Komunitate Autonomoaren esku egongo dira, bere barrutian, Justizi Boterearen eta Justizi Boterearen Kontseilu Nagusiaren Lege Organikoak Gobernuari ezagutu, erreserbatu edo gainjartzen dizkion ahalmenak», ondoren zehazten direlarik Euskal Herriko jurisdikzio-organoei dagozkien kompetentziak maila zibilean, penalean, sozialean eta kontentzioso-administrati-boan (13 eta 14. artikulua).

Euskararen ezagutzari dagokionez, hau da irakurtzen duguna:

«Magistratu, Epaikari eta Idazkarien izendapena Botere Judizialaren Kontseilu Nagusiko Lege Organikoetan aurrikusten den bezalaxe, egingo da, Euskal Zuzenbide Forala eta euskara ezagu-

tzen dutenei lehentasuna emanaz, izatasuna edo auzotasuna dela eta, salbuespenik egin gabe» (35 art. 1).

«Bere eremuan Komunitate Autonomoari dagokio Justizi Administrazio zerbitzuko pertsonala eta bere funtzionamendurako behar diren medio materialak eta ekonomikoak hornitzea, Botere Judizialaren Lege Organikoak eskubide hori Gobernuaren eskutan uzten duen hitz beretan, pertsonala hornitzeko sistemetan Euskal Zuzenbide Forala eta euskara ezagutzen dutenei lehentasuna eman-go zaielarik» (35. art. 3).

Ezagutzen dugu errealitatea; eta maila honetan inolako datu fidagarriarik ez badago ere, okertzeko beldurrik gabe baieztatu dezakegu, lehen aipatutako bi puntuok ia ez direla orain arte kontutan izan. Bestalde, hemen ere Euskal Herriko administrazioak bizi duen kontraesana aurkitzen dugu: euskara eta erdara ofizialak dira, baina euskara baloratu egiten da, funtzionari izango diren guztiei bi hizkuntza ofizialen ezaguera-maila berdina eskatu beharrean.

Euskararen Erabilkera Arauzkotezko Oinarrizko legearen 9. kapitulua Justizi administrazioari dagokio eta osorik inpugnatua dauka Madrileko Gobernuak. Honela dio:

1. «En sus relaciones con la Administración de Justicia, todo ciudadano podrá utilizar la lengua oficial de su elección, sin que se le pueda exigir traducción alguna.
2. Los escritos y documentos presentados en euskera, así como las actuaciones judiciales, serán totalmente válidos y oficiales.
3. El Gobierno Vasco promoverá de acuerdo con los órganos correspondientes, la normalización del uso del euskera en la Administración de Justicia en el País Vasco.»

Egungo errealitateari begiratuz, esan beharra dago Justizi administrazioaren errealitateak ez diola euskarari sarbide minimo-rik eman: ez inolako plangintzarik egin, ez neurri minimo-rik hartu, euskaldunak euskaraz ihardun ahal izateko, kasu gehienetan (denetan ez esatearren), euskaraz alfabetatutako lagunik ere ez da goelarik.

Bestalde, badirudi laster kaleratuko den *Ley Orgánica de Poder Judicial* delakoak oraindik gehiago murriztuko duela prozesuak euskaraz egin ahal izatea, itzulpenak eskatuko direlarik a) Komunitatetik kanpoko organo judizialetara pasa behar denean, b) Juezaren aginduz, c) Indefensioa alega dezakeen alderdiaren eskariz.

5.6.4. Justizi administrazioaren euskalduntzea

a) Euskara tekniko-juridikoa landu beharra dago eta Justizi administrazioaren behar guztietara egokitu. Euskara-mota honek, gainera, mundu juridiko oso bat ekarriko du, beste hizkuntzetan gertatzen den bezala. Bidea hasia badago ere —UZEIren Administrazio- eta Zuzenbide-hiztegiak— helbururako tartea handia da.

b) Justizi Administrazioaren barne-euskalduntzerako, derri-gorrezkoa da sartuko diren langileak euskaraz iharduteko gaiturik egotea, gutxienik alfabetatze mailan. Bestalde, oraingo funtzionari erdaldunak euskalduntzeko plan sakona egin beharra dago.

d) Administrazioari eta Aginte politikoei dagokie euskalduntze-plangintza honi hasiera ematea eta eragitea, herritarrak bultzatuz bere ihardueretan euskara erabiltzera. Justizi administrazio hau herriaganatu behar da: herritik orain arte hain urrun ibili den administrazioa herriak hurbildik ikus dezan eta batez ere herri hau, administrazio honen barnean, bere eskubideak (linguistikoak eta bestelakoak) defendatzeko gai izan dadin. Honela bakarrik beteko dira administrazio honen benetako xedeak.

e) Presio herritarrari dagokionez, oso garrantzitsua da euskaldunok geure hizkuntz eskubideak errebindikatzea eta euskara Justizi administrazioaren edozein mailatan erabiltzea. Salatu beharra dago halaber euskararen erabilpena eta normalkuntza oztokatzen duen legeria. Nola egin dezake Justizi administrazioak justiziarik Euskal Herrian, ez badu justizia hori euskaraz egiten?

6. EUSKARA GIZARTE-ZERBITZUETAN

Gizarte baten bizitzan erabat bereizten dira egoera pribatuak eta egoera publikoak. Egoera publikoen artean ere, bada desberdintasunik: garrantzitsuena zera dateke, egoera publiko ofizial eta ez-ofizialen artekoa. Egoera hauen bitartez gizarte baten bizitza soziala desberdinu daiteke, eta, nola ez, portaera linguistikoa.

Euskara, hainbat aldiz errepikatu ohi dugun bezala, funtzio pribatuetara baztertua izan da historian zehar. Euskara familian, lagunartean, auzoan edo herritarren artean erabiltzeko hizkuntza zen, baina beste egoeretan erdara erabili beharra zegoen.

Egoera publiko ofizialetan erdaren nagusitasuna erabatekoa

izan da, euskara erabat baztertua izan delarik administrazioan, adibidez, ikus daitekeen bezala.

Baina badago beste alor bat, egoera publiko ez-ofizialena, alegia, euskararen itxura «aldekoagoa» eskainiz, erdara sartzeko aha-lerinik handienetakoak egin dituen.

6.1. Sektore honen garrantzia

Gizarte-Zerbitzuak gero eta garrantzi handiagoa ari dira hartzen gizarte modernoetan. Ikusi besterik ez dago, zenbait naziotan «enplegatu» gehiago dagoela industrigintzako langile baino.

Bestalde, bilakaera izugarria jasan du sektore honek. Denda txikietatik, kasurako, «Corte Inglés»etara pasa gara. Erosten handietan, esate baterako, despertsionalizazio izugarria gertatu da, eta kontutan izanik euskararen erabilera giro pribatuetara mugatzen zela, erdara bihurtu da sektore honetako komunikazio-hizkuntza.

Historikoki begiraturaz, fenomeno hau ez da berria, martxan zegoen prozesu baten azken atala baizik.

Gizarte-Zerbitzuetako enplegatuek, eta profesio liberalek bereziki, bitartekotza-funtzioa bete izan dute, herri euskaldunetan. Berak ziren munduaren (bereziki metropoliaren) eta herriaren lotura. Horiek esaten zieten nolakoak ziren mundua eta agintea, eta horiek ziren aginteari euskaldunak nolakoak ziren esaten ziotenak.

Enplegatu hauek elebidunak ziren, eta euskaraz mintzatzen ziren herriarekin, baina herria erdaldunduz joan den heinean eta harremanetarako euskararen beharrik izan ez duten neurrian, euskara baztertu egin dute, erdararen agenterik onenetakoak bihurtu direlarik. Horrela bihurtu da «beste» hizkuntza, hizkuntza «publiko».

Lehen aipatu denez, sektore honen garrantzia kontutan izateko, zein esparru hartzen duen zehaztuko dugu lehenbizi. Gizarte-Zerbitzutzat, ondoko hauek joko genituzke:

- Merkatalgoaren mundua: Denda, supermerkatu, kotxe-sale-rosketa eta tailerrak, etab.
- Diru-etxeak: Bankuak, Aurrezki-Kutxak, Aseguru-etxeak, etab.

- Garraio eta komunikabideak: Telefono-telegrafoak, Posta, ibilgailuak (lurreko, aireko nahiz itsasokoak).
- Osasun-zerbitzuak eta ardura soziala: Klinikak, Anbulatorioak, Zaharren egoitzak, Gizarte-laguntzaileak, etab.
- Ostalaritza: Jatetxe, taberna, ostatu, hotelak, etab.
- Zerbitzu pertsonal eta profesionalak: Ileapaindegia, tindategiak, gestoriak, aholkularitzak, etab.
- Erljio-Zerbitzuak: Elizak, katekesiak, etab.
- Kultur eta aisialdi-zerbitzuak.
- Kirol-talde eta -zerbitzuak.

Garbi dakusagu, beraz, sektore zabal honek herritarrengan eta bitzita sozialean duen pisu espezifikoa. Gertutik ukitzen bait du, gainera.

6.2. Gaurko egoera

Sektore honetan da nabarien, hain zuzen, euskararen erabilpen «sinbolikoa». Itxura euskaldunaren trukean, erabateko funtzionamendu erdalduna saltzen bait da kasu gehienetan.

Denda, mediku, abokatu, etab.etan, euskara kanpoko ezaugarrietara, eta menbreteetara mugatzen da, ia beti. Beren propagandan erabiltzen dutenak gutxiago dira oraindik (euskara ez bait da errentagarri, eta bezero guztiek bait dakite erdara). Eta zer esanik ez, barne-bizitzan (barne-administrazioko paperak, fakturak, oharrak, etab. egitean) erabatekoa da erdararen nagusitasuna, euskara agertzen denean, beti, erdarak lagundurik agertzen delarik.

Euskararen normalkuntzaren aldeko jarrerak, ia beti, maila pertsonalean planteatu ohi dira sektore honetan.

Euskarari sarbidea kolektiboki ireki dion alorrik garrantzitsuenak, agian, Aurrezki-Kutzak dira. Errotulazio guztia bi hizkuntzetan jarri ohi da sarritan, zenbait «Elebitasun-Batzorde» antolatuta, langileei euskarazko ikastaroak eskaintzen zaizkie, etab.

Baina beti ere «elebitasuna» ren inguruan planteatutako jokabideak izan dira, bezeroak euskaraz iharduteko aukera izan dezan, hala nahi badu. Beren azken helburua, zerbitzu elebiduna eskain-

tzea da. Hala ere, zerbitzu hauetan bertan, garbi dago, oraindik ere, erdarak duela lehentasuna, eta hori ez dela eztabaidan jartzen. Etxe handi hauek guztiz erdaldunduak dauzkate beren egiturak, eta ez dago horiek aldatzeko asmorik.

Euskarari nolabaiteko sarbidea eman izan dioten kultur, kirol, eta aisialdirako zerbitzuak aparte utzita, beste guztietan (jokabide pertsonalak aparte utzita), hasiera-mailan gaudela esan genezake.

6.3. Bazterrezinezko eskubidea

Zerbitzu publikoek, publiko diren neurrian, publikoaren zerbitzuan egon behar dute, eta ez bezeriak haien zerbitzuan. Eta eskubide hau erabili beharra dago euskaldunok zerbitzu horiekin ditugun harremanetan. Gizarte-Zerbitzuetan zerbitzu bat ordaintzen da eta zerbitzu hori ezin da kalitatezko izan, baldin euskaraz ez bada. Maila honetan, gure antzeko nazio bateko kasua jar dezakegu: Italiako Tiroleko botika-laguntzaile postuetarako alemaniararen ezagutza exijitu zuten. Bertako sektore italiarzaileek inpugnatu egin zuten deialdi hura eta, azkenik, juizioan, epaia alemaniera exijitzearen aldekoa izan zen, zerbitzu publikoa egoki betetzeko bi hizkuntzen ezaguera eskatzea normalizat jotzen zelako.

6.4. Eliza eta euskararen normalkuntza

Aipamen apartekoa zor zaio hemen Elizari —Eliza katolikoari bereziki—, euskal gizartean erlijiozko zerbitzua eskaintzen duen erakunde nagusien-nagusiena denez.

Alde batera utzirik orain balorazio historikoak (zein eta nolakoa izan den eta izan behar zukeen Elizaren erantzunak historian zehar euskararen atzerapenean eta ordezkapen-prozesuan, eta horren mantentzean eta lantzean), orain nabarmendu nahi duguna horren erantzukizuna da, euskararen etorkizunari eta normalkuntzari begira.

Zalantzarik ez dago oraindik ere, euskal gizartearen sekularitze-eta deskristautze-prozesua eta guzti, eragin sozial eta itzal moral handiak dituela Elizak, bere historiagatik, bere presentzia zabal eta sakonagatik, bere indar instituzionalagatik eta bere ikastetxe-sarearengatik. Ez dago ahazterik Euskal Herriko % 36tik gora ikasle ari dela Elizaren ikastetxeetan ikasten.

Gizarte-zerbitzuen artean euskara gehien darabilena Eliza da noski: liturgian, katekesian, dokumentuetan, etab. Hala ere, ikastetxeetan eraman izan duen politika erdalduna da neurri handi batez Euskal Herriaren erdalduntzearen erantzule. Funtsean Elizak historian zehar erizpide pragmatista erabili duela esan daiteke euskara pastoraltzarako eta katekesirako erabiltzean eta lantzean, baina ez barne-bizitza ofizialean eta instituzionalean; seminarioetan euskara irakastean —neurri batez—, baina ez bestelako ikastetxeetan. «Interesatua» deitzen du K. Mitxelenak, alde horretatik begiraturik, Elizak euskarari eman dion laguntza garrantzizkoa (Ik. *Euskararen Liburu Zuria*, 19. or.).

Euskal Herriaren zerbitzurako dagoela aitortzen duen Elizari, berriz, euskara Herri honen funtsezko ondasuntzat hartzea eskatu behar zaio, herri honen herritasunaren eta proiektu nazionalaren oinarritzat. Horrela bakarrik aurkituko du benetako koherentzia Elizaren euskararekiko «jokabideak»: bereziki euskararen batasunari, modernizazioari eta berreskurapenari buruz.

Euskararen normalkuntzarako plangintza eta politika orokorrean benetan sartzea eskatu behar zaio Euskal Herriko Elizari; bereziki balio du horrek Elizaren ikastetxeei begira.

7. EUSKARA LAN-MUNDUAN

Gu bizi garen gizartean behintzat, pertsona gehienen bizitzaren ardatz bihurtzen da lana, neurri handi batean. Batek, kirola egin dezake, elkarte baten partaide izan, egunero telebista ikusi edo irakurri edo tabernaz-taberna baso-erdiak hartu, baina derri-gorrez egin behar duena lana da.

Eguneko ordu gehienak, lanaren testuinguruan sartzen ditu langileak; era berean, bere egite linguistiko gehienak ere lanaren inguruan egiten ditu.

7.1. Euskararen bilakaera lan-munduan

Iraultza industrialaren aurreko lan-harreman gehientsuenak euskaraz egin ohi ziren, goimailako tratuak eta burokraziaren mundua izan ezik. Lantegietako giroa, gizartea bezain euskalduna zen; oligarkiak, erlazio ekonomikoetan, politikoetan bezala, «bi-tarteko»-papera jokatzen zuelarik, praktika elebidunaren bidez. Baina produkzio-kateek nagusiki (zonalde erdaldunetan salbu, noski) euskaraz funtzionatzen zuten. Hor ditugu lekuko gisa, burdinoletako edo ehungintzako euskal hiztegi aberatsak.

Iraultza industrialaren ondoren, ordea, lan-munduaren egitura zeharo aldatzen da eta produkzio-harremanak burokratizatzen eta mekanizatzen diren heinean, erdarek esparru gero eta zabalagoak hartzen dituzte. Lantegi txiki isolatuak desagertu beharrean aurkitzen dira eta erdimailako edo goimailako industrien garaia heltzen da; bestalde, gero eta harreman eta dependentsia handiagoa dute lantegi txikiek handiekiko. Dependentsia ekonomikoa, dependentsia linguistikoa ere bihurtzen da.

Azkenik, eta lan bila etorritako etorkin-uholdea zela bide, zonalde euskaldunetako lantegietako harreman-hizkuntza euskara bazen ere, giro hori erabat arrotzu egiten da, salbuespenak salbuespen.

7.2. Gaurko egoera

Lantegietako euskararen erabilpen ofiziala «0» puntuan aurkitzen dela baieztatu daiteke. Aurkitu duen sarbide bakarra, kooperatiben munduan izan da, eta zenbait fabrikatan, bere produktuen etiketaian eta fabriketako errotuluetan (eta kasu hauetan ere, ez litzateke inoiz totalaren % 5era iritsiko).

Fabriketako barne-giroari dagokionez, euskararen erabilpena ia «0» puntura jaisten da kasu gehienetan: fabriketako batzorde, bilera, etab.etan euskararik ez da erabiltzen. Langile-errebindikazio, slogan eta pankartak ere, euskararekin haserreturik daudela dirudi. Lantegietako barne-bizitza erabat arrotz bilakatu da.

Egoera honen aurrean, zenbait urrats eman izan dira hainbat fabrikatan, bertako langileentzat euskarazko klaseak jarritz, konbe-

nioetan euskarazko klasetara joaten direnei zuzendaritzak matrikula ordain diezaien lortuz, etab.

Hona hemen, adibidez, aurtengo ikastaroaren hasieran AEKK euskarazko eskola ematen zuen Bizkaiko lantegien zerrenda: Euskalduna (3), Asepeyo (1), Pantzuergoa (2), El Corte Inglés (2), Pedro Salcedo (1), Renfe (2), Maquinaria Eléctrica Bilbao, S.A. (1), Artiach (2), Altos Hornos (5), Balcok Wilcox (2), General Eléctrica (2), Carbureibar (1), Iberduero, Petronor... (parentesi artean datorrenak, taldeen kopurua adierazten du). Aparte utzi dituguz diru-etxe eta administrazioako taldeak.

7.3. Langileria, lan-munduaren euskalduntzearen aurrean

Lanak sortzen duen produkzioa erdaraz egitera behartu dute euskalduna. Gaztelania eta frantsesa hegemoniko bihurtzen dira alor honetan, euskara bertan behera utziz. Aukeraketa honen azpian, ordea, interes batzu dautza, kapitalaren interesak, hain zuzen.

Euskal oligarkiak eta burgeseriak gaztelania eta frantsesa aukeratu dituzte bere harreman ekonomikoetarako (eta, beraz, politikoetarako), bakoitzak bere estatuan.

Hizkuntzak batasuna ematen dio merkatuari, eta ikusi besterik ez dago, pezeta iristen den azken muturreraino iristen dela gaztelania. Garbi dago, euskara traba besterik ez dela burgeseriak ahalik eta emankorren nahi dituen harreman ekonomikoetarako. Multinazionalak hizkuntz batasuna azken muturreraino ari dira eramaten, mundu guztian ingelesa inposatuz.

Lan-mundua euskalduntzeko benetako interesa izan lezakeen klase bakarria langileria da. Langileriak ez du bere askatasun osoa lortuko, dependentzia guztiak astintzen ez dituen artean eta, beraz, baita dependentzia linguistikoa ere.

Euskararen erabateko berreskurapena prozesu sozio-ekonomiko luze baten ondorioz lortuko da eta hizkuntz aldaketarekin, merkatu-aldaketa ere derrigorrez etorriko da, kinka honetan, nazio-askapenerako urrats sendoak eman daitezkeelarik.

Eskabideak eta ekinbideak

Euskal botere publikoen erantzukizuna da euskararen normal-kuntz plangintza orokorra egitea.

Talde teknikoen eginkizuna da horretarako azterketak burutzea eta ibilbidea markatzea.

Organismo herritarren betekizuna da Herriaren hizkuntzaren normalkuntzarako plangintza bultzatzea, horretan partehartzea eta hori kontrolatzea.

Herriaren ekintza da euskararen normalkuntza.

Dossieraren hirugarren parte honetan bateratzen, laburbiltzen eta formulatzen dira euskararen normalkuntzarako eta plangintzarako:

— Abiaburu nagusiak hamar puntutan: funtsezko baieztapenak.

— Kultur sailen eta gizarte-sektoreen *eskakizun* orokorrak eta sektorialak, Euskal Herriko administrazio eta botere publikoiei egiten zaizkienak.

— EKBren jokabiderako oinarriak eta *ekinbidearen* ardatzak: Herri-dinamikaren bidea.

1. EUSKARAREN PLANGINTZAREN ABIABURUAK

1.1. Euskararen egoera diglosikoa

Euskararen egoera diglosikoa mendeetako hizkuntz ordezkapen-politikaren ondorioa da. Politika zentralista eta estatalistaren barruan ulertzen da ordezkapen-prozesu historiko hori.

Euskararen ordezkapena klase gainartzaileen kultur projektua-rekin bat ibili da historian zehar. Horregatik, horren kontrako politikak, indar herritarren protagonismoa eskatzen du.

Oraingo Euskal Herriko hizkuntz egoera diglosikoa ez da, beraz, egoera orekatua, gatazkakoa baizik. Edonolako hizkuntz normalkuntzarako politikak oinarri hau behar du: ordezkapen-politika eta -prozesuaren kontra, euskararen berreskurapena, besteren artean Euskal Herriari zor zaion ordain historiko gisa. Ez da onartzen Euskal Herriaren oraingo hizkuntzazko egoerari eusteko politika (elebitasuna), euskararen berreskurapen nazional, sozial eta pertsonal osoa helmugatzat daukan normalkuntz politika baizik.

1.2. Euskal Herriaren hizkuntza nazionala

Euskara du Euskal Herriak bere hizkuntza nazionala: bere ezaugarriarik nagusiena eta bere batasuna funtsean oinarritzen duena. Gaztelania eta frantsesa ditu Euskal Herriak bere nazioarteko lehen hizkuntzak.

Baieztapen hori ez da bihozkor, borondatezko eta sinboliko hutsa, Herri honen historiaren berrespena eta etorkizun politikoa-ren helmuga baizik.

Euskal Herriaren berreraikuntza nazional eta sozialean arazorik behinen-behinen da euskararen berreskurapen osoa. Alderdi politiko eta erakunde sozial guztien barnean dago euskararen arazo nazionala, nahiz eta euskara ez izan inolako talde politiko edo sozialen monopolioa. Hala ere, euskararen normalkuntza ez da apolitikoa; Herri honen prozesu sozio-politikoari loturik dago: horren askapen-prozesuaren oinarrian dago euskararen berreskurapen osoa.

1.3. Lurraldetasun-printzipioa

Euskara da Euskal Herriko hizkuntza ofiziala.

Euskararen estatutu juridikoa lurraldezkoa da, Euskal Herri osoko hizkuntza nazionala eta ofiziala denez. Euskaldun guztiak daude euskara jakitera behartuak eta hori erabiltzeko eskubidea dute.

Printzipio horrek berdin balio du estatuak Euskal Herrian dituen administrazio eta zerbitzuetarako ere.

Euskal Herria bi estatutan banatua dagoen bitartean, gaztelaniak Hegoaldean eta frantsesak Iparraldean estatutu pertsonala izango dute. Alde bakoitzeko euskaldunek eskubidea dute, beraz, gaztelania edo frantsesa jakiteko eta erabiltzeko beren lurraldean.

Printzipio dinamiko horren arabera, euskararen lehenetsuneko erabilera hedatuz joango da administrazio publikoaren alor eta maila guztietan, zona eta eskualde ezberdinen arabera, Euskal Herri osoko administrazioaren lehen hizkuntza eta beharrezko hizkuntza bihurtzeraino.

1.4. Euskararen berreskurapen osoa

Euskal Herriko hizkuntz normalkuntzako politikaren helburua ez da elebitasuna, eta bai euskararen berreskurapen osoa: nazionala, soziala eta pertsonala.

Euskal gizartearen sektore guztietara eta kulturako sail eta maila denetara zabaltzekoak dira euskararen funtzioak, inolako diglosiarik gabe.

Euskararen berreskurapena osoa eta benetakoa izango bada, berriz, ez da aski horren estatutu juridiko egokia edota horren aldeko eskubide formalak aldarrikatzea; ez da nahikoa horren erabilera instituzionalak segurtatzea (administrazio publikoan, irakaskuntzan eta komunikabide sozialetan). Euskararen *erabilera* soziala eta kulturala da berreskurapenaren ezaugarria; horretara jo behar du euskararen normalkuntz politikak.

Berreskurapen osoaren politika ez da euskara hutsaren politi-

ka —edota erdararen ordezkapen (kontra-ordezkapen) soilarena—, eta bai euskararen lehentasun erabatekoarena.

1.5. Euskara eta euskal kultura

Kultura osoa eta maila guztietakoa euskaraz landuz bakarrik lor daiteke euskararen berreskurapen osoa, Euskal Herriaren eta herritar bakoitzaren kultura adierazteko eta bizitzeko baliagarria eta erabilia izango denean euskara.

Horregatik euskararen normalkuntzarako politikak euskarazko kultura osoaren normalkuntz politika eskatzen du, kultur sail guztiak kontutan edukiko dituen eta horien arteko lotura zainduko duena.

1.6. Euskararen normalkuntzarako plangintza orokorra

Euskararen normalkuntzarako behar-beharrezkoa da plangintza orokorra. Horren erantzukizun nagusia Euskal Herriko administrazio publikoarena da. Euskararen berreskurapen osorako politika arrazional eta ekinak, plangintza orokorra eskatzen du, arazoa bera globala delako. Maila guztietako administrazio publikoek hartu behar dute parte plangintza horretan, era koordinatuz.

Euskal Herrirako proiektu politiko (nazional, sozial eta kultural) osoaren barruan bakarrik egin daiteke euskararen normalkuntzarako plangintza egokia.

1.7. Euskal Herri osoaren batasuna

Euskararen normalkuntzarako plangintzak Euskal Herria bere osotasunean hartu behar du. Horregatik behar-beharrezkoak dira Komunitate Autonomoko, Nafarroako eta Iparraldeko Administrazio publikoen arteko akordioak, Euskal Herriaren batasun politikoa eta administratiboa egiten ez den bitartean.

Euskal Herri osorako plangintza eta politika bakarra egiterik ez dagoen bitartean, Euskal Herri osoari begiratu behar dio edozein plangintzak.

1.8. Marko juridiko eta instituzional berria

Euskal Herriaren oraingo egoera legal eta administratibo zati-katu eta ezberdinduan, ezinezkoa da euskararen berreskurapen nazionalerako plangintza eta politika egokirik egitea.

Era berean, Euskal Herriaren hiru zatietako (Komunitate Au-tonomoko, Nafarroako eta Iparraldeko) egoera juridiko eta insti-tuzionalek ez dute biderik ematen horietako bakoitzean ere euska-raren normalkuntzarako eta berreskurapenerako plangintza eta politika egokiak egiteko.

Beharrezkoa da, beraz, Euskal Herri osorako marko juridiko, administratibo, instituzional eta politiko berria. Benetako demo-kraziaren ondorioa besterik ez da, azken buruan, euskararen nor-malkuntza.

1.9. Euskararen normalkuntza eta herria

Euskararen normalkuntzarako eta berreskurapen osorako edo-zein plangintza eta politika egokiren erdigunea herriak berak izan behar du: Herriarena delako euskara, herriak eta herritarrek euskara erabiltzea delako haren azken helburua, eta indar herrita-rrak direlako berreskurapenaren eragilerik funtsezkoenak. Dina-mika herritar zabal eta ekinaren barruan bakarrik lortu ahal izango da euskararen berreskurapena eta normalkuntza.

Horregatik euskararen normalkuntzarako plangintzak eta po-litikak herri-dinamika horretan oinarritu behar du etengabe, bate-tik, eta hori bultzatzera, indartzera eta koordinatzera jo behar du, bestetik.

Euskararen normalbidearen hasieran eta bide osoan egon behar duen herriaren sentsibilizazioak eta horretarako kanpainak ez dute herria subjektu hartzailetzat bakarrik hartu behar; eskuhartzaile

aktiboa eta eragilea izan behar du horretan ere herriak, sentsibilizazio-kanpainak horiek beren helburuak beteko badituzte: hau da, herriaren jaberazpena euskarari buruz, horren mobilizazioa euskararen alde, horren konpromisoa euskararen berreskurapenari begira, horren organizazioa eta koordinazioa.

1.10. Herri-organismoen eskua plangintzan

Euskararen eta euskal kulturaren normalkuntzarako plangintzan eta normalbidean sail bakoitzeko herri-organismoen —berezi euskararen defentsan eta horren berreskurapenean dihardutenean— protagonismoa eratu eta bultzatu behar da. Plangintza orokorrean eta normalkuntz politika osoan, berriz, euskal kulturari diharduten talde, elkarte eta erakunde herritarrek eskuhartze funtsezkoa eta nagusia behar dute. Administrazio publikoaren eta erakunde herritarren arteko harreman dialektikoa etengabe zaindu behar da euskararen normalkuntzaren prozesua benetan eraginkorra izango bada.

Herri-organismo eta erakundeek, berriz, beren autonomiari etsi behar diote; botere publikoek ez bait daukate euskara normalbidean jartzetik, haiek kontrolperatuz eta normalkuntz prozesua monopolizatuz.

2. ADMINISTRAZIO PUBLIKOEI ESKABIDEAK

2.1. Eskabide orokorrak

2.1.1. Euskararen normalkuntzarako lege orokor eta oinarrizkoa

Euskal Herriko administrazioen zatiketa eta bakoitzaren muga juridikoak kontutan edukiz, EKBren lehen eskabide nagusia hau da, administrazio publiko guzti horiei zuzentzen diena: Euskararen normalkuntzarako oinarrizko lege orokorra, orain arteko legezko hutsunea gaindituko duena.

Lege horrek probisionala eta irekia izan behar du, geroko aldakuntza administratibo eta politikoei begira.

Indar politikoen gehiengo handiak onartu behar du lege hori, hizkuntz politikak ez duelako partidista izan behar, eta gobernu-aldaketen menpe egon behar ez duelako euskararen normalkuntzaren prozesuak.

2.1.2. Euskararen normalkuntzarako «Kontseilaritzak»

Komunitate Autonomoan sorturiko Euskararen Kontseiluak garrantzi eta hedapen handiagoa behar du; era berean, beste administrazioetan ere antzeko kontseilaritzak sortu behar dira, euskararen plangintza orokorra landu eta horren normalkuntz politika orokorra bideratu eta burutuko dutenak.

Exekutatzaileak izan behar dute horrelako kontseilaritzek, eta politika sektorial guztietako euskara-politikaren koordinatzaileak.

2.1.3. Administrazio ezberdinen akordioak

Euskal Herriko hiru «eskualde»etako administrazio publikoek euskararen normalkuntzarako akordio minimo batzutara lehenbailehen iristea behar-beharrezkoa da.

2.1.4. Euskararen plangintzarako talde teknikoak

Euskararen normalkuntzarako plangintza orokorra bideratzeko eta lantzeko, lehen eginkizuna eta berehala abiatzekoa zera da: euskararen egoera eta dinamika aztertzeko talde teknikoa(k) eratzea, psikolinguistek, soziolinguistek, etab.ek osotua(k).

2.1.5. Euskararen plangintzarako Kongresua

Euskararen plangintza orokorrerako Kongresu zabal eta irekia antolatu beharra dago, eztabaida zabal baten ondoren. Euskal Herri osoko administrazio ezberdinekin batera, euskal kulturako erakunde herritarrek, sail guztietakoek, hartu behar dute parte bertan.

2.1.6. Herri-indarren onarpena

Printzipioz eta deklaraziotan ezezik, euskararen normalkuntzarako plangintzan eta politika osoan euskararen alde lanean diharduten talde, elkarte eta erakunde herritarrak aintzat hartzea eta horiei dagokien lekua ematea eskatzen zaie administrazio publiko-
ei, hauen maila guztietakoei.

Horren arabera, edozein suplantazio, kontrolperatze eta baztertze-politika gaitzetsi behar dugu zinez.

2.1.7. Erakunde herritarren publikotasuna

Euskararen normalkuntzarako azken urteotan sortu diren erakunde ofizialak baino lehen, hainbat herri-erakunde eratu zen kultur sail ezberdinetan euskararen alde lan egiteko. Horietako asko publiko izatekotan eta zerbitzu publikoa betez ihardun da orain arte.

Horrelakoei ezagutza publikoa egitea eskatzen da; eta era berean, erakunde publiko izan nahi duten erakunde herritarrak publiko bihurtzea, zerbitzu publikoa betetzen duten neurrian.

2.1.8. Euskararen aldeko kanpaina

Euskararen normalkuntzarako plangintzaren lehen edo aurre-urrats gisa, horren aldeko kanpaina global eta ekina beharrezkotzat jotzen da, herri-indarrak plangintzaren eta politika horren bidean abiarazteko, eta herri osoa horren alde jartzeko.

Berehalako helburu hauek lortu behar ditu kanpaina horrek: Euskararen egoera diglosikoari buruzko jaberazpena; normalkuntzarako hartuko diren neurri legal eta politiko onarpenerako jarri ona sortzea; euskararen berreskurapenerako Euskal Herriak eta herritar bakoitzak dituen eskubideak zabaltzea praktikan eta eguneroko bizitzan; euskara ikasteko gogoia eta konpromisoa hartzea jendea bultzatzea; ahal den guztietan herritarrak euskara erabiltzera bultzatzea, nahiz eta beti *ondo* erabiltzeko gauza ez izan.

2.2. Eskabide sektorialak

EKBk, eskabide orokor hauek egin ondoren, Euskal Herri osoko Botere Publiko-
i eta, bereziki, gorenei (Eusko Jaurlaritzari,

Nafarroako Gobernuari eta Iparraldean Pariseko Gobernuari) eskabide zehatz hauek zuzentzen dizkie:

2.2.1. Euskararen estandardizazio eta modernizazioari dagokionez

Eskatzen da:

1. Euskararen modernizaziorako azken urteotan sortu diren eta bokazio publikoa agertu eta zerbitzu publikoa betetzen duten erakunde herritarren onarpen publikoa egitea eta beroriek biderik egokienez subentzionatzea. Horien artean sartzen ditugu bereziki: UEU, Elhuyar eta UZEI, Euskal Herri osoan diharduten erakunde herritarrak.

2. Lehendik bidean dauden programak kontutan hartuz eta sektorean dihardutenen ahaleginak koordinatuz, Institutu, Lanbide-Heziketa, Irakasle-Eskola eta, bereziki, Unibertsitateko sail desberdinetan oinarritzko testuak lantzeko plangintza orokor bat egitea eta hori aurrera eramateko irakasleei bide egokiak (materialak nahiz akademikoak) ematea.

3. Era berean, sektore desberdinetako lanbideetan alfabetatze tekniko bideratu eta lehendik dauden plataformak areagotzeko, erakunde publiko bat eratzea.

4. Urteko aurrekontuetan hondo ekonomiko finko bat esleitzea, euskararen ikerkuntzarako bekak eta bestelako diru-laguntzak ugariagoak izan daitezen.

2.2.2. Helduen alfabetatze eta euskalduntzeari dagokionez

Eskatzen da:

2.2.2.1. Komunitate Autonomoan

Epe luzerako, Euskal Herria berreuskalduntzeko moduko erakunde publiko bakarra sortzea eta, epe laburrerako, sektorean dabilzanak akordio batera iristea puntu zehatz batzutan, jarraian agertuko denaren arabera.

a) Helduen alorreko ikaskuntzaren doakotasuna. Ikaskuntzaren kostua ikasleko eta orduko zenbat den zehaztea proposatzen da eta, kostu estandarri buruz adostasunik ez balego, sektorean diharduten taldeetako teknikariak akordio batera lehenbailehen

iristea. Eta datorren urtera (1986) begira, HABEk zer-nolako aurrekontua duen ezagutzea proposatzen da, berori ondo aztertu eta eztabaidatu ondoren, diru-kopurua sektorekoen artean proportzioz bana dadin. HABEk ez du aurretiaz ezarriko diru hori non eta zertan inbertitu behar den, baina non eta zertan inbertitu den jakiteko eskubidea izango du eta inposa dezake helduen berreuskalduntzearekin zerikusirik duen zerbaitetan inbertitzea.

b) AEKren onarpen soziala. AEKk ateratzen dituen emaitzak eta beste edozein erakundek ateratzen dituenak berdintsuak direnez gero, proposatzen da AEKri beste erakunde edo zentruiei emanen zaizkien ikaskuntz alorreko eskubide berberak aitortzea.

c) Irakaslegoaren homologazioa: batetik, AEKn bi urtetan eskolak eman dituztenak besterik gabe eta definitiboki homologatuz eta, bestetik, beste guztiak era behin-behinekoan homologatuz. Azkeneko hauek hiru urtetako epea izango dute akordio bidezko birziklapenaren bidez homologazioa lortzeko.

d) Aurrerantzeko irakaslegoaren prestakuntza bultzatzeko ekimenak sustatu eta subentzionatzea.

2.2.2.2. Nafarroan

a) Herri-mugimenduaren bidez euskararen berreskuratzea bultzatuko duen euskararen legea egitea eta lege-projektu horretan AEKk ere partehartzea.

d) Herri-mugimenduarekin batera jokatuz, kontzientziatze edo jaberazpen-kanpainak, ikerketak eta abar aurrera aterako dituen Kabinete Teknikoa sortzea Nafarroako Gobernuan.

c) Euskararen alde diharduten herri-mugimenduen bultzagarri diren neurri espezifikokoak hartzea, adibidez: matrikulak doan, lokal goxiak uztea edo alkilerak ordaintzea, etab.

2.2.2.3. Iparraldean

a) Oro har, eta hasteko, lokal publikoen eta finantzaketa publikoaren eskea egiten da. Eta zehazki:

b) Udalek behar besteko subentzioak eman ditzatela herrietako gau-eskolen gastuak estaltzeko eta lokal publikoak eskolak emateko.

c) Kontseilu Orokorrak subentziora eman dezala, AEKren egitura orokorra sendotuz eta indartuz joan dadin.

d) Akitaniako Eskualdeak materialetarako laguntza eman dezala, 1984-85 ikasturtean ukatua izan zaiona, hain zuzen.

2.2.3. Irakaskuntzari dagokionez

Eskatzen da:

2.2.3.1. Irakasle-Eskola eta Unibertsitateetan

a) Irakasle goari begira:

- Hemendik aurrera, 1985-86 ikasturteetik aurrera alegia, irakasle berriak hartzeko orduan, lehenetsuna euskaraz dakitenei ematea, hizkuntz prestakuntzaren eta gaitasun tekniko-zientifikoaren arabera.

- Euskara ez dakien eta ikasi nahi duen irakasleari, horretarako egokiak eritzitako bideak ematea, gehienez ere 2 urteren buruan euskara mendera dezan eta bere gaiak euskaraz emateko gai izan dadin.

- Irakasle guztiak, euskaldun zaharrak nahiz berriak, beren gaiak euskaraz eman beharko dituztenez gero, euskarazko prestakuntzaren aldetik Alfabetakuntza Teknikoan gaituak egotea. Haututzako epea, orobat, 2 urtekoa izango da.

- Euskarazko lerroak mantendu eta indartzea, euskara irakaskuntzan leku berriak irabaziz joan dadin. Eta eginkizun honetan diharduten irakasleak laguntza bereziz hornitzea, beren buruak areago prestatuz joan daitezkeen eta, honela, euskal irakasle goak bere maila lor dezan. Horretarako bide hauek proposatzen dira: bekkak, denbora libre gehiago, etab.

b) Ikasle goari begira:

- Irakasle-Eskoletan nahiz Unibertsitatean matrikulatu aurretik, ikasle goi guztiei azterketa bat egitea, berorien euskararen ezaugarri-maila nolakoa den jakiteko.

- Euskaldun zaharrek, karrera bukatu aurretik, Alfabetakuntza Teknikozko ikastaroak egin eta maila horri dagokion titulua lortzea.

- Euskaldun berriek, matrikulatu ahal izateko, gutxienik euskararen oinarriko ezagutza, hutsetik hasi eta mintzapraktikaraino

doan ezagutza mailakatua, edukitzea. Honek, batezbeste, 600 orduko ikastaroa egin eta gainditzea suposatuko luke.

Onartua izan eta matrikulatu ondoren, ikasturtearen lehen 4 edo 5 hilabeteetan zehar, egunero 6 ordu sartuko dituzte euskara ikasten. Talde honek gai izan behar du 2. ikasturtean besteekin batera ikasketak euskaraz egiteko.

- Ikasle guztiek, beren karrera bukatu baino lehen, *mintzamina* lantzeko, ikastaro berezi bat egitea. Alfabetakuntza Teknikoa, bezar, mintzamenaren gaitasunarekin bat eginda egongo da.

c) Egitura juridiko-administratiboari begira:

- Hegoaldean, Unibertsitate-barruti bakarra lortzea eta batasun geografiko horren barruan campus-ak gizarte-eskabideen arabera razionalki banatzea.

- Iparraldean, eskualdeari berari dagokion Unibertsitate-barruti propio baterako bideak egin eta Baionako Euskal Unibertsitate-Zentruaren haritik horretarako urratsak emanez joatea.

- Unibertsitate barruko antolakuntzan gestio-autonomia izatea: bai ikasketa-plangintzak egiteko, bai irakaslegoa hautatzeko, bai barne-gestioa bideratzeko, bai oposizio-sistemak arautzeko.

2.2.3.2. Lehen eta bigarren mailako ikastetxeetan

a) Irakaslegoa euskaradun bilakatuz doan prozesu honen barruan, irakaskuntzatik kanpora dauden eta, bereziki, lanik gabe aurkitzen diren irakasle euskaradunak berehala, eta kondiziogabeki, irakaslegoaren sarean integratzea.

b) Lehen mailako irakaskuntzaren euskalduntze-prozesu hau eskola guztiek, publikoek bezala pribatuek, kondiziogabeki onartzea eta bideratzea. Pribatutasunaren izenean ez da onartuko inolako salbuespenik, gutxiago euskararen kontra doakeenik.

c) Ikastolen presupostu orokorra, osoki eta Euskal Herri osoan zehar, administrazio publikoak bere gain hartzea eta orain arte egindako zorrez kondiziogabeki arduratzea, horren truke inolako hipotekarik eskatu gabe.

d) Ikastolek, beren oinarri den euskaltzaletasuna defendatuz segitzea: lehenik, elebitasunari uko eginez eta D ereduari tinko eutsiz; bigarrenik, eskola publikorantz joz eta, aldi berean, euskarazko irakaskuntza segurtatuz; azkenik, doakotasuna ozenki oihukatuz.

e) Eskolaurreko geletako haur-kopurua gutxitzea. Honela, bide batez, irakasle gehiagori lanpostua eskaintzen zaio.

f) Haurtzaindegiak indartzea eta horretarako bideak jartzea. Euskararen hazia oso emankorra denez gero, ezinbestekoa da arlo horretan bereziki saiatzea.

2.2.4. Komunikabideei dagokienez

Eskatzen da:

2.2.4.1. Telebistan

a) Hasteko, eta gutxien-gutxienez, 3. eta 4. kateak martxan edukitzea.

b) Euskal Herri osora hedatuko den Euskal Telebista Nazionala izatea. Horretarako behar diren tratuak egin beharko dira Nafarroan eta Iparraldean errepetidoreak jarri ahal izateko.

c) Espainiako bi eta Frantziako hiru telebista-kateetan euskararekiko arau batzu onartuak egotea, euskaldunok errespetuzko trataera izan dezagun.

d) Telenorte, Telenavarra eta FR.3ko programa erregionaletan euskarari trataera berezia eskaintzea, berorien programetan euskara euskaldun-kopuruaren proportzioaren arabera ager dadin.

2.2.4.2. Zineman

a) Hasteko, eta gutxien-gutxienez, Euskal Herrian zinemagintza erregulatuko duen lege bat egitea, berorren atal guztietan erregulatuko duena: produkzioan, banaketan eta erakusketan.

b) Euskal zinemagintza eraikitzeko oinarriak ezartzea, hor barruan sartuko liratekeelarik: produkzio-etxeak; aktore, zuzendari, teknikari, bikoizle eta abarren eskolak; laborategiak, kamerak, nahasketa-mahaiak, etab.

c) Euskarazko produkzioak ikusi ahal izateko banatzaileak eta erakusleak laguntzea.

d) Euskarazko filmeak erregulatuko dituen «ley de pantallas» moduko bat egitea.

e) Euskal zinema sustatzea: bai telebista bidez, bai eskoletan

euskal zinemaren erakusketak eginez, bai euskal zine-klub herritarrek lagunduz, bai zinema-zuzendari berriak bultzatuz.

2.2.4.3. Antzerkian

a) Euskal antzerkiaren oraina eta geroa bermatuko duen lege bat gauzatzea, falta zaion gutxienezko azpiegitura lor dezan.

b) Azpiegitura horren lorpenerako beharrezkoak diren bitartekoak gauzatzea. Honek eskatzen du: antzerki-taldeak eraikitzea; antzerkigile, gidoigile, teknikari, antzezle, zuzendari, monitore, etab. sustatzea; zirkuituak sostengatzea, antzoki eta lokalak egokitzuz; taldeentzako ikastaroak antolatzea; forma parateatralak ikertu eta sakontzen laguntzea; antzerki-lanen argitalpenak bultzatzea; antzerki-artxiboa sortzea; muntaiak ekonomikoki laguntzea; antzerki-talde eta -zentru iraunkorren sorrera bideratzea; telebista eta irradian saio dramatikoak sartu eta eratzea.

c) Antzerki-idazleen eta antzerki-taldeen sariketak eta topaketak antolatzea eta areagotzea.

2.2.4.4. Bertsolaritzan

a) Bertsolaritza euskal gizarte osora hedatzea, nekazal gizartera bezala hirira, eta horretarako bideak erraztea.

b) Bertsolari berrien etorkizuna bermatu eta areagotuz joatea, bertsolari-eskolak lagunduz eta eskoletan zabalduz.

c) Bertsolaritzaren emanaldiak, ez bakarrik irradian, telebistan ere eskaintzea.

d) Txapelketak, sariketak eta bertso-jaialdiak antolatu eta bultzatzea.

2.2.4.5. Irradian

a) Hasteko, eta gutxien-gutxienez, Euskal Herri osoa esparrutzat hartuko duen Irrati Nazionala izatea.

b) Euskal Herrian «irradi libre»ek eskaintzen duten alternatiba probetxatuz, berorientzat laguntza ekonomikoa eta lege-babesa lortzea.

c) Katea estatu mailakoak, pribatuak nahiz estatuarenak, deszentralizatzea eta, deszentralizatuz gero, berorietan euskaldun-kopuruaren proportzioaren arabera euskarazko programazioa eskaintzea.

d) Udal eta eskualde mailako euskal irratia bideratzea eta indartzea.

2.2.4.6. Prentsan

a) Ezinbestekoa da euskal prentsa babestuko duen lege bat egitea. Lege honek bi erizpide hauek errespetatu beharko lituzke: lehenik, lurraldearen aldetik nazionala izatea eta, bigarrenik, dauden edo aurkez daitezkeen egunkari-projektu guztiei baliabide berberak eskaintzea.

b) Ezinbestekoa da, halaber, «komunikabide diglosikoek» beren irakurleko euskaldunaren proportzian euskaraz argitaratzea.

c) Euskara hutsezko prentsa lorbidean jartzeko, beharrezkotzat jotzen da euskal erakunde publikoek medio diglosikoak prentsatzea, neurri jakin batzutan bederen euskara sar dezaten; aldizkako prentsa euskalduna sendotzea, bultzatzea eta laguntzea; euskara hutsezko egunkari bat edo batzuekaleratzea; teletipoak euskarara itzulaldatzeko zerbitzu bat sortzea.

2.2.4.7. Liburugintzan

a) Euskal liburugintzaren urratsak zehazki markatzea, lehentasunak beharizanen arabera finkatuz.

b) Liburua ikusentzutezkoetan sartzeta, ETBn eta TVn adibidez.

c) Liburuaren aldeko ekintzak egitea: animazio-ekintzak herrietan eta liburutegietan, liburuaren jaiak, etab.

d) Liburutegien sarea zabaltzea eta euskal liburuz areago hornitzea.

e) Argitaletxeen profesionaltasuna zaindu eta laguntzea.

f) Euskal idazlea laguntzea, horretarako pizgarriak izan litezkeen bide aproposak jarritz, adibidez: poltsak, animatze-kontratuak, eskari konkretuak eta puntualak, urte sabatikoa, etab.

2.2.5. Administrazio publikoari dagokionez

Eskatzen da:

a) Euskararen normalkuntz prozesua bideratu eta kontrolatze-ko behar den azpiegitura sortzea, horretarako ezinbestekoak diren arduradunak izendatuz euskararen kabineteen inguruan.

b) Administrazioa benetan euskalduntzeko erabaki politikoa hartzea eta horretarako behar den finantzaketa ekonomikoa aurrekontuan izendatzea.

2.2.5.1. Administrazioan oro har

c) Eritzi publikoa euskararen normalkuntz prozesuaren alde jar dadin, marketing-teknika egokiak oro erabiltzea.

d) Administrazioa barnetik euskalduntzeko, funtzionari berriak euskaldunak izatea. Zonalde erdaldunetan euskaldunik ez balego, hartuko den langilearen euskalduntzea aurretik garantizatuko da, epeak eta bideak markatuz.

e) Kargudun hautatu eta agintedun guztiek euskaraz jakitea, administrazioaren maila guztietan.

2.2.5.2. Justizi administrazioan

a) Justizi administrazioa barnetik euskalduntzeko, batetik, funtzionari berriek gutxienik alfabetatze mailan euskaraz jakitea eta, bestetik, oraingo funtzionari erdaldunak euskalduntzeko plangintza zehatza egitea.

b) Eritzi publikoa bereziki lantzea, herritarrek justizi administrazioaren aurrean beren hizkuntz eskubideak errebindika ditzaten eta justizi administrazioa euskara erabiltzera behartu dezaten.

2.2.6. Gizarte-zerbitzuei dagokienez

Eskatzen da:

a) Botere publikoek eritzi publikoa bereziki lantzea, gizarte-zerbitzu guztietan (saltegi, taberna, elkarte eta abarretan) euskara erabiltzearen aldeko giroa sor dadin.

b) Administrazio publikoak gizarte-zerbitzuetan presioa egitea, euskara darabiltenei laguntza eta abantaila ekonomikoak eta bestelakoak emanez.

2.2.7. Lan-munduari dagokionez

Eskatzen da:

a) Administrazio publikoek beren esku hartzea lan-mundua euskalduntzeko plangintzaren nondik norakoa markatzea eta praktikara eramatea. Zentzu honetan, euskal administrazio publikoek presio berezia egitea eskatzen zaio, propaganda, etiketa, katalogo eta horrelakoetan euskararen presentzia egokia ziurtatua gera dadin.

b) Langileen artean euskararen aldeko eritzi kolektiboa sortzea, konbenioetan eta gainerako batzarreetan euskararen erabilera garbiki errebindikatu dezaten.

c) Lan-mundua euskalduntzeko eta bertako lexiko profesionalak eta teknikoak planteatzen dituzten arazo espezifikoek egokitasunez erantzun ahal izateko, hizkuntzaren modernizazioak sektore honetan eskatzen duen azpiegitura eraikitzea eta programatzea.

3. EKBren EKINBIDEA

3.1. Iharduerarako abiaburu orokorrak

3.1.1. EKB: Koordinazioa eta eragiletza

Euskal kulturari diharduten oinarriko talde, elkarte eta erakunde herritarren koordinaziorako eta eragiletzarako sortu eta eratu da EKB (Euskal Kulturaren Batzarrea). Ez da inolako erakunde sektorial berriren bat edota beste erakunde herritarren gain-erakunderen bat. Haiek koordinatzen saiatuko da, sailka eta herri eta nazio mailan.

Era berean, indar herritarren eragiletza sail guztietan bultzatzen eta herri-organismoen eskuhartzea eratzten saiatuko da EKB: e.b., euskararen modernizazio-lanean diharduten erakundeekin koordinazioa areagotzen, euskararen irakaskuntzan herritar guztiak «pedagogi lana» bultzatzen, ikasleen arteko EKT edo EKMak eratzten, bertsolarien elkartearen arteko batasuna eta lankidetzak zabalitzen, etab. etab.

Izaera eta eginkizun horien arabera izango dira EKBren antolamendua, programa, jokabidea eta ekintzak.

3.1.2. Erakunde politiko eta sozialak, eta EKB

Plangintzarako abiaburuetan adierazienez, euskararen normalkuntza ez da inolako erakunde politiko edo sozialen monopolioa. Baina Herri honen prozesu politiko, sozial eta kulturalari lotuta doa euskararen berreskurapena: Euskal Herriaren askapen osoari loturik dago euskararen normalkuntza benetakoa.

Printzipio horren arabera, EKB bere buruaren jabe da bere antolamenduan eta ihardunbidean, edozein talde ideologiko eta erakunde politiko nahiz soziali buruz. Euskararen normalkuntzari dagokionez, guztiorien aurrean errebindikazioak eta eskabideak ipintzen eta horien jokabide desegokiak salatzen saiatuko da EKB, askatasun osoz.

Dena dela, eta lehenago esandako abiaburuen arabera, ezin ditu, hasteko, gaurko Euskal Herriko erakunde eta talde politiko eta sozial guztiak berdin juzgatu, euskararen normalkuntzari eta berreskurapenari buruz horiek duten «projektua» ikusiz.

3.1.3. EKB eta administrazio publikoak

Euskararen normalkuntzaren alorrean bereziki, administrazio publikoen eta herri-mugimenduaren arteko harremanek dialektikoak izan behar dute. Herri-mugimenduak administrazioaren zirikatzaile eta eragile izan behar du.

Indar, talde, elkarte eta erakunde herritarren koordinazioa denez, EKB prest dago normalkuntzarako plangintzan partehartze-ko; eta herriaren protagonismoa ezagutzea eta bideratzea eskatzen du.

Edozein plangintza burutu aurretik, euskal kulturako talde, elkarte eta erakunde kongresu zabal eta irekia egin beharko dela uste du EKBk. Horretan parte espezifikoa eduki beharko dute kultur organismo herritarrek.

3.1.4. Euskal Herri osokoa da EKB

Euskal Herri osora zabaltzen da EKB. Era berean uste du, ahalik eta erakunde gehienek, euskararen normalkuntzari dagozkio-

nek, Euskal Herri osoan ihardun behar dutela, arazoak berak horixe eskatzen duelako.

Hala ere, bere ihardunbidean eta harremanetan, herrialde edo eskualde bakoitzeko egoera linguistikoari eta herri-indarren koordinazioari egokituko zaie.

3.1.5. Kultur sailen artekoa da EKB

Euskararen normalkuntzarako plangintzak kultur sail guztiak hartu behar dituela uste du EKBk. Horregatik bere antolamenduan eta ihardunbidean orokortasun eta globaltasun horiek funtsezkotzat jotzen ditu, sail bakoitzeko interes bakarren pean edota gremialismoan ez erortzeko.

Sailen arteko koordinazioa eta lankidetzak bultzatuko ditu beti, ondo jabeturik dagoelako sail batean ezin daitekeela euskara normaldu besteetan ere normalduz ez badao, nahiz eta plangintza orokorrean lehentasun batzu markatu beharra egon.

3.1.6. Herri-mobilizazioa

Herri-dinamikan oinarritzen denez eta horretatik abiatzen EKB, euskararen normalkuntzarako eta berreskurapenerako herri-mobilizazioa jartzen du oinarri-oinarrian.

Euskararen aldeko mobilizazio herritarrak azken urteotan hainbat sektore sozialetan behera egin duela aitorturik, hori suspertu, bizkortu, zabaltu eta eratu beharra ikusten du EKBk.

3.1.7. Militantziaren premia

Euskararen normalkuntza eta berreskurapena ez da etorriko legeetatik, neurri administratiboetatik edota politika burokratikoetik. Instituzionalismoari ihes egin behar zaiola uste du EKBk, nahiz eta euskararen normalkuntza benetan beren eskuetan hartuko duten maila guztietako instituzio ofizial, publiko eta pribatuak beharrezkoak izan.

Euskararen eta euskal kulturaren normalkuntzan diharduenaren prestakuntza eta egoera profesionalak errebindikatzea eta lortzea normaltzat jo behar dira. Baina profesionalismo hutsean ez dago gaur euskararen berreskurapenerako esperantzak uzterik.

Euskararen aldeko militantzia behar-beharrezkoa ikusten du EKBk, eta etengabe landu beharra euskal gizartearen sektore eta maila guztietan. Militantzia ez dago profesionaltasunaren aurka, baina bai profesionalismoaren eta funtzionarismoaren aurka.

Bestalde, gaurko euskal gizartean euskararen eta euskal kulturaren aldeko militantzaren eskubideak defendituko ditu EKBk edonolako marjinalismoaren edo baztertu-nahiaren aurka.

3.1.8. Euskararen erabilpena

Euskararen erabilpena da horren normalkuntzaren eta berreskurapenaren azken erizpidea, lehenago ere adierazi denez. Horregatik euskararen erabilpen soziala —maila guztietakoa— bultzatuko du beti EKBk. Horren berreskurapenak euskara dakitenetatik abiatu behar duela uste dugu, horiek bultzatuko bait dute euskararen hedapena eta ez dakiteneen euskalduntzea.

Puntu eta ikuspegi hori hartzen du EKBk bere jokabidearen eta ihardunbidearen erizpide nagusitzat.

3.1.9. Euskal «batzordeen» behin-behinekotasuna

Erakunde kulturazkoetan eta sozialetan, gizarte-zerbitzuetan, organismo ofizialetan nahiz enpresa pribatuetan euskararen «aurpegia garbitzeko» edota horren erabilera sustatzeko sortu ohi diren eta eratu beharrezkoak diren «euskal batzordeak» edo «kabinete teknikoak» edo «itzulpel-zerbitzuak», edo antzekoak, behin-behineko neurritzat hartzen ditugu euskararen normalbidean, eta bakar-bakarrik horiek barruko euskararen ezagutza zabaltzera eta horren erabilera *normaltzera* —euskara osorik berreskuratuzera— eramango duten neurrian.

Helburu horren barruan bakarrik bultzatuko eta lagunduko ditu EKBk horrelako neurriak, euskara ez bait da gizarte-bizitzako zera sektorial eta marjinala, eta bai horren funtsa eta biziera.

3.1.10. EKBren salaketa- eta presio-lana

Gizartearen jaberazpen-eginkizunaz eta kultur sailletako eta herrietako oinarriko euskal organismoen eragiletza- eta koordina-

zio-lanaz gain, salaketa eta presioa ere bere jokabidetzat hartzen ditu EKBk. Mugimendu herritar gisa, euskararen normalkuntzaren kontrako kanpainak eta jokabideak salatuko ditu edonolako erakunde kulturazko, politiko, sozial edo administratiboren aurka. Era berean, boikot herritar zabalak antolatuko ditu euskararen normalkuntzaren aurka jokatzaren duten gizarte-zerbitzuen eta enpresen aurka. Erdara hutsez ari diren komunikabide sozialen, eta euskara baztertzen duten denda, merkatu handi eta bestelako zerbitzu pribatuen aurka.

Era berean, erresistentzia zibilezko neurriak hartuko ditu euskararen normalbidetik zinez jokatzaren ez duten zerbitzu publiko eta erakunde ofizialen aurrean.

3.2. Ihardunbidearen ardatzak

EKBren ekintzen programa zehatzik ez da hemen emango; baina ihardunbidearen ardatzak agertzean, hainbat ekintza konkretu ere formulaturik geldituko da. Epe motzerako eta luzeagorako programaren abiapuntua izango da guztiori.

Lau ardatzetan ipintzen du EKBk bere ihardunbidea: Gizartearen jaberazpena - Ekintza bateratua - Eskakizunak - Plangintza orokorra. Horien arabera banatuko ditugu ondoren eskainiko diren puntuak.

3.2.1. Gizartearen jaberazpena

3.2.1.1. Dossieraren zabalkuntza

Oraingo dossier honek oinarri eta abiapuntu bat izan nahi du, euskararen normalkuntzaren aldeko eta horren plangintzaren aldeko sentsibilizazioa eta jaberazpena bizkortzeko.

Dossieraren inguruan elkarrizketa eta eztabaida zabal bat antolatuko du EKBk, bai kultur sailka, eta bai orokorki, euskararen eta euskal kulturaren defentsan eta horren normalkuntzarako lanean diharduten organismo herritarren artean.

3.2.1.2. Jaberazpen-kanpaina sistematikoak

Euskararen eta euskal kulturaren aldeko kanpaina sistematiko-

ak antolatuko ditu EKBk, ahal duen neurrian. Horretarako baliabideak, hauek izango ditu: komunikabide sozialak, hitzaldiak, mainguruak, jaialdiak, etab.

3.2.1.3. Unean uneko jarrera azaltzea

Euskararen eta euskal kulturaren normalkuntzaren kontrako eritzi eta erasoei aldiari aldiko erantzuten saiatuko da EKB, datozela horiek lagunbanakoengandik, nahiz talde politiko edo sozial ezberdinetatik.

Era berean, edozein kultur sailetan agertzen diren arazo puntualetan argitasuna egiten saiatuko da EKB, saileko taldeekin batera, arazoaren inguruko informazioa beste sailetan ere zabalduz, baita eztabaida eratuz ere.

Eraso eta *arazo* oso larriak eta handiak sortzen direnean, Herri-Batzarrea antolatuko du, organigraman dagoen bezala, herri-indarrek postura bat hartzeko.

3.2.1.4. Kritika-lana

Bi aldetatik eramango du EKBk bere kritika-lana, administrazio publikoari, nahiz erakunde politiko, sozial eta kulturaleri begira:

- a) Horien dokumentuetako eta jokabideetako alderdi onak go-raipatuz eta erakutsiz.
- b) Horien postura teoriko nahiz praktikoetako hutsuneak eta okerrak salatuz.

3.2.2. Ekintza bateratuak

Herritarrek partehartuko duteneko kultur ekintzak adierazi nahi dira hemen: euskararen eta euskal kulturaren (edozein sailetakoren) defentsarako eta eragintzarako egingo direnak, alegia. Ekintza horiek oso loturik doaz noski etengabe aurrera eraman beharreko jaberazpenarekin eta sentsibilizazioarekin.

3.2.2.1. Euskararen eguna

EKBk erabakirik dauka urtero Kultur sail guztien artean Euskararen eguna antolatzea eta ospatzea, kultur ekintza herritar gisa. Bere ekintza bateratu nagusia horixe izango du, hain zuzen.

3.2.2.2. Euskararen erabilpenerako kanpainak

EHErekin batera, gizarte-sektore ezberdinetan euskararen erabilpena zabaltzeko —eta hainbat erakunde eta zerbitzu publiko nahiz pribatu horretara bultzatzeko— ekintzak antolatuko ditu, non kultur sektore ezberdinek hartuko bait dute parte, eta talde, elkarte eta erakunde herritarrak inplikatuak bait dira.

3.2.2.3. Kultur sailletako eta taldeen ekintzak

Kultur sail bakoitzean edo herri nahiz eskualde bakoitzean antolatuko diren kultur ekintza herritarrak euskarritzen, zabaltzen eta horien oihartzuna izaten saiatuko da EKB.

3.2.2.4. EKBren zerbitzuak

Euskararen eta euskal kulturaren aldeko ekintzak, errebindikaziozko, defentsazko, protestazko edo kulturgintzazkoak antolatu eta burutu nahi dituzten talde, elkarte eta erakunde herritarrei laguntzeko hiru zerbitzu-modu eratzeko asmoa du EKBk:

- a) Euskal kulturaren eragintzarako eta kultur ekintza herritarren koordinaziorako eta aholku teknikozko zerbitzua.
- b) Euskararen eta euskal kulturaren defentsarako elkarte, bere aholkularitza juridikoaren zerbitzu eta guzti.
- c) Guztiorren inguruko berri-albisteen zerbitzurako buletina.

3.2.3. Eskakizunak

3.2.3.1. Aurrekontuen kontrola

Maila ezberdinetako administrazio publikoen aurrekontuetan euskararen eta euskal kulturaren normalkuntzari eta plangintzari izendatuko zaizkion diru-kopuruak zorrotz aztertuko ditu EKBk, eta bere eritzia eta eskakizunak azalduko alor horri buruz.

3.2.3.2. Kultur erakunde herritarren eskakizunak

Kultur sailletako nahiz auzo eta herrietako euskal kultur elkarte eta erakunde herritarren edonolako eskakizunak, administrazio publikoari egiten zaizkionak, bere eskakizuntzat hartuko ditu, hasteko, EKBk.

Eskakizun horiek beretzeko eta dagokien lekuetan eta instantzietan aurkezteko, bultzatzeko eta bideratzeko prozedura eta baldintzak aztertu eta zehaztuko ditu horretarako EKBk.

3.2.3.3. Herri-dinamikaren defentsa eta lekua

Euskararen eta euskal kulturaren normalkuntz prozesuan herri-dinamikaren garrantzia baieztatuko du beti EKBk. Eta horren arabera oinarrituko du kultur talde, elkarte eta erakunde herritarren lekua; horien eskubideak babestuko ditu eta errebindikatu beti EKBk, administrazio publikoen aurrean: Normalkuntzaren plangintzari dagokionez batez ere egingo du EKBk lan hori.

3.2.3.4. Herri eta auzoetako kultur talde eta elkarte herritarrak

Udal-herri eta eskualde mailan euskararen normalkuntzarako antolatuko diren batzorde eta kabineteetan bertako euskal kulturako talde eta erakunde herritarren partehartzea eskatuko eta bultzatuko du EKBk, herri-indarren protagonismoa eta normalkuntzaren herri-dinamika zaintzeko.

3.2.4. Normalkuntzarako plangintza

3.2.4.1. Euskararen plangintzarako oinarriak: Dossiera

Dossier honen bidez eskaintzen ditu EKBk euskararen normalkuntzarako plangintza orokorraren oinarri eta ardatz nagusi batzu, euskal kultur talde eta erakunde herritarretatik begiratuta. Horren eskakizunari eutsiz, horren beharra, baldintzak eta helburuak ezaguterazten saiatuko da EKB herritarren artean, bereziki dossier hau zabalduz eta azalduz.

3.2.4.2. Kultur sailletako eta gizarte-sektoreetako plangintzak

Plangintza sektorialak, era berean, egokiak, beharrezkoak eta oso kontutan eta aintzat hartzekoak direla uste du EKBk. Sail eta sektore bakoitzean lantzen diren plangintzak zabaldu eta ezaguteraziko ditu herritarren artean, eta defendatuko edonolako erakunderen aurrean.

Bide horretatik, sail bakoitzean euskararen normalkuntzarako plangintzan eskuhartzera saileko edo sektoreko lagun, talde eta

erakunde herritarrak bultzatzearekin batera, beste sailtako plangintzen eskarmentuaren berri ematen saiatuko da EKB.

3.2.4.3. Herri eta eskualde mailako plangintzak

Era berean, herri eta eskualde ezberdinetan euskararen normal-kuntzarako plangintzan diharduten talde eta erakunde herritarrei beste lekuetako eskarmentua ezaguterazten saiatuko da EKB, eta guztien arteko harremanak lotzen eta koordinazioa eratzen.

3.2.4.4. Normalkuntz politikaren kontrola

Administrazio publikoaren maila ezberdinetan eta kultur sail ezberdinetan landuriko plangintzaren arabeko politikaren aurrerabidea kontrolatzen eta atzerapenak nahiz hutsuneak salatzen saiatuko da EKB.

3.2.4.5. Plangintzarako Kongresua

Horrelako kongresua administrazio publikoari eskatu ondoren, EKBk bere partehartzea eskatzen eta bere lankidetzak eskaintzen du, euskal kulturako sail ezberdinetako elkarte eta erakunde herritarrei beren funtsezko erantzukizuna aitortuko zaien neurrian.

BASES Y EJES DE LA PLANIFICACION DEL EUSKARA FONDEMENTS ET AXES DE LA PLANIFICATION DE L'EUSKARA

Este dossier es el resumen de uno mucho más amplio elaborado por EKB (Euskarazko Kulturaren Batzarrea / Asamblea o Congreso de la cultura vasca), a través del trabajo coordinado de varios años entre los diversos sectores de la cultura euskaldun.

EKB surgió precisamente hace dos años como coordinadora intersectorial de las fuerzas, grupos y entidades populares de base que trabajan en los diversos sectores de la cultura o a nivel de pueblos o barrios, en la defensa y promoción del euskara y de la cultura euskaldun.

Uno de los apartados del dossier hace precisamente una presentación del organismo coordinador EKB: su definición, sus objetivos básicos, su configuración organizativa, sus servicios de coordinación. EKB es, por una parte, el resultado alcanzado en el momento actual, en la línea de la coordinación cultural euskaldun, marcada por varios intentos y proyectos en los años pasados, a partir sobre todo del año 1976. Por otra parte, EKB quiere responder a una necesidad sentida en amplios sectores de la cultura euskaldun, para afrontar el presente y futuro de la normalización del euskara y de la cultura euskaldun. Por fin, EKB quiere ser una amplia conjunción de fuerzas populares que reafirman y exigen para sí y para todo el movimiento cultural popular euskaldun un papel y una responsabilidad fundamental en la planificación lingüística para la normalización y recuperación plena del euskara en nuestro Pueblo.

Efectivamente, el dossier que presenta EKB quiere ser una toma de postura de los diversos sectores y entidades coordinadas en él cara a la gran tarea de la planificación del euskara y de la cultura euskaldun, y una aportación básica del movimiento popular a la definición de los fundamentos sobre los que se debe basar y los ejes sobre los que debe caminar toda política firme y coherente, que quiera llegar al objetivo de hacer del euskara la lengua moderna y actual del Pueblo vasco y de cada uno de los euskaldunes. El dossier contiene tres grandes partes.

1. Principios y Objetivos de la planificación del euskara

En la primera parte se expresan y desarrollan los principios básicos y los objetivos que debe tener muy presentes una verdadera planificación del euskara hoy en Euskal Herria. Es una parte más bien teórica a la luz de la moderna sociolingüística, aplicada a la situación lingüística actual de Euskal Herria.

1.1. El euskara y la dinámica popular. En el primer capítulo se constata el papel que ha jugado el pueblo como tal en la defensa, conservación y promoción de su lengua en la historia, y de modo particular en los últimos 25 años, a través de los muy variados organismos culturales. Se afirma el protagonismo que ha tenido y debe seguir teniendo el movimiento popular en la normalización y recuperación del euskara. A reafirmar, canalizar, coordinar y organizar vienen precisamente diversos organismos populares de defensa y recuperación del euskara, como EHE, AEK, y ahora sobre todo EKB.

1.2. Normalización y planificación del euskara. *El segundo capítulo expone y puntualiza de modo crítico los conceptos de normalización lingüística y planificación lingüística: sus coordenadas y sus objetivos. Se reafirma la necesidad de la planificación general del euskara y la exigencia de la participación en la misma de las fuerzas populares de la cultura euskaldun.*

1.3. Bilingüismo y Recuperación plena del euskara. *El tercer capítulo aclara el objetivo de la política lingüística a llevar adelante hoy en Euskal Herria. A partir de una historia de la política de sustitución lingüística que se ha desarrollado en este pueblo, y de la situación diglósica actual, se propone como objetivo la plena recuperación nacional, social y personal del euskara. En este contexto se rechaza el bilingüismo como objetivo de la normalización del euskara, y se desmantelan los argumentos que se traen en su favor, según los diversos modelos de política de normalización lingüística.*

1.4. La oficialización del euskara. *El cuarto capítulo expone la situación legal e institucional del euskara en cada una de las partes en que se halla dividido Euskal Herria: Iparralde, Nafarroa y la Comunidad Autónoma. Se amplía en particular el desarrollo legal e institucional que se ha dado en la Comunidad Autónoma a partir de la Constitución de 1978 y del Estatuto de Autonomía de 1979. El capítulo concluye afirmando la necesidad perentoria de cambiar las bases y el estatuto legal actual del euskara no sólo en Iparralde o en Nafarroa, sino también en la Comunidad Autónoma, si se quiere llegar al objetivo de la normalización y recuperación plena del euskara. Al mismo tiempo sostiene la condición necesaria de un acuerdo y coordinación a nivel oficial e institucional entre las partes del País Vasco, si se quiere llevar una política mínimamente coherente hacia la normalización del euskara, como lengua nacional de Euskal Herria.*

2. Estado actual y perspectivas futuras de la planificación.

La segunda parte describe, sector por sector, la situación y la dinámica del euskara en su vía de normalización. Trata de exponer objetivamente el panorama actual, no sin aportar diversos elementos críticos y sin apuntar líneas básicas de programación y de acción para el futuro. Esta parte está dividida en siete grandes capítulos.

2.1. Estandarización y modernización del Euskara. *Este primer capítulo traza el camino recorrido en la estandarización y unificación del euskara y resalta el papel fundamental desempeñado en ella por Euskaltzaindia, a la que se hace una llamada para que adecúe su funcionamiento a las necesidades actuales de la normalización del euskara. Igualmente se delinear los pasos principales que se han dado en la modernización del euskara, resaltando la función que han cumplido en ella diversas entidades culturales, como Euzko Gogoia, Egan, Jakin, Elhuyar, UEU y UZEI. Junto a estas entidades «populares» que han cumplido y cumplen un servicio público y están llamadas a ser reconocidas como tales, se hace una mención muy especial de otras entidades, más bien de origen público u oficial, que están llamadas a cumplir una función muy importante en la modernización del Euskara: las Facultades de Filología y Lingüística, el departamento del Euskara del Instituto de Administración pública, la Escuela de traducción.*

2.2. La enseñanza del euskara y la alfabetización euskaldun. *El segundo capítulo traza el camino recorrido por el movimiento de alfabetización y euskaldunización en los últimos 25 años: movimiento popular concretizado particularmente en AEK. La constitución oficial de HABE (Helduen Alfabetatze eta Euskalduntzerako Erakundea) en 1980 y su institucionalización definitiva en 1984 ha impuesto nuevas condiciones en la tarea de la alfabetización y euskaldunización de Euskal Herria, pero sin responder realmente a las necesidades y a una planificación global de la euskaldunización; su política de control y de ahogo al movimiento popular, representado por AEK, ha ocasionado múltiples tensiones entre la Administración pública y el movimiento popular de alfabetización y euskaldunización y ha impedido lanzar una gran política global con ese objetivo, con una base y una dinámica realmente popular. Se dan diversos cuadros estadísticos en los que se refleja la incidencia y la importancia en ese campo de AEK, de HABE y de otras entidades privadas. Se definen los objetivos, los pasos y los medios y acciones para llegar a la progresiva euskaldunización de la sociedad vasca, a través de la alfabetización y la euskaldunización de las personas maduras. Se reafirma de nuevo la necesidad de una planificación global del euskara y la exigencia de participación de la base popular.*

2.3. El euskara en la enseñanza. *El tercer capítulo tiene dos grandes apartados: La enseñanza de primer y segundo grados; la enseñanza universitaria. Respecto de las enseñanzas primaria y secundaria, se dan amplios cuadros estadísticos de la situación del euskara, en referencia directa a los estudiantes, a los profesores y las escuelas de magisterio. Se analizan los principios en que se basa el sistema de los «tres modelos» de escuela, se critica su aplicación práctica y se resaltan sus frutos escasos y negativos. En contrapartida se proponen los objetivos fundamentales para llegar a una recuperación del euskara a través de la escuela nacional, euskaldun, pública, gratuita, democrática y de red única. En el apartado de la Universidad se expone la situación y la problemática referente al estudiantado, profesorado y enseñanza, investigación, etc. Se analizan igualmente los aspectos estructurales y legales de la Universidad en el País Vasco, con referencia más directa a la L.R.U. y su aplicación a través de los Estatutos de la Universidad del País Vasco. Frente a un juicio de los logros realizados en la normalización del euskara en la Universidad, la situación más bien problemática y pesimista actual desde un punto de vista legal e institucional, se proponen una serie de principios básicos para llegar a la Universidad que el País Vasco necesita, con vistas a su normalización cultural y lingüística.*

En este contexto se resalta el papel importante jugado hasta ahora y la función futura de UEU (Udako Euskal Unibertsitatea).

2.4. El euskara en los medios de comunicación. *El capítulo cuarto expone en forma expositiva y crítica la situación del uso del euskara en los diversos medios de comunicación, según una división convencional: Medios audiovisuales (televisión, cine, teatro, bertsolarismo), medio auditivo (la radio) y medios escritos (prensa, libro). Con múltiples datos, se analiza la situación y la problemática general de los varios medios de comunicación, incidiendo en modo particular en el uso del euskara y en las condiciones para llegar a normalizarlo en todos los medios de comunicación; la situación de cada uno de los medios es distinta. Pero se constata en todos ellos un largo camino a recorrer, sobre la base de los logros alcanzados, para llegar*

a una situación mínimamente normalizada. En cada uno de los medios se proponen vías de solución y diversas acciones inmediatas a realizar.

2.5. El euskara en la administración pública. *El capítulo quinto hace un breve excursus de la historia «negativa» del uso del euskara en la Administración pública, para exponer a continuación la situación legal del euskara en ese campo tanto en Iparralde, en Nafarroa como en la Comunidad Autónoma, y la situación real del euskara hoy en los diversos niveles de la Administración (autonómica, de las Diputaciones y de los Ayuntamientos). Hace igualmente una breve referencia a la normalización del euskara en la Administración estatal y en los servicios públicos. Incide en la necesidad de la adecuación del euskara administrativo. El capítulo tiene además una parte específica referente a la Administración de la Justicia: el uso del euskara en esa área en la historia, en la actualidad, y las perspectivas de futuro.*

2.6. El euskara en los servicios sociales. *El capítulo sexto resalta en primer lugar la importancia del sector con miras a la normalización del euskara; expone la situación del uso del mismo en el sector; y formula algunos principios básicos de actuación en el mismo.*

2.7. El euskara en el mundo laboral. *Por fin, el capítulo séptimo, tras dar algunas referencias sobre la evolución del euskara en el sector, ofrece una somera panorámica, fundamentalmente negativa, de su normalización en el mismo, y resalta la importancia y el protagonismo de los mismos trabajadores para euskaldunizar la empresa y el mundo laboral en general.*

3. Reivindicaciones e iniciativas de EKB cara a la planificación y política de normalización del euskara.

La tercera parte, más breve, recoge en forma de enunciados breves las conclusiones del dossier. Contiene tres capítulos.

3.1. Principios básicos de la planificación del Euskara *En diez puntos se sintetizan las bases teóricas que EKB considera necesario afirmar como puntos de partida para la planificación de la normalización del euskara: 1) La situación diglósica del euskara; 2) El euskara como lengua nacional y oficial de Euskal Herria; 3) El principio de territorialidad para el euskara; 4) El objetivo de la plena recuperación del euskara y rechazo del bilingüismo; 5) La recuperación del euskara en el contexto de la recuperación general de la cultura vasca; 6) Necesidad de una planificación general; 7) La unidad de todo Euskal Herria de cara a la planificación del euskara; 8) La necesidad de un marco jurídico e institucional nuevo; 9) El protagonismo popular en la normalización del euskara; 10) Participación de los organismos populares en la planificación.*

3.2. Reivindicaciones de EKB frente a los poderes públicos. *Este capítulo tiene dos apartados diferenciados: uno que se refiere a las reivindicaciones generales, y otro que recoge algunas reivindicaciones básicas de los diversos sectores cuya situación ha sido expuesta en la segunda parte del dossier.*

3.2.1. Reivindicaciones generales. *Se sintetizan en ocho puntos: 1) Ley general y básica para la normalización del euskara; 2) Constitución de «Consejerías» para la normalización del euskara en las tres «regiones» administrativas vascas (Comunidad Autónoma, Nafarroa e Iparralde); 3) Necesidad de acuerdos entre las tres*

administraciones «regionales»; 4) Constitución de diversos equipos técnicos para la normalización; 5) Un congreso de planificación del euskara; 6) Reconocimiento de la función primordial de las entidades populares y de base; 7) Reconocimiento público de diversas entidades de base que trabajan en la normalización del euskara; 8) Organización de campañas de concientización y sensibilización en favor de la normalización del euskara.

3.2.2. Reivindicaciones sectoriales. *En forma muy esquemática y somera se recogen algunas reivindicaciones de cada sector cultural y social, de cara a la normalización del euskara: 1) Estandarización y modernización; 2) Alfabetización y euskaldunización de los adultos; 3) Enseñanza primaria, secundaria y universitaria; 4) Medios de comunicación social: Televisión, Cine, Teatro, Radio, Bertsolarismo, Prensa, Libro; 5) Administración pública; 6) Servicios sociales; 7) El mundo laboral.*

3.3. Bases operativas y objetivos de EKB. *Este capítulo está dividido igualmente en dos apartados: Bases operativas generales, por una parte, y ejes de acción de la Asamblea (EKB), por otra.*

3.3.1. Bases operativas generales. *En ocho puntos vienen anunciadas de este modo: 1) Función de coordinación y promoción de EKB; 2) EKB y los organismos políticos y sociales; 3) Relación dialéctica de EKB con las Administraciones públicas; 4) Ambito de acción de EKB: todo Euskal Herria; 5) Carácter intersectorial de EKB; 6) Movilización popular, objetivo de EKB; 7) Espíritu y práctica de la militancia; 8) Uso social del euskara: criterio último de normalización del euskara, y objetivo de la misma.*

3.3.2. Ejes de acción de EKB. *Se plasman en torno a estos cuatro ejes sus objetivos próximos: Concientización y sensibilización social, Acción coordinada, Reivindicaciones conjuntas, Participación en la Planificación, sin pretensiones de presentar un programa articulado y global, sino una serie de propósitos y propuestas.*

Ce dossier est le résumé d'un autre beaucoup plus important élaboré par EKB (Euskarazko Kulturaren Batzarrea / Assemblée ou Congrès de la culture basque), grâce au travail de coordination durant plusieurs années entre les divers secteurs de la culture euskaldun.

EKB est né, précisément, il y a deux ans, comme mouvement de coordination entre les différents groupes, courants et entités populaires de base qui travaillent dans les divers secteurs de la culture ou au niveau des villages et des quartiers, pour la défense et la promotion de l'euskara et de la culture euskaldun.

Un des alinéas du dossier présente l'organisme coordinateur EKB: sa définition, ses objectifs fondamentaux, son organisation, ses services de coordination. EKB constitue, d'une part, le résultat obtenu à l'heure actuelle au niveau de la coordination culturelle euskaldun et signifie l'aboutissement de plusieurs essais et projets des années précédentes, surtout à partir de 1976. D'autre part, EKB prétend satisfaire le besoin ressenti par d'importants secteurs du mouvement culturel, d'affronter le présent et le futur de la normalisation de l'euskara et de la culture euskaldun. Enfin EKB souhaite être une ample conjonction des forces populaires qui réaffirment et exigent pour elles-mêmes et pour tout le mouvement culturel populaire euskaldun un rôle et une responsabilité de premier ordre dans la planification linguistique pour la normalisation et la pleine récupération de l'euskara au sein de notre Peuple.

En effet, le dossier présenté par EKB veut être le reflet de la prise de position des différents secteurs et entités qui y sont coordonnés face à la grande tâche de planification de l'euskara et de la culture euskaldun, et apporter une contribution essentielle du mouvement populaire à la définition des principes de base et des lignes directrices que doit suivre toute politique ferme et cohérente dont le but est de faire de l'euskara la langue moderne et actuelle du Peuple basque et de tout euskaldun. Le dossier comprend trois grandes parties.

1. Principes et Objectifs de la planification de l'euskara

Dans une première partie sont exposés et développés les principes fondamentaux et les objectifs indispensables à une véritable planification de l'euskara de nos jours en Euskal Herria. C'est une partie plutôt théorique à la lumière de la sociolinguistique moderne, appliquée à la situation linguistique actuelle d'Euskal Herria. Elle comprend quatre chapitres.

1.1. L'euskara et la dynamique populaire. Dans ce chapitre, on constate le rôle joué par le peuple, en tant que tel, dans la défense, la conservation et la promotion de sa langue au cours de l'histoire, et particulièrement durant les 25 dernières années, à travers les très divers organismes culturels. On y affirme aussi le protagonisme que le mouvement populaire a exercé et doit continuer à exercer dans la normalisation et la récupération de l'euskara. C'est ainsi que divers organismes tels que EHE, AEK et maintenant surtout EKB s'emploient à réaffirmer, canaliser, coordonner et organiser ce mouvement.

1.2. Normalisation et planification de l'euskara. Le second chapitre expose et précise d'une manière critique les concepts de la normalisation et de la planification linguistiques: leurs coordonnées et objectifs. Il réaffirme le besoin de la planification générale de l'euskara et l'exigence de la participation des forces populaires de la culture euskaldun.

1.3. *Bilinguisme et pleine récupération de l'euskara.* Le troisième chapitre définit l'objectif de la politique linguistique à mener aujourd'hui en Euskal Herria. C'est à partir de l'histoire de la politique de substitution linguistique qui s'est développée dans ce pays, et de la situation de diglossie actuelle que l'on se propose comme objectif la pleine récupération nationale, sociale et personnelle de l'euskara. Dans ce contexte, on refuse le bilinguisme comme objectif de la normalisation de notre langue, et on détruit les arguments apportés en sa défense, suivant les différents modèles de politique de normalisation linguistique.

1.4. *L'officialisation de l'euskara.* Le quatrième chapitre présente la situation légale et institutionnelle de l'euskara dans chacune des parties qui composent Euskal Herria: Iparralde, Nafarroa et la Communauté Autonome. On s'étend en particulier sur le développement legal et institutionnel qui s'est produit dans la Communauté Autonome à partir de la Constitution de 1978 et du Statut d'Autonomie de 1979. Dans la conclusion de ce chapitre on affirme le besoin urgent de changer les bases et le statut légal actuel de notre langue, non seulement en Iparralde ou en Nafarroa, mais aussi dans la Communauté Autonome, si l'on veut atteindre l'objectif de sa normalisation et de sa pleine récupération. On pose en même temps la condition nécessaire de parvenir à un accord et à une coordination au niveau officiel et institutionnel entre les différentes parties du Pays Basque, si l'on veut mener une politique tant soit peu cohérente de normalisation de l'euskara, comme langue nationale d'Euskal Herria.

2. *État actuel et perspectives futures de la planification*

La seconde partie décrit, secteur par secteur, la situation et la dynamique de l'euskara dans la voie de la normalisation. Elle essaie d'exposer objectivement le tour d'horizon actuel, sans pour autant omettre d'apporter divers éléments critiques et de signaler les données fondamentales de programmation et d'action pour le futur. Cette partie est constituée de sept grands chapitres.

2.1. *Standardisation et modernisation de l'euskara.* Ce premier chapitre trace le chemin parcouru dans la standardisation ou l'unification de l'euskara et met en relief le rôle fondamental d'Euskaltzaindia dans cette tâche; on y lance un appel à cet organisme pour qu'il adapte son fonctionnement aux nécessités actuelles de la normalisation de cette langue. On énumère également les principaux pas donnés dans sa modernisation, en faisant ressortir la fonction remplie par les diverses entités culturelles, telles que Euzko Gogoia, Egan, Jakin, Elhuyar, UEU et UZEI. En même temps que l'on cite ces entités «populaires» qui ont rempli et remplissent encore un service public et doivent être reconnues comme telles, on fait une allusion particulière à d'autres entités, plutôt d'origine publique ou officielle, qui sont appelées à remplir une fonction très importante dans ce travail de modernisation, telles que les Facultés de Philologie et de Linguistique, le Département de l'Euskara de l'Institut d'Administration publique, l'École de traduction.

2.2. *L'enseignement de l'euskara et l'alphabétisation euskaldun.* Ce second chapitre décrit le progrès du mouvement d'alphabétisation et d'euskaldunisation durant les dernières 25 années: mouvement populaire concrétisé particulièrement en AEK. La constitution officielle de HABE (Helduen Alfabetatze eta Euskalduntzerako Erakundea) en 1980 et son institutionalisation définitive en 1984 a imposé de nouvelles conditions à ce mouvement, mais sans répondre réellement aux besoins et à la planification globale de l'euskaldunisation; sa politique de contrôle et d'étouffement du mouvement populaire, représenté par AEK, a provoqué de multiples tensions entre l'Administration publique et le mouvement populaire d'alphabétisation et d'euskaldunisation en empêchant la mise en place d'une politique globale étendue visant cet objectif et fondée sur une dynamique réellement populaire. D'autre part, on trouve dans ce chapitre plusieurs tableaux statistiques qui montrent l'incidence et l'importance de AEK, HABE et d'autres entités privées dans ce domaine. On y définit aussi les objectifs, les démarches à suivre et les moyens d'action pour parvenir à l'euskaldunisation progressive de la société basque, à travers l'alphabétisation et l'euskaldunisation des adultes. On réaffirme de nouveau la nécessité d'une planification globale de l'euskara et l'existence de participation de la base populaire.

2.3. *L'euskara et l'enseignement.* Le troisième chapitre comprend deux grands alinéas: l'enseignement du premier et second degrés; l'enseignement universitaire. En ce qui concerne l'enseignement primaire et secondaire, on trouve d'amples tableaux statistiques sur la situation de l'euskara par rapport aux étudiants, aux professeurs et aux écoles normales. On analyse des principes sur lesquels est fondé le système des «trois modèles» d'école, et la critique de son application pratique en remarquant ses résultats faibles et négatifs. En contrepartie sont proposés les objectifs fondamentaux pour parvenir à la récupération de l'euskara à travers une école nationale, euskaldun, publique, gratuite, démocratique et intégrée dans un réseau unique. Dans la partie concernant l'Université sont exposés la situation et les problèmes relatifs aux étudiants, au professorat, à l'enseignement, à la recherche, etc. On y analyse également les aspects structureaux et légaux de l'Université du Pays Basque, et tout particulièrement la L. R. U. (Loi de Réforme Universitaire) et son application à travers les Statuts de l'Université du Pays Basque. Compte tenu des résultats obtenus dans la normalisation de l'euskara à l'Université, et de la situation actuelle plutôt problématique et décourageante du point de vue légal et institutionnel, une série de principes de base sont proposés pour créer l'Université dont le Pays Basque a besoin dans le cadre de sa normalisation culturelle et linguistique. Dans ce sens on souligne le rôle important joué jusqu'à présent par UEU (Udako Euskal Unibertsitatea) et sa fonction future.

2.4. *L'euskara dans les moyens de communication.* Dans ce quatrième chapitre on expose avec un esprit critique la situation de l'utilisation de l'euskara dans les différents moyens de communication, en suivant une division conventionnelle: moyens audiovisuels (télévision, cinéma, théâtre, bertularisme), moyen auditif (la radio) et moyens écrits (presse, livre). Grâce à des données multiples, on

analyse la situation et l'ensemble des problèmes des différents moyens de communication, en insistant particulièrement sur l'utilisation de notre langue et sur les conditions nécessaires à sa normalisation dans tous les médias; la situation de chacun d'eux est différente, mais on constate que pour tous, compte tenu des résultats obtenus, le chemin à parcourir, avant d'atteindre une situation tant soit peu normalisée, est encore long. On propose à chacun de ces moyens des voies de solution et diverses actions à réaliser dans l'immédiat.

2.5. *L'euskara dans l'Administration publique.* Le chapitre cinq fait un bref résumé de l'histoire «négative» de l'utilisation de l'euskara dans l'Administration publique, puis expose la situation légale de l'euskara dans ce domaine tant en Iparralde, en Nafarroa comme dans la Communauté Autonome, et la situation réelle actuelle de notre langue aux différents niveaux de l'Administration (autonome, des Diputaciones et des Municipalités). Il fait aussi une brève allusion à la normalisation de l'euskara dans l'Administration de l'Etat et des services publics. Il insiste sur la nécessité d'adapter l'euskara à la langue administrative. De plus ce chapitre comporte une partie spécifique sur l'Administration de la Justice: l'utilisation de l'euskara dans ce domaine au cours de l'histoire, dans l'actualité et les perspectives futures.

2.6. *L'euskara dans les services sociaux.* Le chapitre six souligne tout d'abord l'importance de ce secteur en ce qui concerne la normalisation de l'euskara; il expose ensuite la situation de son utilisation et formule quelques principes d'action fondamentaux.

2.7. *L'euskara dans le monde du travail.* Pour finir, dans le chapitre sept, après quelques références sur l'évolution de l'euskara dans ce secteur, on trouve un bref aperçu, essentiellement négatif, sur sa normalisation et en même temps, l'accent est mis sur l'importance et le protagonisme des travailleurs eux-mêmes dans l'euskaldunisation de l'entreprise et du monde du travail en général.

3. *Revendications et initiatives de EKB face à la planification de l'euskara et la politique de sa normalisation.*

La troisième partie, plus brève, présente, sous forme de courts énoncés, les conclusions du dossier. Elle comprend trois chapitres.

3.1. *Principes fondamentaux de la planification de l'euskara.* Les fondements théoriques que EKB considère nécessaires comme point de départ pour la planification de la normalisation de l'euskara peuvent se résumer en dix points: 1) La

situation de diglossie de l'euskara; 2) L'euskara comme langue nationale et officielle de Euskal Herria; 3) Le principe de territorialité pour l'euskara; 4) L'objec-

tif de la pleine récupération de l'euskara et le refus du bilinguisme; 5) La récupération de l'euskara dans le contexte de récupération globale de la culture basque; 6) Besoin d'une planification générale; 7) L'unité de tout le Pays Basque en ce qui concerne la planification de l'euskara; 8) La nécessité d'un cadre juridique et institutionnel nouveau; 9) Le rôle d'avant-garde des masses populaires dans la normalisation de l'euskara; 10) La participation des organismes populaires dans la planification.

3.2. *Les revendications de EKB face aux pouvoirs publics.* Ce chapitre comprend deux parties: l'une se réfère aux revendications générales, et l'autre reprend certaines revendications fondamentales des divers secteurs dont la situation a été exposée dans la seconde partie du dossier.

3.2.1. *Revendications générales.* Elles se résument en huit points: 1) «Ley general y básica» pour la normalisation de l'euskara; 2) Constitution de «Consejerías» pour la normalisation de l'euskara dans les trois «régions» administratives basques (Communauté Autonome, Nafarroa et Iparralde); 3) Nécessité d'accords entre les trois administrations «régionales»; 4) Constitution de diverses équipes techniques pour la normalisation; 5) Un congrès de planification de l'euskara; 6) Reconnaissance de la fonction primordiale des entités populaires et de base; 7) Reconnaissance publique des différentes entités de base qui travaillent à la normalisation de l'euskara; 8) Organisation de campagnes de prise de conscience et de sensibilisation en faveur de la normalisation de l'euskara.

3.2.2. *Revendications des différents secteurs.* Dans cette partie sont exposées, d'une façon schématique et sommaire, certaines revendications de chaque secteur culturel et social, concernant la normalisation de l'euskara: 1) Standardisation et modernisation; 2) Alphabétisation et euskaldunisation des adultes; 3) Enseignement primaire, secondaire et universitaire; 4) Moyens de communication sociale: Télévision, Cinéma, Théâtre, Radio, Bertsularisme, Presse, Livre; 5) Administration publique; 6) Services sociaux; 7) Le monde du travail.

3.3. *Principes d'action et objectifs de EKB.* Ce chapitre comprend également deux parties: Les principes d'action généraux, d'une part, et les lignes d'action de l'Assemblée (EKB), d'autre part.

3.3.1. *Les principes d'action généraux.* Ils sont au nombre de huit: 1) Fonction de coordination et de promotion de EKB; 2) EKB et les organismes politiques et sociaux; 3) Rapports entre EKB et les Administrations publiques; 4) Champ d'action de EKB: tout le Pays Basque; 5) Caractère intersectoriel de EKB; 6) Mobilisation populaire, objectif de EKB; 7) Esprit et pratique des militants; 8) Utilisation sociale de l'euskara: critère et but ultimes de la normalisation de l'euskara.

3.3.2. *Lignes d'action de EKB.* Les objectifs immédiats s'articulent autour de quatre lignes suivantes: Prise de conscience et sensibilisation sociales. Action coordonnée. Revendications communes. Participation dans la planification, sans prétendre présenter un programme articulé et global, mais une série d'objectifs et de propositions.

LIBURUAK

GUTUNAK

OHARRAK

1984eko euskal liburugintza

Joan Mari Torrealdai

Sarrera

Hona langintza berean bederatzigarren urtea, oker ez banago. Joan San Martinen eskutik jaso nuen lastargia eta ez nuke eskutik utzi nahi norbaiti pasa gabe. Nori pasa, da auzia. Zentzurik ez duen auzia, bestalde, berez neri bagerik Eusko Jaurlaritzari bait dagokio eginkizun hau. Ulergaitza gertatzen zait lan hau Kulturak dagoeneko hartu ez izana.

Fitxa bibliografikoa Eusko Jaurlaritzak egingo balu, dagokiona bere gain hartuz, neke gutxiago luke neri legokidakeen edo egin nahiko nukeen lanak. Luzeago, sakonago eta lasaiago helduko nioke azterketari, liburu bakoitzaren informazioa bildu ezinik horrenbeste ordu erre gabe.

Penak eta kexuak alde batera utzita, prestatu dudan lanaren aurrean, zer esan? Urtea joan eta urtea etorri, egin ohi dudan aztermoduari orpoz-orpo jarraitzen natzaio aurten ere. Bi parte nagusi ditu nire lanak: lehena, liburugintzaren aurkezpena eta azterketa. Liburugintzaren nondik norakoa, lerro nagusiak, joe-rak, funtsak eta hutsak, gakoa erakusten saiatzen naiz lehen partean, liburugintza horren ikuspegi orokorra nolabait eskaini nahian. Bigarren partean, fitxa bibliografikoan, 1984eko lege-gordailuz ateratako liburu bakoitzaren eta ororen notizia zehatza ematen dut: titulua, egilea/itzultzailea, argitaletxea, herria, jatorria (ber-rargitalpen/itzulpen/original), luze-zabaletako neurriak, orrialdeak¹.

1. 420 titulu eta 73.000 orrialde²

Urtea	Tituluak	Orrialdeak
1978	191	36.000
1979	242	35.000
1980	219	38.000
1981	200	42.000
1982	316	54.000
1983	401	59.000
1984	421	73.000

Urtero urtero gauza bera esanez hasten naiz, urtero berdin gertatzen delako: inoiz baino liburu gehiago atera da. Zifrak leku-ko. Ondoko laukia aski goraki mintzo da. Duela hiru urteko produkzioaren bi halako eta gehiago atera da 1984ean, erreferentzia adierazkor bat jarritz. Kultur industria hasi-berri batekin, idazleria plurienplegatu eta ez-profesional batekin 420 liburu ateratzea ez da berriketa.

500 liburu espero bide ziren. Diru-laguntza eske Eusko Jaurlaritzara jo zutenak, zifra horren inguruan omen zebiltzan. Ba, ikusten denez, aginduriko guztiak ez dira argitara eman edo, bestela, liburu bat bera bizpahiru lekutatik aurkeztu da diru eske. Bietatik egon bide da.

Aurreko urtetik honako jauzirik handiena orrialdetan eman da: 14.000 orrialde gehiago 1984ean. Erreferentzia gisa esango dut 1973ko orrialde-kopuru osoa 13.556 izan zela; alegia, aurtengoak iazkoaren gain egin duen gehiketa baino gutxiago.

Aurtengo liburua, batezbeste, 173 orrialdetakoa da, iazkoa baino lodixegoa. Eta urtero bezalatsu, luze-zabalean, 14 × 20 zmkoa, faltrikera-liburua.

2. Gai-sailkapenaren taula: diglosiaren ispilu

Kopuru orokorrak ikusi ditugu: 420 titulu eta 73.000 orrialde. Azken emaitza da hori, orokorra. Ez da aski. Kopuru orokor hori zer-nola sailkatzen eta banatzen den barrutik ikusi behar da.

Gai-sailkapenaren taula hori argazki bat bezala da. Liburugin-tzaren funtsezko marka batzu agertzen dira hor, ongi nabarmen-durik. Hortxe dago batez ere gaien arteko desorekaren deskri-bapena.

Desoreka, zergatik? Liburuen pilaketa non gertatzen den ikusi, eta non hutsuneak, eta begien bistakoa da ondorioa. Ez dakit ona den ala txarra, desiragarria ala baztergarria, gure aukeraren seinale ala ezinaren adierazgarri, baina hortxe dago datua: gai gutxi batzu-tan kontzentratzen da euskal produkzioa. Gai-sail batzuk pisu ikaragarria dute, beste batzuk gutxi, eta badira batere ez dutenak. Zehatzago esan, 4 gai-sailek produkzioaren % 83,5 hartzen dute, aurreko urtean bezalatsu (% 80). Eta kontrako muturrean, honen bestaldea: 7 sail dago liburu batño gabe, eta hamarna liburura iris-ten ez den beste 10 sail; oro har, 17 gai-sail dugu euskaraz apenas erabilirik.

Normalizaziotik urruti dabilela euskal liburugintza erakusten du honek, nire ustetan. Sailen arteko zein proportzio eskatuko lukeen normalizazioak ez dakit, baina ez dut uste oker nabilenik desoreka hau anormaltzat ematean, gure errealitate diglosikoaren ispilutzat hartzean. Diglosia diagnostikatzeko, kasu honetan, ez da espezialistaren begi luzerik behar. Hutsik ditugun sailei begiratu bat ematea aski da.

Gure kultur bizipenak nondik nora doazen jakin ahal izateko gauzarik hoberena sailik beteenetara begiratzea dugu. Irakaskun-tzaren eta literaturaren ingurukoak dira horiek. Gainerako gehiena euskal kultur mundutik urruti gelditzen ari zaigu urtea joan eta urtea etorri. Liburu-pilaketa hau beti bera bait da, bai kopuruz eta bai liburu-motaz. Alegia, beti sail berak dira nagusi eta proportzio beretsuan. Liburu-produkzioa haziz doa urteak zehar, baina beti koordenatu beretan.

Diogun hau frogatzeko, bertatik bertara ikusiko ditugu lehen sailak zifren laguntzaz:

Ordena	Saila	Gaia	Kopurua	%
1	21	Literatura	114	27
2	08	Irakaskuntza	93	22
3	01	Orotarik	77	18
4	11	Euskara	70	16,5
Orotara, lau sailak			354	83,5

Bitara multzoka daitezke lau sail nagusi hauek. Eman dezagun irakaskuntzara zuzenduriko liburua alde batean eta gainerakoa bestean: honela banaturik, % 56,5 da irakaskuntzara destinaturiakoa (01-08-11 sailak, noski). Baina badago bigarren banaketa-mo-
dua ere: alde batetik ikas/irakas materiala eta bestetik literatura, helduentzakoa noski, baina baita haurrentzakoa eta gazteentzakoa ere. Hau da, alde batean 08-11 sailak eta beste aldean 01-21 sailak. Honela eginik, % 45 hartuko luke literaturak.

Nahi den moduan sailkaturik, multzokaturik, moldaturik ere, datu nagusia ez da fitsik aldatzen. Hor dago pilaketa, kontzentrazioa, euskal liburugintzaren albora-karga. Ez da ere aldatzen kontzentratze gehiegia-
ren eta ondoriozko desorekaren esangura: normalizatorik eza, diglosia.

3. Irakaskuntzan dago gakoa

Gai-
taulako sailkapenak agerian jarri dituen trazo nagusiak ikusi-berriak ditugu. Seinalatu dugu han zein handia den irakaskuntzaren funtzioan egindako materialaren pisua: % 56,5. Produkzio osoaren erdia eta gehiago da. Horren barruan, metodo eta gisakoek % 22 suposatzen dute, euskara bera ikasteko materialak (testu, metodo, hiztegi) % 16,5; eta haur- eta gazte-literaturak % 18, gutxi gorabehera. Hirurak batean, iaz bezainbat liburu atera dira helburu honekin, nahiz eta iaz baino pisu arinagoa izan irakaskuntz liburuak urteko produkzioaren barruan: % 61 aurreko urtean eta % 56,5 1984ean.

Ez da dudarik euskal liburugintza sustatu, mugitu, indartu eta posible egin, irakaskuntzak egiten duela. Irakaskuntzak sorterazten dituen premiei erantzun nahita, izugarritzko ahalegina egiten ari dira argitaletxeak. Testu-beharra handia da zalantzarik gabe. Erantzuna eman ahal izateko argitaldarien taldetara jo behar izan dute. Liburugileen artean ugalduz doa talde-lana.

Ugalduz doa, halaber, haur- eta gazte-literatura. Ofizioko idazlerik badugu, horretara emandakorik. Helduen literaturgileak ere, gero eta maizago, ikusten denez, alor horretan sartzen ari dira, bai sortzaile bezala eta bai itzultzaile bezala. Bokazioz den ala bizi beharrez, ikustekoa da hori.

Hain da handia irakaskuntzaren garrantzia, non horrexek irensten bait du liburugintzaren parterik gehiena ezezik euskal argitaletxeen arretarik, denborarik eta ahaleginik handiena. Horrexetatik bizi dira hauek, batetik; eta, bestetik, oso kontu handiko liburu-mota da eta lan-mekanika konplexua duena.

4. Jatorri-kontzeptuak sail nagusietan

Liburu bat itzulia izan daiteke, edo atzera argitara emana, edota euskaraz sortua eta lehenbizikoz publikatua. 420 liburu horietan denetik dago, noski. Ekintza editorial konkretu bati eskerrak aurtun kaleratu direnak dira horiek, besterik gabe.

Liburuaren sorburuari begira egin daitekeen sailkapenak hau ematen du:

Elebitako liburuak	% 9
Liburu itzulia.....	% 15
Liburu berrargitaratua.....	% 27
Euskaraz sortua eta lehenbizikoz publikatua.	% 60,5

Iaz baino gutxiago itzuli da aurtun. Berrargitaratu, aldiz, dexente gehiago egin da. Joera hau indartzuz doa urtetik urtera. Krea-tzio-lanak gora egin du, zifra erlatibo zein absolututan. Bi eletan atera den liburuak ez duela arrakastarik iadanik frogatua dago, hiztegiak salbu, erakunde publikoen liburuak soil-soilik publikatzen dira eta modu horretan.

4.1. Kontzeptuz-kontzeptu

Xehetasun gehiagotara jo behar da liburu-mota hauetako ba-koitza (itzulia, berrargitaratua, sortu-berria) non mamitzen den gehienbat jakin nahi izanez gero. Hori argitzeko, bada, banan-banan hartuko ditugu kontzeptuok eta berauen portamendua ikusiko sail nagusienetan, ez denetan.

Sorkuntza

Ordena	Saila	Kopurua	%
1	21	69	27
2	08	58	22,5
3	01	37	14,5
4	11	37	14,5
5	03	25	9,8

Berrargitalpena

Ordena	Saila	Kopurua	%
1	11	31	27,5
2	21	30	26,5
3	08	25	22
4	01	23	20,5
5	19	2	1,5

Itzulpena

Ordena	Saila	Kopurua	%
1	01	26	42
2	21	16	26
3	08	10	16
4	04	2	3
5	15	2	3

Elebitasuna

Ordena	Saila	Kopurua	%
1	11	12	32,5
2	04	9	24
3	19	4	11
4	06	4	11
5	01	2	5,5

Sorketazko lanetan lehen lekua literatur sailak izatea ez da baxterezko arrazoi askogatik. Testuliburu eta honelakoetan gauza bera gertatzeak aditzera ematen duena da bertoko produk-

zioa landu nahi dela eta lan-taldeak hemen bertan ari direla sortzen.

Berrargitalpena euskara ikasteko/irakasteko liburu-moduetan mamitu ohi da. Ematen du aurreko urteetan buruturiko lanaz baliatzen dela euskararen irakaskuntza neurri on batean. Literatur sailean ere gehituz doa berrargitalpena urtetik urtera.

Itzulpenaren joera da denetan argiena: haur- eta gazte-literaturan, tebeotan, istoriotan ematen da parte on bat.

4.2. Sailez-sail

Kontzeptu bakoitzak non duen lehentasuna ikusi izan dugu orain artean. Informazioa osatzeko eta kontzeptu bakoitzaren pisua egiazki zer-nolakoa den neurtzeko ezagutu behar dugu kontzeptu horietako bakoitzaren parte zenbaterainokoa den sail nagusiaren baitan. Lehen lau gai-sailetara mugaturik, hona zenbakiak:

		KONTZEPTUA			
Saila	Gaia	Euskarazkoa	Elebitakoa	Berrargitaratua	Itzulia
01	Orotarik	48	2,5	30	33,5
08	Irakaskuntza	62	2	27	11
11	Euskara	53	17	44	1,5
21	Literatura	60,5	1,5	26	14

Orotarik sailean itzulpenak eta berrargitalpenak, biek batean, gainditu egiten dute produkzio propio eta berriko liburua. Alderantziz zen iaz. Esplikazio gisa, pentsa daiteke, haur- eta gazte-literaturazko liburuaren bizialdia bizpahiru urtetakoa dela; horrela, batean sorketa nagusitzen da, gero berrargitalpena edo/eta itzulpena, bizpahiru urteren buruan zirkulua hetsi egiten delarik.

Irakaskuntza sailean, aldiz, berrargitalpenak badu pisurik, baina euskal jatorriko produkzio berriak du lehentasuna. *Euskararen irakaskuntza* sailean indar dexente gehiago du berrargitalpenak. Bi sail hauetan (08 eta 11) kreazio-lanak gora egin du aurtan eta ondorioz pentsa daiteke bertoko taldeak antolatzearen eta indartzearen seinale dela hori.

5. Literaturaren lehentasuna

Aurtengo gorakadarik nabarmenena literatur liburuarena dela esan genezake. Lehen lekura pasa zaigu, gainera: % 27rekin orain, iazko 22ren ordez.

Baina, gorakada hori zein neurritan zor zaio idazle berrien lanari edo idazleen lan berriari? Iaztik honako 5 punturen alde hori, egia esan, ez zaio kreaizio-liburuari hainbeste zor, berrargitalpenari eta liburu itzuliari baizik, azterketak erakusten duenez. Kreaizioa, zifra absolututan, iazkoaren paretsu dabil, bospasei liburu gehiago. Berrargitalpena eta itzulpena ugaldtu egin dira, horra gakoak. Eta horrek beste ezer baino gehiago ekintza editoriala adierazten du, oker ez banago. Sorta hasi-berriek eta bildumen indartzeak ere horixe bera adierazten dute, argitaletxeen esfortzua. Literatur bildumak gero eta apainagoak, txukunagoak, erakargarriagoak direla ere egia da.

Barne-sailei buruz betikoan gaude, betikoak nagusi eta betikoak eskas, soberakorik ez bada ere.

Ordena	Azpisaila	Azpigaiak	%
1	214	Elaberria	34
2	217	Ipuinak	26
3	216	Olerkia	13
4	211	Historia. Kritika	10
5	213	Antzerkia	9,5
6	212	Bertsoa	3,5
7	210	Denetarik	2
8	215	Herri-literatura	2

Hona begien aurrean narratibaren nagusigoa. Helduentzako produkzio osoaren % 60 du berak, elaberriak, ipuinak, narrazio motzak. Lehentasuna azpimarratzearekin batera esan behar da, liburuaren sorburuari begira, bi azpisail horietan sorketa-lanak erdia pasatuxe (% 52) hartzen duela; ia beste erdia, beraz, berrargitalpenak eta itzulpenak betetzen dute. Idazleen joeraz gain, irakurleen zaletasuna eta editorialen interesa ikusi behar dira hemen.

Olerkietan, aitzitik, itzulpen eta berrargitalpen gutxi dago. Produkzio osoa ere ez da oso garaia; % 13 suposatzen du sailaren barruan. Urte osoan 20 olerki-liburu publikatzeko ez gara gauza izan, sari eta gutzi. Are apalagoa da, zertan esanik ez, gainerako

generoen kopurua. Antzerkiaren euskarri editoriala, argialetxe komertzial bat bagerik, *Antzerti* aldizkaria dela jakinik, dena esana dago genero hauen kultur arrakastaz.

6. Gertakari eta gogoeta batzu

Tituluak, gaiak eta hauen arazoketa aztertu ondoren, beste eta bestelako begiratu bat eman geniezaioke liburugintzari. Produktzioaren prozesua eta kondizioak ikusirik ere, bada zer pentsa eta zer idatz.

Azterketa sistematiko batean ez naiz hemen luzatuko. Ohar gisa arituko naiz orain, 1984eko liburugintzari begira, zenbait alderdi positibo eta negatibo seinalatuz.

6.1. Kantitatea vs kalitatea?

Badakit kantitatea eta kalitatea aurrez-aurre jartzetik ez dagoela. Are gehiago: kantitatea izan daiteke —eta da maiz— kalitatearen oinarri. Ez daude berez elkarren aurka, noski. Baina egon daitezke. Idatzi-berria dut, bestalde, kalitate aldetik jauzi koalitatiboa egin duela azken urteotan euskal liburugintzak, eta neurri on batean argialetxeen profesionaltasunari esker. Eta idazleen ofizioari esker, zer esanik ez.

Joerazko arrisku batez ari naiz orain, aurreko guztia onarturik. Hona nire ustezko arriskuak. Eusko Jaurilaritzak duen liburuekiko diru-laguntzaren erizpide nagusia koantitatiboa dela esango nuke. Titulua primatzen da, kantitatea. Liburu berri bat ateratzea da garrantzizkoa. Barne-balioak (hala nola, gaiaren trataera, hizkuntzaren egokitasuna) ez hainbeste. Argialetxeen interesak ere ildo beretik doaz, gainera. Bestalde, iruditzen zait hazkuntzaren abiadak harrapatu duela zenbait editore: eskaintza-eskaria izugarri gehitu da, baina ez *staff*-a. Jende berarekin produktzioa gehitzean sortzen den botela-lepoa, itolarria, ezina, inon antzematekotan produktua kalitatean igartzen da. Igartzen hasiak gara. Atera diren liburu batzuk ez dute minimorik betetzen, diogun hutsune hori nabarmenki salatuz. Errentagarritasunak ezin bazter dezake kalitatea, eta nork ez daki kalitate-kontrolak ere denbora eta jendea eskatzen duela?

6.2. Liburu-produkzioaren erritmoa

«Dagoenean bonbon, ez dagoenean egon»: hauxe izan daiteke euskal irakurlearen filosofia. Filosofia praktikatua, gainera, liburuok ez bait dira urtean zehar modu arrazoizko, espaziatu eta orekatu batez ateratzen. Urtearen azken partean pilatzen dira liburuak. Arrazoiak? Merkatuaren eskaria, argitaletxe zenbaiten argitalpen-politika eta beste zenbaitzuren iritsi ezina, buelta eman ezina, denetik dago. Ezin da ahaztu iraila-urrietan hasten dela ikasturtea, abenduan dela Durangoko Azoka eta egun batzu geroxeago Eguberria. Hona arrazoi nagusiak.

Arrazoiak arrazoi, gertakaria hau da: argitalpenen kontzentratze desorekatuegia dagoela. Hilabetez-hilabete liburuen argitalpena segituz gero, desoreka hori itsuenak ere ikus dezake. Urtea erdibi eginez, sei hilabete eta sei hilabete, Urtarriletik Ekaina artean 105 liburu bakarrik kaleratu dira, *Argia*-ren Urtekariak dakarrenez. Gainerako guztiak bigarren partean, eta, dakigunez, bereziki irailean eta abenduan: 316. Portzentaiaetan % 25 % 75aren kontra. Bai autoreari eta bai irakurleari zor zaien begiruneak justifikaezin egiten du politika edo despolitika hau.

6.3. Euskal liburuaren gizarte-presentziarik eza

Liburugintzaren osasuna diagnostikatzeko liburuaren portamendu soziala kontutan hartzea, behar-beharrezkoa da. Nik orain puntu bati bakarrik helduko diot, liburua ezagutzera emateari, alegia.

Euskal liburuak ez du presentziarik komunikabideetan. Ez presentzia aktiborik, ez pasiborik. Kasurako, noiz agertu da euskal libururik ETBn edo TVEn? ETBk —gure TBk—, harritzekoa bada ere, ez du liburuaren informaziorik jasotzen. Txokotxo bat meheziko luke, ba. Besterik ez bada, liburuaren aurpegia erakusteko.

Euskal liburuak ez du promoziorik, hona beste konstatazioa. Berezko promozio-plataformaz soilki baliatzen dira ia-ia gaur egun editorialak, Durangoko Azokaz batipat. Gauzak horrela, han denak motroiloan ateratzen dira, eta handik kanpo isilean. Denon zoritxarrerako.

Ez promoziorik, eta ez informaziorik. Eta ez edukitzen hasita, taxuzko katalogorik ere ez dugu. Nekez informa daiteke inor euskal liburuaz. Harritzekoa al da, kondizio hauetan, liburua gizar-tean ez itsastea, informazio-zirkuitoetatik kanpo geratzea? Kanpora geratzen den beste bat Eusko Jaurlaritza da. Ausente dago alor honetan. Nik dakidala, Eusko Jaurlaritzak ofizialki ez du euskal liburuaren ez informaziorik, ez kontrolik, ez promozio-egitaraurik.

6.4. Plangintzaren falta

Urteroko leloa dut hau. Aurten beste ahots batzu ere entzun dira tonu berean. Konkretuan pentsatzen hasteko unea etorria dateke.

Plangintza egon badago, baina sektoriala. Liburugintza bere osoan hartuta egitekoa den plangintza dugu eskas. Hutsuneak eta akatsak ikusi, eztabaidatu, aztertu eta sendatuko dituen plangintza: saio-, olerki-, antzerki-, kultur liburuaren eskasia, produkzioaren utilitarismo handiegia, liburu linguistiko-pedagogikoaren nagusitasuna, gaien arteko desoreka gehiegia, adibidez.

6.5. EEEren sorrera

1984eko uztailaren 29an *Elkar*, *Erein*, *Sendoa*, *Haranburu Editor* argitaletxeek EEE (Euskal Editoreen Elkarte) eraikitzea erabakitzen dute. Irailaren 3an legalki eratzen da eta Durangoko Azokan egiten du bere buruaren aurkezpena. Horra historia, eta hona helburuak, bitarikoak: bat, euskarazko liburuen argitalpenaren defentsa, promozioa eta zabalkundea. Eta bi, elkartekideen interes bateratuen ordezkatzea, kudeatzea eta defentsa.

Baldin elkarte profesional baten berezko dinamikak dakarren arriskua (korporatibismoa) gainditzeko adina bada EEE, euskal liburugintzarentzat benetan inportantea izan daiteke sorrera hau. Izan ere, badu lanik helburu kulturaletan: proposamenak, promozioa, azterketak, harremanak atzerriarekin, ikerketak, errebindikazioak, programaketa orokorrak, hori dena eta gehiago duke egingai. Normalizazioaren bidean urrats ona iruditzen zait, editoreak oro, handi eta txiki, biltzea lortzen badu.

6.6. Argitaletxeen estabilizazioa

Sekula baino argiago ikus daiteke euskal editorialen panorama. Egunetik egunera finkatuz eta indartuz doaz handienak, *Elkar* eta *Erein*. Txikiek ere ez dute abiadarik galtzen, *Susa*-k eta *X. Gereño*-k, adibidez. *Haranburu Editore*-ak izan ditu gorabeherak, baina badirudi segitzekotan dela. Sortu- eta biztu-berriak ere badi-tugu: Iruñetik datorkigu *Pamiela*, aire diferentez. Eta *Hordago* plazaratu zaigu atzera, eta ez asmo faltan, dirudienez.

Argitaletxeen indartzea gauza ona da. Kreatibitatearen dinami-kari berea emanez eta autorearen papera salbatuz, noski, euskal editorialen indartzeari, finkatzeari, profesionaltzeari abantaila asko ikusten diot. Liburugintza ateratzen da irabazle, kantitate, kalitate eta programazio aldetik. Eta ez hori bakarrik: argitaletxe indartsurik behar dugu presentean kanpotik datozkeeni aurre egiteko. Hemengo merkatua komertzialki interesgarri gertatzen den orduko editorial erdaldunak etorri eta irents gaitzakete. Egun hori ez dago urruti. Jadanik hurbiltzapenik izan da, oraingoz haur-literaturan. Testugintzara joko dute gero, itzulpenaren bidez. Tinko eta finko egon behar da ordurako, protekzionismopean erortzea nahi ez baldin bada.

6.7. Tituluaren gorakada, bai; eta tiradena?

1977ko liburu-produkzio osoa adina liburu atera ditu *Elkar*-ek berak bakarrik 1984ean: 150en bueltan. Bai, gero eta liburu gehi-go ateratzen da euskaraz. Eskaintza editoriala gehitu egiten dela esan nahi du gorakada honek. Aukera gehiago duke orain irakur-leak, bai ideologiaren aldetik eta baita liburu-motaren aldetik.

Gailurra jo dugulakoan eta egoera artifical bat muntatzen ari garelakoan ere badago norbait. Ez dut nik horrelakorik uste. Euskal kulturaren normalizazioak, nik uste, oraindik produkzio handiagoa behar du. Handiagoa eta ugariagoa, aberatsagoa, dibert-sifikatuagoa. Tirada handiko eta txikiko liburuak, errentagarriak eta bestelakoak; irakurleria urrikoak nahi bada, baina kulturak eta literaturak aurrera egiteko beharrezko dituenak. Horrelakoak, bai, eta *best-seller*-ak, noski, hots, demografia irakurlearen pareko irakurle erreal dituztenak; berezko bizitza osasuntsua dutenak, eta bizitza propiorik izateko ahulegi direnak. Tokitan dago satura-zioa. Gailurra jo ez, baina normaltasunaren estabilizazio-neurrira iritsi ere egin gabe gaude eta.

Baina, kasu: eskaintza editoriala gehitzea *fuite en avant* izan daiteke, engainagarria. Benetan inportantea biztanleko liburu-eskaintza gehitzea litzateke, tiradak gehitzea. Eta nago, puntu honetan ez gabiltzala horren ongi. Irakurleen hazkuntza, dagoen neurrian gero, begetatiboa dela esango nuke. Euskaldun zaharren artean irakurle berriak sortzen eta eskolan irakurzaletasuna bultzatzen, ez dut uste ahalegin eta ekintza espezifiko handirik egiten denik. Adibidez.

Oharra: Liburuen fitxa bibliografikoan, tituluaren ondoan eta parentesi artean, datu hauek ematen ditut: i = itzulpena; b = berrargitalpena; e = elebitakoa.

¹ Zorrak kitatzeko modu bat zorrak aitortzea omen da. Horretaraxe nator, bada. Zaila eta nekeza dela liburu guztien berri zehatz izatea, erraz uler daitekeen gauza da. Etengabe hara eta hona jo beharra dago. Joseba Jakari eskerrak liburu gehienak neuz ezagutzeko modua badut. Atseginaz aitortzen dut zor hori. Esker oneko natzaie, baita ere, informazioa eskaini didaten argitaratzaileei: Elkar, Susa, Elhuyar, Euskaltzaindia, X. Gereño, Mensajero, GAK/CAP, UEU, Ibaizabal. Laguntza hauekin eta JAKINen bulegoko lanarekin posible gertatu zait azterketa eta zerrenda hauek burutzea.

² Erizpidez eta jokamoldeaz, bai liburuak zenbatzeko orduan eta bai gai-multzoak eratzeko, pare bat ohar egin nahi nuke. Erabili ohi dudana *Unesco*-ren sailkapen hori, bere horretan hartu beharrean, nere erara pitin bat moldaturik dut aspaldidanik, hasieratik, hain zuzen gure premiei eta berezitasunei hertsikiago erantzun ahal izateko. Irakaskuntza bitan banatua dut, adibidez. 08 sailean irakaskuntz sail normalak zerrendatzen ditut, ohi denez; baina euskararen beraren irakaskuntza, hori 11 sailean kokatzen dut, euskalduntze/alfabetatzeak gurean duen munta aintzat harturik. Beste kasu aipagarri bat, 21 sailarena da. Hemengo azpisailak ere nere modura moldatu nituen hasieran bertan, eta halaxe jarraitzen dut, hobeki egin daitekeela gerora ikusi arren.

Aurtengo produkzioaren kopuru orokorrari buruz ere bada zer esanik. Urtero bezalatsu, tituluaren zerrendan baino liburu gutxiago zenbatzen ditut kopuru osoa ematean. Zerrendan 480 titulu inguru agertzen dira; 421, azterketan. Haietako batzu ez ditut zenbatu ere egiten, mutuak direlako, edo kasik. Beste batzu multzokatu egin ohi ditut, bildumen arabera maizenik, orrialdeak kontatuz, baina tituluak ez, testu-masa gutxi dutelako. Esan beharrik ez da horietako gehienak, denak ez esatearren, haur- eta gazte-literaturaren sailekoak direla.

J. M. T.

1984eko liburuak: gai-sailkapena

Sailak	Zenb. abs.	%
01.- Orotarik. Bibliografia. Kazetaritza. Urtekariak. Haur eta gazte-literatura. Tebeo, komiki eta historioko. Saia- kera eta artikulua gai desberdinez. Omenaldiak.....	77	18
02.- Filosofia.....	—	—
03.- Erljioa. Teologia. Teologia pastoral. Eskritura Saindua. Eliza kristaua jeneralean. Liturgia.....	25	6
04.- Soziologia. Estatistika. Gizartearen bilakabidea eta his- toria. Sozialismoa. Hainbat estatistika.....	11	2,5
05.- Zientzia politikoak.....	—	—
06.- Zuzenbidea. Administrazio publikoa. Asistentzia so- ziala. Zuzenb. publikoa, konstituzionala. Administrai- boa. Gizarte-segurantza. Lan-zuzenbidea. Aseguroak	4	1
07.- Arte eta zientzia militarrik.....	—	—
08.- Irakaskuntza. Hezkuntza. Hezkuntzaren teoria eta fi- losofia. Hezkuntz sistemak. Pedagogia. Sexu-hezkuntza. Irakaskuntza eskolaurrekoa eta oinarrikoa. OHO. BBB eta UBI. Goimailako eta unibertsitate-irakaskuntza. LH. Emakumearen hezkuntza.....	93	22
09.- Merkatalgoa. Komunikabideak. Garraioak.....	—	—
10.- Etnologia. Folklorea. Tradizio eta kondairak.....	2	0,5
11.- Hizkuntzalaritza. Filologia. Euskararen azterketa. Euskararen irakaskuntza. Hiztegiak. Metodoak. Gram- matikak.....	70	16,5
12.- Matematikak. Matematikaren filosofia. Matematika je- neralean. Algebra. Trigonometria.....	2	0,5
13.- Natur zientziak. Astronomia. Nautika. Astronautika....	1	0,5
14.- Medikuntz zientziak. Higiene publikoa. Patologia. Gaixotasunak. Klinikak-medikuntza. Terapeutika.....	1	0,5
15.- Injinerutza. Teknologia. Industriak. Lanbide eta es- kulanak. Injinerutza mekanikoa eta elektronikoa. Ele- ktronika. Itsas injinerutza. Injinerutza zibila. Bideak, ubi- deak eta portuak. Trenbideak.....	5	1
16.- Nekazaritza. Oihanlantza. Abeltzaingoa. Ehiztaritza eta Arrantza.....	—	—
17.- Etxe-ekonomia.....	—	—
18.- Antolakuntza.....	—	—
19.- Arte ederrak. Arkitektura. Hirigintza. Fotografia eta zi- nematografia. Musika eta musika-tresnak.....	5	1
20.- Jostaldiak. Denborapasak. Jokuak. Kirolak. Mendia....	1	0,5
21.- Literatura. Literatur kritika. Literaturaren historia. Bertoak. Antzerkia. Elaberria. Herri-literatura. Oler- kiak. Ipuinak.....	114	27
22.- Geografia. Bidaia. Eskualde-geografia. Bidaiari eta tu- ristaren gidaliburuak.....	1	0,5
23.- Historia. Biografia. Euskal Herriaren eta honen es- kualdeen historia. Biografia. Oroitzapenak.....	9	2
GUZTIRA.....	421	100

1984eko liburuak: fitxa bibliografikoa

- Abarrak.** (Euskara batuan) (b) Kirikiño. Egok.: Ugarteburu A. Elkar. Donostia. 19 × 13. 145 or.
- Abereak.** Magunagoitia, Igone. Ibaizabal. Euba. 22 × 19. 34 or.
- Abereak eta dortoga.** (i) Colette/Etxerarreta, Ramon. Argos Vergara. Barcelona. 20 × 14,5. 21 or.
- Abereak ezagutuz. Jolastu eta ikas.** (i) Hill, Eric/X. X. Fher Argitaletxea. Bilbo. 22 × 17,5. 20 or.
- Abereen etxaldea.** (b/i) Orwell, George/Elexpuru, Juan Martin. Elkar. Donostia. 19 × 13. 158 or.
- Abuztuaren 15eko bazkalondoa.** (b) Arrieta, Joxe Agustin. C.A.P. Donostia. 21 × 13. 136 or.
- Adinaren eragina bigarren hizkuntzaren ikaskuntzan (arazoa zertan den).** (i) Daigle, Monique/Urkiu, Boni. Habe. Donostia. 22 × 15,5. 76 or.
- Aditz Ariketak I-II-III (Apunteak).** Agirre, Jesus M. Labayru. Derio. 30 × 21. 100 or.
- Aditz etikoa (Hika ta Noka).** Gaminde, Iñaki. AEK. Donostia. 30 × 21. 114 or.
- Aditza (Apunteak).** Eguskitza, Jesus M. Labayru. Derio. 30 × 21. 162 or.
- Aditza bizkaieraz (I. tomoa).** Gaminde, Iñaki. UEU. Iruñea. 24 × 16. 516 or.
- Aditza IV. Aditz konparatua (Apunteak).** Pitarke, Jose M. Labayru. Derio. 30 × 21. 124 or.
- Agur, ondo ibili!** (i) Balguer, Marta/Etxezarreta, Ramon. Argos Vergara. Barcelona. 24 × 18. 32 or.
- Agureok maitemindu bear ez.** (e/i) Castelao, Alfonso R./Labaen, Antonio M. Antzerti. Eusko Jaurlaritzza. Gasteiz. 21 × 15. 144 or.
- Ahoz aho - Ahozko euskal literaturaren antologia/aztergaia.** Askoren artean. Erein. Donostia. 22 × 15. 122 or.
- Ai, nire hatzak!** (i) Lissón, Asunción/Mendiguren, Xabier. Elkar/La Galera. Donostia/Barcelona. 16,5 × 15,5. 14 or.
- Aire Neurtuak.** Mujika, Luis Mari. Haranburu Editor. Donostia. 20,5 × 14. 95 or.
- Aise (Ikaslearen liburua).** (b) Elkar lanean. Elkar. Donostia. 24 × 17. 164 or.
- Aise eman zenidan eskua.** (b) Lertxundi, Anjel. Erein. Donostia. 21 × 13,5. 400 or.
- Aise 2. Ikaslearen liburua.** (b) Aise Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 154 or.
- Aise 3. Ikaslearen liburua.** Aise taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 146 or.
- Aise 3. Irakaslearen gida liburua.** Aise taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17,5. 62 or.
- Aitaren pipa.** (i) Lissón, Asunción/Mendiguren, Xabier. Elkar/La Galera. Donostia/Barcelona. 16,5 × 15,5. 14 or.
- Alaba.** Garate, Gotzon. Elkar. Donostia. 19 × 12. 105 or.
- Aldarte oneko ipuinak.** Garate, Gotzon. Mensajero. Bilbo. 19,5 × 13,5. 82 or.
- Alfabetatze maila. Lehen 100 orduak.** AEK. AEK. Donostia. 29,5 × 21. 104 or.
- Alfabetatze zientifikoa.** (b) Ensunza, Martxel. UEU. Bilbo. 24 × 16. 187 or.
- Alkoola poemak-Andana gara.** (c) Askoren artean. Pamiela. Iruñea. 19 × 13. 134 or.
- Ama.** Artiagoitia, X: Elkar. Donostia. 19 × 12. 69 or.

- Amaia eta Idoia-ren jantziak.** X. X. Erein. Donostia. 29 × 22. 4 or.
- Amamaren aberetxoak.** Pujana, Bibiñe. Ibaizabal. Euba. 22,5 × 19. 64 or.
- Andaluziari ene bilduma.** Lasa, J. Iñaki. Susa. Donostia. 20 × 12,5. 93 or.
- Andre Catalina eta Arabia-ko emir-a. Umorezko nobela.** Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo. 16,5 × 11,5. 160 or.
- Andre hostoa.** (i) Norvegiar ipuina/Urmeneta, M. J.; Iñurrieta, I. Ediciones Anaya. Barcelona. 22 × 15,5. 30 or.
- Antonello Euskal Herrian.** (b) Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo. 16,5 × 11,5. 150 or.
- Aralar - Euskalerriko mendia - Ibilaldiak eta gailurrak - Geografia gizatiar batean zehar.** Peña Santiago, Luis Pedro. Elkar. Donostia. 27 × 19,5. 346 or.
- Arantxa eta Karmele-ren jantziak.** X. X. Erein. Donostia. 29 × 22. 4 or.
- Arau fonologikoak - Hizkuntz teoria eta Baztango euskalkia eta fonologia (II).** Salaburu, Pello. Argitarapen Zerbitzua (UPV/EHU). Bilbo. 22,5 × 14,5. 343 or.
- Arpeko Mari.** Erkiaga, Eusebio. Ibaizabal. Euba. 22,5 × 19,5. 52 or.
- Arrainen erregina.** (i) Nerval, Gérard de / Etxezarreta, Ramon. Argos Vergara. Barcelona. 20 × 14,5. 24 or.
- Arrantzalea eta bere emaztea.** (i) Grimm, Jakob & Wilhelm/Urmeneta, M. J.; Iñurrieta, I. Ediciones Anaya. Madrid. 22 × 15,5. 30 or.
- Arrantzaletuak - Los puertos pesqueros.** (e) Lurralde-antolaketa eta Garraio-Saila. Eusko Jaurlaritzza. Gasteiz. 27,5 × 32. 99 or.
- Arrantzaria - Evolución de la Construcción Artesanal de la pesca y de sus artes en Euskalherria.** (e/i) Arbex, Juan Carlos/Iribar, Bartolo; Aizpurua, Martzelino. Petronor. Bilbo. 30,5 × 24,5. 272 or.
- Arrosa Zimeldua.** Atutxa, J. M. Elkar. Donostia. 19 × 12. 78 or.
- Artearen Historia-1 - Unibertsitatera Biderazko Ikasturtea.** UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 285 or.
- Artzain solas.** Hiriart-Urruty, Jean. Itxaropena. Zarautz. 18 × 12. 432 or.
- Artzainak - Les Bergers basques - Los pastores vascos.** (e) Blot, Jacques. Elkar. Donostia. 27 × 19,5. 220 or.
- Aspaldian espero zaitudalako ez nago sekula bakarrik.** Urretavizcaya, Arantxa. Erein. Donostia. 20,5 × 13. 94 or.
- Asto bat Hypodromoan.** Atxaga, Bernardo; Zabaleta, Jon. Erein. Donostia. 21 × 15,5. 42 or.
- Astolasterrak.** Urkizu, Patri. Antzerti. Eusko Jaurlaritzza. Gasteiz. 21 × 15. 80 or.
- Auskalo mendian.** Lertxundi, Anjel; Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 21 × 18. 46 or.
- Autonomia bigarren hizkuntzen irakaskuntzan.** (i) Holec, Henri/Urkizu, Boni; Mendizabal, Juan Mari. Habe. Donostia. 22 × 15,5. 76 or.
- Babarrun magikoak.** (i) Ipui ingelesa/Igara. Ediciones Anaya. Madrid. 22 × 15,5. 30 or.
- Baga-Biga - Ariketak (A).** Goñi, Jesus Mari. G.I.E. Donostia. 20,5 × 20,5. 44 or.
- Baga-Biga - Ariketak (B).** Goñi, Jesus Mari. G.I.E. Donostia. 20,5 × 20,5. 44 or.
- Baga-Biga - Matematika (Hasiera zikloa).** X. X. G.I.E. Donostia. 24 × 20,5. 119 or.
- Baga-Biga - Matematika H.Z. (Bigarren erdia).** Goñi, Jesus Mari. G.I.E. Donostia. 24 × 20,5. 151 or.

- Baga-Bigia - Matematika H.Z. (Lehen erdia).** Goñi Jesus Mari. G.I.E. Donostia. 24 × 20,5. 151 or.
- Baina-baina.** (i) Uribe, María de la Luz/Etxezarreta, R. Argos Vergara. Barcelona. 24 × 18. 32. or.
- Bakarka - Euskara a distancia - 1.** (e) Letamendia, Juan Antonio. Euskara Zerbitzua. Eusko Jaurlaritzaz. Gasteiz. 27 × 20. 285 or.
- Balentin Olano eta Lege Zarraren aldeko Euskalerrria'ren borroka.** Aranbarri Etxariz, Simon. Egile editore. Azkoitia. 20 × 14,5. 466 or.
- Basajaunak.** Etxebarria, Juan Manuel. Ibaizabal. Euba. 22,5 × 19. 48 or.
- Baserria.** (i) X. X./X. X. Beascoa. Barcelona. 18,5 × 17,5. 10 or.
- Basilika.** Borda, Itxaro. Susa. Donostia. 20 × 12,5. 104 or.
- Bata zu eta bestea ni.** Begiristain, Iñaki. Antzerti. Eusko Jaurlaritzaz. Gasteiz. 21 × 15. 94 or.
- Bazterrean utzitako panpinaren ixtorioa.** (i) Sastre, Alfonso/Lasa, Mikel. Antzerti. Eusko Jaurlaritzaz. Gasteiz. 21 × 15. 40 or.
- Begia begi truk - Drama, hiru ekitalditan.** (b) Etxaide, Yon. Erein. Donostia. 20,5 × 13,5. 97 or.
- Behin batean (Irakurketa-Idazketa).** Irakaslearen gidaliburua. Olabari, Miren/Urrutia, M.ª Jesus. Elkar. Donostia. 24 × 17. 60 or.
- Behin batean - 1. atala - (Irakurketa-Idazketa).** Ikaslearen liburua. Olabari, Miren/Urrutia, M.ª Jesus. Elkar. Donostia. 27 × 20,5. 23 or.
- Bertsolari-kurpilla.** Garmendia, Txomin. Auspoa. Tolosa. 18 × 10,5. 150 or.
- Bertsolaritza. Formarik gabeko Heziketa.** Askoren artean. Hezkuntz Zientzien Institutua. Bilbo. 21 × 15,5. 192 or.
- Bertsolaritzari buruz.** Eizmendi, Iñaki «Basarri». Auspoa. Tolosa. 18 × 10,5. 182 or.
- Bertsutan ariz ikasten.** Askoren artean. Bertsularien lagunak. Kanbo. 21 × 17. 104 or.
- Beruneko Soldadutxoa.** (i) Andersen/Igara. Ediciones Anaya. Madrid. 22 × 15,5. 30 or.
- Bi letter jaso nituen oso denbora gutxian.** Atxaga, Bernardo. Erein. Donostia. 19 × 12,5. 92 or.
- Bigarren abarrak.** (b) Kirikiño. Egokitzailea: Ugarteburu, Anjel. Elkar. Donostia. 19 × 13. 172 or.
- Bihotz ahula.** (i) Dostoiowski, Fedor/Lasa, Jesus. Hordago. Donostia. 20 × 13. 108 or.
- Biologia/1 - Landare eta animalien izenak. Izendegia.** (e) UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 533 or.
- Birmoldatzeko eta birrindustrialtzeko politika.** Navarro, Mikel. UEU. Bilbo. 24 × 16. 135 or.
- Bizargarri itsasapurra.** (i) Lázaro, Flores/Baraiazarra, Luis. Kili-kili. Bilbo. 26,5 × 18,5. 32 or.
- Bizitza nola badoan. Poemak 1974-1984.** Borda, Itxaro, Maiatz. Baiona. 20,5 × 14,5. 72 or.
- Bizkaiko bidetan - Bizkaiko erri batzuen ikuspegi laburra.** Zubikarai, Agustin. Egile editore. Ondarroa. 21,5 × 15,5. 315 or.
- Bolatxo eder eta Buztantxo luzeren abentura miresgarria... edo bizitzaren miraria.** (i) Garcia, J. L./X. X. Elkar. Donostia. 22,5 × 17. 29 or.

- Bordaberri'ko gozo-mikatzak.** Garmendia, Txomin. Auspoa. Tolosa. 18 × 10,5. 190 or.
- Bostak berriro Kirrin Uhartean.** (b) Blytin, Enid/Azkune, Lazaro. Elkar. Donostia. 19 × 13. 226 or.
- Burkidea.** (i) Pavese, Cesare/Mendiguren, Xabier. Elkar. Donostia. 19 × 12. 229 or.
- «**Buruketak**». 1. maila. (b) Izarraizpeko Irakaskuntza Kooperatiba. Egile editore. Loiola. 29,5 × 20,5. 76 or.
- «**Buruketak**». 2. maila. (b) Izarraizpeko Irakaskuntza Kooperatiba. Egile editore. Loiola. 29,5 × 20,5. 116 or.
- «**Buruketak**». 4. maila. (b) Izarraizpeko Irakaskuntza Kooperatiba. Egile editore. Loiola. 29,5 × 20,5. 46 or.
- «**Buruketak**». 5. maila. (b) Izarraizpeko Irakaskuntza Kooperatiba. Egile editore. Loiola. 29,5 × 20,5. 70 or.
- Dersu uzala-I.** (i) Arseniev, Vladimir/Iñurrieta, Iñaki. Hordago. Donostia. 20 × 13. 319 or.
- Dersu uzala-II.** (i) Arseniev, Vladimir/Iñurrieta, Iñaki. Hordago. Donostia. 20 × 13. 173 or.
- Diccionario General y Técnico breve - Euskara batua-I. Español - Euskara. II. Euskara - Espainera.** (e) Mugica Urdangarin, Luis María. Sendoa. Donostia. 21,5 × 14. 665 or.
- Diccionario Trilingüe del Castellano, Bascuence y Latín. Tomo primero.** (e) Larramendi, Padre Manuel de. Txertoa. Donostia. 31,5 × 22,5. 435 or.
- Diccionario Trilingüe del Castellano, Bascuence y Latín. Tomo segundo.** (e) Larramendi, Padre Manuel de. Txertoa. Donostia. 31,5 × 22,5. 392 or.
- Diccionario Vasco-Español-Francés.** (e) Azkue, Resurrección María de. Euskaltzaindia. Bilbo. 30,5 × 22,5. 1.219 or.
- Donostiarrok txantxetan.** (b) Zaldua, Imanol. Mensajero. Bilbo. 19,5 × 13,5. 78 or.
- Durangoko plateruak.** Aldekoa-Otalora, Antton Mari. Gerediaga Elkarte. Durango. 17,5 × 12. 128 or.
- E pericoloso sporgersi - zuri beltzean.** Lizarralde, Pello. Pamiela. Iruñea. 18,5 × 12. 102 or.
- E.A.B.H.E.M. - Euskara maila neurtzeko testa.** Askoren artean. Eusko Jaurlaritzza. Gasteiz. 27 × 20. 100 or.
- Edo geuk edo inor ez euskerearen alde.** Kirikiño. Labayru. Derio. 21 × 14,5. 290 or.
- Edurne eta Zazpi ipotxak.** (i) X. X./X. X. Hemma. X. X. Belgica. 24,5 × 21. 8 or.
- EGA - Gida liburua.** Rikardo Arregi Euskaltegia. AEK. Donostia. 30 × 21. 123 or.
- E.G.A. 1983ko azterketak.** Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Saila. Eusko Jaurlaritzza. Gasteiz. 27 × 20. 172 or.
- EIMA Programa: Euskal ikasmaterialgintza. 1984eko ekitaldiaren azalpen batera bildua.** Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Saila. Eusko Jaurlaritzza. Gasteiz. 27 × 20. 240 or.
- Ekonomia/1 - Unibertsiterako testuliburua.** UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 365 or.
- Elebidun gizartearen azterketa matematikoa.** Txillardeggi. UEU. Bilbo. 24 × 16. 114 or.

- Elisabete lehoi domatzailea. (b) Landa, Mariasun. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 58 or.
- Eliza - Kristau fedearen sustraiak. III. Villasante, Fr. Luis. Sedad. Guipuzcoana Ediciones y Publicaciones. Donostia. 21 × 16. 412 or.
- Elizondoko eskutitzak. (b) Garate, Gotzon. Mensajero. Bilbo. 19 × 13,5. 147 or.
- Elkarmezarako Eukaristi otoitzak. Elizbarrutiko Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia.—.—.
- Elur gainean. Urkijo, Joanes. Erein. Donostia. 20,5 × 13,5. 11 or.
- Emakumeak idazle - Antologia eta ohar zenbait - Hogeigarren mendeko. Borda, Itxaro. Txertoa. Donostia. 20 × 13,5. 82 or.
- Ene Jainko-aidol zaharra, lur! Mirande, Jon. Elkar. Donostia. 19 × 12. 147 or.
- Erdiko zikloko hezkuntza helburuak. Objetivos educativos del ciclo medio. (e) Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 24 × 17. 123 or.
- Erizkizundi Irukoitza/Triple cuestionario/Triple questionnaire (Bi tomo). (e) Azkue, R. M./paratzailea: Ana Mari Etxaide. Euskaltzaindia. Bilbo. 23 × 16. 388 or.
- Escola Hiztegia. (b/e) Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo. 15,5 × 10,5. 260 or.
- Eskubeltz taldearen abenturak. (i) Jürgen Press, Hans. Elkar. Donostia. 19 × 13. 129 or.
- Esnatu 1. Irakaslearen gida liburua. Erligioa (Eskolaurrea). Askoren artean. Erein. Donostia.—.—.
- Esnatu 2. Irakaslearen gida liburua. Erligioa (Hasiara zikloa). Askoren artean. Erein. Donostia.—.—.
- Espetxeko negarrak. Ataño. Auspoa. Tolosa. 18 × 10,5. 182 or.
- Etsipenez - Jon Charoren memorioizunak. Urkizu, Patri. Elkar. Donostia. 19 × 12. 196 or.
- Etxegintzatikako oztopoak kentzeko araupidea. Hirigintza-oztopoak kentzeko araupidea. Normativa para la supresión de barreras urbanísticas. Normativa para la supresión de barreras arquitectónicas. (e) Eusko Jaurlaritza. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 17 × 11,5. 110 or.
- Euler. Duoandikoetxea, Jabier. Elkar. Donostia. 19,5 × 13,5. 80 or.
- Euskadi-1984. (e) Askoren artean. Orain. Donostia. 28,5 × 22. 252 or.
- Euskadiko Diruegitamuen Jaurpideez legea. Ley de Régimen presupuestario de Euskadi. (e) Eusko Jaurlaritza. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 17 × 11,5. 181 or.
- Euskal Artea. (b) Askoren artean. Erein. Donostia.—.—.
- Euskal antzertia. Urkizu, Patri. Antzerti. Donostia. 21 × 15. 173 or.
- Euskal azentuaz. Txillardegui. Elkar. Donostia. 24 × 17. 432 or.
- Euskal dialektologiarako testo eta ariketak. Etxebarria, José M.?. El Carmen. Gasteiz. 21 × 15. 297 or.
- Euskal Herria aurkitzen (Erdiko zikloa) O.H.O. 5 - Experientzi arloa (Gizarte). Kortabarria, M. Angeles/Igea, Koldo. Erein. Donostia. 26 × 19. 214 or.
- Euskal Herriko abestiak. Canciones de Euskal Herria. (b/e) Adarrakoak Taldea. Egile editore. Gasteiz, 21,5 × 15,5. 108 or.
- Euskal Herriko Atlasa (b). Askoren artean. Erein. Donostia.—.—.
- Euskal ikasmaterialeen bilduma. 1984. EIMA. Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Saila. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz, 27 × 20. 248 or.
- Euskal ipuinak-1. Etxebarria, Juan Manuel. Kili-kili. Bilbo 26,5 × 18,5. 16 or.

- Euskal ipuinak-2. Etxebarria, Juan Manuel. Kili-kili. Bilbo. 26,5 × 18,5. 16 or.
- Euskal itzulpenaren antologia - 1. Zabaleta, Jesus Mari. Egile editore. Martutene. 28 × 19. 225 or.
- Euskal jokoak bertsoan (I). Zavala, Antonio. Auspoa. Tolosa. 18 × 10,5. 174 or.
- Euskal joskera. (b) Arejita, Adolfo. Leopoldo Zugaza. Durango. 19,5 × 13. 328 or.
- Euskal kulturaren zapalketa 1956-1981. Txillardegui. Elkar. Donostia. 17 × 11,5. 84 or.
- Euskal mitologia. Arriaga, José Luis. Mensajero. Bilbo. 18 × 11. 177 or.
- Euskal urtekari estatistikoa. 1983. Anuario estadístico vasco. (e/i) Zuzendaritza-Estatistika Saila/UZEI. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 26,5 × 21,5. 424 or.
- Euskal-irakasbide laburra - Euskera básico de Navarra. (e) Aierbe, Inozentio.—.— 21 × 15,5. 133 or.
- Euskaldun bat Marten. (b) Zubeldia, Iñaki. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 56 or.
- Euskaldunak eta Osasuna. Onaindia, Santi. Egile editore. Larrea. 21 × 14. 180 or.
- Euskaldunak (Izakera, pentsakera, bizibidea) (7, 8 eta goi-mailerako euskal kultura). (b) Legarreta, Josu. Ibaizabal. Euba. 24 × 17. 80 or.
- Euskalduntzearen A mailako langaiak. Irakaslearen liburua. I. urratsa (4 liburuki). HABE. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 29 × 21. 2.100 or.
- Euskaltzaindiaren historia laburra. Breve historia de la Real Academia de la Lengua Vasca, Euskaltzaindia. (e) Ugalde, Martin/Arana Martija, José Antonio. Euskaltzaindia. Bilbo. 16 × 11. 170 or.
- Euskara Gizarte Bizitzan. («Tolosa Euskaraz» Ihardunaldiak). V. Aracil, Luis/Larrañaga, Iñaki. Tolosako Udala. Tolosa. 20,5 × 14,5. 79 or.
- Euskara hobean hobe. Salaburu, Pello/Kintana, Xabier. Euskal Herriko Unibertsitatea. Bilbo. 19,5 × 13,5. 139 or.
- Euskara ialgi adi plazara. III. maila. (b) Izarraizpeko Irakaskuntza Kooperatiba. Egile editore. Loiola. 29,5 × 21. 124 or.
- Euskara ialgi adi plazara. 4. maila. (b) Izarraizpeko Irakaskuntza Kooperatiba. Egile editore. Loiola. 30 × 21. 116 or.
- Euskara lantzen. O. (b) Hegaz. Erein. Donostia. 24 × 17. 278 or.
- Euskara lantzen. 1. O.H.O.ko 7. maila. (b) Hegaz. Erein. Donostia. 24 × 17. 214 or.
- Euskara lantzen. 2. O.H.O.ko 8. maila. (b) Hegaz. Erein. Donostia. 24 × 17. 342 or.
- Euskara mailaka. Hasierako zikloa. 1. (12 liburuki). SEIE. Mensajero. Bilbo. 26,5 × 19. 384 or.
- Euskara mailaka. I. (b). SEIE. Mensajero. Bilbo. 24,5 × 15,5. 148 or.
- Euskara mailaka II. (b) SEIE. Mensajero. Bilbo. 24,5 × 15,5. 224 or.
- Euskara mailaka III. (b) SEIE. Mensajero. Bilbo. 24,5 × 15,5. 352 or.
- Euskara mailaka. Hasierako zikloa. 2. SEIE. Mensajero. Bilbo. 26,5 × 19. 384 or.
- Euskararen gaitasun-agiria. Ariketak. Izarraizpeko Irakaskuntza Kooperatiba. Egile editore. Loiola. 29,5 × 21. 190 or.
- Euskararen gaitasun-agiria. Programa. 1. liburua. (b) Euskara Zerbitzua, Hezkuntza Saila, Eusko Jaurlaritza. Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerkuntza Saila. Gasteiz. 26,5 × 20. 110 or.
- Euskera-pausoak. 3 urte. *hiruhilabetea. (b) Askoren artean. Ibaizabal. Euba. 20 × 28,5.

- Euskera-pausoak. 3 urte. ***hiruillabetea. Askoren artean. Ibaizabal. Euba. 20 × 28,5. 60 or.
- Euskera-pausoak. 4 urte. ** hiruillabetea. (b) Askoren artean. Ibaizabal. Euba. 20 × 28,5. 87 or.
- Euskera-pausoak. 4 urte. ***hiruillabetea. (b) Askoren artean. Ibaizabal. Euba. 20 × 28,5. 94 or.
- Euskera-pausoak. 5 urte. *hiruillabetea. (b) Askoren artean. Ibaizabal. Euba. 20 × 28,5.
- Euskera-pausoak. 5 urte. **hiruillabetea. (b) Askoren artean. Ibaizabal. Euba. 20 × 28,5. 110 or.
- Euskera-pausoak. 5 urte. *** hiruillabetea. (b) Askoren artean. Ibaizabal. Euba. 20 × 28,5. 82 or.
- Euskeraren diakroniarako testuak (Apunteak). Arejita, Adolfo. Labayru. Derio. 30 × 21. 176 or.
- Euzkadi merezi zuten. Izagirre, Koldo. Hordago. Donostia. 20,5 × 12. 100 or.
- Ez nigarrik egin. (i) Simmel, Johannes M./Altuna, Margarita. Elkar. Donostia. 19 × 13. 157 or.
- Ezkila. 2. Textu globalizatua. Askoren artean. Erein. Donostia.—.—.
- Ezkila. 3. Textu globalizatua. Askoren artean. Erein. Donostia.—.—.
- Fernando Plaentziarra. Elexpuru, Juan Martin. Elkar. Donostia. 19 × 13. 181 or.
- Filosofia/2 - Batxilergo balioaniztun bateratua - 3. ikasturtea. UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 275 or.
- Filosofia/3 - Unibertsitatera bideratzeko ikasturtea. UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 357 or.
- Fisika orokorra. (I). (b) Askoren artean. UEU. Iruñea. 24 × 16. 279 or.
- Fisika saileko ekitaldiak (1983. urtea). Askoren artean. UEU. Bilbo. 24 × 16. 235 or.
- Fisika - Unibertsitatera bideratzeko ikasturtea. Elhuyar Fisika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 226 or.
- Foruen aurkako saioaldiak eta Herri-erreboltak (XVIII. mendean). Askoren artean. Gordailu. Donostia. 19 × 13. 94 or.
- Frakote ikerlari. Arruza, Ana. Ibaizabal. Euba. 22 × 19. 60 or.
- Gaua. (i) Company, Mercé/Etxezarreta, Ramon. Argos Vergara. Barcelona. 24 × 18.—.
- Gauaz parke batean - Ipuin izugarriak. Mirande, Jon. Elkar. Donostia. 19 × 12. 170 or.
- Guerakoan. Fernandez de Larrinoa, Kepa. Susa. Donostia. 20 × 12,5. 64 or.
- Gerra ezkutua (nobela historikoa). Gereño, Xabier. Xabier Gereño. Bilbo. 20,5 × 13,5. 176 or.
- Gilen Garateako batxilera. Onaindia, Mario. GAK/CAP. Donostia. 21 × 13,5. 167 or.
- Gillen Tell. (i) Cruz, Valentina/Zubeldia, Iñaki. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 30 or.
- Gizarte hezkuntza eta lan zerbitzuak balio urrituentzat Euskal Komunitate Autonomoan. Servicios Sociales educativos y laborales para minusválidos en la Comunidad Autónoma del País Vasco. (e) Osasunketa eta Gizarte Segurantzza Saila, Gizarte Ongunderako Zuzendaritza. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 25,5 × 19,5. 236 or.

- Gizartea gaur.** (O.H.O.ko 8. mailarako). (b) Arrieta, Jesus M.ª Erein. Donostia. 24 × 17. 350 or.
- Gizon kabalen piurak.** (b) Lertxundi, Anjel. Erein. Donostia. 19 × 12,5. 116 or.
- Gizona Jainkoaren bila - O.H.O.eko 8. mailako ikasleentzat lagungarria.** (i) Capdevila, Enriqueta/Agirre, Esteban. Elkar. Donostia. 24 × 17. 142 or.
- Goiko kale.** (b) Lertxundi, Anjel. Erein. Donostia. 20,5 × 13,5. 119 or.
- Goiko zikloko plastika arloaren orientabideak - Orientaciones sobre el área de plástica del ciclo superior.** (e/i) Hezkuntza Saila. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 24 × 17. 245 or.
- Gora laguntaldea - Irakurgaia.** Askoren artean. Bruño. Bilbo. 27 × 19. 95 or.
- Gora Zirkua!** (i) X. X./X. X. Beascoa. Barcelona. 18,5 × 17,5. 10 or.
- Gorbeako txori gaiztoak.** Etxebarria, Juan Manuel. Ibaizabal. Euba. 22 × 19. 52 or.
- Gorrotoa lege.** (b). Etxaide, Yon. Elkar. Donostia. 19 × 12,5. 423 or.
- Guardasolaren historia.** (i) Askoren artean/Etxezarreta, R. Argos Vergara. Barcelona. 20,5 × 14,5. 24 or.
- Gure eskualdea aurkitzen - Erdiko zikloa - esperientzi arloa (Gizarte-natura).** O.H.O. 4. Askoren artean. Erein. Donostia. 26 × 19. 143 or.
- Gure herria aurkitzen - Irakasle gida liburua - Erdiko zikloa - esperientzi arloa (Gizarte-natura).** O.H.O. 3. Askoren artean. Erein. Donostia. 21,5 × 15. 129 or.
- Hamabost istorio aizkorpeko.** Berasategi, Pio. Elkar. Donostia. 19 × 12. 179 or.
- Hamaseigarreanean, aidanez.** (b) Lertxundi, Anjel. Erein. Donostia. 20,5 × 13. 140 or.
- Hänsel eta Gretel.** (i) X.X./X. X. Hemma. X. X. 24,5 × 21. 8 or.
- Hänsel eta Gretel.** (i) Grimm, Jakob eta Wilhelm/Igara. Ediciones Anaya. Madrid. 22 × 15,5. 30 or.
- Haur hegalaria.** (i) Carders, Pere/Etxezarreta, Ramon. Argos Vergara. Barcelona. 20 × 14,5. 32 or.
- Haurgintza minetan.** (b) Zarate, Mikel. GEU. Bilbo. 18 × 11. 190 or.
- Haurtzaroko Katekesi Ibilbidea.** Askoren artean. Idatz. Donostia. 24 × 17. 66 or.
- Hauta-lanerako euskal hiztegia (A-aurten).** Sarasola, Ibon. GAK/CAP. Donostia. 27 × 20. 142 or.
- Hauxe egun beltza!** (i) Trias, Helena Rosa/Etxezarreta, R. Argos Vergara. Barcelona. 20,5 × 14,5. 24 or.
- Hazparne-ko Anderea - Antzerkia hiru zatitan.** (b) Monzon Olaso, T. Elkar. Donostia. 21 × 13,5. 79 or.
- Hegaz.** Askoren artean. Arabako Foru Aldundia. Gasteiz. 26,5 × 20. 159 or.
- Hegaz. 1. Ikaslearen liburua.** (b) Ruiz Bikandi, U./Arberas, A./Kortabarria, J. Arabako Foru Aldundia. Gasteiz. 30 × 22. 66 or.
- Hegaz. 1. Irakaslearen liburua.** (b) Ruiz Bikandi, U./Arberas, A./Kortabarria, J. Arabako Foru Aldundia. Gasteiz. 30 × 22. 118 or.
- Hegaz. 2. Ikaslearen liburua.** (b) Ruiz Bikandi, U./Arberas, A./Kortabarria, J. Arabako Foru Aldundia. Gasteiz. 30 × 22. 134 or.
- Hegaz. 3. Irakaslearen liburua.** Ruiz Bikandi, U./Kortabarria, J./Arberas. Arabako Foru Aldundia. Gasteiz. 26,5 × 20. 159 or.

- Helduak Alfabetatzen. Lehenengo maila.** HABE. Eusko Jaurlaritz. Gasteiz. 32,5 × 25. 337 or.
- Helduen euskalduntzea ebaluatzen.** HABE. HABE. Donostia. 24 × 17. 118 or.
- Hil Lady.** (i) Alcántara, Ricardo/Etxezarreta, Ramon. Argos Vergara. Barcelona. 20 × 14,5. 24 or.
- Hil zen gizona.** (i) Lawrence, D. H./Hidalgo, Bittor. Hordago. Donostia. 20 × 13. 100 or.
- Hiltzaile moderatua.** (i) Chesterton, G. K./Uria, Hirune/Zabaleta, J. M. Hordago. Donostia. 20 × 13. 90 or.
- Hiru katutxoak.** (i) Barnabé-Dauvister, J./X. X. Hemma. X. X. 19 × 16,5. 12 or.
- Hiru senargai eta neskatila.** (i) Caballero, Fernán/Ormazabal, Joxantonio. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 30 or.
- Hirugarren atala.** (b) Bitáño. Mensajero. Bilbo. 19,5 × 13,5. 133 or.
- Historia/1. (BBB-1. ikasturtea).** UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 248 or.
- Hizketarako jokoak.** (i) Askoren artean/Urkizu, Boni. Habe. Donostia. 22 × 15,5. 128 or.
- Hizkuntz jolasak.** Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa saila. Eusko Jaurlaritz. Gasteiz. 27 × 20. 184 or.
- Hizkuntza eta Literatura.** Askoren artean. Eusko Ikaskuntza. Donostia. 24 × 17. 320 or.
- Hizkuntza-1.** Uriarte, Lidia; Euba, Mari Tere. Ibaizabal. Euba. 27 × 19,5. 228 or.
- Hizkuntza 1 - Euskera pausoak.** Uriarte, Lidia; Euba, Mari Tere. Ibaizabal. Euba. 27 × 19,5. 288 or.
- Hizkuntza-2.** Euba, Mari Tere; Uriarte, Lidia. Ibaizabal. Euba. 27 × 19,5. 248 or.
- Hizkuntza 2 - 1. atala - O.H.O. 2. maila.** Zubeldia, Iñaki; Ormazabal, Joxantonio. Elkar. Donostia. 24 × 16,5. 83 or.
- Hizkuntza-3.** Euba, Mari Tere; Uriarte, Lidia. Ibaizabal. Euba. 27 × 19,5. 126 or.
- Hizkuntza-4.** Askoren artean. Ibaizabal. Euba. 27 × 19,5. 136 or.
- Hizkuntz jolasak.** Hezkuntza, Unibertsitate eta Ikerketa Saila. Eusko Jaurlaritz. Gasteiz. 27 × 20. 184 or.
- Hizkuntzaren soinu egitura - Hizkuntz teoria eta Baztango euskalkia: fonetika eta fonologia (I).** Salaburu Etxeberria, Pello. Argitarapen Zerbitzua. (UPV/EHU). Bilbo. 22,5 × 14,5. 335 or.
- Hitzez hitz - Euskal literatura idatziaren antologia. Aztergaia.** Askoren artean. Erein. Donostia. 22 × 15. 230 or.
- Hizozkiak.** (i) X. X./X. X. Hemma. X. X. 16 × 23. 8 or.
- Hiztegia. Diccionario. Castellano-Euskara. Euskara-Castellano.** (b). Gereño, Xabier. Egile editore. 16,5 × 11,5. 467 or.
- Hiztegia 2.000. Euskara-espainiera/Espainiera-euskara.** (b/e) Kintana, Xabier eta beste. Egile editore. Bilbo. 24 × 17. 854 or.
- Hodeia eta abadea.** Etxebarria, Juan Manuel. Ibaizabal. Euba. 22 × 19. 50 or.
- Hotel majikoa.** Sastre, Pablo. Susa. Donostia. 20 × 12,5. 189 or.
- Ibai detektibe.** (i) Ballaz, Jesús/Ormazabal, J. Timun Mas/Elkar. Barcelona. 27,5 × 22,5. 26 or.
- Ibai domatzaila.** (i) Ballaz, Jesús/Ormazabal, J. Timun Mas/Elkar. Barcelona/Donostia. 27,5 × 22,5. 27 or.

- Ibai pilotu.** (i) Ballaz, Jesús/Ormazabal, J. Timun Mas/Elkar. Barcelona. 27,5 × 22,5. 26 or.
- Ibai urpekari.** (i) Ballaz, Jesús/Ormazabal, J. Timun Mas/Elkar. Barcelona. 27,5 × 22,5. 26 or.
- Ibanentzako argi apur bat.** Urkiola, Edurne. Ibaizabal. Euba. 22 × 19.—
- Idazkera tekniko.** Odriozola, Juan Carlos. UEU. Iruñea. 21 × 14,5. 240 or.
- Idazlan Guztiak. II.** Mitxelena, Salvatore. Edizioaren prestatzaileak: Iturria, Karmelo/Gandarias, Jose A. EFA. Arantzazu. 21,5 × 14. 682 or.
- Idazten-1.** Izarraizpe Irakaskuntza Kooperatiba. Loiola. 27 × 19. 68 or.
- Igel jakintsua.** (i) Olmo, Lauro/Ormazabal, Joxantonio. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 30 or.
- Ikaslearen esku-gramatika.** (b) Salaburu, Pello. Mensajero. Bilbo. 22 × 17. 272 or.
- Ikatz Stocka - Tintinen Abenturak.** (i) Elkar. Donostia. 30 × 23. 62 or.
- Informatika - oinarriko kontzeptuak. L.H. 1-2.** Elhuyar taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 209 or.
- Iparragirre.** (b) Mendiguren, Xabier. Elkar. Donostia. 19 × 13. 109 or.
- Ipui egileari pertsonaiak asalatu egin zitzaizkioneko.** Ugarteburu, Iñaki. GAK/CAP. Donostia. 21 × 13,5. 21 or.
- Ipuin beltzak (Punto y Hora aldizkarian argitaratuak).** Arzelus, Xabier. Euskaltzaindia. Bilbo. 20 × 13. 171 or.
- Ipuin bilduma. Irun Hiria Literatur Sarietara aurkeztuak.** Askoren artean. GAK/CAP. Donostia. 20,5 × 13,5. 116 or.
- Ipuin ezberdinak eta erregaloak.** Etxeberria, Hasier. Elkar. Donostia. 19 × 12. 109 or.
- Ipuin hautatuak.** (i) Redodera, Mercé/Gonzalez, Maite. Elkar. Donostia. 19 × 12. 76 or.
- Ipuinak (Tene Lehiaketa 84).** Askoren artean. Ir. eta Kultur aur. aldeko elkarte. Deba. 20 × 13,5. 209 or.
- Ipuinak (II).** (b) Bitaño. Mensajero. Bilbo. 19,5 × 13,5. 72 or.
- Ipuinak (III).** (b) Bitaño. Mensajero. Bilbo. 19,5 × 13,5. 80 or.
- Ipuinak birinbolan.** Begoñazpiko Ikastola. Ibaizabal. Euba. 23 × 17. 148 or.
- Ipurbeltz Bilduma. 12.** Askoren artean. Erein. Donostia. 28,5 × 21. 192 or.
- Ipurbeltz Bilduma. 13.** Askoren artean. Erein. Donostia. 28,5 × 21,5. 186 or.
- Irakaskuntza-Estatistika ikasle, irakasle eta irakaskuntza-zentruak. Estadística de la enseñanza, Alumnos, Profesores y centros docentes, 82-83.** (e/i) Estatistika Zuzendaritza/UZEI. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 26,5 × 21,5. 375 or.
- Irakurketa Gidaliburua.** (i) Jeannot-Giradad/Askoren artean. G.I.E. Donostia. 20 × 24. 117 or.
- Irakurketa-saioak.** (i) Jeannot-Giradad/Askoren artean. G.I.E. Donostia. 20 × 24. 118 or.
- Isu, haginik ez zuen marrazua.** Calleja, Seve/Kortazar, Jon. Erein. Donostia. 19 × 12,5. 84 or.
- Itsasoak ez du esperantzarik.** (b) Haranburu Altuna, Luis. Haranburu editor. Donostia. 17,5 × 11. 134 or.
- Itun Berria.** (b/i) Elizbarruti arteko Liturgi Euskeratzaile Taldea. Idatz. Donostia. 18 × 11,5. 736 or.
- Itun Berria. Elizen arteko biblia.** (i) X. X. Pax. Lazkao. 19,5 × 12,5. 680 or.

- Itxaso eta Nekane-ren jantziak.** X. X. Erein. Donostia. 29 × 22. 4 or.
- Itzalak.** Mujika, Jose Antonio. Elkar. Donostia. 19 × 12. 104 or.
- Itzulgaiak - Textu literario eta pragmatikoak.** Navarro, K.; Mendiguren, X. Egile editore. Martutene. 28 × 19. 243 or.
- Izaia.** (i) Andersen, Hans Christian/Urmeneta, M. J.; Iñurrieta, I. Ediciones Anaya. Madrid, 22 × 15,5. 30 or.
- Izurri berria.** (b) Garate, Gotzon. Elkar. Donostia. 19 × 12. 107 or.
- Jaioko dira.** Erkiaga, Eusebio. Labayru. Derio. 14,5 × 21. 174 or.
- Jalgi Hadi. Ikaslearen liburua. 1.** (b) Hondarraitz Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 112 or.
- Jalgi Hadi. Ikaslearen liburua. 2.** (b) Hondarraitz Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 256 or.
- Jean Etchepare mirikuaren (1877-1935) idazlanak - I. Euskal gaiak.** Charritton, Piarres. Elkar. Donostia. 21 × 14. 386 or.
- Jennyren ibilaldia.** (i) Mirajkar, Rosemarie/Zabaleta, Pello. Elkar. Donostia. 19 × 13. 69 or.
- Jesukristo: Kristori buruzko katekesi-gaiak.** Pagola, J. A. Idatz. Donostia. 21 × 15. 70 or.
- Jesusen Taldea gara. Ikasleen lagungarriak.** Garitano, Felix. Idatz. Donostia.—.—.
- Jimmy Potxolo.** Atxaga, Bernardo; Olariaga, Antton. Erein. Donostia. 21 × 15,5. 52 or.
- Jirafa eta Itsasoa.** (i) Alcántara, Ricardo/Etxezarreta, Ramon. Argos Vergara. Barcelona. 20 × 14,5. 32 or.
- Jo-ta-ke. 1. Euskara ikasketo.** (b) G. de Txabarri, Joxe Joan. Elkar. Donostia. 30 × 20,5. 248 or.
- Jo-ta-ke. 2. Euskara ariketak. Fitxa osagarriak.** (b) G. de Txabarri, Joxe Joan. Elkar. Donostia. 30 × 21. 278 or.
- Jo-ta-ke. 3. Euskara ikasteko.** (b) G. de Txabarri, Joxe Joan. Elkar. Donostia. 30 × 20,5. 336 or.
- Jo-ta-ke. 4. Euskara mintza-praktika.** (b) G. de Txabarri, Joxe Joan. Elkar. Donostia. 30 × 21. 350 or.
- Joko ta Ariketa bilduma.** Bizkaiko talde didaktikoa-EHko talde didaktikoa. AEK. Bilbo. 29,5 × 21. 144 or.
- Jolas egiteko ipuinak.** (b) Rodari, G./Ormazabal, J. Elkar. Donostia, 19 × 13. 180 or.
- Jolasetik.** Irizar, Juan Carlos. Ibaizabal. Euba. 27 × 19,5. 100 or.
- Josefina, oiloa.** (i) Cardozo, Marta/Landa, Josu. Argos Vergara. Barcelona. 20 × 14,5. 24 or.
- Joxepi dendaria.** Landa, Mariasun. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 30 or.
- Kaltxaberde, Tturku eta Gotzon.** Txiliku. Elkar. Donostia. 29 × 13. 106 or.
- Kantuz.** (b) Etchemendy, Paul; Lafitte, Pierre. Elkar. Donostia. 12 × 16. 204 or.
- Karabana.** (i) X. X./X. X. Hemma. X. X. 16 × 23. 8 or.
- Karlismoa.** Urrutikoetxea, J. Elkar. Donostia. 17 × 11,5. 119 or.
- Kaskarintxo.** (b) Landa, Mariasun/Ormazabal, Joxantonio. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 58 or.
- Katu botaduna.** (i) X. X./X. X. Hemma. X. X. 24,5 × 21. 8 or.

- Kikilikon. 1. Irakur gaiak. O.H.O.ko hasiera zikloa. Lehen irakur gaiak. D eredua.** (b) Lertxundi, A.; Zubizarreta, I.; Lucas, J. Erein. Donostia. 24 × 17. 86 or.
- Kikilikon. 2. Irakur gaiak. O.H.O.ko hasiera zikloa. Hirugarren irakur gaiak. D eredua.** (b) Elkar-lanean. Erein. Donostia, 24 × 17. 88 or.
- Kimika BBB-2.** (b) Elhuyar Kimika Taldea. Elhuyar. Donostia. 30 × 20,5. 231 or.
- Kimika BBB-3.** (b) Elhuyar Kimika Taldea. Elhuyar. Donostia. 30 × 20,5. 253 or.
- Kimika U.B.I.** (b) Elhuyar Kimika Taldea. Elhuyar. Donostia. 29 × 21. 365 or.
- Kismi eta Olentzero.** Etxebarria, Juan Manuel. Ibaizabal. Euba. 22,5 × 19. 52 or.
- Klick - ssssh - Klack.** Barandiaran, I. Susa. Donostia. 20,5 × 13. 35 or.
- Kondaira-Lurraldeei buruzko legea - Ley de Territorios históricos.** (e) Eusko Jaurlaritza. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 17 × 11,5. 79 or.
- Koplak.** Lizarraga, Joakin/Paratzailea: Apezetxea, Juan. Euskaltzaindia. Bilbo. 23,5 × 16,5. 228 or.
- Kotti.** Ormazabal, Joxantonio. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 63 or.
- Kresala.** (b) Agirre, Domingo. EFA. Arantzazu. 18 × 13. 240 or.
- Kriskitin-kraskitin.** Zaldua, Imanol. Mensajero. Bilbo. 19,5 × 13,5. 88 or.
- Kuku pasota.** Zubiaga, Felix. Ika-Ibaizabal. Euba. 22 × 19. 44 or.
- Kultura Sailaren Memoria. 1980-1984.** Eusko Jaurlaritza. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 25 × 21. 96 or.
- Kuxkux 2 (1. atala) Esperientzi arloa.** Askoren artean. Elkar. Donostia. 27 × 20,5. 71 or.
- Laguntaldeak idazten du (ariketak) I.** Askoren artean. Bruño. Bilbo. 27 × 19. 70 or.
- Laguntaldeak kalkulaten du (ariketak) II.** Askoren artean. Bruño. Bilbo. 27 × 19. 68 or.
- Laisterketa.** (i) X. X./X. X. Hemma. X. X. 16 × 23. 8 or.
- Lamiñak.** Etxebarria, Juan Manuel. Ibaizabal. Euba. 22,5 × 19. 48 or.
- Lan Kide Aurrezkia. Kooperatibako Barne-Erregimeneko Erregelamendua. Reglamento de Régimen Interno Cooperativo de Caja Laboral Popular.** (e) Lan Kide Aurrezkia-Caja Laboral Popular. Lan Kide Aurrezkia-Caja Laboral Popular. Arrasate. 21 × 14,5. 92 or.
- Lan Kide Aurrezkia. Kredito Kooperatiba Elkarte Mugatuaren Estatutu Sozialak. Estatutos Sociales de Caja Laboral Popular, S. Coop. de Crédito Ltda.** (e) Lan Kide Aurrezkia-Caja Laboral Popular. Lan Kide Aurrezkia-Caja Laboral Popular. Arrasate. 21 × 14,5. 80 or.
- Landuz. Gure Herriko gauzak. Cosas de nuestro País.** (e) San Martín, Juan. GAK/CAP. Donostia. 20 × 14. 404 or.
- Legazpiko idazleak (I).** Askoren artean. Hots. Legazpia. 21 × 15,5. 75 or.
- Legazpiko idazleak (II).** Askoren artean. Hots. Legazpia. 21 × 15,5. 79 or.
- Lehoia.** (i) Lissón, Asunción/Mendiguren, Xabier. Elkar/La Galera. Donostia/Barcelona. 16,5 × 15,6. 14 or.
- Lehoiaren hortzak.** (i) Company, Mercé/Etxezarreta, R. Argos Vergara. Barcelona. 24 × 18. 32 or.
- Leire eta Ane-ren jantziak.** X. X. Erein. Donostia. 29 × 22. 4 or.
- Liburu bat herri bat - O.H.O.eko 7. mailako ikasleentzat lagungarria.** (i) Matas, Jacint/Agirre, Esteban. Elkar. Donostia. 24 × 17. 111 or.

- Liliren eskola.** (i) Barnabé Dauvister, J./X. X. Hemma. X. X. 19 × 16,5. 12 or.
- Linguae Vasconum Primitiae.** (b) Dechepare, Bernart. Euskal Editoreen Elkarte. Donostia. 21,5 × 16.—
- Literatura II. (Apunteak).** X. X. Labayru. Derio. 30 × 21. 210 or.
- Lulu txikia - Ariketa liburua 1 - Eranskailuekin 1.** (i) X. X. Timun Mas/Elkar. Barcelona/Donostia. 19,5 × 24. 12 or.
- Lulu txikia - Ariketa liburua 2 - Eranskailuekin.** (i) X. X. Timun Mas/Elkar. Barcelona/Donostia. 19,5 × 24. 12 or.
- Lulu txikia - Ariketa liburua 3 - Eranskailuekin.** (i) X. X. Timun Mas/Elkar. Barcelona/Donostia. 19,5 × 24. 12 or.
- Lulu txikia - Ariketa liburua 4 - Eranskailuekin.** (i) X. X. Timun Mas/Elkar. Barcelona/Donostia. 19,5 × 24. 12 or.
- Lurra eta ilargia eguzki sisteman.** Goia, Ximon. Elkar. Donostia. 17 × 11,5. 117 or.
- Mainton eta Praisku.** Pujana, Bibiñe. Ibaizabal. Euba. 22,5 × 19. 48 or.
- Mantal urdina.** Ugalde, Martin. Erein. Donostia. 20,5 × 13. 84 or.
- Margolin.** (b) Ormazabal, Joxantonio. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 62 or.
- Mari Errauskin.** (i) Perrault, Charles/Urmeneta, M. J.; Inurrieta, I. Ediciones Anaya. Barcelona. 22 × 15,5. 30 or.
- Marrazketa teknikoak - UBI.** Elhuyar. Elkar. Donostia. 30 × 21,5. 372 or.
- Matalas (Hiru ekitalditako antzerkia).** (b) Larzabal, Piarres. Antzerti-Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 21 × 15. 70 or.
- Matematika BBB-1.** (b) Elhuyar Matematika-Taldea. Elhuyar. Donostia. 30 × 20. 436 or.
- Matematika BBB-2.** (b) Elhuyar Matematika-Taldea. Elhuyar. Donostia. 30 × 20,5. 303 or.
- Matematika - Batxilergo balioaniztun bateratua - 1.** Elhuyar, Matematika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 343 or.
- Matematika - L.H. 1-1.** (b) Elhuyar Matematika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 565 or.
- Matematika - L.H. 1-1.** (b) Elhuyar Matematika-Taldea. Elhuyar. Donostia. 30 × 21. 565 or.
- Matematika - L.H. 1-2.** (b) Elhuyar Matematika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 427 or.
- Matematika - L.H. 1-2.** (b) Elhuyar Matematika-Taldea. Elhuyar. Donostia. 30 × 21. 565 or.
- Matematika - L.H. 2-2.** Etxeberria, Joseba. Elkar. Donostia. 24 × 17. 227 or.
- Matematika. 7. Bigarren erdia.** (b) Elhuyar Matematika Taldea. Gipuzkoako Ikastolen Elkarte. Donostia. 28 × 21. 160 or.
- Matematika. 7. Lehen erdia.** (b) Elhuyar Matematika Taldea. Gipuzkoako Ikastolen Elkarte. Donostia. 28 × 21. 180 or.
- Matematika. 8. Lehen erdia.** (b) Elhuyar Matematika Taldea. Gipuzkoako Ikastolen Elkarte. Donostia. 28 × 21. 138 or.
- Matematikaren didaktika. Ekitez ikasi. 1. Oinarri teorikoak. Logika. Agote, Arantza; Garmendia, Arantza; Goñi J. M. G.I.E. Donostia. 23 × 17. 214 or.**
- Mendiak. Berezko eta giza-giroturiko Eusko Lurra. 3.** (i) Askoren artean/Gaztana, Jesus. Etor. Donostia. 33 × 24. 352 or.

- Mendiko Argia.** (b) Weiser, Frantz/Muxika, Plazido. Mensajero. Bilbo. 19,5 × 13,5. 106 or.
- Merkatalgo izendegia. Kargu eta bilera-lekuena.** Kintana, Xabier. Euskaltzaindia. Bilbo. 16 × 11. 120 or.
- Merkatal kalkulua - Lanbide heziketa 1.2.** Elhuyar Ekonomi taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 269 or.
- Metodo de euskara.** (b/e) Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo.—.—.
- Método fácil para aprender euskera básico. Libro 1.** (b/e) Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo. 23 × 16,5. 72 or.
- Método fácil para aprender euskara básico. Libro 2.** (b/e) Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo. 23 × 16,5. 70 or.
- Meza Liburua.** Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 29 × 20. 894 or.
- Miau.** (b/i) Lissón, Asunción/Mendiguren, Xabier. Elkar/La Galera. Donostia/Barcelona. 16,5 × 15,5. 14 or.
- Milia eta bere tenientea - Nobela historikoa.** Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo. 20,5 × 13,5. 190 or.
- Mintzarena eta erreala.** Askoren artean. UEU. Iruñea. 24 × 16. 167 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. A urtea. Urtean zear. 3.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 56 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. A urtea. Urtean zear. 4.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 38 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. A urtea. Garizuma-aldia. 5.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 70 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. A urtea. Garizuma-aldia. 5.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 48 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. A urtea. Aste Santua eta Pazko-igandea. 7.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 74 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. A urtea. Pazko-aldia. 8.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 46 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. A urtea. Pazko-aldia. 9.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 46 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. A urtea. Urtean zear. 10.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 38 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. A urtea. Urtean zear. 11.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 42 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. A urtea. Urtean zear. 12.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 38 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. A urtea. Urtean zear. 13.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 32 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. A urtea. Urtean zear. 14.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 38 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. A urtea. Urtean zear. 15.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 42 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. B urtea. Abendu-aldia. 1.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 70 or.
- Mintzo eta kantu. Liturgi eta pastoral lagungarriak. B urtea. Eguberri-aldia. 2.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia. 21 × 15. 68 or.

- Mirande-ren poesigintza - Alde formalak, irudi-mundua, teknika berriak, textu antologikoak - II alea. Mujika, Luis Mari. Haranburu Editor. Donostia. 20,5 × 13,5. 202 or.
- Mirande-ren poesigintza - Bizitza, ideologia, eraginak, alde tematikoak - I alea. Mujika, Luis Mari. Haranburu Editor. Donostia. 20,5 × 13,5. 210 or.
- Morfojoskera (Apunteak). Zugazaga, Lorentzo. Labayru. Derio. 30 × 21. 124 or.
- Moro, laranjak eta gerra. (i) Creus, Ricard/Landa, Josu. Argos Vergara. Barcelona. 24 × 18. 32 or.
- Munduari itzulia 80 egunetan. (i) Verne, Julio/Arregi, Manuel. Elkar. Donostia. 19 × 13. 222 or.
- Murgil gaitetzen Kimikan - BBB-2. Elhuyar Kimika-Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 248 or.
- Nafarroako Artizarra. Iturralde, Joxemari. Elkar. Donostia. 19 × 12. 98 or.
- Nafarroako Ezkurran. (b) Garate, Gotzon. Mensajero. Bilbo. 19,5 × 13,5. 75 or.
- Narrazioak. (b) Sarrionaindia, Joseba. Elkar. Donostia. 19 × 12. 142 or.
- Natur Zientziak. 6. Gida. (i) Aurrekoetxea, M.; Zuluaga, G./Nazabal, G. G.I.E. Donostia. 21,5 × 15,5. 78 or.
- Natur Zientziak. 6. (A). Goiko zikloa. O.H.O.6. Ikaslearen liburua (experimental). (i) Aurrekoetxea, M.; Zuluaga, G./Nazabal, G. G.I.E. Donostia. 24 × 17. 48 or.
- Natur Zientziak. 6. (B). Goiko zikloa. O.H.O.6. Ikaslearen liburua (experimental). (i) Aurrekoetxea, M.; Zuluaga, G./Nazabal, G. G.I.E. Donostia. 24 × 17. 52 or.
- Natur Zientziak. 6. (C). Goiko zikloa. O.H.O.6. Ikaslearen liburua (experimental). (i) Aurrekoetxea, M.; Zuluaga, G./Nazabal, G. G.I.E. Donostia. 24 × 17. 54 or.
- Natur Zientziak. 7. (A). Goiko Zikloa. O.H.O.7. Ikaslearen liburua (experimental). (i) Aurrekoetxea, M.; Zuluaga, G./Nazabal, G. G.I.E. Donostia. 24 × 17. 62 or.
- Natur Zientziak. 7. (B). O.H.O. (i) Aurrekoetxea, M.; Zuluaga, G./Garmendia, S. G.I.E. Donostia. 24 × 17. 68 or.
- Natura Arakutzen 1 (Zientzia fisiko naturalak) - esperientzi arloa - O.H.O.6. Askoren artean. Erein. Donostia. 26 × 19. 288 or.
- Natura aurkitzen - Erdiko zikloa - esperientzi arloa (natura) O.H.O. 5. Herreiros, Adriano. Erein. Donostia. 26 × 19. 154 or.
- Negua. (i) Solé Vendrell; Carme eta Parramón, Josep M./Aldamiz, Jone; Tapia, Koldo. Parramon Ediciones. Barcelona. 21 × 21. 30 or.
- Neke ta poz. - Erebesterratu baten oroitzapenak. Oñatibia'tar, Yon. Edili. Gasteiz. 21,5 × 15. 304 or.
- Nere soroko emaitzak. Salaberria, Sebastián. Auspoa. Tolosa. 18 × 10,5. 186 or.
- Nikolas Txiki. (b/i) Gosciny; Sempé/Tapia, Imanol. Elkar. Donostia. 19 × 13. 168 or.
- Nikolas txiki-ren errekreoak. Gosciny; Sempé/Agirre, Ramon. Elkar. Donostia. 19 × 13. 132 or.
- Nikolas txiki-ren opporrak. (b/i) Gosciny; Sempé/Agirre, Ramon. Elkar. Donostia. 19 × 13. 152 or.
- Nire belarriak. Etxaniz, Xabier. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 58 or.
- Nire ibilaldiak. (b) Olaizola, Mertxe. Elkar. Donostia. 19 × 13. 132 or.

- Nire zopa.** (b/i) Lissón, Asunción/Mendiguren, Xabier. Elkar/La Galera. Donostia/Barcelona. 16,5 × 15,5. 14 or.
- Noel Egiptora doa.** (i) Cos, Rosa M./Euskaltzaindia. Edigol Ediciones. Barcelona. 30 × 22,5. 14 or.
- Noel Hegoamerikara doa.** (i) Cos, Rosa M./Euskaltzaindia. Edigol Ediciones. Barcelona. 30 × 22,5. 14 or.
- Noel Indiara doa.** (i) Cos, Rosa M./Euskaltzaindia. Edigol Ediciones. Barcelona. 30 × 22,5. 14 or.
- Noel Mediterraneoan zehar doa.** (i) Cos, Rosa M./Euskaltzaindia. Edigol Ediciones. Barcelona. 30 × 22,5. 14 or.
- Nola deritza...? Jolastu eta ikas.** Hill, Eric/X. X. Fher. Argitaletxea. Bilbo. 22 × 17,5. 20 or.
- Nola ezagutu bigarren hizkuntza ikasten ari den helduaren beharrak.** (i) Richterich, René; Charcerel, Jean-Louis/Askoren Artean. Habe. Donostia. 22 × 15,5. 148 or.
- Nola Kursaal berria suntsitu zen.** Urkizu, Patri. Elkar. Donostia. 19 × 12. 114 or.
- Notre-Dameko Oihartzunak.** Igerabide, Juan Kruz. Elkar. Donostia. 19 × 12. 67 or.
- Nuestra ciudad - Donostia - Gure hiria.** (e/i) Elejalde Aldama, Félix/Irurita Lizarraga, Miren. Sdad. Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones, S.A. Donostia. 26 × 21,5. 205 or.
- Oihan bat, murgildurik. Un bosque sumergido.** (e/i) Otero, Xabi; Terrazas, Valentín/Oñederra, Roberto. Xabi Otero - Argazki & Disenua. Iruñea. 27 × 26. 62 or.
- Oilagorraren ipuinak.** (i) Maupassant, Guy de. Elkar. Donostia. 19 × 12. 180 or.
- Oinarri 1. Ikasmaterial globalizatua. Bigarren erdia. D-B Ereduak.** Askoren artean. G.I.E. Donostia. 24 × 20,5. 204 or.
- Oinarri 1. Ikasmaterial globalizatua. Lehen erdia. D-B Ereduak.** Askoren artean. G.I.E. Donostia. 24 × 20,5. 192 or.
- Olerkiak.** Albizu, Balendiñe. Santi Onaindia. Larrea. 18 × 11. 259 or.
- Ondo begira, denak ote dauden.** (i) Capmany, María Auréila/Etxezarreta, Ramon. Argos Vergara. Barcelona. 24 × 18. 32 or.
- Ondo ikasitakoaren agerbidea.** Etxebarria, Ramon. Ibaizabal. Euba. 22,5 × 19. 60 or.
- Ongui iltzen laguntzeko itzgaia.** Lizarraga, Joakin/Paratzailea: Oldarra, Franzisko. Euskaltzaindia. Bilbo. 23,5 × 16,5. 320 or.
- Orduen Liturgia. Doñuak: Aste Santua.** Elizbarrutietako Liturgi Idazkaritza. Idatz. Donostia.—.—.
- Oromenderrieta.** Amuriza, Xabier. Elkar. Donostia. 19 × 12. 333 or.
- Otemotzeko arnasa.** Olea, Inozentzio. Auspoa. Tolosa. 18 × 10,5. 163 or.
- Panda Hartzakumea.** (i) X. X./X. X. Beascoa. Barcelona. 18,5 × 17,5. 10 or.
- Pandolfo hiri handian.** (i) D'Assis Sales, Francesc/Etxezarreta, Ramon. Argos Vergara. Barcelona. 20 × 14,5. 24 or.
- Parentesiak etabar.** Muñoz, Joxean. Hordago. Donostia. 20 × 13,5. 58 or.
- Partxela.** Landa, Mariasun. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 58 or.
- Pepi.** (b/i) Lissón, Asunción/Mendiguren, Xabier. Elkar/La Galera. Donostia/Barcelona. 16,5 × 15,6. 14 or.

- Perikles eta balea.** (i) Torres, Xohana/Ormazabal, Joxantonio. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 30 or.
- Pernando Amezketarra.** (b) Ormazabal, J. Elkar. Donostia. 19 × 13. 144 or.
- Perutxo eta Jentila.** Etxebarria, Juan Manuel. Ibaizabal. Euba. 22 × 19. 52 or.
- Petritegin aurkitutako zinta.** Sastre, Pablo. Elkar. Donostia. 19 × 12. 84 or.
- Pintto.** (i) Barnabé Dauvister, J./X. X. Hemma. X. X. 19 × 16,5. 12 or.
- Poema bilduma.** Lasa, Mikel. Erein. Donostia. 20,5 × 13,5. 91 or.
- Poemak 1950-1966.** Mirande, Jon/ Larrea, Txema (apailatzaile). Erein. Donostia. 20,5 × 13,5. 197 or.
- Poesia Basca Contemporánea.** (e) Askoren artean. «Reduccions» Aldizkaria. Barcelona. 20,5 × 13,5. 102 or.
- Portzelanazko irudiak.** (b) Aldai, Iñaki. Erein. Donostia. 19 × 12,5. 82 or.
- Pottoko.** Añorga, Pello. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 63 or.
- Prakagorriak.** Etxebarria, Juan Manuel. Ibaizabal. Euba. 22 × 19. 46 or.
- Primaderaren bila joan zen oreina.** (i) Larreula, Enric; Gabán, Jesús/Etxezarreta, R. Argos Vergara. Barcelona. 20,5 × 14,5. 32 or.
- Programatzeko algoritmoak.** Sarasola, Kepa. UEU. Iruñea. 24 × 14. 111 or.
- Psikologia - Unibertsitaterako testuliburua.** UZEI. Elkar. Donostia. 24 × 17. 287 or.
- Ring Printzea.** (i) Islandiar ipuina/Agote, Jose Luis. Ediciones Anaya. Barcelona. 22 × 15,5. 30 or.
- Ríos de Guipúzcoa - Naturaleza - Gipuzkoako ibaiak. Izakera.** (e/i) Alvarez, Javier; Bea Antonio/Elhuyar Taldea. GAK/CAP. Donostia. 21,5 × 21,5. 93 or.
- Robin Hood.** (b) Ausonako, Roberto/Mendiguren, Xabier. Elkar. Donostia. 19 × 13. 226 or.
- Saioka. 5. Natur arloa.** (b) Askoren artean. Iker. Bilbo. 28 × 21. 320 or.
- Saltsa Pika 2 (O.H.O.ko erdiko zikloa bigarren irakur gaiak).** Iturriaga taldea. Erein. Donostia. 26 × 19. 141 or.
- Samartintxu.** Etxebarria, Juan Manuel. Ibaizabal. Euba. 22,5 × 19. 52 or.
- «San Juan» III. literatur lehiaketa, Tolosa (1983).** Askoren artean. Tolosako Udal. Tolosa. 19,5 × 13,5. 121 or.
- Santa Jenebieba (Pastoral).** Heguiaphal, Marzelin. Antzerti-Eusko Jaurlaritz. Gasteiz. 21 × 15. 70 or.
- Senez - Itzulpen eta terminologiazko aldizkaria 1 - I urtea - 1 zenbakia.** Askoren artean. 24 × 16. 150 or.
- Sexu-informatetako nire lehen liburua - geure gorputza ezagutzen.** (i) Garcia, J. L./Goia, Ximon. Elkar. Donostia. 24 × 17. 91 or.
- Sinonimoen hiztegia.** (b) Askoren artean. Bostak Bat. 22,5 × 16,5. 208 or.
- Sorginak eta erreprezioa Euskal Herrian (bi kultur molde aurrez-aurre).** Askoren artean. Gordailu. Donostia. 19 × 13. 94 or.
- Suge zuria.** (i) Grimm anaiak/Ormazabal, Joxantonio. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 30 or.
- Sugeak txoriari begiratzen dionean.** Atxaga, Bernardo. Erein. Donostia. 19 × 12,5. 51 or.
- Sukalde eta Ostalaritzarako Hiztegia. Diccionario de cocina y hostelería.** (c) Kintana, Xabier. Argitaralpen Zerbitzua (UPV/EHU). Bilbo. 19,5 × 13. 196 or.

- Ta Marbuta - Jerusalem Gertatua.** Kintana, Xabier. Elkar. Donostia. 19 × 12. 133 or.
- Teknologia elektrikoa - L.H. 1-1.** Elhuyar Teknologia Taldea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 377 or.
- Teknologia elektrikoa. Eranskina.** (b) Askoren artean. UEU. Iruñea. 29,5 × 21. 122 or.
- Teo etxean.** (b) Capdevila, Juan/Agirre, Jose Antonio. Timun Mas. Barcelona. 26 × 26. 30 or.
- Teo Hegazkinean.** (b) Capdevila, Juan/Agirre, Jose Antonio. Timun Mas. Barcelona. 26 × 26. 30 or.
- Teo mozorroturik.** (i) Denou, Violeta/Zubeldia, Iñaki. Timun Mas/Elkar. Donostia. 26,5 × 26.—.
- Teo trenean.** (b) Capdevila, Juan/Agirre, Jose Antonio. Timun Mas. Barcelona. 26 × 26. 30 or.
- Teo Zirkoan.** (b) Capdevila, Juan/Agirre, Jose Antonio. Timun Mas. Barcelona. 26 × 26. 30 or.
- Tio Xentimo, Añorga, Pello Mari.** Erein. Donostia. 19 × 12,5. 88 or.
- Tipitaki. 1.** Lau Taldea. Erein. Donostia. 24 × 17. 140 or.
- Tipitaki. 2.** Textu globalizatua. Erein. Donostia.—.—.
- Tipitaki 3 - O.H.O. Hasiera ziklorako - hirugarren langai bilduma.** Elizbarrutiko irakasle eskolak. Erein. Donostia. 24 × 17. 148 or.
- Tristeak kontsolatzeko makina.** (b) Lertxundi, Anjel. Erein. Donostia. 19 × 12,5. 92 or.
- Tronpatxo basozaina.** (i) Barnabé Dauvister, J./X. X. Hemma. X. X. 19 × 16,5. 12 or.
- Txalo pin txalo.** (b) Oiharzabal, L.; Garmendia, M. K.; Lertxundi, A. Erein. Donostia. 30 × 21. 82 or.
- Txan Fantasma.** Landa, Mariasun. Elkar. Donostia. 20,5 × 15,5. 54 or.
- Txano Gorritxu.** (i) Perrault, Charles/Igara. Ediciones Anaya. Madrid. 22 × 15,5. 30 or.
- Tximinitik gora.** Lertxundi, A.; Olariaga, A. Erein. Donostia. 21 × 18. 46 or.
- Txistek, teatroa eta narrazioak.** Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo. 16,5 × 11,5. 127 or.
- Txitoen istoria.** Atxaga Bernardo; Balzola, Asun. Erein. Donostia. 21 × 15,5. 43 or.
- Txitxiburruntzi eta Aratoste.** Pujana, Bibiñe. Ibaizabal. Euba. 22 × 19. 62 or.
- Txori harrigarria.** (i) Grimm, Jakob; Wilhelm / Igara. Ediciones Anaya. Madrid. 22 × 15,5. 30 or.
- Uda.** (i) Askoren artean/Aldamiz, Jone; Tapia, Koldo. Parramón Ediciones. Barcelona. 21 × 21. 30 or.
- Udaberria.** (i) Balzola, Asun; Parramón, Josep M./Aldamiz, J.; Tapia, K. Parramón Ediciones. Barcelona. 21 × 21. 30 or.
- Udazkena.** (i) Wensel, Ulises; Parramón, Josep M./Aldamiz, J.; Tapia, K. Parramón Ediciones. Barcelona. 21 × 21. 30 or.
- Umearo eta gaztarorako egoitz zerbitzuak Euskal Herriko Komunitate Autonomoan. Servicios Residenciales para la infancia y la juventud en la Comunidad Autónoma del País Vasco.** (e) Eusko Jaurlaritza. Osasunketa eta Gizarte Segurantzza Saila. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 25,5 × 19,5. 120 or.

- Umekoetxea. (i) X. X./X. X. Hemma. X. X. 23 × 16. 8 or.
- Untzi Arkitektura Euskal Herrian - XIX eta XX mendeak. *Arquitectura Naval en el País Vasco.* (e) Lurralde-Antolaketa eta Garraio-Saila. Eusko Jaurilaritza. Gasteiz. 27,5 × 32. 223 or.
- Urrezko antzara. (i) Grimm anaiak/Ormazabal, Joxantonio. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 30 or.
- Urrezko hagindun karramarroa - Tintinen Abenturak. (i) Elkar. Donostia. 30 × 23. 62 or.
- Urtero da aurten. Lertxundi, Anjel. Erein. Donostia. 20,5 × 13,5. 203 or.
- Urtxintxo. (i) Barnabé Dauvister, J./X. X. Hemma. X. X. 19 × 16,5. 12 or.
- Waldemar daaz haizeak kontatzen diguna. (i) Andersen Hans Christian; Gabán, Jesús/Etxezarreta, R. Argos Vergara. Barcelona. 20,5 × 14,5. 24 or.
- Xanti Andiaren kezkak. Tomo I. (i) Baroja, Pio/Etxaide-Itharte, Yon. Hordago. Donostia. 20 × 13. 214 or.
- Xanti Andiaren kezkak. Tomo II. (i) Baroja, Pio/Etxaide-Itharte, Yon. Hordago. Donostia. 20 × 13. 228 or.
- Xigurdin. (i) Medina, Laura/Ormazabal, Joxantonio. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 30 or.
- Yeshua - Bizitza eta mezua - O.H.O. 6 mailako ikasleentzat lagungarria. (i) Palau, M. Eulalia/Agirre, Esteban. Elkar. Donostia. 24 × 17. 143 or.
- Zahar hitz. Zuhur hitz. Askoren artean. Bertsularien lagunak. Kanbo. 21 × 17. 72 or.
- Zazpigarren alaba (Ipuin eta historia Arabarrak). Beltza. Txertoa. Donostia. 19,5 × 13,5. 77 or.
- Zenbakizko kontrola. Zalbide, Kepa. Araba, Gipuzkoa eta Nafarroa Industri Injiniadoreen Elkargo Ofiziala. 24 × 17. 265 or.
- «Zenbat ate, hainbat maratila». Elhuyar taldea. Elkar. Donostia. 17 × 11,5. 135 or.
- Zer da aurkakoa...? Jolastu eta ikas. (i) Hill, Eric/X. X. Fher Argitaletxea. Bilbo. 22 × 17,5. 20 or.
- Zeren azken finean. Urkizu, Patri. GAK/CAP. Donostia. 21 × 13,5. 55 or.
- Zeu zara, Carmen. Velez de Mendizabal, Josemari. Erein. Donostia. 20,5 × 13. 76 or.
- Zipristin 1 - Irakurgaiak - O.H.O. 1. maila. (b) Irakasle Elkartea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 99 or.
- Zipristin 2 - Irakurgaiak - O.H.O. 2. maila. (b) Ormazabal, Joxantonio. Elkar. Donostia. 24 × 17. 129 or.
- Zipristin, 3. Irakurgaiak. O.H.O. 3. maila. (b) Irakasle Elkartea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 170 or.
- Zipristin. 4. Irakurgaiak. O.H.O. 4. maila. (b) Irakasle Elkartea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 142 or.
- Zipristin. 5. Irakurgaiak. O.H.O. 5. maila. (b) Irakasle Elkartea. Elkar. Donostia. 24 × 17. 150 or.
- Zirikadak. (b) San Martin, Juan. Elkar. Donostia. 21 × 13,5. 124 or.
- Zooperka. (i) X. X./X. X. Beascoa. Barcelona. 18,5 × 17,5.—
- Zoritzarreko babutxak. (i) Ipuin arabiarra/Ormazabal, Joxantonio. Elkar. Donostia. 19 × 17,5. 30 or.

- Zortzi ehun ahari... Irigoyen, Guillaume. Antzerti-Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 21 × 15. 48 or.
- Zu ta ni. 2. Euba, Mari Tere; Uriarte, Lidia; Ruiz, Jesus. Ibaizabal. Euba. 27 × 19. 80 or.
- Zu ta ni. 3. (b) Euba, Mari Tere; Uriarte, Lidia. Ibaizabal. Euba. 27 × 19. 64 or.
- Zu ta ni. 4. (b) Euba, Mari Tere; Uriarte, Lidia. Ibaizabal. Euba. 27 × 19. 106 or.
- Zuzenbidea eta Enpresa - L.H. 1-2. Goñi, Xanti; Agirre, Ramon. Elkar. Donostia. 24 × 17. 294 or.
- III literatur lehiaketa - antzerki laburra - 1984. Askoren artean. Santurtziko Udala. Santurtzi. 21,5 × 15,5. 69 or.
- XIX. Euskal liburu eta disko azoka. Liburu eta disko zerrenda. Irazabal, Jon. Gerediaga Elkarte. Durango. 21 × 15. 240 or.
- 7 teatro lan. (b) Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo. 16,5 × 11,5. 126 or.
- 10 Nobela labur. Euskara: Lehen maila. (b) Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo. 16,5 × 11,5. 126 or.
- 12 Nobela labur. (b) Gereño, Xabier. Egile editore. Bilbo. 16,5 × 11,5. 128 or.
- 100 metro. (b) Saizarbitoria, Ramon. Haranburu Editor. Donostia. 16,5 × 11. 126 or.
- 1981eko Euskadiko Komunitate Autonomoko Etxebizitzen eta Biztanleen Zentsua. Familiak eta Famili hunak. Censo de Población y Vivienda 1981 de la Comunidad Autónoma de Euskadi. Familia y Núcleos Familiares. (e) Eusko Jaurlaritza. Estatistika-Zuzendaritza. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 26,5 × 21,5. 288 or.
- 1981eko Euskadiko Komunitate Autonomoko Etxebizitzen eta Biztanleen Zentsua. Hezkuntza eta Euskara. Censo de Población y Vivienda 1981 de la Comunidad Autónoma de Euskadi. Educación y Euskara. (e) Eusko Jaurlaritza. Estatistika-Zuzendaritza. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 26,5 × 21,5. 316 or.
- 1981eko Euskadiko Komunitate Autonomoko Etxebizitzen eta Biztanleen Zentsua. Migrazio Mugimenduak. Censo de Población y Vivienda 1981 de la Comunidad Autónoma de Euskadi. Movimientos Migratorios. (e) Eusko Jaurlaritza. Estatistika-Zuzendaritza. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 26,5 × 21,5. 235 or.
- 1981eko Euskadiko Komunitate Autonomoko Etxebizitzen eta Biztanleen Zentsua. Ugalkortasuna. Censo de Población y Vivienda 1981 de la Comunidad Autónoma de Euskadi. Fecundidad. (e) Eusko Jaurlaritza. Estatistika-Zuzendaritza. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 26,5 × 21,5. 218 or.
- 1981eko Euskadiko Komunitate Autonomoko Etxebizitzen eta Biztanleen Zentsua. Ugalkortasuna. Argitalpen Laburtua. Censo de Población y Vivienda 1981 de la Comunidad Autónoma de Euskadi. Fecundidad. Edición Reducida. (e) Eusko Jaurlaritza. Estatistika-Zuzendaritza. Eusko Jaurlaritza. Gasteiz. 22,5 × 21. 32 or.
- 1984 - Euskal kulturaren urtekaria. Askoren artean. Zeruko Argia. Donostia. 30 × 21. 236 or.

Jaso ditugu

- AGIRREAZKUENAGA, Joseba: «Bizkaiko burdin-meatzaritzaren ohizko antolokunde soziala: 1843.eko matxinada», in: **Noveno Congreso de Estudios Vascos 1983** (separata), Eusko Ikaskuntza, Donostia, 1984. 30 × 21 cm. 7 or.
- AGIRREAZKUENAGA, Joseba: «Bizkaiko industrigintza XIX menderdian (1816-1870): Protoindustrializazioaren azkena eta iraultza industrialaren hastapenak», in: **Cuaderno de Sección Prehistoria-Arqueología. 4** (separata), Eusko Ikaskuntza, Donostia, 1984. 23,5 × 17 cm. 18 or.
- BORDA, Itxaro: **Bizitza nola badoan. 1974-1984. Poemak**, Maiatz (Uhargi saila), Baiona, 1984. 20,5 × 14,5 cm. 72 or.
- ENSUNZA, Martxel: **Alfabetatze zientifikoa (Zenbakiak, unitateak, adierazpenak, eragiketak, esamoldeak, irakurketa)**, UEU (Teknika Saila), Iruñea, 1984 (2. argitarapena). 24 × 16,5 cm. 187 or.
- ERKOREKA, Anton: «Begizkoaren aurkako era askotako osagai organiko kutunak Euskal Herrian», in: **Noveno Congreso de Estudios Vascos. 1983** (separata), Eusko Ikaskuntza, Donostia, 1984. 30 × 21 cm. 4 or.
- ETXEBARRIA, Jose M.; AKESOLO, Lino: «Plentziko banatasuna, XIX gizaldi erdirantz J. Kruz de Renteriaren sermoi liburu ezezagun baten arabera», in: **Noveno Congreso de Estudios Vascos. 1983** (separata), Eusko Ikaskuntza, Donostia, 1984. 30 × 21 cm. 8 or.
- ETXEGARAI, Jose: «Yandonis - San Juan-ermitia (Morga)», in: **Cuaderno de Sección Antropología-Etnografía. 2** (separata), Eusko Ikaskuntza, Donostia 1984. 23,5 × 16 cm. 18 or.
- GAMINDE, Iñaki: **Aditza bizkaieraz (I. tomoa)**, UEU (Linguistika Saila), Iruñea, 1984. 24 × 16 cm. 516 or.

- HABE: **Helduak alfabetatzen. Lehenengo maila**, Habe, Donostia, 1984. 30 × 21 cm. 338 or.
- LEKUONA, Manuel: «Zestona», in: **Cuaderno de Sección Historia-Geografía. 3** (separata), Eusko Ikaskuntza, Donostia, 1984. 24 × 17 cm. 16 or.
- MITXELENA, Koldo: «Euskara eta euskararekiko ikerlanak (1700-1880)», in: **Noveno Congreso de Estudios Vascos. 1983** (separata), Eusko Ikaskuntza, Donostia, 1984. 30 × 21 cm. 14 or.
- NAVARRO, Mikel: **Birmoldatzeko eta birindustrialtzeko politika: Espainia eta Euskal Herriko Komunitate Autonomoaren kasuak**, UEU (Ekonomia Saila), Iruñea, 1984. 24 × 16 cm. 135 or.
- ODRIOZOLA, Juan Carlos: **Idazkera Teknikoa**, UEU, Iruñea, 1984. 21 × 15 cm. 244 or.
- RICHTERICH, René; CHANCEREL, Jean-Louis: **Nola ezagutu bigarren hizkuntza ikasten ari den helduaren beharrak**, Habe - Itzulpen saila - 4 (euskaratzailea: Boni Urkizu), Donostia, 1984. 22 × 15,5 cm. 150 or.
- SANTAMARIA, Antxon; AIZPURUA, Jesus Mari (ELHUYAR Kimika-Taldea): **Erreologiaren hastapenak**, Elhuyar/UEU, Donostia, 1984. 29,5 × 21 cm. 184 or.
- SARASOLA, Kepa: **Programatzeko algoritmoak. Ariketa bilduma**, UEU (Informatika Saila), Iruñea, 1984. 24 × 16 cm. 114 or.
- TXILLARDEGI: **Elebidun gizarteen azterketa matematikoa (Sarrera bat)**, UEU (Hizkuntzalaritza Saila), Iruñea, 1984. 24 × 16,5 cm. 114 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Fisika orokorra (I): Mekanika**, UEU (Fisika Saila), Iruñea, 1984 (3. argitarapena). 24 × 16 cm. 279 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Fisika Saileko Ekitaldiak. 1983. urtea**, UEU (Fisika Saila), Iruñea, 1984. 24 × 16 cm. 234 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Foruen aurkako saioaldiak eta herri-erreboltak (XVIII.mendean)**, Gordailu (Historia saila), Donostia, 1984. 19 × 13 cm. 96 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Mintzamina eta erreala (Hiru irakurgai mintzamenari buruzko gogoeta batetarako)**, UEU (Pedagogia Saila), Iruñea, 1984. 24 × 16 cm. 167 or.
- ASKOREN ARTEAN: **Sorginak eta errepresioa Euskal Herrian (bi kultur molde aurrez-aurre)**, Gordailu (Historia Saila), Donostia, 1984. 19 × 13 cm. 96 or.

ASKOREN ARTEAN: **Ipuinak. Tene lehiaketa 84** (14 ipuin), Irakaskuntza eta kultur aurrerapenaren aldeko Elkartea, Deba, 1984. 20 × 13,5 cm. 210 or.

ASKOREN ARTEAN: **III literatur lehiaketa. Antzerki laburra. 1984**, Santurtziko Udala, Santurtzi, 1984. 21,5 × 15,5 cm. 69 or.

ASKOREN ARTEAN: **III certamen literario de teatro breve. 1984**, Ayuntamiento de Santurtzi, Santurtzi, 1984. 21,5 × 15,5 cm. 164 or.

ASKOREN ARTEAN: **Isilik (Pedagogi aldizkaria)**, «Elebitasuna», 4. alea (1984, abendua) G.I.L.E., Donostia. 29,5 × 21 cm. 64 or.

ASKOREN ARTEAN: **Susa**, 13. zb. (1984, azaroa) 21 × 14 cm. 79 or.

EHNE, nekazaritzako sindikatua

Jakin aldizkariaren azken zenbakian (33.ean: «Sindikatuak Euskal Herrian»), honako hau irakurri dut 26-27. orrialdeetan ELA sindikatuaz: alegia, nekazaritzan eta arrantzan nagusitasun osoa lortua duela sindikatu abertzale horrek. Pixka bat harritu egin nau baieztapen horrek. Izan ere, Gipuzkoan behintzat eta nekazari mailan, ELAk ezer gutxi duela edo baxterez ez duela esango nuke, eta, bestalde, EHNE dela gaur Gipuzkoako nekazarien sindikatua, eta sindikatu bezala sektore honetan bakarra.

Badakigu jakin, ELA, 1911n sortu ondoren, nekazarien artean txertatu zela, eta batipat gerra aurrean eta Bizkaian oso ezaguna zela, itzal handia izatera iritsi zela; baita Gipuzkoan ere, baina ez hainbeste.

Baina Franco hil ondoren eta trantsizio-garaian indar sindikal eta politikoak klandestinitatekin atera zirenean, euskal nekazariak ere beren interesak zaintzeko elkartasun berri bat sortu zuten: Euskal Herriko Nekazarien Elkartasuna, EHNE.

EHNE sindikatu honek Tolosako Iparragirre zinemaretoan egin zuen lehen batzarre orokorra 1977ko irailaren 4ean, eta egun horretako gairik garrantzitsuenak Sindikatu berriaren barne-araudia —estatutuak— onartzea eta Gipuzkoako mailako buru edo zuzendari izango zen laukotea aukeratzea izan ziren.

EHNEk, bere sorreran bezala, euskaldunari eta Euskal Herriari begira dihardu lanean, eta, Bizkaiko EHNE eta Arabako U.G.A.V. izeneko sindikatuekin konfederazioa osatuz, Komunitate Autonomoko baserriarren ordezkaritza darama gaur.

1.959 kide ditu gaur Gipuzkoan, eta, nekazari-munduan daramatzan ekintzak direla medio, afiliazio-tasa gero eta handiagoa ari da lortzen.

Aldi berean, sindikatu hau Euskal Herriko nekazari guztiona eta guztientzat dela esango nuke, partidu politikoeekin loturarik gabea.

Horra lllabur-llabur EHNE nekazari-elkartasunaren aurkezpena.

Beste zerbait ere esan behar dugu: bere bizitza laburrean, baserritarren artean lortu duen eragina oso sakona dela, azpi-egituran, ezarpenean, helburuetan, etab. Euskal Herria osoki kontzebitzen du, bertarako plangintza berezia behar dela uste du, hemengo problemak bertatik konpontzen saiatzea du amets eta helburu.

Horregatik, Sindikatuak Euskal Herrian aztertzerakoan, nik uste, oso kontutan hartzekoa da gaur EHNE.

Badakigu, noski, baserri-munduak dituen arazoak ez direla erraz konpontzekoak, problema asko dugula sektore honetan eta etorkizuna nahikoa ilun ageri dela. Guzti horri erantzun nahirik, hor ari zaigu EHNE sutsu lanean, nekazaritzako beste erakunde edo instituzio batzurekin batera.

Ohar hau guztiontzat aberasgarri izango delakoan, ez adiorik eta laster arte.

Rikardo Errazu

JAKINen harpidedunei eskaintza

«Euskal Herria» liburua

Gure argitalpen berezietan egin izan dugunari jarraituz, harpidedunei eskaintza interesgarri bat egin nahi diegu. Ez du, noski, inolako zentzu komertzialik; alderantziz, urteroko zuen leialtasunagatik ere ongi merezi duzuen aukera on bat eskaini nahi dizuegu: **Euskal Herria, Historia eta Gizartea** argitara eman berria da, Lan Kide Aurrezkiaren zilarrezko Ezteiak ospatuz eta *Jakin*-en idazkaritzatik gidatuta.

Jakin-en harpidedunentzat —Lan Kide Aurrezkiak eman digun erraztasunari esker— 300 ale dauzkagu prest. Denentzako ezin bada ere, eskeak jasotzen ditugun ordena berean bidaliko dira liburuak, esandako kopuru hori agortu arte. Liburudendetan 3.000 pezetatan salduko den hau, harpidedunontzat 2.000 pezetatan eskaintzen dugu. Apirilean balditzeko moduan izango garela uste dugu. Benetan interesaturik baldin bazaude, egizu eskea, lehenbailehen, eskuartean dugun 300eko kopuru hori agortu aurretik.

Liburuaren hitzaurrearekin esateko «*Euskal Herria* du obra honek izenburua, eta horixe da, bestalde, oso-osorik gaia ere. Euskal Herria bere barruti osoan hartuta esan nahi da: Hegoaldearekin batera, Iparralde; gainerako herrialdeekin elkartuta, Nafarroa, handi eta irekia. Bi liburukitan banatzen dugu gure iraganaren eta orainaldiaren berriemate hau. Eta zinezko elebitasun batekin eraman nahi izan da lana. Lankidego zabalak hartu du parte (aski du irakurle ikusminak aurkibideari begiratu bat ematea); eta hortxe, saiatu da bakoitza bere jakitateak modu labur eta trinkoan irakurleari eskaintzen».

Material aberatseko liburua da hau: 616 orrialde ditu, tamaina handian (28 × 21 cm). Letra txikian idatzia dago, eta marrazki eta argazki

irudizatua. Hemendik hilabete batzutara, bigarren liburukiarekin osatu den obra zabala da. Lehenengo honek batez ere azken gerraterainokoa aztertzen ditu, inoiz honago ere luzatuz. Bi liburukietan, 120 bat espezialista eta adituk partehartu du, gure Herriaren alderik ezberdinenen funtsezko jakinkizunak laburki aurkeztuz.

Lehen tomo honen barrunbea ezagutzeko, lasterbiderik onena liburak berak bere edukinaz ematen duen laburbilketa hemen jasotzea izan liteke. Hiru sailetan banatzen dira lehen liburuki honetako idazlanak:

1. **Euskal Herria: herri baten espazio-denborak.** *Espazio fisikoa.* Geologia, Geografia: Lur-Itsasoak. Ekosistemak, Giza Geografia, Egoitzak, Etxebizitza. *Gizaldien bariantan.* Antropologia, Historiariurrea eta Gizakiak, protagonista. *Lurralde historikoak.* Nafarroa, Araba, Gipuzkoa, Bizkaia, Iparraldea.

2. **Euskal Herria: Sormenaren barrutiak.** *Bizitza eta lana.* Ekonomia eta Erakundeak, Pentsamendua, Jakintza, Erligioa, Herriaren lana. *Artea eta Hitza.* Artelanak, Hizkuntza, Literatura. *Jolas eta joko.* Haurjokoak, Herri-kirolak.

3. **Euskal Herria: Krisialdia.** *Modernia zaila.* Hautabideak: Nazionalismoak, Sozialismoak. *Eraberritze-saioak.* Foruen deuseztapena; Hobakuntzak Kontzertuak eta Autonomia.

Puntu bakoitza (ekonomia, hizkuntza, etab.), sarritan lan bat baino gehiagotara zabaltzen da. Lankidego ederra bildu ahal izan da: 65 lagunen artean burutu da «Historia eta Gizartea»ri dagokion obraren lehen parte hau. Denak ezin emanik (ez bait gaitezke zerrenda osoa ematen has) ez gara aipu berezietan sartuko.

Hemen ematen diren lanei esker, gaur egun Euskal Herriaz dakizki-(ke)gunetan gure buruak gaurkotzeko bilduma on bat izango da. Milaka eta milaka datu aipagarri bildu dira hemen orrialde gutxitan. Irakasle, kazetari, ikasle nahiz jakin-min den nornahirentzat liburu baliagarria gerta daiteke, batez ere, agintzen denez, bigarren liburukian aurkibide analitiko xehatua ematen denean.

JAKIN

Ategorrieta hiribidea, 23, 1. esk. – 20013 Donostia
Tel.: (943) 27 17 13